

Časopis
za
zgodovino in narodopisje.

Izdaje
Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Leto XIX.

Uredil
Prof. Fran Kovačič.

Maribor 1924
Mariborska tiskarna d. d.

Kazalo.

LETNIK XIX. 1924.

I. Razprave.

Skrabar Viktor, Ferdinand Ralsp (1818—1898)	1
Kotnik Fr., Slovenska legenda o sv. Ožbaldu	9
Kidrič Fr., Doneski škofa Hrena za zgodovino reformacije na Slovenskem	20
Ljubša Matija, Zemljepisni razvoj sedanjih lavantinskih župnij na levem bregu Drave do Jožefa II.	49
Družovič H., Zgodovina slovenskega petja v Mariboru	80
Kotnik Fran., Pasijska igra iz Železne Kaple	101

II. Izvestja.

Strmšek dr. P., Topuz in Buzdovan	25
Strmšek dr. P., Iz korespondence Jagić-Štrekeli	28
Kovačič Fr., Mariborska umetniška obrt v Varaždinu	36
Štrakl M., Kdaj so izišle Glaserjeve »Zlate bukvice?«	38
Kidrič dr. Fr., Nekaj o Alacelnovih »Pesmih«	39
Kidrič dr. Fr., Datum Slomškove »Einleitung zu den slovenischen Vorlesungen«	40
Hešič dr. Fr., Božična praznoverja v Mazurih	108
Kotnik Fr., Prispevki k slovenski bibliografiji II	110
Strmšek dr. P., Župnik Jožef Lipold	111
Kidrič dr. Fr., Anton Breznik in njegova »Pratika«	112
Premrou Miroslav, Pismo Mihaela Volića 1630	116

III. Slojstvo

Glönar dr. Joža, Slovenske narodne pesmi	J. Glaser	41
Strauss Konrad, Studien zur mittlalterlichen Keramik	Dr. B. Saria	43
Albert Chr., Beitrag zur Kenntnjs der slawischen Keramik	Dr. B. Saria	45

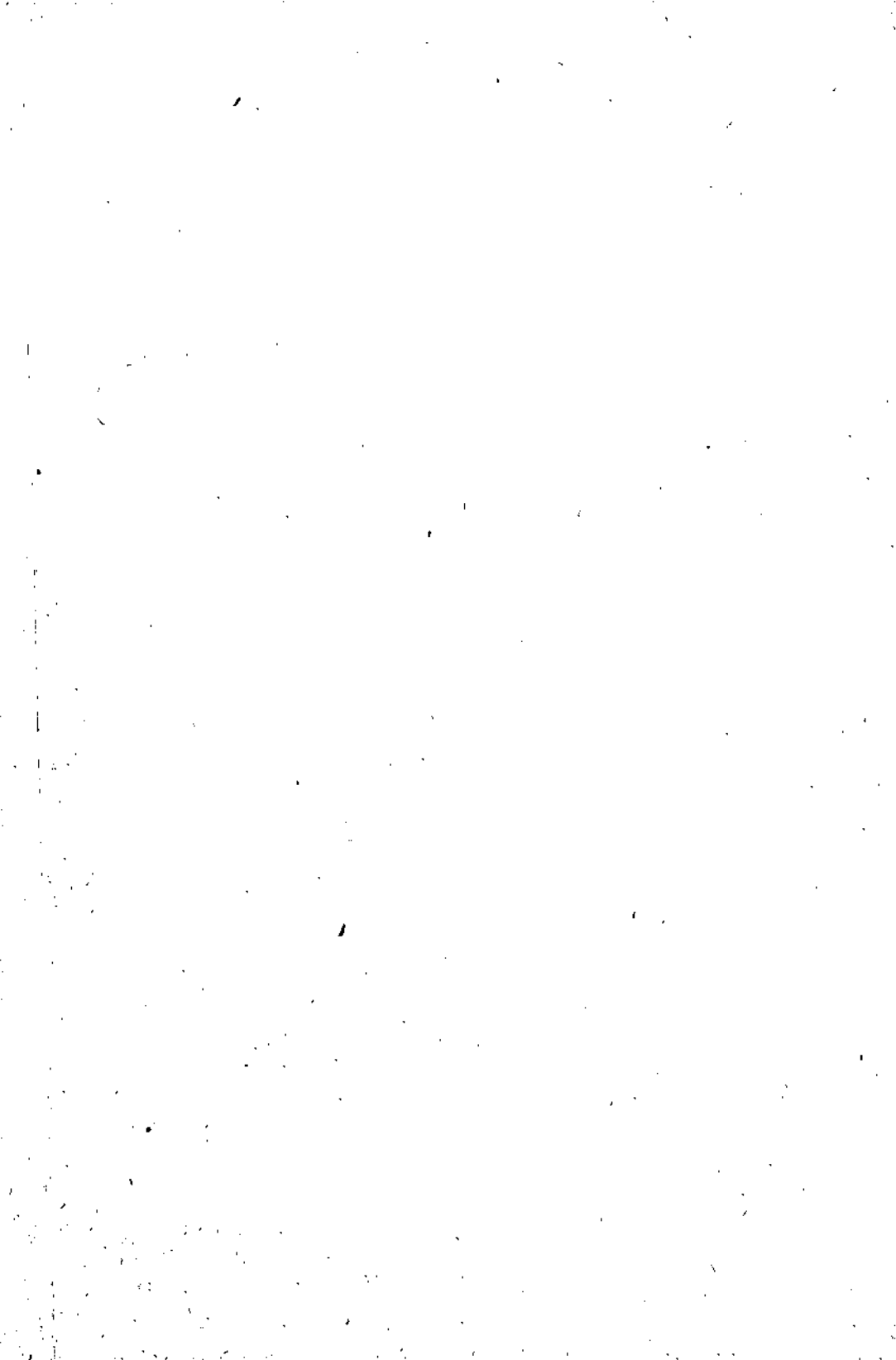
Razprave I.

Fr. Kovačič	118	
Kontler in Kompoljski, Narodne pravljice iz Prekmurja	J. Glaser	121
Schober Arnold, Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien	Dr. B. Saria	122
Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark	XIX.	
M. Ljubša	124	
Nekaj slojstva o zadrugi	Dr. M. Pivec	124

IV. Društveni glasnik.

in Muzejsko društvo v Mariboru	46
Sestanek slovenskih historikov v. Varaždinu in tridesetletnica ptujskega muzejskega društva	47, 48

V. Nekrolog: Dr. Fran Kos	126
---------------------------	-----

97.10
XIX 7

Ferdinand Raisp.

(1818—1898.)

Življenjska slika iz preteklega stoletja — Viktor Skrabar, Ptuj.

Stara izkušnja uči, da hitro pozabijo človeka, ki ga je pokrila odeja črne zemlje, posebno v sedanjem času, ko podi dogodek drugega.

Zato je dolžnost pietete, da osebam, ki so v kakršnikoli stroki pospeševale znanost ali pa so si pridobile zaslug za javni blagor, posvetimo nekaj spominskih listov.

Ferdinand Raisp.

Po oljnati sliki akademskega slikarja Alojzija Osvatiča v ptujskem mestnem Ferkovem muzeju iz l. 1896.

Naj sledi torej tukaj kratka življenjepisna črtica o možu, ki si je za časa naših dedov pridobil s svojimi literarnimi deli na polju zgodovine

naše ožje domovine, posebno starega častitljivega ptujskega mesta, pa tudi za javni blagor stalnih zaslug.

Še marsikateri ptujski meščan se bo spominjal Ferdinanda Raispa, ki je reprezentiral nekako tip zadnjega „Biedermaierja“ našega mesta. Počasi, oprezno, vedno čedno opravljen, je stopal stari mladenič v svojih zadnjih letih iz svojega samskega doma v sedanji Krempljevi ulici št. 5 po platanskem drevoredu pred minoritskim samostanom — te platane je on zasadil in vzgojil — proti mestnemu parku. Resno čelo misleca so razorale v zadnjih letih bolečine, ki jih je prenašal s stoično mirnostjo. Vsak dan ga je vedla pot v Čitalnico v Narodnem domu, katere vnet član je bil že izza časa njene ustanovitve. Mož bi bil zaslužil, da bi bil kdo po njegovi smrti, — umrl je že pred 25 leti, dne 25. januarja 1898 — dostojno opisal njegove zasluge; posebno je imelo historično društvo v Gradcu dolžnost, da bi bilo postavilo svojemu dolgoletnemu udu in krajevnemu kronistu vsaj skromen literaren spomenik.

Svojega sestranca dr. Siksta pl. Fichtenaua moram zahvaliti za biografske podatke in zapiske njegovega starega strica.

Izpod njegovega peresa sta mi dve avtobiografiji na razpolago, in sicer starejša, bolj izčrpna, ki sega do l. 1861; in krajša, ki obsega večinoma le življenjske statistične podatke do l. 1893. V sledčem bom ta dva spisa spletel in se bom kolikor mogoče naslanjal na njegov slog.

Iz spoštovanja do Raispa, ki je tudi mene v mladostnih letih s svojimi deli, posebno z zgodovino mojega rodnega mesta Ptuja, navdušil in ki mi je bil tudi vedno očetovski prijatelj in pokrovitelj, dodam to, kar so drugi, nemara za to bolj poklicani, pred četrtsotletjem zamudili.

Ferdinand Raisp se je rodil 15. avgusta 1818 pod milim italijanskim nebom v rojstnem kraju velikega arhitekta Palladia (1518—1580) v Vicenzi, kjer je služboval oče Jožef Raisp kot narednik 8. kompanije c. kr. linijskega pešpolka št. 16. Mati je bila Marija, rojena Abulner. Očetu je tekla zibelka pri Sv. Urbanu v Slov. goricah, materi pa v Trebnjem pri Novem mestu v Slovenski marki.

Raisp sam piše, da je po rojstvu Roman, od l. 1824 so ga vzgajali v Ptuju za Germana, po svojih starših pa je slovenskega pokolenja — torej Slovan!

Pozneje je prišel s svojimi starši v Milan in v Alessandrijo v Gorenji Italiji in je začel 1824 v Padovi pohajati ljudsko šolo. Od tod so se preselili starši v decembru tega leta v Ptuj, kjer je obiskoval normalko. Od 1. novembra 1832 do konca l. 1836. mu je njegov jerob nadporočnik-računovodja Lanzer priskrbel službo praktikanta v računski pisarni ptujskega invalidnega doma, kjer se je izobrazil v računovodstvu in v administraciji ter je med tem časom pridobil tudi znanje v geografiji, statistiki

in zgodovini, v vedah, ki so se mu za celo življenje priljubile in ki jih je z veseljem v zabavo gojil.

Vojaška administrativna služba pa v sledečih mirnih letih ni nudila prilike za bodočnost, razmerje vojaških uradnikov do vojaštva tudi ni bilo primerno. Zato je koncem l. 1836. zapustil pisarno invalidnega doma ter podpiral mater in očima, Jan. Weissenegga, stavbenika in tesarskega mojstra v Ptuj, v obrtnem in gospodarskem poslovanju. Zimo 1837–38 je prebil v Gradcu v pisarni znanega stavbenika in tesarskega mojstra Omeyerja. L. 1838. je potoval na Dunaj, v Linz, Salzburg, Ischl, Admont, Marijino Celje, odtod čez Eisenerz, Vordernberg, Leoben v Celovec, nato pa v Idrijo, Trst in Ljubljano. Tudi l. 1840 je prijel za popotno palico ter potoval čez Ljubljano v Trst, Benetke, Padovo, v svoje rojstno mesto Vicenzo, kamor ga je vleklo z vso silo. Ko je dosegel svoj popotni cilj ter se naužil italijanskega neba na Monte Berico pri Vicenzi, se je vrnil čez Treviso, Videm, Pontabelj in po Koroškem zopet domov. Ker je bil že v mladosti vzgojen za pisarniško službo, se mu je ta priljubila, zato je vstopil kot praktikant v službo kneza Dietrichsteina na ptujskem gradu in je bil imenovan 1. januarja 1848 za subalternega uradnika Herberstein-Dietrichsteinovih grofovskih posestev.

3. junija l. 1847. je obiskal zopet Dunaj, da bi videl procesijo na Telovo, ki se je vršila z vsem sijajem avstrijskega dvora.

V letih 1847–48 je bival v Ptuj nemški pisatelj Lothar (Pelzleder), s katerim je Raisp občeval. Ta ga je nagovarjal, naj sodeluje v periodični literaturi. 8. septembra 1848 je objavil v „Grazer Zeitung“ svoj prvi članek o zmagoviti avstrijski vojni v Italiji. Ta je tako ugajal, da ga je ponatisnila tudi oficijozna „Wiener Zeitung“ in list „Soldatenfreund“. To ga je vzpodbudilo, da je objavljaval v teh listih manjša dela vojaško-statistične tendence — kakor kaže shematizem v „Soldatenfreundu“ št. 3 — in korespondence o premikanju čet pod feldcajgmojstrom grofom Nugentom v letih 1848—49 v ptujski okolici. Tudi socialne razmere ptujskega mesta je očrtal od časa do časa v deželnem listu „Grazer Zeitung“.

V januarju 1853 in septembra 1854 ga srečamo zopet na Dunaju, kjer se je informiral o časovnem napredku ter si ogledal na zadnjem potovanju železnico čez Semmering. L. 1853. pa je v septembru bival delj časa na Koroškem na počitku.

Od 1. januarja 1856 naprej je izhajala v graškem listu „der Aufmerksame“ historična črtica o ptujskem gradu in njegovih posestnikih („Schloß Oberpettau und seine Besitzer“) in od 15. aprila 1856. l. dalje v istem listu članek o ptujski stolni cerkvi („Der Dom in Pettau“). V istem letniku najdemo tudi zgodovinsko-topografično črtico o gradovih Vurbergu in Borlu, kateremu je sledil prihodnje leto članek o Veliki Nedelji.

Ker je občinstvo te članke ugodno vsprejelo, je Raisp sklenil, da bo izdal iz ljubezni do svojega bivališča Ptujja monografijo o mestu in okolici. Knjiga je izšla v maju 1858. l. Kritiki so jo ugodno ocenili. Glej „Grazer Ztg.“ Nr. 134, l. 1858. in „Tagespost“ Nr. 184. l

Akoravno je imel avtor s tem obsežnim delom, ki ga je dovršil tekom enega leta, velike težkoče in so ga žalili, ga zavidali, bili ljubosumni in nezaupljivi, je vendar vse to premagal in je z železno energijo srečno in dobro dokončal delo. Znak časa je n. pr., da ptujsko mesto za svojo zgodovino ni imelo niti toliko pietete, da bi se bilo pisatelju vsaj za delo zahvalilo. To dokazuje, na kako nizki stopnji izobrazbe so bili mestni reprezentantje v tedanjem času.

Tem pomembnejše pa je priznanje, ki ga je dobil avtor od zgodovinskih društev za Štajersko in Koroško v posebnih dekretih, delo je priznala tudi c. kr. centralna komisija na Dunaju, ki se je pisatelju tudi lepo zahvalila za poslani opis ptujskih zgodovinskih zgradb.

Ob preložitvi lavantinske škofije l. 1858. iz Šent Andraža na Koroškem v Maribor je objavil zgodovinsko črtico o tej škofiji v „Grazer Zeitung“ Nr. 234—237 l. 1858, v 166. številki pa kratko črtico o knežji rodbini Dietrichstein, ko je 10. julija 1858. l. umrl njen zadnji potomec. To črtico je ponatisnilo več časopisov.

Ljubezen do domovine je tudi povzročila, da je ob znamenitem kulturno-zgodovinskem dogodku, ob otvoritvi železnice iz Pragerskega v Veliko Kanižo 24. aprila 1860. l. objavil posebno brošuro, ki jo je „Wiener Zeitung“ Nr. 154 z dne 1. julija 1860. l. pohvalno omenila.

Razpust invalidnega doma, ki je bil ustanovljen l. 1751., je bil za mesto žalosten dogodek. Razpustili so ga koncem septembra 1860; ob tej priliki je spisal Raisp v posebni brošuri zgodovino tega instituta, v katerem je v svoji mladosti služboval kot pisarniški praktikant. Brošuro sta ponatisnili „Grazer Zeitung“ Nr. 220, 226—229 in „Österr. Militärzeitung“ Nr. 80—81 z leta 1860.

L. 1861. dne 30. maja so Ptujčani posebno slovesno obhajali Telovo, ker je bil takrat v Ptujju lavantinski knezoškof Anton Martin Slomšek. Raisp je poklonil cerkvenemu knezu en izvod svoje monografije o Ptujju. Za darilo se je zahvalil škof v posebnem pismu, ki je še ohranjeno in ki naj tukaj sledi v spomin na velikega slovenskega škofa:

„Euer Wohlgeboren! Hochverehrter Herr und Freund! Haben mir mit dem sehr werthen Geschenke vom 6. d. M. und zwar eine um so größere Freude gemacht, als ich eine Geschichte der althehrwürdigen Stadt Pettau schon lange wünschte und leider (ich muß zu meiner Schande gestehen) diese von Euer Wohlgeboren besorgte Ausgabe bisher als Bewohner Kärntens gar nicht kannte.

Insoweit ich dieses interessante Werk in der kurzen Zeit durchblicken konnte, so erscheint es mir für den Vaterlandsfreund, so wie für jeden Ge-

schlichtsforscher wichtige Monographie, mit eben so vielem Fleiße zusammengetragen, als anziehend geschrieben und wird ein redendes Monument wohl Ihrer glühenden Vaterlandsiebe bleiben, wenn wir beide schon lange zu unseren Vätern werden heimgegangen sein. Empfangen Euer Wohlgeboren den herzlichsten Dank dafür. Meine Vorliebe für die auch in kirchlicher Beziehung äußerst merkwürdige Stadt Pettau suchte ich dadurch an den Tag zu legen, daß ich bereits im Jahre 1848 in unserem slovenischen Jahrbuche Drobtince die Lebensgeschichte des erstbekannten Bischofes und Blutzeugen St. Victorins aufnahm, und es mit dessen Bilde samt einer Ansicht der Stadt Pettau zierte. Seit dem ich nun auch Bischof über diese merkwürdige Stadt geworden bin, ist und bleibt mir Pettau um so mehr lieb und werth; daher mein Wunsch die Stadt Pettau bald wieder su besuchen, um längere Zeit in deren Mauern su weilen.

Genehmigen darum Wohldieselben den wiederholten Ausdruck meines Dankes der ich mit Achtung bin Euer Wohlgeboren ergebener Diener

Anton Slomschek
Fürstbischof von Lavant."

Marburg, am 9. Juni 861.

Vsled političnega prevrata avstrijske vlade l. 1861. se je začela za notranjeavstrijske Slovence prijaznejša politika. Raisp je objavil v Grazer Tagespost Nr. 27 in ad 27 „Zelje in potrebe štajerskih Slovencev“ („Wünsche und Bedürfnisse der steirischen Slovenen“). V števil. 135. z. l. 1861. se je ljubljanski dopisnik o tem članku priznalno izrekel.

Raisp je založil vse svoje tiskovine pri A. Leykama dedičih v Gradcu, razen koledarja za l. 1862., ki nosi naslov: „Kalender für die Lavanter Diöcese auf das gemeine Jahr 1862“, katerega je natisnil Viljem Blanke v Ptujju. Koledar obsega tudi dva zgodovinska prispevka izpod Raispovega peresa in sicer že zgoraj omenjeno črtico o lavantinski škofiji ter o cerkvi na Hajdini. Tema sledi statistični, vojaško-mornariški, trgovsko-obrtno-poljedelski koledar.

Končno moramo še omeniti kroniko ptujskega mesta v letih 1857 do 1898, ki jo je spisal Raisp. Ta bo pač ostala vzgleden primer za to, kako se naj kronike pišejo. S kako veliko ljubeznijo jo je vodil, kažejo zadnji zapiski, ki jih je narekoval s smrtne postelje še 8 dni pred smrtjo. Kronika je last Raispovega pranečaka dr. pl. Fichtenaua in obstoji iz dveh zvezkov ter velikega fasciklja s prilogami. Realna gimnazija v Ptujju ima tudi Raispovo kroniko, ki jo je kot krajevni kronist historičnega društva na Štajerskem v Gradcu vodil v letih 1873 do konca 1879 in ki so jo pozneje drugi nadaljevali.

Če kritično preinotrivamo Raispova literarna dela, moramo pred vsem občudovati njegovo veliko historično znanje. Akoravno je dovršil samo ljudsko šolo in je bil uradno dosti zaposlen, je našel vendar sredstev in dobil časa, da je svoje znanje z lastnim študijem pomnožil in produciral obsežne historične študije. Pri tem moramo tudi povdarjati, da tedanjim

raziskovalcem zgodovine ni bilo veliko tiskanih virov na razpolago. Žalibog Raisp ni imel kritičnega duha, vsled česar se je vtihotapilo vsled nekritične uporabe virov mnogo napak v njegova dela. Najdragocenejše izmed njegovih spisov so tiste partije, ki jih je sam doživel. Prihodnji pisatelji zgodovine našega mesta bodo torej primorani, da bodo v teh odstavkih uporabljali „starega Raispa“ kot edini vir.

Razen Jožefa Felsnerja, ki je objavil v knjigi „Pettau und seine Umgebung“ 1895., založil W. Blanke v Ptuj, nekritičen izvleček iz Raispove knjige, dosedaj ni bilo pisatelja, ki bi bil spisal monografijo o našem mestu, slonečo na modernem znanstvenem temelju. Ptuj s svojo znamenito zgodovinsko preteklostjo bi bil takega dela vreden. Njegov slog je jasen, včasih slikovit, bravca pa pogosto utrudijo gigantske stavkove periode, ki so bile tedaj moderne. Tu pa tam zasledimo male statistične in pravopisne napake, ki jih moramo pa staviti na račun njegove predizobrazbe. Raisp je pisal izključno v nemškem jeziku, ker vsled tedanjih šolskih razmer ni bil pismene slovenščine niti vešč. Če za historično vedo tudi ni dosegel kaj posebnega, mu moramo vendar biti hvaležni, ker je zapisal marsikateri dogodek in ga rešil pozabljenosti.

Sedaj pa še nekaj besed o njegovem javnem delovanju, kateremu je posvetil največjo pozornost. Od l. 1870—1892 je bil član ptujskega okrajnega zastopa in je deloval v periodah 1870—1873 in 1888—1892 v odboru kot odbornik, med tem ko je bil v letih 1880—1884 načelnik. Raisp je opravljal ta častna mesta z izredno vdanostjo in natančnostjo, a vkljub temu so ga v teh letih, posebno tedaj, ko je bil predsednik okrajnega zastopa, Nemci hudo napadali in sovražili, ker je pripadal nasprotni slovenski stranki. Toda Raispa, neodvisnega in samozavestnega moža, nasprotniki niso mogli omajati in vzdržal je na mestu, kamor ga je postavilo zaupanje njegovih volivcev.

V letih 1870—1875 je bil član krajnega šolskega sveta za ptujsko okolico, najprej krajni šolski nadzornik, pozneje pa predsednik. Na tem mestu je deloval vkljub nasprotnim težkočam jako plodovito in je v vsakem oziru pospeševal napredek okoliške šole.

Kot zastopnik veleposestva je bil 1870—1880 tudi član okrajne cenitvene komisije in v več volivnih periodah je bil član občinskih zastopov v Kaniži in Krčevini pri Ptuj, od l. 1888—1892 je bil odbornik obrtno-nadaljevalne šole v Ptuj.

S 1. oktobrom 1862 je bil Raisp imenovan za oskrbnika grofovskega Herberstein-Dietrichsteinovega posestva Rūstenau pri Ptuj, in ko so Herbersteini 1. oktobra 1873. l. zopet kupili ptujsko graščino, je prevzel tudi oskrbnitvo tega posestva. Bil je vešč, požrtvovalen in zvest oskrbnik. 1. julija 1887 je bil upokojen in je dobil ob tej priliki pohvalno priznanje. Po upokojitvi je prebival v lastni podedovani hiši v Krempljevi

ulici št. 5, je večkrat potoval in rad v letnih mescih prebival ob slikovitih koroških jezerih. V zadnjih letih je začel bolehati na želodcu, dobil je želodčnega raka in je umrl na posledicah te bolezni dne 25. januarja 1898. l. v 80. letu svoje starosti. Njegovi zemeljski ostanki počivajo na mestnem pokopališču v grobnici v severnozahodnem kotu.

Raisp je bil od l. 1857. do svoje smrti član historičnega društva za Štajersko v Gradcu, od l. 1869. je bil okrajni korespondent in 1873—1879 krajevni ptujski kronist. L. 1862. je bil imenovan za korespondenta c. kr. centralne komisije na Dunaju in za konservatorja (Pfleger) germanskega muzeja v Nürnbergu.

Raisp je bil popolnoma nemško vzgojen, a se je vedno priznaval kot Slovenca, bil pa je vedno prijatelj Nemcev, razen svojih političnih nasprotnikov. Toda tudi proti tem je nastopal vedno vitežko, odprto, brez zavratnosti in zahrbtnosti.

Svojo pripadnost k slovenskemu ljudstvu je dokumentiral tudi s svojim testamentom z dne 8. februarja 1896. l. Na podlagi tega je „v stalen spomin na svojo izvolitev za načelnika okrajnega zastopa“ ustanovil dijaško ustanovo 2000 goldinarjev, katere obresti naj bi užival mladenič slovenskega pokolenja, rojen v ptujskem sodnem okraju, izvzemši krajevno in politično občino Ptuj. Nadalje je volil društvu Čitavičici v Ptujju 1000 goldinarjev in pevskemu zboru tega društva 200 goldinarjev, da si nakupi muzikalij „bedingt gegen dem, wenn letztere an seinem offenen Grabe ein slovenisches Abschiedslied singt“, in končno slovenski ljudski šoli za ptujsko okolico, katere prvi načelnik krajnega šolskega sveta je bil, 100 goldinarjev za nakup učil revnim učencem in učenkam.

Svoje življenjsko pojmovanje, svoj značaj in način mišljenja je očrtal v ljubko spisani življenjski izpovedi, ki naj sledi na koncu te črtice:

„Des Menschen Leben ist für die Erhabenheit seines Geistes viel zu kurz, seine Bestimmung edel, sein Streben aber nicht immer von jenen Umständen und Verhältnissen begleitet, die ihn zu dem erwünschten Ziele führen würden.

Dies ist es, was mein Gemüt stets in jener ernsten Stimmung erhält, die nie geeignet ist, des Lebens kurze Freuden und Herrlichkeiten froh und heiter zu genießen, denn nur der Zufriedene kann fröhlich sein.

Fröhlichkeit, wie sie die Fülle der Natur dem Menschen zugedacht, kenne ich nicht, dagegen fühlt mein Herz warm für alles Edle und Schöne und verabscheut mit Haß alles Unedle, worunter vorzüglich List und Intrigue, Leichtsinn und Habsucht, Geiz und der Mangel an Rechtlichkeitssinn gehören.

Die Natur mit all' ihren Reizen ist meine Gattin, die ich täglich mehr liebe und hochschätze, die Bücher der Wissenschaft sind meine Kinder, von denen ich mich durch mein ganzes Leben nicht trennen

werde. Musik und Gesang beleben mein Gemüth schnell, doch nur für so lange, als die herrlichen Töne an meinen Ohren vorüber rauschen.

Plastik, Malerei und Architektur zu lernen, war mir Bedürfnis und die Mimik auf den Brettern, die die Welt bedeuten, zu bewundern, ist eines meiner größten Vergnügen. Jedes Spiel ist mir gleichgiltig, weil der menschliche Geist sich mit edleren Dingen als mit Karten etc. vergnügen kann. Dem Tanz konnte ich niemals jene überschwängliche Freude entlocken, welche so viele Menschen an ihm finden, obgleich ich ihn in meinen Jünglingsjahren ein paar Jahre nicht verabscheute. Hochmuth und Eitelkeit der Menschen bezeichnen den Grad ihrer Geistesarmuth und Jene bedaure ich vom ganzen Herzen, die da meinen, sie sind blos des Geldes wegen auf dieser Erde, denn wer den Gelderwerb als den Zweck des menschlichen Daseins halten zu müßen vermeint, ist verabscheuungswürdig.

Sparsamkeit und Mäßigkeit ist mein Grundsatz, doch nie sollen diese Tugenden des Menschen soweit ausarten, daß er die seinem Geiste und Körper schuldige Pflege verabsäumt, denn das Geld ist ja nur ein Tauschmittel und nur für wenige ein wahres Kapital.

Der Ehrgeiz ist meine größte Leidenschaft und zwar vorzüglich nur um der Wissenschaft willen.

Meine religiösen und politischen Anschauungen stimmen mit den herrschenden nicht überein.

Glücklich ist derjenige, der in der Religion seinen Trost findet und unter den monarchischen Principien des Staates zufrieden ist, denn ich kenne keinen von „Gottes Gnaden“ eingesetzten Souverän, da alle nur des „Volkes Gnade“ auf ihren stolzen Thronen — deren sie meist unwürdig sind — erhalten.

Die Männer und Frauen des „Geistes und Talentes“ jeden Standes verehere ich, Blöde bedaure ich und den „stolzen“ Adel verabscheue ich so sehr, als ich den historischen Ruhm derselben achte, denn nur der ist adelich, der ein edles Herz bewahrt. Nächstenliebe ist mein Motto, das ich stets vor Augen habe und über alles erhaben halte.“

Četrto stoletja s krvavimi vojnami je preteklo, odkar so starega „strica Raispa“ odnesli na krasno ptujsko pokopališče.

Črn kamen z zlatimi črkami naznanja njegovo ime in kraj, v katerega so materi zemlji vrnil, kar je bilo na njem umrljivega. Usojeno mu je še bilo, da je živel v tistem izginolem času, ko je potekalo človeško življenje še počasi in oprezno, še oddaljeno od vihrave in bolne sedanje dobe.

Naj bi te vrste pripomogle, da bi ta ali oni čitatelj vzel iz svoje knjižne omare one orumenele, stare bukvice, ki nam tako domače pripovedujejo o tistih minulih časih in se vživel v tiste srečne dni, ko se je dedek poročil z babico.

Slovenska legenda o sv. Ožbaldu.

France Kotnik — Ptuj.

I.

Janežičeva Slovenska Bčela I. 1850. 1. tečaj je na str. 122. objavila sledečo legendo o sv. Ožbaldu:

Sveti Osvald.

U gornjem Rožju in pri Zili je od sv. Osvalda nekde prav lepa pšesem. Meni so od te pšesni slēdeče pripovēdovali u razrēšenom slogu (Prosa):

„Sveti Osvald je bil pušcavnik in je u gojzdu prebival tri in trideset lēt; je mu brada zrasla, da bi se bil lahko odel š njo. Tičica je perletela, tičica lēp, bēl golobček in je Osvaldu govorila: Oj Osvald moj, jidi na domov. Na tvojih domih gospoda ni, da se bodeš oženil. Kako se bodem jaz Osvald oženil, ki ne poznam prave nevēste? Jedna je sicer nevēsta za me, pa je daleč za silnim morjem, lēpa zamorkinja. — Lēp perstan mi daj, oj Osvald, in ga nesem črez morje nevēsti, lēpej zamorkinji. Sv. Osvald da golobčeku svoj perstan zlat, kteri se je svētil, da bi luč pri njem peržgal. Bēli golobček leti visoko črez silno morje in nese perstan zlat u svojem kljunču. Huda burja se na morju vzdigne in golobčeku iz kljunča perstan izpade, golobček se za perstanom zažene in ga vjame popred, ko perstan morje zadoseže. Bēli golobček se tako prenebeško ustraši, da se pri tej priči črez in črez počerni. Zlati perstan srečno lēpej nevēsti zamorkinji pernese in se čern golobček k svetomu Osvaldu verne in od zamorkinje zakonski perstan prinese.“

Sv. Osvald se česti za mogočnega priprošnika u morskih nevarnostih. Mala se kakor verli vitez nad oblaki klečeč, pod njem silno morje in barka u hudaj burji. Na roki mu sedi černi golobček, deržeč u svojem kljunu perstan nevēste zamorkinje. Některi krivo misle, da je ta černa ptica vrank — je pa le bēli golobček, kteri se je od straha počernil. —

Vse kaže, da je legendo zapisal Matija Majar-Ziljski, najmarljivejši Janežičev narodopisni sotrudnik. Pred legendo so tiskane

„Pripovedke zilske“, pred temi pa „Narodne pesmi“ (Dežela Indija). Te pa je zapisoval Majar. Razen tega govori zanj ilirščina. Ne gre nam pa tu za zapisovalca nego za snov.

Poglejmo najprej, kaj nam je o zgodovinskem sv. Ožbaldu znanega!

Ožbald je bil angleški kralj, ki je vneto razširjeval krščanstvo. Rodil se je l. 604. ali 605. Njegov oče Ethelrith (Aaedilberet) Northumbrijski je padel l. 616. v boju proti Britom. Pogansko vzgojeni sin je moral z brati bežati na Škotsko, ker je kraljevski prestol zavzel pretendent Edvin. Na Škotskem so ga menihi v Joni pridobili z 12 tovariši za krščanstvo in so ga krstili. Ožbald je premagal Bretonce in si osvojil vladu v Northumbriji. Mnogo si je prizadeval, da bi tu razširil krščanstvo. Redovnike v Joni je prosil, naj mu pošljejo misijonarjev. L. 635. je došel menih Aidan, ki mu je Ožbald podaril Lindisfarne. Aidan je razširjeval krščanstvo, kralj mu je pa pomagal. Iz Škotske so prišli še drugi redovniki. Aidan je postal škof. Tudi v Wessexu je Ožbald širil krščanstvo, se zaročil s hčerko tamkajšnjega kralja „Kynigla“ Kineburgo ter ga pridobil za krščanstvo. Tast je ustanovil prvo škofijo v Wessexu. Ožbald pa je padel v boju l. 625. proti Penti, knezu poganskih Mercijevcev, ki ga je obglavil in nataknil glavo na kol. Vršili so se baje čudeži, roka ni usahnila. Kristjani so se nato polastili njegovih relikvij¹.

Če hočemo izluščiti iz slovenske legende nekaj zgodovinskega jedra, bera ni velika. Naš Ožbald je puščavnik, zgodovinski pa je kralj. Ožbald ima v Wessexu nevesto — naš jo dobi za morjem, zamorkinjo. Na puščavnika pač kaže druga osebnost, to je menih Aidan, ki razširja krščanstvo. „Na tvojih domih gospoda ni“, zato se mora oženiti. Na domovih v Angliji tudi ni pravega gospoda, ker vlada pretendent Edvin. To bi menda bilo vse, kar bi mogoče pričalo o zgodovinskem Ožbald, ki ga nam je ohranil Beda Venerabilis.

Poglejmo še v slovensko pisane legende, ki jih je izdajal Anton Slomšek²!

Slomškova knjiga pripoveduje o sv. Ožbald, približno isto, kar poroča tudi Wetzer-Weltes Kirchenlexikon. O vranu, prstanu in raznih narodnih dodatkih ni sluha ne duha.

Osebnost tega svetega moža je taka, da se je priljubila spreobrnjenim Nemcem: bil je bojevit junak, ponižen kristjan in velik dobrotnik. Zato so britski oznanjevalci sv. vere lahko vsadili spoštovanje, ki so ga gojili do njega, tudi v srca na novo spreobrnjenih Germanov. V Nemčiji so častili Ožbald, že odkar so vpeljali krščanstvo, najprej na Nizozemskem (Niederdeutschland) in v Srednji Nemčiji. Že l. 789. je dobil samostan Herford na Westfalskem „des hl. Oswald Heiligtum“, od onod se je širil njegov kult na Bavarsko, v Avstrijo in tudi k nam.

¹ Po Acta SS. je začel vladati l. 634. umrl pa je l. 642.

Še znamenitejši pa je sv. Ožbald v nemškem srednjeveškem pesništvu. Že v latinskih njegovih življenjepisih so kratke življenjepisne podatke okrasili na različen način, v nemških srednjeveških pesnih pa je dobil veliko poetskih in legendarnih potez in tako je postala Ožbaldova legenda ljudska knjiga, ki so jo mnogo čitali⁵.

Kmalu so se torej okoli tega zgodovinsko-legendnega jedrišča usedli različni pripovedni in pravljlični motivi.

V 9. stoletju se je nemara že s pripovedko o kralju Ožbaldu stalila pripovedka, kako je Hettel snubil Hildo. V obeh srečamo motiv, kako kralj snubi hčer tujega kneza in čitamo o nevarnostih, ki so zvezane s snubitvijo.

V tej preosnovi so škotski redovniki raznesli pripovedko o Ožbaldu po Nemčiji, kjer je ugajala in se razširila. Tam je dobila več dodatkov. Reginald je l. 1165. dovršil življenjepis o Ožbaldu, ki sloni v glavnih točkah na Bedinem pričevanju. Ta je tudi os za oni konglomerat pripovedek in drugih dodatkov, ki tvorijo vsebino nemških pesni o kralju Ožbaldu, katere so nastale proti koncu 12. stoletja ob dolenjem Renu pod vplivom križarskih vojsk in ki so jih v vezani in nevezani besedi preoblikovali v sledečih stoletjih. Samo preoblikovane pripovedke o Ožbaldu iz 15. stoletja nas seznanjajo z vsebino. Iz mnogih rokopisov lahko doženemo 3 recenzije, izmed katerih ste dve ohranili še prvotni cerkveni značaj, med tem ko sloni tretja na glumaški pesmi (Spielmannsgedicht), ki je nastala v 12. stoletju in bila v 13. predelana.

Glumaška pesem ni bila namenjena višjim slojem, ampak je služila zabavi preprostega ljudstva. Na vasi, na cestah in v izbah, kjer so se zbirali posli, so se oglašali glumači in imeli hvaležno poslušalstvo. Resne in komične, pripovedne in izmišljene, duhovne in zgodovinske snovi so nudili menjaje. Ljudskim pevcem (farende) je bila umetnost vir dohodkov, bili so iz nižjega sloja potujočih pevcev, ki jih je vedno trla skrb za ljubi kruhek. In če se spomnimo Lesičjaka ali pa pohorskega pevca Jurija Vodovnika, ki sta pela med nami že v 19. stoletju in ju je istotako trla skrb za vsakdanji kruh, ki sta zapela po sejnih ali pa na proščanjih in ženitovanjih, je primerjanje pač umestno, čeravno je časovno razdalje precej veliko. Pa saj se nam v Bosni še v 20. stoletju nudi ista prikazen, kar nam je lepo opisal profesor dr. Murko. Naša ljudska literatura, ki je imamo precej koncem 18. in začetkom 19. stoletja, se ni kar tako čez noč razvila, ampak mora sloneti na starih tradicijah. Zato je domneva pač bolj ko verjetna, da smo imeli i mi Slovenci že prej Vodovnike, Lesičjake in Drabosnjake, ne samo „poredne paure“ ampak tudi poredne pevce. Pa zašli smo s poti, vrnimo se zopet k Ožbaldu!

Vsebina srednjeveške glumaške pesmi o kralju Ožbaldu je sledeča⁵: Angleški kralj Ožbald je kraljeval čez 12 kraljev, 24 vojvod, 36 grofov,

9 škofov, veliko vitezov in hlapcev. Angelj mu naznani, da mu je prekomorska poganska kraljična namenjena za soprogo. Za svet vpraša romarja Warmunta, ki je že videl mnogo sveta. Ta mu razodene, da pozna lepo Paimg, hčer poganskega kralja Aarona, ki skrivaj časti Kristusa. Ožbald hoče takoj romarja bogato nagraditi in ga poslati kot sla tja, pa izve od njega, da se hoče Aaron po smrti svoje žene oženiti sam s svojo hčerko in da vsled tega vsakemu snubcu odseka glavo. Toda romar svetuje drugače. Kralj naj pozlati svojega ukročenega vrana, mu naj da krono na glavo, pismo in prstan pa naj skrije pod njegovo perje in ga naj tako pošlje kot sla h kraljičini. Kar mu svetuje, napravi. Vran, ki zna mnogo jezikov, odleti, na potu ubeži morskim ženam in pride šesti dan ob noni h kralju Aaronu. Tam izvrši svoj nalog. Kralj se razsrdi in ga hoče ubiti. Še-le ko princezinja zapreti svojemu očetu, da bo ubežala z glumaškim pevcem, oprostí vrana. Iz perja vzame Ožbaldovo pismo in prstan in zve za snubitev. Vzradoščena priveže svoje pismo in prstan z žido na vravnove peruti in mu naroča še drugih stvari za Ožbalda. Rada bi se pokristjanila in željno pričakuje dneva, ko bo prišel njen gospod po njo. To pa bi se moralo izvršiti z mnogobrojno vojsko. Če hoče, da se stvar ne izjalovi, ne sme manjkati vrana in pozlačenega jelena. Nato leti vran čez morje in sporoči Ožbaldu veselo novico. Ta ukaže napraviti 72 zlatih križev, s katerimi se vpoklicani vodje označijo na svojih jopičih in kmalu se odpravi 72.000 mož na 72 ladjah na pot. Stvar je podobna križarski vojni. Po enem letu in 12 tednih dospe Ožbald do cilja. A tam se zgrozi, ko zapazi, da je pustil vrana doma. Vrana privede angelj in kmalu odleti kot sel h kraljičini, ki svetuje, naj se preobleče Ožbald in 12 njegovih junakov v kovače, ki kujejo zlato. Njih hrup in kovanje privabi Aarona iz mesta. Ožbald zamán čaka, da bi videl princezinjo. Izmisli si zvijačo. Jelenu, ki ga ima seboj, pozlati parklje in rogovje in mu odene zlato odejo ter ga nažene pred grajski prekop. Nato pridrve vsi pogani, da bi jelena ulovili. To priliko izrabi kraljičina, obleče moško obleko in pribeži k Ožbaldu, ki jo vesel vsprejme. Takoj odploveta. Ko Aaron zapazi prekano, zatrobi v svoj zlati rog, katerega glas prodere v tretje kraljestvo ter zasleduje roparja z možmi, ki se na klic pojavijo. Vihar razžene pogansko brodovje in reši kristjane napada na morju. Na obrežju pa se morajo Ožbaldovi vojaki letni dan bojevati (einen sommerlangen Tag kämpfen). Pogane umore in jih zbudijo zopet k življenju. Ožbald udari na skalo, iz katere takoj priteče vir. Pogani se dado krstiti, nakar zopet umrejo. Aaron, ki se imenuje kot kristjan „Centimus“, se pelje z Ožbaldom in njegovo nevesto v Anglijo, kjer praznujejo ženitovanje. Pri tej priliki se Ožbald spomni tudi ubogih, jih pokliče k sebi in jih bogato obdaruje. Ž njimi pride tudi Kristus, preoblečen v romarja in hoče Ožbalda prekušati. Mnogo je romar že zahteval in dobil. Tedaj pa zahteva od nje-

ga deželo, žezlo in njegovo ženo. Kralj postane žalosten, toda spomni se zaobljube, ki jo je storil na morju med viharjem, da zahtevano in hoče sam kot romar oditi. Sedaj se mu Kristus razodene kot njegov Bog, mu vse vrne in mu prorokuje, da bo v dveh letih umrl. S čistim življenjem se pripravlja na smrt in umre s svojo ženo določenega dne. Slovel je kot svetnik.

Na prvi pogled je jasno, da sloni slovenska legenda o sv. Ožbaldu na nemški srednjeveški glumaški pesmi. Važna je zapisovalčeva opomba, da smo imeli nekoč v Zvrhnjem Rožu in pri Zilji prav lepo pesem o sv. Ožbaldu. In od te pesmi so Majarju v prozi pripovedovali, kar je zapisal. Ni zapisal torej vsega, ampak samo to, kar so ljudje še vedeli vsebine od prejšnje pesmi. Pripovedovavec si je zapomnil pač prvi del vsebine, drugega pa ne — ko se Ožbald gre ženit. Vprašanje pa je, če je bil drugi del še ohranjen. Pa saj slovenski Ožbald tudi ni več mogočen kralj, ki gre z mogočno križarsko vojsko preko morja po nevesto, ampak je puščavnik, ki je že 33 let živel v puščavi in ki mu je brada zrasla tako velika, da se je z njo lahko pokril. Tudi ne pripoveduje dogodkov, ki so se vršili pred mestom neveste zamorkinje in na begu na morju. Nič ne omenja ženitve, ampak samo, da mu je prinesel vran od zamorkinje zkonski prstan. Pač pa Majar v dodatku pripominja, da časte Ožbalda za mogočnega priprošnjika v morskih nevarnostih in da se upodablja kakor vrl vitez, klečeč nad oblaki, pod njim silno morje, na njem barka v hudi burji. Na roki mu sedi črn golobček, držeč v svojem kljunu prstan neveste zamorkinje, o katerem nekateri „krivo mislijo, da je ta črna ptica vrank“. Ta dodatek kaže na vsebino drugega dela srednjeveške pesmi o Ožbaldu.

Če pazljivo čitate legendo, opazite, da ima tudi ta proza vsaj ostanek ritma. Dva glavna momenta sta v naši legendi ohranjena. 1. Ptica — golobček ve za nevesto preko morja. 2. Kot sel nese tja poročni prstan, od strahu na morju počrni in se z nevestinim prstanom v kljunu srečno vrne k Ožbaldu. Vsa druga primes je že odpadla.

Metamorfoze belega golobčka v črnega (vrana) srednjeveška nemška glumaška pesem — kolikor mi je znano — ne pozna.

Iz iste dobe kakor legendo o Ožbaldu, iz dobe glumaškega epa (Spielmannsepos), imamo tudi drugo srednjeveško snov, ki se nam je ohranila v pesmi o Mladi Zori⁶, legendo o Salomonu, seveda ne v obliki nemške glumaške pesmi, ampak predelano⁷.

Izmed nemških redakcij nobena popolnoma ne odgovarja slov. nar. pesmi, akoprav kaže tradicija, iz katere je izšla „Mlada Zora“, z vso verjetnostjo na zapad, na nemško predlogo. Za podlago in vir slov. narodne pesmi o „Mladi Zori“ si moramo misliti nekako sredi med spruchgedichtom

in spielfmannsepom⁸. Kakor zamorec v narodni pesmi o Lepi Vidi ne pomenja črnca, ampak Mavra (Arabca), tako tudi nevesta zamorkinja v Ožbaldovi legendi ni črnka, ampak orientska nevesta, kar kaže že ime njenega očeta v nemški glumaški pesmi, ki se imenuje Aaron. Vse to pa meri tudi na orientski izvor, meri tudi na viteške epe in romane, v katerih se vitez bori po vsej Evropi in čez morje za svojo nevesto.

Vplivi srednjeveške romantike na naše narodno pesništvo so bili precejšnji. Vzemimo n. pr. narodno pesem „Kralj Matjaž in Alenčica“. Snov te pesmi ni zgodovinska, dospela je k nam z zapada, po pesmih, ki pripovedujejo, kako Saracen odpelje odsotnemu vitezu ženo in kako jo ta zopet reši. Ta narodna pesem je doma na Provansalskem, odkoder je dospela preko Italije k nam in tudi k Hrvatom in Srbom, kjer opeva pesem o kraljeviču Marku in Mini Kosturjaninu isto snov. Matjaževo ime se je preneslo na pesem še-le v 15. ali v začetku 16. stoletja, podobno pri Srbih ime kraljeviča Marka⁹. Ali pa vzemimo pesem o Pegamu in Lambergarju, da ne govorim o Zlatorogu (Monoceros), motivu, ki je tudi v nemški glumaški pesmi o Ožbaldu ohranjen v prizoru o lovu na jelena pred zamorskim mestom.

Določiti nemško predlogo za našo slovensko glumaško ali „narodno“ pesem o Ožbaldu bo pač težko. Zakaj? M. Majar ni zapisal prvotne cele pesmi, ki je bila znana, ampak samo, kar so mu pripovedovali v „razrešenem slogu“ (prozi). Zato ne vemo, koliko je bilo v pesmi še drugih dodatkov.

Če Grafenauer dokazuje¹⁰, da so nekatere premembe v Mladi Zori v zvezi z baladnim značajem slov. narodne pesmi, ki stremi za tem, da se dejanje kolikor mogoče oprusti obširnosti epske tehnike, ki jo kažejo n. pr. ruske biline in obe nemški redakciji in da odpadejo vse le količkaj nepotrebne osebe kakor tudi vojno spremstvo Salamonovo in da ostanejo samo glavne osebe in glavni momenti dejanja, se to — v glavnem seveda — tudi sklada z Ožbaldovo legendo, a ne moremo tako sklepati, ker je naš zapis pomanjkljiv, kakor tudi ne vemo, v koliko je Mlado Zoro predelal Rodoljub Ledinski!

Dokazano pa je, da smo sprejeli tudi legendo o sv. Ožbaldu (glumaško pesem), ki jo je z glavnimi momenti dejanja zapisal v prozi M. Majar-Ziljski, iz srednjeveške romantične literature.

II.

Pomudimo se še nekoliko pri Ožbaldovem vranu (počrnelem golobčku), ki nese v kljunu prstan in v perju pismo, leti čez veliko vodo — morje ter se s prstanom povrne. V naši legendi vrši posel Ožbaldovega sla bel

golob, ki se na morju tako prestraši, ko mu pade prstan v morje, ki ga pa še pravočasno ujame, da se spremeni v črnega.

Že Vulgata Gen. 8, 6. pravi, da je Noe izpustil iz ladje najprej vrana, ki se pa ni vrnil, nato pa golobčka.

V golih azijskih stepah so vrani kazali Aleksandru Velikemu pravo pot. Curtius IV. 7, 15.

V Aristofanovi komediji „Ptiči“ kaže vrana pot dvema Atencema, ko gresta v ptičji grad na oblakih.

Znano pa je, da so tudi golobje ptice vodnice, ki ob različnih prilikah kažejo pot, n. pr. Verg. Aen. VI, 90—203, kjer pokazeta dva goloba Eneju zlato omelino vejico.

Že Ovidij pripoveduje v Metamorfozah 2, 531, sqq. fabulo o belem vranu, ki se spremeni v črnega. Lukrecij 2, 822 pravi, da mečejo beli vrani belo perje proč in počrni¹¹.

Vranova gostobesednost je vzrok Pind. Ol. II. 156, da je počrnel, prej pa je bil bolj bel kakor sneg, labudi, golobje in gosi.

Zakrakal je bogu solnca v uho, da se je njegova ljuba Koronis bavila s haemonskim mladeničem¹².

O takih metamorfozah so pripovedovali torej že v starem veku, kar je prodrlo tudi v našo legendo, kjer pa iz belega golobčka postane črn vran. Belega vrana je nadomestil bel golobček, ki je bil krščanskemu naziranju prikladnejši.

Plinij nat. hist. 11, 130 navaja tudi vodne in morske vrane (corvi aquatici, corvus maritimus). Thesaurus navaja Lukrecija 5, 1085: praedicti tempestatum mutationes.

Če vrani hripavo krakajo, kmalu pride dež in veter. Arist. frg. 241, 7. Plut. mor. 139 A. 152 D. Aelian hist. an. VII. 7. Lucr. V. 1085. Verg. Georg. I. 382, Avien. Arat. 1715 Dracont. laud. dei I. 527.

Če deževje mine, krakajo čisteje in večkrat. Verg. Georg. I. 410. Plin. n. h. XVIII. 362. ¹³ Če o sv. Ožbaldu dežuje, še dolgo ni lepega vremena. (Lokovica v Mežiški dolini).

Ivan a S. Gemmiano O. Pr. podaje v svoji knjigi „Summa de exemplis et rerum similitudinibus locupletissima (Antwerpiae 1609) o vranu naslednjo simboliko: Vran je po svoji kričavosti podoba ošabneža, po zvižavnosti in kradljivosti je podoben lakomnežem in nečistnikom, ker se rad vseda na mrhovino (str. 227). Nadalje je vran podoba hudega duha, ki skuša služabnikom božjim izključvati oči (259). Mladiči vranov, dokler imajo belo mahovino, so podoba nedolžnih ljudi, ko pa jim poraste črno perje, so podoba grešnika. Stari so namreč mislili, da mladih vranov, dokler imajo le belo mahovino, roditelji ne marajo, redi jih le rosa nebeška, še-le ko jim poraste črno perje, jih začnejo pitati roditelji, tako

človeka v stanu nedolžnosti redi le rosa milosti božje, ko pa po grehah postane črn, ga redijo zli duhovi (str. 220).

S svojim trdim, neužitnim mesom je vran podoba trdovratnega grešnika, nasprotno je pomorski vran (*corvus marinus*) s svojim mehkim mesom podoba spokornika (str. 228).

Vprašanje je, je li vran na sliko Ožbaldovo prišel pod vplivom glumaške pesmi, ali je nasprotno vloga vranova v tej pesmi le ljudska interpretacija vrana na sliki, ki v tem slučaju pomeni hudega duha, ki ga je Ožbald pregnal s pospeševanjem krščanstva, kakor pravijo Acta. SS.: „expulsa diaboli tyrannide Christus iam regnare coeperat“ (str. 102). [Dr. Fr. Kovačič.]

Majar poroča, da se časti sv. Ožbald za mogočnega priprošnjika v morskih nevarnostih. Slikajo ga, kakor vrlega viteza, ki kleči nad oblaki, pod njim silno morje in barka v hudi burji, kar se nauša na vsebino srednjeveške glumaške pesmi.

Ožbald je po ljudskem mišljenju vremenski gospodar, ki deli kruh (Brotvater). Njemu so posvečeni studenci, katerim izproši od Boga zdravilno moč, ki tudi človeka pomlade. Pri Sommerau-u v župniji Reichenfels v Labodski dolini je Ožbaldov studenec, ki je vseboval nekoč zlato. Ta kraj pa inace trpi vsled suše. Tudi na poti od Št. Ožbalda nad Klein-kirchheimom v Kaning, je baje tak studenec¹⁴.

Ožbald z vranom je v zvezi z vodo in vremenom, kar meri po navedeni literaturi že na stari vek.

Sv. Ožbald s svojim jelenom (!) je patron lovcev. (Tu je pač zamenjan s sv. Egidijem.) Na nekaterih krajih na Koroškem hodijo ti na Ožbaldovo dne 5. avgusta k izpovedi in k sv. obhajilu¹⁵. To zopet meri na srednjeveško glumaško pesem in tudi dokazuje, da je bila ta na Koroškem zelo razširjena.

Ob žetvi puščajo na Švabskem sv. Ožbaldu na čast 3 klase na njivi, ki jih potem v podobi križa zvežejo, na Bavarskem delajo ponekod isto in klase spletajo na čast sv. Ožbaldu s cveticami v venčke.

Ker obhaja cerkev sv. Ožbalda 5. avgusta, ob času žetve v hribovitih krajih, se je ta kult pač vsled tega razširil, razen tega je vplivala legenda, ki pripoveduje o njegovi darežljivosti.

Ne morem pa navesti, je li je v slovenskem kultu sv. Ožbalda kaj posebnega, ker mi ni znano. To bi lahko izpopolnili duhovniki ali učitelji, tudi dijaki, ki so iz takih krajev, kjer ga še posebno časte.

III.

Vran je skoraj stalen atribut na kipih in slikah, ki upodabljajo sv. Ožbalda-kralja.

Eden izmed najstarejših kipov je od sv. Ožbalda na Jezerskem, ki ga kaže tudi naša slika. Na isti način je upodobljen v minoritski podružnici

sv. Ožbalda v Ptuju; kip je baje Progarjev. Kaj je bilo prej v glavnem oltarju, mi ni znano. Kip sv. Ožbalda nad Škofjo Loko, podružnice mestne loške cerkve, je iz l. 1527. Na sklepniku je vpodobljen s krono, žezlom in vranom. Kip ima krono, žezlo, jabolko, na njem vran. V Volčjem potoku pri Kamniku imamo tudi sv. Ožbalda, Layerjevo sliko. Predstavlja ga klečečega na oblaku, angelji s krono in palmo mučeništva. Sv. Ožbald je v kraljevski opravi. V levi roki drži pismo, na katerem sedi vran, ki drži v kljunu prstan. Spodaj je pokrajina z jezdecí vojščaki v diru ali event. boju. Spodnji del slike je malo nerazločen. V Potočah pri Libeličah ima sv. Ožbald žezlo in jabolko, na katerem sedi bel golob, ki drži v kljunu pismo. Prim. slovensko legendol O sliki sv. Ožbalda v podružnici Ponikve pravi H. Hermann: „Zu St. Oswald, einer vor kurzem neugeweihten Filiale der Pfarre Ponikl bei Cilli sieht man als Altarbild die Vorstellung, wie St. Oswald an der Tafel neben dem frommen Bischof Aidan sitzend, die silbernen Geschirre zerbricht, um seine Stücke den auf Almosen harrenden Armen verteilen zu lassen“.

Na slike in podobe so zašli vran, pismo in prstan bržkone iz srednjeveške glumaške pesmi o sv. Ožbaldu, kjer nastopa kot svetnikov ukročen ptič in njegov sel. Snov glumaške pesmi je orientška, isto tako bo menda tudi vran orientski. Kakor je zmaj v ikonografiji egiptskega izvira in pomeni premaganega nasprotnika¹⁸, tako bo tudi vran orientskega izvira. V perzijskem Mitrovem kultu n. pr. predstavlja corax prvo stopnjo sedmerih stopenj mistov (mysthes, sacratu). On je sel solnčnega boga, ki Mitri naroči, naj zabode bika. Seveda to ni v zvezi z Ožbaldovim kultom, ampak le kaže, da eksistira vran že v Mitrovem kultu, ki je orientski¹⁹. Na Mitrovih reliefih, n. pr. tudi na Bregu pri Ptuju, se vran vedno nahaja.

Kult sv. Ožbalda se je v naših krajih začel že zgodaj razširjati.

Stegenšek²⁰ navaja v solnograški škofiji²¹ župni cerkvi sv. Ožbalda, v graški 13 in 2 podružnici, v celovski 3 farne cerkve severno in 2 južno Drave, 9 podružnic severno, 4¹ južno Drave, v mariborski 1 župnijsko severno, 1 južno in 6 podružnic južno Drave, v ljubljanski 2 župnijski cerkvi in 8 podružnic, v goriški 1 župnijsko cerkev. Razmerje sev.: juž. Drave je 31¹:23¹. Vsota 54^{2*}.

Kult sv. Ožbalda prevladuje torej severno Drave, kaže ob enem odkod je prišel, a se je tudi na jug precej razširil.

Izmed srednjeveških patrocinijev na Sp. Štajerskem navaja Stegenšek str. 218 tudi sv. Ožbalda in sicer: v Ptuju 1321, v dravskem gozdu 1372, v Pernovem pri Galiciji 1436, v Cirkovcah pri Škalah 1436, (pri Valdeku 1480 — cerkev ne obstoji več). Razen navedenih imamo v lavantinski škofiji še sv. Ožbalda na Ožbaldskem vrhu (Sv. Peter na Kronske gori),

* Eksponenti pomenijo sopatrocinije.

sv. Ožbalda v Pečicah (sedanja cerkev zidana 1857—1863), sv. Ožbalda v župniji sv. Martina na Ponikvi (cerkev zidana 1437, renov. 1914) ter sv. Ožbalda ob Dravi (cerkev zidana 1812).

Na Koroškem imamo podružnico sv. Ožbalda v Svečah v Rožu, tudi župnija Sv. Petra v Grabštajnu ima Ožbaldovo podružnico. Libeliče imajo podružnico sv. Jerneja in Ožbalda v Potočah, Šmihel pri Pliberku sv. Ožbalda v Rinkolah. V Črni v Mežiški dolini je sv. Ožbald župnijski patron. Črna je bila podružnica Šmihela pri Pliberku, toda je imela že 1362 svojega rektorja. Na Jezerskem je župnija sv. Ožbalda. Kip v cerkvi je iz prve polovice XV. stoletja²¹. (Glej sliko na 9. strani!)

Ožbaldov kult v naših krajih sega, kakor je razvidno iz starih cerkev in listin že v 14. stoletje.

Lučki opravilnik iz 18. stoletja ima 5. avg. Dedicatio B. V. MARIAE ad nives et S. Oswaldi (festum devot.) Steg. 223.

Solnograški opravilnik 1575 ga nima, pač pa ljubljanski iz l. 1600 (Tom. Hren) kot festum devotionis. Papež Urban VII. l. 1642 v buli „Universa per orbem“ ni zapovedal, da se bi praznoval po vsem svetu.

Če Slekovec²² trdi, da si je pokrajinski škof Ožbald (umrl okoli 861), ki je sledil pokrajinskemu škofu Otonu, pridobil za Ptuj in za druge slov. kraje mnogo zaslug ter ga verni Slovenci zato še dandanes radi slavijo in njemu v čast cerkve in kapele zidajo ter da je spomin njegovega blagega delovanja v Ptujju ohranjen v starodavni, njemu v čast posvečeni cerkvi zunaj Ptujja, to le deloma odgovarja resnici.

Cerkev sv. Ožbalda v Ptujju (sedaj podružnica minoritske župnije, prej samostojna župnija) [glej sliko na 18. strani!] je posvečena kralju Ožbaldu, novi Progarjev (?) kip ga predstavlja tako, kakor je upodobljen na Jezerskem (kralj z insigniji in vranom). Pokrajinski škof Ožbald ni svetnik, imenoval pa se je kakor kralj, ki je živel 2 stoletji pred njim in je torej samo spomin na sv. Ožbalda-kralja ohranjen tudi v škofovem imenu. Cerkev sv. Ožbalda zunaj Ptujja se imenuje v Zahnovi listini še le 1321 in je tudi najstarejša priča Ožbaldovega

kulta pri nas. Oba pa sta prišla iz severa — pokrajinski škof in kult sv. Ožbalta — iz Solnograda.

Tudi drugi naši starejši patrociniji odgovarjajo solnograškim.

Prišli smo torej v 14. stoletje — dalje gor menda ne bo treba hoditi.

Po križarskih vojnah, ki so ovili okole zgodovinskega Ožbalda romantični orientski bršljan, se je začel njegov kult tudi pri nas širiti. Takrat je dobil iz pripovedke tudi vrana, ki nosi v kljunu poročni prstan. Da je v tej srednjeveški koncepciji bil tudi pri nas znan, dokazujejo stari kipi, dokazuje pa tudi slovenska ziljsko-rožanska legenda, ki je ostanek slovenske narodne pesmi o sv. Ožbaldu.

* *

*

Na koncu naj dodam še mično aitiološko legendo o cerkvi sv. Ožbalda v Črni v Mežiški dolini. Pravila jo je Tekla Drvodol v Javorju pri Pušniku, okoli 60 let stara, zapisal pa jo je Karl Prah, bivši moj celovški učencem iz Črne.

Kmetje v Javorju so hoteli pred davnim, davnim časom v Mali Črni, ki je $\frac{1}{2}$ ure od Črne proti vzhodu, sv. Ožbaldu na čast postaviti cerkev. Tesarji so imeli že vse pripravljeno, prostor za cerkev je bil že zaznamovan in temelj vložen. Neko jutro pa najdejo ta prostor oskrunjen. Storil je to neki pastir. Tisti dan in tudi sledeče dneve zapazijo črnega vrana (ptiča sv. Ožbalda), ki je venomer treščice proti večeru nosil. To se jim je le čudno zdelo in zato so poslali enega izmed sebe za vranom. Ko tesar pride v tisti kraj, kjer stoji sedaj Črna, zapazi vrana na malem hribočku (danes stoji tam župna cerkev sv. Ožbalda), kako ravno treščice v podobi male cerkvice polaga. Ko se tesar vrne, pripoveduje onim, kar je videl, in nato so javorski kmetje sklenili, da bodo cerkev sv. Ožbaldu na čast tam postavili, kjer še danes stoji.

Opombe.

¹ Acta Sanctorum, avgust tom. II., str. 83—103. Wetzer Welte's Kirchenlexikon² IX. Bd. str. 1143—1145.

² Djanje Svetnikov Božjih in razlaganje prestavnih praznikov ali svetkov. Spisali družniki sv. Mohorja, na svetlo dal Anton Slomšek. V Gradcu 1853, stran 127—129. (5. avgusta.)

³ Wetzer-Welte² ibid.

⁴ Salzer, Illustrierte Geschichte der deutschen Literatur von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. Bd. I., str. 186. sl.

⁵ Po Salzerju I., str. 188.

⁶ Štrekelj, NP I. št. 114, str. 180—182.

⁷ Ivan Grafenauer, Legenda o Salomonu v slovenski narodni pesmi. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića. Berlin 1908., str. 65—70.

⁸ Grafenauer, ibid. str. 70.

⁹ Grafenauer Iv., Slov. čitanka I. del str. 296.

¹⁰ Zbornik u slavu V. Jagića str. 67.

¹¹ Literaturo návaja „Thesaurus linguae latinae“. Vol. IV. str. 1078—1079.

¹⁵ Paulys Real-Encyclopädie der class. Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung von Georg Wissowa. Stuttgart 1914 pod „Rabe“ str. 21.

¹⁶ Cit. Pauly, Real Encyclopädie str. 21. Drugo literaturo glej tam!

¹⁷ H. Hermann, Die St. Oswald Legende. (In Bezug auf Kärnten). Carinthia 1857, stran 57.

¹⁸ Carinthia 1857 ibid.

¹⁹ Poročilo dr. Fr. Steleta.

²⁰ Carinthia, 1857 str. 46.

²¹ Strzygowski. Hellenistische und koptische Kunst in Alexandrien. Wien 1902, p. 27-Citira Stegenšek na str. 209. Dekanije Gornjegrajske.

²² Cumoní, Die Mysterien des Mithra. Autor. deutsche Ausgabe von Georg Gehrich. Teubner, Leipzig 1911 str. 138.

²³ Stegenšek, Dekanija Gornjegrajska str. 190.

²⁴ Poročilo dr. Fr. Steleta.

²⁵ Slekovec, Škofija in nadduhovnija v Ptuj. Maribor 1880 str. 24.

V Ptuj ob tridesetletnici Muzejskega društva v Ptuj in ob dvajsetletnici Zgodovinskega društva v Mariboru.

Doneski škofa Hrena za zgodovino reformacije na Slovenskem.

Fr. Kidrič, Ljubljana.

Ugotovljeno je že, da je napisal Hren na prošnjo sekovskega škofa Brennerja o reformaciji na Kranjskem poročilo, ki se je uporabilo deloma v Rosolencevem „Gegenberichtu“ iz 1606¹. Hrenovo poročilo, ki se nahaja še tudi danes v veliki semeniški knjižnici v Ljubljani, je objavil l. 1864. Hicinger². Že drugje sem postavil tezo, da je ta Hicingerjeva objava nerabna³. Tukaj nameravam sledeče; Hrenove doneske objaviti iznova ter obenem opozoriti, zakaj imam Hicingerjevo objavo za vzor take, kakršna ne bi smela biti; ugotoviti Hrenove viire; določiti vrednost njegovega gradiva.

1. Hren je upotrebljal za svoj spis 2 lista (A, B), ki sta bila po sredi preganjena. Ko je začel, je imel B na desni polovici 1. strani že beležko, ki ima datum 31. dec. 1605 ter obsega pod nadpisom „memoriale“ razpored neke kapiteljske seje. Pisal je vedno čez polovico strani in sicer v sledečem redu: A, 1. stran, desna polovica; A, 2. stran, leva p.; A, 2. stran, desna p.; A, 1. stran, leva p.; B, 1. stran, desna p.; B, 2. stran, desna p. (pod razporedom kap. seje). Če upoštevamo to, dobimo tekst, katerega posamezne odstavke sem radi lažjega pozivanja opremil s črkami α — s a ga priobčujem sicer z razrešenimi okrajšavami in sploh po pravilih, ki so za take objave običajna, pri čemer izrekam g. drju. Milku Kosu za revizijo moje transkripcije posebno zahvalo:

Memoriale scribendorum ad reverendissimum episcopum Seccoviensem.

Ingressus.

a) Haeresis Labacum et Carniolam ingressa est clrciter annum 1544. sub Joanne Ungnad, cuius magna fuit apud imperatorem Ferdinandum autoritas, ita, ut supremus dux Slavoniae et Croatiae haberetur. Beatae Mariae Virginis ecclesiam in Gradishti et beati Joannis Evangelistae in suburbiis Petrensibus diruit sub praetextu Turcarum alicuius obsidionis etc. Aggressus fuit et sancti Christophori ecclesiam, sed Ferdinandi imperatoris mandato prohibitus desistere debuit. Varie is variis in locis, et post ipsum familia eius, haeresim in istis provinciis aluit fovitque, donec tota interiret una cum nomine familia. Postremus Simeon aere gravi oneratus solum mutavit.

b) Mathes Klobmer poligrammataeus ducatus Carniae e primis seductoribus laicus tunc fuit. Deinde Primus Truberus apostata canonicus se illis adiunxit (ob strani: Cui ego successi 1588) et alii mali sacerdotes. Conciliabula sua et primas habuit conciones in Rosenbach, ad Savum et apud sanctum Christophorum, tandem in aedibus canonicorum

c) Fuit is Truber mediocriter in humanioribus eruditus, sacerdos concubiniarius (ob strani: 4 habuit successive mulieres), et concionator ad sanctum Nicolaum Labaci fuit. Antequam apostata ad Lutheranas partes transiret, sollicitatus a nobilibus et supradictis in provincia, publice ad sanctum Nicolaum revocavit catholicam fidem eique abrenuntiavit. Postea publice confessus est pro concione, patrem eius fuisse a rebellibus rusticis in tumultu suspensum ab arbore. (Ob strani: Hieronimus Bartholej [?] notarius publicus.)

d) Progressus is fuit haereticae pravitatis. Ditiores, superbiores, lasciviores, et nobiliores quique, quibus orare, ieiunare, caste, sobrie, iuste ac pie vivere poena fuit arduum et grave, se ad istos aggregarunt cumulatissime. Hi lidem simpliciores et tenuioris fortunae homines vestibus, muneribus, donis, officiis allectos ad se ad defectionem et haeresim perduxerunt.

e) Ab imperatore Ferdinando ad instantiam episcopi Labacensis Primus Truberus examinatus et apostata haeticus inventus inde mox fuit proscriptus circa annum Domini 1560. Diu latuit lupus sub agnina pelle. Misit post illum usque in Tyrolim lictores caesar ad capiendum apostatam, quem puer eius Jacobus Tfhaule, inscriptus in formula concordiae, prodiderat, sed evasit, a nobilibus in suis castris et arcibus hospitio acceptus, publica subterfugiendo astute.

f) Interim provinciales apud imperatorem Ferdinandum institerunt pro eo quasi catholico sacerdote, sola 2 haec puncta; communionem sub utraque et ne infirmi a catholicis sacerdotibus foede in agone derelicti, uti proferebant, negligenter urgentes, Decipitur hoc noviter caesar Ferdinandus: post biennium revocatus a provincialibus solenniter et cum (ob str.: 1562) magno plausu revertitur Labacum Truberus. Tunc in xenodochio civili et ecclesia sanctae Elisabethae destructis aris una maiori retenta cathedra pestilentiae erigitur Labaci, cui primus omnino praefuit dictus Truberus apostata, cui ego in canonicatu, domo, officio, ac munere concionatoris postea successi anno 1588.

g) Cum illo plures alii apostatae et scelerati sacerdotes utpote: 1. Joannes Schwaiger sacerdos ex Hotthevia, qui fuit flegerus domini Horbardi ab Awersperg in Tschernembl; 2. Georgius quidam dictus Kobila Juri eo quod missam pro equo detestatus sit et pro recepta vendiderit equa; 3. Joannes Tolshakh apostata (ista roka z novejšim ěrnilom: Lyfsez sive Sherar); 4. Gregor Lahlhiz; (5.) Doctor Paulus Wiener canonicus etiam apostata (ista roka s poznejšim ěrnilom: in Transylvania perit); (6.) David Hasiber canonicus; (7.) Andreas Latomus capellanus sanctae Elisabethae in hospitali; (8.) Petrus (od iste roke z mlajšim ěrnilom, prej je bilo menda: Rudpertus) Kuplenik et alii in Superiori Carniola parochi plerique in hoc defectione et calamitate defecerunt passim.

h) Rebus sic male stantibus iterum certior factus imperator Ferdinandus per episcopum Labacensem proscripsit solum Truberum et una dominum Paulum Wiener apostatam canonicum cathenis vinctum Viennam per duci mandavit. Cui in Schattwienn per nobiles larvatos fuit e manibus deductorum et vinculis liberatus et in Hungariam Superiorem deductus, ibi in haeresi miseram clausit vitam.

i) Interea provinciales in horum locum (nad črto: Foelicianum Trubar) alios praedicantios: Sebastianum Crellium, Christofferum Spindlerum, Andream Pirotar, Georgium Dalmatinum subrogarunt, qui invicem sibi succedentes scholis et stipendiis erectis iuxta formulam sub A (ob strani: A) gregem catholicam per totam provinciam accitis et dispositis hinc inde buccinatoribus et clamantibus sacerdotibus apostatis plus minus etiam scholarum rectoribus ad 21, quos ex publico aerario datis liberaliter stipendiis aluerunt et gregem catholicam miserum in modum, in oppidis et civitatibus quam maxime seduxerunt.

j) Hisdem Primus Truberis infastae memoriae apostata totis (ista roka p-ozneje: fere) 30 (prvotno je sledila trojki neka druga številka) aut circiter annis acceptis pro annua provisione e publico Carniolae aerario 250 fl ex Wirtembergensi ducatu, ubi prope Tubingam in Deredingen parochiam optimam [sicut et Foelicianus eius filius post ipsum cum a serenissimo archiduce Ferdinando e Carniola anno 1600 cum aliis praedicantibus, concivibus et complicitibus fidei esset proscrip-tus, post patris obitum] habuit. Postillas, catechismos, hymnologia, varias conciones, opuscula et precarios libellos abs se in linguam carniolanam e pessimis haeresiarchis translatos et publicis Carniolae ducatus aerarii pecuniis ac sumptibus, maximisque muneribus, auctori decretis typis excusos, quibus viros et pestem Lutheri aleret, submitit frequenter saepius renovatis typis.

k) Biblia adiecerunt in linguam slavica[m] vertere cura hac Georgio Dalmatino praedicantio demandata. Opus sumptuosum et Lutheri bibliae conforme. Excusum Wittenbergae, ipso Georgio Dalmatino et Adamo Bochorizh Flacciano ad correcturam missis, qui multis mensibus ibi delituerunt. Tandem re confecta per Hungariam et extremas Slavoniae et Croatiae fines Carolstadium, inde Labacum et in Carniolam chartae advectae sunt et ex domo provincialium divenditae.

l) Hieremias Homburger Flaccianus doctor huc advocatus fuit, cum nonnullis aliis e Carinthia praedycantibus, qui sua censura et lima biblia illa typis edenda censuerunt. Omnia sumptibus et expensis provinciae.

m) In illa sathanae synagoga et congregatione conclusum moxque publice pro concione e cathedra pestilentiae promulgatum fuit, festum nativitatis beatae Virginis Mariae, ut nimis papisticum] non amplius celebrari oportere. Mense (sledi prazen prostor) anno 1573 aboleverunt alii etiam assumptae Virginis celebritatem festivam, adeo ut etiam in publica catholicorum processione et devotione anno 1596 (ob strani: ea sacratissima die), qua pro nostro exercitu in Petriniae obsidione, orationes fiebant ad Deum, a multis millibus Labacum cum vexillis et canticis sub ductu domini Laurentii abbatis Sithicensis pia[m] memoriae advenientibus, leves mulierculae et maechanici homines in fenestris nentes et laborantes ad catholicae plebis vexationem et devotionis turbationem sese exposuerunt, asserentes Mariam esse unam mulierem ut alias.

n) Postillam Primi Truberi posthumam Foelicianus filius (pač pomotoma namesto: Foeliciano filio) Labaci ab obitu Christophori Spindleri superintedentis [quem angelum Dei solitae sunt vocare nobiles haereticae foeminae] eius successor(e), Tubingae excusam aliosque precarios libellos et catechismos, cum mihi a meo reverendissimo eidemque a serenissimo Ferdinando, quos certiores de ea re feci, cura interceptionis, fuisset emandata, passimque Viennae, Linzii, aliisque vectigalium locis et praefectis diligens attentio haberetur, per Salisburgam inter pellificum merces doliis absconditos in Carniolam ad miserorum seductionem deportaverunt. Et adhuc in provincialium domo deti-

nent magnis aerarii communis et patriae in fraudem militum et confiniorum nostrorum sumptibus.

o) Ad 21 praedicantes passim in variis provinciis locis totidem scholarum faces tenuerunt ad 4000 ad minimum salaria à 50 annis faciunt 2,000,000. Exceptis donariis typographiae impendiis et aliis huius modi gratis.

p) Isti praedicantes in primis apostatae omnes et sacerdotes fuerunt, iis exceptis, quos Tubinga submitit. Aliqui Lutherani, Flacciani alii, aliqui etiam Calvinistae. Aliqui vero Moller [?] secundum Norinbergensem aut Tubingensem modum extiterunt uti Benedictus Pirotar, quem quia iis se multo tempore volebat conformare, explosum volebant.

r) Ex iis floruit fama ac nomine inter nobiles ac plebem Primus Truber, qui bene slavice dicebatur esse concionatus, utpote multo tempore canonicus et concionator antea Labaci ad sanctum Nicolaum et vicarius capituli ad sanctum Bartholomaeum in Campo. Deinde M. Christophorus Spindler Svevus tertius Truberi successor et praedicator germanicus, quem dominae haereticae angelum Dei vocabant. Hunc exhumatum tempore reformationis misi in profluentem.

s) (=B₂) Primi Lutheranahaeresis in Carniolia authores. Laici: Mathes Khlobmer f. f. L. Landschreiber. Mathes Zwegkhl. Andre Farrest. Apostatae sacerdotes et primi seductores: Primus Truber canonicus infaustae memoriae. Joannes Sherar vel Tolshak sive Lyflez propter stigma inustum. Cobila Juri, qui pro equa missae celebrationem vendidit eaque se penitus abdicavit. Juri Mazhek in Weichselberg. Caspar Rokauz Crainburgae. Niclas Stradiot zu Weinberg. Christoff Faschang zu Veldes. Thomas Faschang. Petrus Kuplenik et alii. (Ob strani: Leonhardus Budina, Christoff Prunner, Adamus Bochorizh, Bartholomaeus Pica Graetii.)

Da vidimo, zakaj je Hicingerjeva objava nerabna in zakaj se opozarjajo nanjo vsi, ki se hočejo učiti, kakšne objave ne smejo biti:

H. je pogosto slabo čital: c4 namesto eique: atque; d2 n. poena: paene; f5 n. plausu: applausu; f6 n. retenta: relicta; j7 n. catechismos, hymnologia: catechismum, hymnologiam; j8 n. precarios: precatorios; k3 n. Adamus: Stefanus (Bohorizh I); k5 n. chartae: cautae; m6 n. obsidione: absesso; m5 n. + (kjer je treba viniti beležko, ki se nahaja ob strani): plus minus; i. t. d.

H. je cele stavke in odstavke svojevoljno lokaliziral: c5 je beležko o Trubarjevem očetu l. 1864. sploh izpustil ter jo objavil šele naslednjega leta v drugi zvezi: „iz Hrenovih beležk“; g5 je „Lahfhiza“ = (Vlahovič) izpustil, „Gregorja“ pomaknil k prejšnjemu odstavku ter napravil iz „Tulščka“ in njegovih vzdevkov 2 različni osebi: 1) „Joannes Tolschakh“, 2) „Gregorius Scherer sive Lyssez“; f8 je pomaknil pred n, h med e in f, n med j in p, o pred i, p za i, r₁ pred h, r₂ za p, r₃ pred k, s₁ pred o, s₂ med g in r₁ i. t. d.

H. je izpuščal besede, stavke in odstavke, n. pr.: a 3: Slavoniae; a 3—6: Beatae — debuit; a 7—8: Postremus — mutavit; b 2—3: Cui — 1588; e 4—5: quem — prodiderat; f3: foede; f4: dicipitur — Ferdinandus; f 4—5: solenniter; f 7: omnino; g 1: scelerati; g 1—5: 1. 2. 3. 4. (numeracija predikantov); g 5: Lahfhiz; g 4—5: Doctor Wiener — perit; h 5: miseram; i 3—4: iuxta — A; m 1: sathanae; m 2: pestilen-

tiae; m 2—3: ut — papisticum; o 1: Ad 21; s 3—5: Joannes — abdicavit; s 8 (pri: Pica): Graetii; i. t. d. Razen tega je izpustil datum eležke, ki obsega razpored kapiteljske seje (5. dec. 1605) ter je za datiranje postanka vseh doneskov terminus ante quem non.

H. je vrival med Hrenov tekst besede in stavke, ki jih tam ni, n. pr.: a 2 (za: Ungnad): domino de Sonegg; a 2 (za: Ungnad — dux): in Styria, Carinthia et Carniola; f 2 (za: utraque): parte; g 3 (za: Georgius — equa): recte Jureschitsch; j 10 (za: frequenter): una cum parte bibliorum; i. t. d.

H. je namenoma, svojevoljno in brez opravičbe ter opravičila izpreminjal Hrenovo besedilo, n. pr.: c 1: (namesto: concubinarius): coniugatus; e 3 (n. 1560): 1547 (!); e 3 (n.: lupus sub agnina pelle): astutia sua tectus; f 4 (n.: post biennium): post annos aliquot (!); f 7 (n.: pestilentiae): erroris; h 2 (n.: proscrispit solum Truberum): proscrispit non solum Truberum; j 8 (n.: pessimis): praecipuis; j 10 (n. viros et pestem Lutheri): novos Lutheri errores; n 4 (n.: excusam): excudi curavit; n 7 (n.: per Salisburgam): Salisburgi; s 8 (n.: Pica): Picus i. t. d.

Človek se mora vprašati, zakaj si je prikrojil Hicinger metodo, ki se mora brezpogojno obsojati. Motiv izpustkom je bil pogosto ta, da je bilo zmiselno čitanje v dotičnem odstavku za Hicingerjevo paleografsko izobrazbo pretežko. Vse zavestnosamovoljne izpremembe pa je rodila nesrečna Hicingerjeva želja, obvarovati Hrena pred konstatacijo, da ni bil izbirčen v iskanju izraza, kadar je šlo za označbo protestantov, in da je posamezne faze v razvoju reformacijskega gibanja na Kranjskem poznal slabše, nego bi človek pričakoval.

Na osnovi slabe objave je Hicinger sam Hrenov „memorijal“ napačno datiral (1600 namesto: kmalu po 5. dec. 1605). S slabo njegovo objavo je dalje v zvezi, da figurira Pica med „prvimi kranjskimi protestanti“³, dočim je bil učitelj v Gradcu. Tudi „Hans Lischetz“ bi brez Hicingerjeve napake najbrž ne bil prišel v evidenco kot pridigar, ki bi naj bil različen od Tulščaka⁶. I. t. d.

Opombe.

¹ Gruden, zur Autorschaft des Gründl. Gegenberichts: Carniola 1912, 103—5, 277—80. — ² Mittheilungen des hist. Ver. f. Krain 1864, 1.—3. — ³ Kidrič, Ogradje za biografijo Primoža Trubarja [Obenem analiza Andreaejevih, Hrenovih, Rosolenčevih in Valvazorjevih doneskov.] Razprave (Izd. Znanstveno društvo) I (1923), 181. — ⁴ Mittheilungen des hist. Ver. f. Kr. 1865, 2. — ⁵ Gruden, Zgodovina 605. — ⁶ Etze, Prediger: Jahrbuch d. Ges. d. Gesch. d. Prot. in Öst. 1900—1901.

Izvestja.

Dr. P. Strmšček:

Topuz in buzdovan.

Orijentalški narodi, zlasti še Perzijci, so uporabljali v bojih bat, ki ga pozna jugoslovanska narodna pesem pod turškima imenoma „topuz“ in „buzdovan“.

Med tem ko pravi Akademijški Rječnik, (I. str. 759.) da je buzdohan isto kakor topuz, tolmači Truhelka v „Glasniku Zemaljskog Muzeja“ (XXVI. 1914. str. 242—243), da sta to dve različni orožji. Tudi narodna pesem ju strogo loči z eno edino izjemo: v pesmi o smrti kraljeviča Marka:

A kad Marko britku prebi sablju,
Bojno koplje slomi na sedmero
Pa ga baci u jelove grane;
Uze Marko perna buzdovana,
Uze njega u desnicu ruku
Pa ga baci s Urvine planine
A u sinje u debelo more,
Pa topuzu Marko besjedio:
„Kad moj topuz iz mora izišo,
Onda 'vaki djetić postanuo I“

Topuz, včasih tudi s sufiksom, topuzina, je imel na lesenem drogu železno kroglo z globokimi vdrtinami in ostrimi robovi, da je bil nekoliko podoben zvezdi, radi česar je dobil pri Nemcih ime „Morgenstern“.

V besedi „buzdohan“ (po Miklošiču iz turške „bozdogan“) je izginil tekom 18. stoletja „h“ in je na njegovo mesto stopil „v“. Pri buzdovanu so bile pritrdene okoli droga na gorenjem koncu trikotne plošče — pera imenovane; ker jih je bilo navadno šest, se imenuje buzdovan tudi šestoperac.

Narodna pesem nam podaje pri buzdovanu različno število takih ploščic; enkrat celo štirintrideset. (Junačke pjesme II., izdala Matica Hrvatska, str. 512.):

O njem viša perna buzdohana
Na njem pera trijest i četiri
Pola zlatnih a pola srebrnih.

Da je bil buzdovan pozlačen, nahajamo prav pogosto, tako n. pr. v Srpskih narodnih pjesmah Vuka Štef. Karadžiča (Državno izdanje II. str. 209.):

Poteže se buzdovanom Marko
Pak je bije šestoperom zlatnim.

Pravi junaki pa so ljubili tudi posebno težke buzdovane. Tako prav; Marko (Vukove pjesme II. str. 428):

U mom više buzdovanu nema,
 Četrdeset oka ladna gvoždja,
 Dvaest oka lepa čista srebra,
 I šest oka žeženoga zlata:
 Jedno s drugim šeset i šest oka.

Kakor običajno pretirava narodna pesem tudi te podatke, kajti ta buzdovan bi tehtal nekako 92 kg. Skoraj enako težo navaja pesem v zbirki Matice Hrvatske (I. str. 361):

I uzimlje laka buzdovana,
 Salivena od čistoga tuča,
 A težak je od šezdeset oka. —

Uporabljala pa sta se topuz in buzdovan popolnoma enako, a nikdar skupno. — Prva naloga je bila vreči nasprotnika z batom iz sedla (gl. pesmi Mat. Hrv. III. str. 521):

Lipa Ajka bana udarila
 A bratinim pernim buzdohanom;
 Kako bana udari divojka,
 Iz bojna ga sedla izvadila.

Ko se skušata nasprotnika v boju z batom, loči narodna pesem sama najlepše topuz od buzdovana, kajti pri topuzu se odlomi ročaj, pri buzdovanu pa se polomijo pera (Junačke pjesme, Mat. Hrv. III. str. 49):

O topuze pa se pojagmiše,
 A načera jedan na drugoga,
 Pa se biju njima u mejdanu;
 Držala se oba prelomiše.

in (Mat. Hrv. II. str. 177):

Sad trgoše teške buzdovane,
 I š njima se staše udariti.
 Buzdovanom pera polomiše,
 Polomiše, u-travu baciše.

Najčešće pa najdemo, da prestreže junak z batom udarec nasprotnikove sablje ali pa sulice. Tako v Vukovi zbirki (II. str. 615):

Uze mača u desnicu ruku
 A buzdovan u lijevu ruku.

in v Mat. Hrv. (II. str. 177):

Sada Musa čordu pograbio
 Da udari Kraljevića Marka
 Al ju Marko s buzdovanom čeka,
 Rastepe ju na triest komada.

Istotam str. 176:

Pa on baca svoje vito koplje,
 Da udari Kraljevića Marka,
 Al ga Marko s buzdovanom odbi. —

Nekolikokrat pa nam narodna pesem omenja nekake vaje ali igre z batom, (pr. Jukić i Martić, Narodne pjesme bosanske i hercegovacke I. U Osijeku 1858. str. 269):

Baca topuz nebu u oblake
 U svoje ga dočekuje ruke.

ali Vuk III. st. 26:

Buzdovana pokraj sebe njija,
 Pa ga baca junak pod oblake,
 A u desnu dočekuje ruku.

Pri topuzu kakor pri buzdovanu je bilo težišče nekako na gorenjem koncu droga, tako da je napravil pri metu nepravilno pot.

Kakor se zdi, zavzemata topuz in buzdovan pri Jugoslovanih vlogo povratnega bata (Kehrwiederkeule) orijentalških narodov. Pri živahnih stikih balkanskih Slovanov z vzhodnim svetom se temu tudi ne bomo čudili.

Že iz pradavnih časov poznajo povratni bat v Indiji; tudi na egipčanskih slikah najdemo vojaške čete, oborožene s povratnim batom; pa tudi v Grčiji so ga poznali, kakor nam dokazujejo izkopane podobe.

Povratni bat mečejo tako, da plava takorekoč v zraku, a se radi svojega ekscentričnega težišča v zraku obrne ter se pod gotovimi pogoji zopet povrne na prvotno mesto. Ker lahko služi za povratni bat že malo zakrivljen drog, sta bila zato topuz z nepravilno kroglo in buzdovan s peresi prav primerna, kajti tudi njuno težišče je bilo popolnoma pri gorenjem koncu.

Tozadevno opisovanje v narodni pesmi se nikakor ne more nanašati na kake izjemne slučaje, temveč na prave vaje, kajti sicer je popolnoma neumevno mesto v Narodnih pjesmah Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini, izdal K. Hörmann v Sarajevu 1888., I. str. 19.:

Baca topuz nebu pod oblake.
 On pod topuz podgoni dorata
 U gole ga dočekuje ruke.

Nikakor bi ne bilo mogoče, najmanj še s konjem postaviti se na mesto, kamor bo padel bat, če tega mesta ni mogoče že naprej določiti.

Štrekljeva zbirka Slovenskih narodnih pesmi pozna buzdovan samo v 153. pesmi, ki pa je zapisana v Vrbovcu na Hrvaškem, tako da moremo trditi, da prava slovenska pesem ne pozna ne topuza in ne buzdovana. Orpžje v slovenskih narodnih pesmih je popolnoma isto, kakor ga je rabilo avstrijskò vojaštvo; prav često še kaže na ta vpliv tudi vojaško

nemško ime. Pri balkanskih Slovanih pa so se križali različni kulturni vplivi ter prinašali seboj tudi tuje orožje. Največji vpliv pa so imeli Osmani, tako da zasledimo vsak hip za orožje turško ali arabsko ime. To pa je povsem naravno, kajti, kakor trdi W. Erben (Mitteilungen des k. u. k. Heeresmuseums II. str. 30.), je bila turška vojska ob njihovem prihodu v Evropo sijajno opremljena in je dosegla v 15. in 16. stoletju v tem oziru svoj vrhunec.

Iz korespondence Jagić—Štrekelj.

Beč 18. IV. 1898. ... Eine zweite Angelegenheit betrifft eine Staats-subvention für die Matica slovenska. Ich habe das Verlangen als begründet bezeichnet und im Ministerium geneigtes Ohr dafür gefunden. Es handelt sich nur darum, ob Ihre Laibacher Herrn einkommen wollen. Auf 1000 Guld. jährl. Subvention wäre sicher zu rechnen. Es müßte aber sehr rasch gehen, damit pro 1899 der Betrag schon in das Budget käme. Wenn Sie die Sache für ersprießlich halten, wirken Sie auf die Herrn Levec et consortes ein.

Wien (27. V. 1900)... Nun eine Frage: haben Sie bei Uhland jenes Volkslied von der Unruhe der krainerischen Bauern gelesen, wo zwei Verse slovenisch vorkommen. Das „stara prauda“ ist klar. Was ist aber „Leikkaupp woga gmajna“? Ist darunter leckauf = likof, boga (vboga) gmejna zu verstehen? Was soll das bedeuten? Verlangt die arme Gemeinde einen Schmaus? Können Sie die Sache erklären? Das Lied ist bei Uhland „Deutsche Volkslieder“ I. B. 1. Abteil. (Stuttgart u. Tübingen 1844) S. 511—512 „Die krainerischen Bauern“ und lauten die betreffenden Worte: „Stara prauda“, und „leukkup, leukkup, leukkup woga gmajna“.

Beč, 22. I. 1903. O mizeriji naših odnošaja u Ljubljani, koji se očituju kod vašeg izdanja narodnih pjesama, pripovijedao je nešto već g. prof. M. I ti ljudi bi htjeli još da dobiju svoju slovensku universitetu u Ljubljani! Već zagrebačka malo vrijedi, kakova bi istom bila ljubljanska!

Beč, 16. II. 1903. Čuo sam za onu žalosnu situaciju, u koju dogjoste s izdanjem narodnih pjesama. Znete, šta se kaže, da gegen die Dummheit i bogovi ne mogu ništa opraviti. Ovdje se k Dummheit pridružila još i Bosheit. Ove dvije božice vladaju, kako se čini, sada u Ljubljani. Nema drugo, nego misliti na način, kako bi se to izdalo bez pomoći Matičine.

Beč, 6. I. 1904.... Meni je sada glavno na srcu enciklopedija, o njoj ću i govoriti. Nakon dugih razgovora (pismenih dakako) čini se, da će ipak nešto biti od enciklopedije. Akademija pristaje na moje pogodbe: 1.º da se traži od ministarstva (ruskoga, razumije se!) sredstva za izdavanje, jer će djelo dosta koštati; 2.º da se bez razlike, na kojem će jeziku biti koji članak napisan, honorira po 50 rub. od tabaka, a prijevod

na ruski izradit će se u Petrogradu o trošku akademije; 3.º da se u vanrednim slučajima daje za spremu radnje neka subvencija.

Pošto je akademija te pogodbe prihvatila, stao sam ja razmišljati o planu, koji ćemo potpunoma izradjen priložiti k molbi na ministarstvo. Za taj plan treba mi svačije pomoći, dakle i Vaše. Ja sam za sada načinio projekt, koji se, razumije se, može i promijeniti, popuniti i t. d.

Po tome projektu treba mi za općeniti uvod u 3.ºi glavi jedan članak (od prilike $\frac{1}{2}$ tabaka) o slovenskoj grafici, t. j. o latinskom pismu u službi slovenskog jezika. Ne biste li Vi preuzeli taj članak?

U 1. djelu dolazi u 6.ºi glavi „Slovenski jezik“ s ovima člancima:

1.º historijski uvod u slov. jezik i njegovu gramatiku. To sam naučio povjeriti Skrabcu.

2.º. Kratka gramatika slovenskog jezika s historijskim pogledima. — To biste možda htjeli napisati Vi?

3. Pregled slovenskih narječja. U toj rubrici znam da bi o Rezjanima mogao napisati Baudouin, o koruskim govorima naš Grafenauer. Ali tu staje moja mudrost. Imate li Vi još koga na umu? Naš dr. Nachtigall mogao bi nešto preuzeti, ali još bi bolje bilo, da se gorensko, dolensko, štajersko, prekmursko može povjeriti specialistima, koji su iz onih krajeva a zanimaju se za takva pitanja. No ima li takvih?

Još se radi o uzajamnim uplivima slovenskih jezika medju sobom i s neslovenskim elementima. Kod prve glave može biti riječ o uplivu hrvatskog jezika na slovenski, kod druge o uplivu talijanštine i njemštine na slovenski jezik. Ovo posljednje smatram zadaćom Vašom, ali komu bismo povjerali onu prvu zadaću o uplivu hrv. jez. na slovenski?

Molim Vas, kažite mi, jesmo li još što izostavili? mislite li, da bi se što god moglo drugačije udesiti? i koga biste Vi preporučili za suradnika uz pomenuta lica? —

Štrekljev odgovor (po konceptu):

Svoje pomoć sem Vam obljubil že lani koncem maja. Pripravljen sem prevzeti oddelke, ki ste mi jih namenili, namreč:

1. Sestavek o slovenski grafiki (t. j. latinsko pismo v starejših spomenikih, njega priredba v protestantovskih pisateljih (Truber, Krell, Bohorič); italijanski vpliv v Alasiji da Sommaripa; madjarski v prekmurskih pisateljih; usoda bohoričice in nje premembe (Pohlin, Vodnik, Kopitar); abecedna vojska; gajica, novejši poskusi in stremljenja (Valjavec), sedanji ustroj v literaturi, v znanstvih in dijalektoloških spisih.

2. Slovensko slovnico „s historijskim pogledima“, to je: slovnico literaturnega jezika na zgodovinskem stališču.

Tukaj pa morate še *V i n a t a n č n e j e* določiti, kaj naj obdela Škrabec v historijskem uvodu u slov. jezik i njegovu gramatiku, da ne bova oba obdelovala istih stvari in se ponavljala.

Kar se tiče točke 3., se bojim, da se ta vtegne po Vašem načrtu preveč razkosati, ako bi jo obdelavalo preveč pisateljev; se je bati namreč nepreglednosti. Narečja, ki so po narurnih mejah ločena od drugih, se pač dadó opisati tako, kakor Vi mislite, ne pa tista, ki se tako rekoč prelivajo drugo v drugo. Tako bi lahko rezijansčino opisal Boudouin, ker je ta ločena od drugih narečij (seveda ni poseben jezik, kakor misli Boudouin); tudi koroška narečja se samo na vzhodu prelivajo v štajerska, proti jugu pa so kolikor toliko omejena, torej bi jih lahko popisal Grafenauer. Toda vsa druga narečja so več ali manj nenatančno omejena. Benečanska narečja pa prehajajo v Goriško-primorska (deloma v Kobariška, deloma v briško-kanalsko, goriška prehajajo deloma v gorenjska, deloma v vipavska, deloma v tržaško-istrska in pivška). Na Kranjskem pa celó ni pravih mej med narečji samimi, razen na severozahodu in severovzhodu oziroma jugovzhodu (v Gorjancih): povsod nahajamo nedoločno prelivanje; dolenska narečja prehajajo v štajerska na južnovzhodnem delu nekdanje celjske četvrti. Kedor bi torej popisal dolenska, bi moral prevzeti tudi ta; druga skupina obsega štajerska (savinjska) nad Celjem in potem Pohorska itd. V pregled teh narečij sem Vam načrtal priloženo karto: Na nji vidite 29 glavnih narečij pri nekaterih (dolenjskem, panonškem, notranjskem, savinjskem) so podnarečja samo skicirana. Če prištejete še ta, dobite 42 narečij. Kje boste dobili sodelavcev za vsa, ako mislite na tako obširno obdelavo, kakor ste namignili v pismu? Specijalistov ni; popisano je dozdalej prav malo narečij (na karti sem jih zaznamoval z rdečo tinto). Preobširen pa tudi ne sme biti popis; po moji misli je dovolj če pride na vsako narečje ena ali dve strani. S pomočjo tukajšnjih Slovencev bi mogel sestaviti tak popis, zlasti ker namenjam v enem prihodnjih semestrov čitati publikum o slovenskih narečjih z vajami, pri katerih bi morali vsi vdeležniki na kratko popisati svoje narečje vsaj gledé glavnih toček (cf. navodilo Oblakovo v Murkovem slov. životopisu Oblakovem). Glavna stvar pri dijalektologiji v enciklopidiji naj bodo dijalektologične karte, ki bi naj obsegale karakteristične posebnosti. Okoli 60—80 strani teksta in 10 takih kart bi pač zadostovalo tudi za enciklopedijo; kar je več, je odveč. Po Vašem načrtu pa ne bo dovolj 300 strani, če dobite sodelavcev, o čemer dvomim.

Gledé tujih elementov sem se Vam že ponudil lani, da kdor hoče pisati o tujkah iz nemšč. in ital., mora pač kolikor toliko jezik poznati tudi gledé tujek, če tudi so te vzete iz sorodnih jezikov. Ne samo na vpliv hrvaščine, ampak tudi na vpliv češčine in drugih jezikov nam je gledati; seveda da ti zadnji ne bodo vzeli toliko prostora kolikor prvi,

toda potrebno se je ozirati na nje. Opozorjam Vas le na to, da je naš Pohlín, ki je sestavil prvi rabnejši slovar, rabil pri tem češke slovarje! Tudi ta oddelek sem pripravljen obdelati sam, ker sem mnenja, da v teh stvaréh nikakor ni preveč razkosavati tvarine. Toda odločite — Vi sami!

Beč, 24. I. 1904. Za uvod mislio sam, da ga napiše Škrabec t. j. da nam u kratko nacрта sudbinu slovenskog jezika, kako i pod kojim pogod-bama i gdje je ušao u pismenost, kako se... Ali Škrabec piše mi nekako malodušno, kao da se ne ufa u svoj život i svoju snagu. A ja mislim, da je puno mladji i bodriji od mene. Njegova je priroda nešto nježna i osjetljiva. Moramo ga moliti i udobrovoljiti, tada će već preuzeti taj posao.

Beč, 28. II. 1904. Japanski je rat progutao već stotine slovenskih enciklopedija! Moji mudri „kolege“ u Petrogradu nisu se umjeli pobrinuti za novce još u jesen, kako sam im savjetovao i preporučao, sad je došao rat, a mi ostasmo bez novaca. Time je, bojim se, stvar odgodjena na jednu ili dvije godine. Ali pripravama našim to ne smeta.

Beč, 15. XI. 1907. Sve očekujem, da će doći u novine Vaše imeno-vanje. Ne znam, kako stvar stoji. Samo se tomu nadam, da nećete u Sofiju. Neki je dan bio kod mene prof. Zdziechowski te mi pripovijedao, da je glasovit Bachmetiev bio i u Krakovu te nasnubio ondje 3—4 profesora, poslužio se argumentom, koji kod Poljaka uvijek privlači, t. j. da će Poljaci pomoći današnjoj vladi da suzbije i iztjera iz srca bugarske mladeži — ruski duh! I u Beču je bio te snubio ovdje Nitscha, koji sada ovdje boravi, Jirečka i mene nije pohodio, jer bi mu bili istinu kazali. Ja sam Zdziechowskomu razložio, da stvar stoji drugojačije, nego li je njemu pripovjedao taj emisar bugarskog ministarstva, kojega su dok je još postojao stari univerzitet njegovi kolege isključili iz svoje sredine kao varalicu!

Beč, 25. 11. 1907. Ne možete si ni misliti, kako mi je to milo, da je onaj Schwindler Sofijski i kod Vas nasio.... I Zdziechowskoga je go-tovo nagovorio, da se primi. A znate čim? da će Poljaci imati patriotičku zadaću, da iz srca mladeži bugarske isčupaju simpatije za Rusiju!

Beč, 2. 12. 1907. Upravo sem dobio jedno pismo od prof. Miletića iz Ženeve, koje me nije ni malo razveselilo. Evo što mi on piše: Gosp. Štrekelj se je krasno izkazao kao čovjek bez moralnih skrupula. Sada kad je postigao svoj cilj, išao je pisati pismu našem zloglasnom Apostolovu, u kojem se izvinjava, da ne može doći u Sofiju te veli „ne za to što su tamo profesori objavili bojkot, niti zato što bi bio kontrakt nesiguran, nego jedino zato što moja žena ne može za mnom doći u Sofiju, a ja se ne mogu za dugo od svoje obitelji odieliti.... Želim Vam od srca da uspijete naći za profesore sposobne i patriotične ljude.“ Ovo Štrekljevo pismo Apostolov... je čitao u saboru našem, gdje ga je opozicija napala, da je osramotio zemlju, da su svi poštteni ljudi, koje je on zvao za pro-

fesore, odkazali (citirali su pismo nijemca Vebera iz Züricha) — da dokaže, da ne misle svi vanjski profesori za bug. vladu tako kao Veber, ... da ima znamenitih profesora kao što je Štrekelj, koji su drugačije odgovorili (za tim je čitao cijeli list Štrekelja). Svi su strašno uzmućeni proti njemu. Zar nije mogao prosto odkazati Apostolovu bez svakih komentara?“

Naveo sam cijelo ovo mjesto iz pisma Miletičeva, da čujete, što se po svijetu govori i piše. Ja bih najvolio, da od Vas doznam, da Vi niste Apostolovu onako pisali, kako mi Miletič javlja. Jer kad bi to istina bila, koliko Vas inače poštujem, morao bih taj Vaš korak duboko žaliti. Ja sam Vam već u posljednjem pismu javio, kako se neiskrenim argumentima služio Bachmetjev, i kakav je to čovjek. Kako ste dakle mogli, ako je istina, onako pisati Apostolovu? Zar Vi ne osjećate, da je takovo mamljenje profesora sa sviju strana svijeta nešto skroz nenormalno i da ne može to dugo potrajati?

Mene to tako boli, da sam držao za svoju dužnost da Vam o tome pišem. Što ćete Vi sada učiniti, to je stvar Vaša. Svakako bih bio vrlo umiren, kad bih doznao od Vas, da nije sve tako, kako mi piše Miletič.

(Štrekljev odgovor po konceptu.) Moj prvi termin za odgovor bolgarski učni upravi je potekel 29. oktobra, en dan pozneje, ko sem zapustil Dunaj. Ker je hotel Marchet imeti nekaj duška, preden se odloči, sem moral prositi po telegrafu, da se mi rok podaljšaj za 10 dni. Ta drugi od bolgarske vlade izgovorjeni rok mi je torej pošel 8. novembra. Ker sem zastonj čakal z Dunaja obvestila, bodisi takega ali drugačnega, sem moral omenjenega dne odpisati, dobro vedoč, kako neprijetno je, če človek čaka. Da nisem nikdar imel resne nakane iti v Sofijo, veste Vi sami in vedo vsi, s katerimi sem govoril. Moj odgovor dne 8. novembra je bil potemtakem, da si nisem zvedel z Dunaja nič, popolnoma in odločno negativen. Ker pa sem ga odlašal tako dolgo, se mi je zdelo potrebno, da to zavlačevanje nekoliko opravičim, ker kratko „brez komentara“ reči le „ne pridem“ bi nikakor ne bilo vljudno pa naj bosta Apostolov in Bachmetjev še tako „zloglasna“ človeka. Kot glavni vzrok je kajpada naveden v mojem pismu „ozir na mojo družino“; tega sem pač smel jasno izraziti, kakor ga je menda bolg. ministru že prej prijavil Bachmetjev, ki ga ima naravnost iz ust moje žene. Kot nekaj „nalepek“ za zavlačevani odklon sem napisal ministru še par fraz, o katerih mora vsakdo spoznati, da so z moje strani le fraze; vendar sem imel ž njimi postranski namen, povedati ministru, kje naj išče svojih ljudi. Bojkot sam, ki je res omenjen v mojem pismu, bi mi v Sofiji ne bil najhujše zlo, ker živim v razmerah precej bojkotu podobnih že davno tukaj v Gradcu; da to ni res kaj posebno prijetnega, kdo more tajiti? ... Naposled sem na koncu deset vrst obsegajočega pisma izrazil željo, „naj bi našel minister sposobnih, patriotičnih ljudi“. Mislil pa sem pri tem ravno na bivše vseučiliške pro-

fesorje, v kolikor se niso svoj čas preveč izpostavili. In takih ljudi želim Bolgarom še danes, ščimer pa nikakor še ne mislim, da bi bili pravi rodoljubi samo na eni bolgarski strani, na drugi pa sami — lumpje, kakor pišejo časniki.

Z zgoraj rečenim o bolgarskih profesorjih seveda nikakor ne maram opravičevati postopanja bolgarske vlade nasproti nedolžnim bivšim profesorjem: to je namreč tako tiransko in turško, kakor je bilo ravnanje bolg. študentov proti knezu nepremišljeno in pobalinsko.

Mitetič mi očita: „Sad kad je postigao cilj!“ Prvič ga nikakor še nisem dosegel in Bog ve, ali ga kdaj dosežem, drugič pa sem jaz Apostolovu odpisal mnogo prej, kakor se je v našem ministrstvu rešila moja stvar tako, da imam zdaj vsaj nekaj upanja... Vprašali boste, zakaj sem odklonil prej, kakor sem kaj zvedel iz našega ministrstva? Zato, ker sploh nisem več upal povoljnega uspeha in sem si hotel samo prikrajšati dušno muko. Saj bi bil moral vendar tudi v primeru nepovoljnega uspeha odgovoriti bolgarski vladi negativno.

Brez datuma. Vaše pismo razlaže tako podrobno cijelu aferu i objašnjava pojedine Vaše korake, da bih ja mislio da bi dobro bilo, da Vaše pismo dogje do znanja bugarskih profesora. Ako dakle mislite, javite mi, bih li smio Vaše pismo saopćiti u Ženevu, gdje sada žive Miletić i Šišman. Oni neće u svemu biti zadovoljni s Vašim objašnjenjem, ali ipak mislim da bi to donekle doprineslo k utišanju strasti. Vi ćete dopustiti, da su bugarski profesori nečuvenom brutalnošću vrlo uzrujani. Tu se ne smije pitati, jesu li svi bili uzorni profesori i učenjaci, već se mora uzeti stvar kako jest, da univerzitet nije zaslužio radi ulične demonstracije, da bude uništen.

Beč, 18. 12. 1907. Pisma Vaša nisam nikuda slao, jer je najbolje, da se o tome više i ne govori... Ne dvojim, da je sada već Vaša stvar osigurana. Upravo zato, nadajući se, da ćete se sada umiriti te prestati hvaliti bugarsko ministarstvo, koje nije radi Vas, već radi sebe na Vas mislilo! — molio bih Vas, da stanete misliti na našu enciklopediju.

Beč, 20. XII. 1908. Teško je tolike ljude dobiti pod jednu kapu, osobito ako su po velikoj većini Sloveni; još k tomu u današnjim nemirnim vremenima. Evo gle — u Srbiji se misli samo na rat, u Hrvatskoj se vodi očajna borba s Rauchom, u Češkoj vlada uzrujanost s jedne i druge strane, a vika sa strane njemačke nalazi odjeka čak u Njemačkoj, više svakako i uspješnije, nego li recimo srpska u Rusiji... Osobito će mi milo biti, ako mi napišete što više stvari za „Archiv“. Ta zlosrećna jubilejska godina, koja nije povoljno tekla ni za Ferencu Jožefa ni za me, prijeti promjenama i — archivul! Ako ste pratili najnovije sveske, opazili ste, da su se zavadili „zwei edle Polen“: Ulaszyn i Brückner. Došlo je čak do suda! Izjave u posljednjoj svesci (i moja od redakcije i Brücknerova)

nišu mogle stvar izmiriti. Pred sudom u Lajpcigu došlo je do nekakova „Ausgleicha“, na koji ja ne pristajem. Ułaszyn je htio, da izadje nekakav njegov opširni „Erklärung“ u prvoj svesci, koja je na redu, bez promjene i bez dodatka. Ako ne to, tada se Brückner morao obvezati, dass er von der Mitarbeiterschaft zurücktritt! A megjutim već mi je Leskien pisao (koji ide ruka o ruku s Ułaszynom) da i on odstupa, radi Brücknera (ako je istina) od suradništva. Tako jedan odstupa radi Brücknera, drugi bi radi Ułaszyna morao ići pod jugum Caudinum. U tim prilikama, ja sam se odlučio s naslova skinuti sve po imenu izbrojene suradnike te kazati samo „unter Mitwirkung von vielen Fachgelehrten“ ili nešto slično. Možda će tako i najbolje biti, da se stane svim neporazumljenjima na put. Evo vidite i to je jedan — neuspjeh jubilejske godine.

Vi se ljubazno sjećate mojih odlikovanja te nalazite, da nisu prema zaslugama. Dragi prijatelju! Uvjeravam Vas, da meni ne treba drugog priznanja osim simpatija u krugovima naučnim. Tko će danas — sutra pitati, kakav je čin ili orden imao x ili y, već što je za nauku uradio. A da je toga bilo mnogo manje, nego li dobre volje — to osjećam ja sam najbolje. Ja bih dakle s odlikovanjima bio zadovoljan, ali boli me, kako se postupa s katedrom iza mene. Tu se pokazalo tako malo iskrenosti, tako mnogo spleta, da bih si mogao zadati pitanje: za što sam 22 godine bio u Beču? Ali tomu su možda više krive prilike, cijela struja vremena, nego li pojedini ljudi. Na svu sreću ja imam toliko posla, da lako na sve zaboravljam te nalazim neki mir u poslu i u radu, koji me još uvijek veseli. Na zahvalnost i priznanje ne smije se nikada mnogo računati; i bez toga može se živjeti, kad nije drugačije.

Beč 9. I. 1909. ... Čestitam Vam i srećnu novu godinu u novom stanu. Ja sam srećno ušao u 1909^u, želio bih da bude mirnija i ugodnija, no što je bila 1908^a! Jedan udarac, koji mi je zadala, izaziva ovo pismo na Vas. Ne znam, jeste li opazili, da je u „archivu“ bila polemika između Ułaszyna i Brücknera. Dva Poljaka vruće krvi, kad moja intervencija ništa ne pomože, dodjoše čak pred sud. Brückner, koji se je prije hrabrio, da ne popušta, pristao je pred sudom na alternativu, koju mu je stavio Ułaszyn, da pod poštenom riječju neće više sudjelovati kod archiva! A već prije odrekao se i Leskien, koji je cijelo vrijeme stajao odrješito na strani Ułaszyna. Pošto su i neki drugi „Mitwirkende“ prestali biti zbilja mitwirkend, odlučio sam za sada staru koaliciju rastepsti te će 3. i 4. sv. XXXga toma izaći samo pod mojim imenom, a od XXXIga napred htio bih sastaviti novi kabinet. Pita se (i to je svrha ovog lista), biste li htjeli u taj novi kabinet stupiti i Vi? Ja za sada imam P. Dielsa u Berlinu, koji će zamijeniti Brücknera. U Pragu mislim na Polivku i (može biti) Zubatoga. U Rusiji na Speranskoga i Ljapunova. Srbija je otišla u politiku te nema ništa; iz Bugarske računam na Miletića, iz Hrvatske nemam opet

nikoga, možda Florschütza? U Beču sam za sada ja sam, valjda će se naći još tko god? To su konture novoga kabineta. Molim Vas, razmišljajte o tome te mi javite.

(Štrekljev odgovor po konceptu.) — Kar se tiče spora zastran Archiva, se mi zdi najbolje, da napišete ne samo v prihodnjem (3. in 4. snopiču XXX. zveska) na naslovni strani „unter Mitwirkung vieler Fachgenossen“, ampak tudi v vseh nadaljnjih zvezkih. Razlog moj za to je tale: Če zdaj odpustite svoj stari kabinet (torej razen odstopivšega Brücknerja in Leskiena) bodo ostali gospodje, ki so zdaj tam tiskani, morda žaljeni; gotovo pa njim in drugim ne bo prav, da na mesto Brücknerja in Leskiena pridejo manj zasluženi strokovnjaki. Kdo je P. Diels, da bi prišel na naslovni list „Archiva“, preden je še kaj spisal zanj? Ta mož je meni celó neznan. Tudi Florschütz še ni pomočil peresa za „Archiv“ in je v slovanskem svetu dozdej vsaj neznan, dasi sem prepričan, da bo začel zdaj bolj pridno delati. Taki izbori sodelavcev nasproti že izkazanim starejšim (Pastrnek, Nitsch i. dr.) bi povzročali hudo kri, in nasprotnikov niti Vam, niti Archivu ni prav nič treba še — novih! Če pa že mislite, da je potreba toliko in toliko novih „Landsmannministrov“, rad posodim svoje ime, kakor bom vedno še tudi moči posvečal „Archivu“.

Nekaj nasvetov si vendar drznem podati Vam, ter upam, da Vas ne bodo žalili. Pred vsem je staviti vse razprave v Archivu z istimi črkami; čemu naj bo ta stavljena z velikimi, druga ponižnejša pa ne ponesrečena pa z drobnimi črkami? Kvečjemu za oznane (Anzeigen) in za „Kleine Mitteilungen“ naj ostanejo sedanje črke; velike pa, s kakoršnjimi je n. pr. v zadnjem zvezku tiskana prva razprava, naj se sploh več ne rabijo.

2. Vsaka razprava naj se tiska v istem redu, kakor je došla uredništvu in jo je to sprejelo. Da se to drži v razvidnosti, je pristaviti v kazalu dan in mesec, kdaj je došla. Le izjemoma in v nujni sili je odstopiti od tega načela. Zategadelj naj se v vsakem zvezku na ovitkih natisnejo naslovi teh razprav: „Die nächsten Hefte werden bringen: . . .“ (eing. 5. XI. 09.)

3. Ker je vsak pisatelj sam odgovoren za vsebino tega, kar piše, naj urednik ne dela svojih opazek pod črto k njim. To je mnogim neljubo, češ ravna se z mano, kakor z gimnazijskim paglavcem. Če ima urednik h kaki razpravi kaj pripomniti, naj to stori, če že v istem snopiču, v „kleine Mitt.“ ali pa v naslednjem snopiču. —

Beč (30. I. 1909). Kako sam Vam pisao. Kod promjene u Archivu ostaje, i to da se ne opazi promjena, već na trećoj svesci bit će promjena provedena. Od prijašnjih imena osim prve trojice (Brückner, Leskien, Nehring) ostaju svi, a još će doći: P. Diels u Berlinu, Polivka u

Pragu, Rešetar u Beču, Štrekelj u Gracu, Miletić u Sofiji. Da li Vam je tako pravo?

Lako bi bilo, što Vi mislite, provesti, da imamo više pravih pomagača — ali dok glavni teret leži na meni, a ja ne znam od posla gdje mi glava stoji, ne može se onako kako bi se htjelo, već se mora onako, kako se može.

Sastavit jednu svesku žurnala nije tako, kako se čini, kad je sveska gotova, tu ne može odlučivati nikakva chronologija, već se mora gledati na opseg članaka, na raznoobraznost sadržine i t. d. i t. d.

Razlika u slovima nema nikakva značenja, to je stara navada, na koju je nakladnik vezan ugovorom s tipografijom.

Moje opaske vrlo so rijetke, mislim, da nisu do sada nikoga uvrijedile.

Kad se jednom oslobodim dugačke historije slov. filologije te dobijem vremena više za archiv, vidjet ćete, odmah će biti zanimljiviji. Ja sam se već osvjedočio o istinosti poslovice: uzdaj se u se i u svoje kljuse.

Spital, 5. VII. 1909: Sada mi je težki kamen pao sa srca, jer sam s mojim poslom, koji me je više od dvije godine mučio — gotov. Samo treba još pabirčiti i dopunjavati, Izašlo je preko 50 tabaka. I za taj toliki trud dobivam kao redaktor po — 20 rub. za tabak, a dalje ništa, jer „pravi“ akademici u akademiji moraju štampati bez honorara.

Beč, 19. IV. 1911. Iz priložene čudnovate karte (zove me „vitezom!“) g. St. Škrabca možete razabrati, da on nikako neće da sudjeluje u enciklopediji. Vidi se, da sam ja kod njega još uvijek u nemilosti. Manet alta mente repositum, što ja nisam prije toliko godina našampao njegovu polemiku s Oblakom radi oblike družega, družemu. Odgovara li to „kršćanskoj ljubavi“, ne znam. Ali s faktom, da se on odrekao, mora se računati. Sada bih ja htio znati, kada mogu ja očekivati, da ćete Vi primiti u ruke onaj njegov i svoj posao. Ja sam se, istina, već raskrstio s nadom, da ću doživjeti nešto cijelo, tako polagano to ide, ali opet htio bih bar jezičke stvari da izvedem na kraj.

Priobčil Dr. P. St.

Mariborska umetniška obrt v Varaždinu.

L. 1698 in 1699 so mariborski mizarji delali za frančiškansko cerkev v Varaždinu nov veliki oltar. O tem se v odnotnem samostanskem arhivu hrani zanimiv zapisnik, iz katerega povzamemo naslednje podatke.

Za napravo novega vel. oltarja in druge opreme so franjevci pobirali milodare, ki so zaznamovani v rokopisu „Piae aemulationis incitamenta... sub promotore et procuratore P. Maximiliano Ularich (Volarič?) Provinciae s. Ladislai Exministro“. Pobirali so tudi po Štajerskem in v Prekmurju. Iz Štajerske je 14. jul. 1699 zaznamovan znesek 88 gl. 7 grošev, iz Prekmurja pa 23. dec. 1700 40 gl. 2 groša.

Dne 4. avgusta 1699 sta se gvardijan in vicesindik morala peljati v Maribor posredovat med mizarji (arcularii), ki so delo prevzeli, pa so se sprli med seboj. Potrošila sta za pot :0 gl. 10 grošev. Uspeh njunega potovanja ni zabeležen, a najbrž sta jih pomirila,

ker 23. sept. in 4. nov. i. l. so splavarji (flossarones) že dobili vsakokrat 9 gl. plačila za prevoz prvih delov oltarja, ki so se spravili po splaveh iz Maribora v Varaždin. Dne 30. avgusta 1700 so splavarji pripeljali v Varaždin že zadnje dele oltarja in dobili za to zopet 9 gl.

Za mizarje izkazuje zapisnik naslednja izplačila :

26. jun. 1698 predplačila	300 gl.
2. jul. 1698 "	200 "
29. " 1698 "	106 "
30. sept. 1698 "	200 "
26. nov. 1699 plačila vsled pogodbe	100 "
4. jan. 1700 " " "	100 "
23. aprila 1700 " " "	100 "
25. jun. 1700 " " "	100 "
10. sept. 1700 " " "	150 "
Istega dne 2 mizarja za postavljanje oltarja	4 "
in za 1/2 centa železja, ki so ga mizarji pripeljali s seboj	3 " 10 grošev
3. dec. 1700	25 "
27. febr. 1701	70 "
30. aprila 1701	50 "
1. jul. 1701	100 "
23. avg. 1701	80 "
20. jan. 1702	50 "
29. apr. 1702 zadnjih*	22 "

Skupaj . . . 1770 gl. 10 grošev

Ime mizarkega mojstra, ki je izdelal nastavek za vel. oltar, žal pri teh računih in imenovanju, pač pa omenja zapisnik, da so 6. jul. 1704 dali na roko mariborskemu mizarju Matiju Simonu za napravo cerkvenih sedečev 12 gl., dne 8. jan. 1700 pa so sklenili pogodbo z drugim mariborskim mizarjem Hermanom Sultz (mariborska matrika ga imenuje Sultz in tako ga bomo mi imenovali) za napravo zakristijskih omar in drugih potrebnih. Isti je napravil l. 1705 tudi pod v zakristiji. Prav gotovo sta ista dva mojstra izdelala tudi oltarni nastavek, s čemur se vjema poročilo, da so se izdelovalci l. 1699 sprli med seboj, bilo jih je torej pri tem več zaposlenih.

Z zakristijskimi omarami pa se je zgodila posebna nesreča; bile so že na pol gotove, tedaj je pa 27. avgusta 1700 med 6. in 7. uro popoldne sluga grofa Rosenberga streljal na lastovke. Goreč izstrelek je padel na streho (menda s škodljani krito) Ivana Filipiča ob mestnih vratih na Koroški cesti in nastal je strahovit požar, ki je upepelil skoraj celo mesto. Zgorele so tudi omenjene omare pri mizarju Hermanu Sultzu, ki je imel vsled tega ogromno škodo. Samostan mu je zato 28. febr. 1701 dal radovoljno iz oltarnega sklada doplačilo 60 gl.

Tudi ključavničarsko delo pri omarah je napravil neimenovan mariborski ključavničar. Te omare še sedaj stoje v frančiškanski zakristiji.

Po pogodbi so mizarji za oltar dobili tudi pitanege vola, ki sta ga dva „Kranjca“ prignala v Maribor in dobila za to 1 gl. 15 grošev.

Tudi kiparska dela so bila naročena v Mariboru. Ime kiparja ni imenovano. Morda je istoveten s pozlatarjem Georgiem, a o tem ni v mariborskih matrikah tistega časa nobenih podatkov, sicer je pa to ime v varaždinskem rokopisu precej nejasno zapisano. Samostanski frater Jožef Herbič je 23. jul. 1700 moral iti v Maribor, da je nakupil deske, s katerimi so se obili kipi in je na potu potrošil 1 gl. 10 gr.

Dne 30. jul. i. l. so že kmetje pripeljali kipe iz Maribora v Varaždin in dobili za to 3 gl. plače.

Kiparju se je izplačalo:

29. jul. 1699	100 gl.
4. jan. 1700 za „likof“	8 „ 10 gr.
1. avg. „	100 „
30. okt. „ zadnji obrok	50 „

Skupaj . . . 258 gl. 10 gr.

Potem so pri istem kiparju naročili še manjše kipe za tabernakelj in 6 angelov na vrh oltarnega nastavka. Za to so mu plačali 20. jan. 1702 22 gl. in 3. apr. 1705 12 gl., pozlatarju mariborskemu Ivanu Georgiju 30 gl. in istemu za barvanje kipov in oken 22. avg. 1706 6 gl.

Veliki oltar je bil pozlačen šele l. 1715, delo je trajalo 4 1/2 mesece ter je stalo 1107 gl., ki so se plačali z dobrovoljnimi doneski. Izvršil ga je gotovo isti mariborski pozlatar, slikar in pleskar, dasi ga računni ne imenujejo imenom. To letnico vsebuje naslednji monogram na vel. oltarju:

GLorla Magno Deo LaVs ChrIsto

SltqVe Ioanni t. j. 1715. Letnica torej ne označuje leta, ko je bil oltar narejen, marveč leto, ko je bil pobarvan in pozlačen in s tem — popolnoma dovršen.

Ta oltarni nastavek, črno barvan, še sedaj stoji v frančiškanski cerkvi in je dosta lepo delo nemške renesanse. Početkom tega stoletja je bil na novo prepleskan.

Malokdo pa sluti, da je to delo mariborske umetniške obrti ter dokumentira umetniške stike severne Hrvatske z Mariborom.

Tudi pridržnica iz l. 1657 utegne biti mariborsko delo, dasi nam ni na razpolago direkten dokaz.

Iz konca 17. stoletja je tudi Florijanov oltar v desni stranski ladiji mariborske stolnice. Na oltarni sliki se je ovekovečil slikar s svojim podpisom: Georg Abraham Teuchel 1697, dočim je na tablici nad okvirom letnica 1699. Tega leta je pač bil oltar dovršen in vložena Florijanova slika. Tudi ta oltar je v slogu nemške renesanse in črno barvan, gotovo je tudi to Sultzovo ali Simonovo delo. In če so zanj zvedeli celo v oddaljeni Varaždin, je gotovo tudi še marsikateri oltar tistega časa na Sp. Štajerskem njegovo delo.

Naš Herman Sultz je umrl v Mariboru 29. jun. 1712. Bil je najbrž sin 16. okt. 1666. umrlega Krištofa Sultza, ki je imel precej številno obitelj. Herman je moral biti rojen pred l. 1650, ker ga ni v krstni matici, ki se začneja z l. 1650. Ostal je menda nocoženjen ali vsaj brez otrok, ker se v Maticah nikjer drugje ne omenja. Njegovo varaždinsko delo kaže, da ni bil navaden mizarski rokodelc, marveč ga po pravici štejemo med umetniške obrtnike mariborske. Ime njegovega tovariša Mateja Simona, ki je sodeloval pri izdelavi oltarja, se v mariborskih maticah tistega časa nikjer ne omenja, Morda se je mudil le mimogrede v Mariboru.

F. Kovačić.

Kedaj so izišle Glaserjeve „Zlate bukvice“?

V „Časopisu“ snop. 1, letnik XVIII. na str. 52. t. 3. piše g. Fr. Kotnik v Ptujju o „Zlatih bukvicah“ Marka Glaserja in določuje čas prve izdaje. S štrekljem je mnenja, da so izišle v I. izdaji l. 1843 in v II. izdaji leto dni pozneje, vendar še tudi l. 1843.

Po virih šentpeterskega arhiva pa so izišle že ob novem letu 1838.¹

To je razvidno iz sledečih pisem:

1. Koncem leta 1835 je izdal Glaser s pomočjo p. Janeza Stögerja D. J. v Gradcu nemški molitvenik „Büchlein von der Liebe zu dem allerheiligsten Herzen Jesu“. Odločil

¹ Primeri moj spis v Voditelju l. 1910 in 1911: Cerkveno življenje v novem delu sedanje lav. škofije v letih 1828—1843.

se je že takrat, da bo izdal to knjigo tudi v slovenskem jeziku. Pater Stöger ga je zmiraj spodbujal k temu ter mu v pismu z dne 17. jan. 1838 prav vesel častital, da je vendar dokončan in izdan slovenski molitvenik v č. presv. Srcu Jez. ter prosi, naj da en izvod jezuit rektorju v Gradcu. To je bila I. izdaja „Zlatih bukvic“.

2. Dne 18. jul. 1838 piše Jernej Jodl, kaplan završki, Glaserju, da je zvedel pred kratkim od Selnčanek, ki so ga obiskale, da je Glaser že davno izdal bukvice v č. presv. Srcu Jez. v slovenskem jeziku. Naročil je takoj 30 do 40 izvodov.

3. Anton Jurkovič, kaplan pri Sv. Barbari v Slov. gor., zahvaljuje Glaserja v pismu z dne 6. nov. 1840 za podarjene mu „Zlate bukvice“, ki so jako lično vezane in opremljene z lepimi podobami. Te bukvice pa je imel prej „der verblichene, gewiss selige, wenn nicht schon heilige Franz Puntner“. — Puntner je bil učitelj pri Sv. Barbari v Sl. g. in je pomagal Glaserju pri sestavi Zl. b. Umril je dne 28. marca 1839.

4. Jožef Sirolla, bukvovez v Gradcu, piše dne 22. maja 1842 Glaserju: „Mein Mesez Marie wird wohl etwas bestellt, aber nicht viel, — viel mehr Herz Jesu-Büchlein.“

5. Amalija Hagenauer, gospodinja pri tovarnarju Bonazzi v Mislinju, koje životopis nam je podal Slomšek v Drobntincah, povprašuje Glaserja v pismu z dne 14. jan. 1843, „obwohl die Hoffnung wäre, bald eine zweite Auflage des Herz Jesu-Büchleins in Windischer Sprache zu erleben, da die Nachfrage sehr stark ist“.

Koncem leta 1842 so bile tedaj Zlate bukvice v I. izdaji že razprodane, ki je izišla koncem leta 1837 ali ob novem letu 1838.

* * *

Glaserju se pripisuje tudi molitvenik „Duhni vishar“. Izdal ga je, a spisal, boljše rečeno, prestavil iz nemškega pa ga ni on.

Že l. 1836 je sekov. ordinariatu predložil „Carl od Peball, meftni bukvoves v poftni ulizi v Gradcu“ rokopis nekega slov. molitvenika v odobrenje. Glaser, ki je bil cenzor slov. knjig, ga je dobil v pregled. Predložil ga je v odobrenje s sledečo vlogo: „Der gehorsamst Unterzeichnete hat brevimanu vom Hochw. Ordinariat eine windsische Übersetzung des Gebetbüchleins „Andächtige Gottesverehrung“, verlegt Carl von Peball, Gratz, zur Begutachtung erhalten. Nachdem aber dasselbe viel Unrichtiges betreff der kirchlichen Terminologie, wie auch des steyerländischen slavischen Dialektes enthält, so unterlegt er dasselbe nun unter dem Titel „Duhni vishar“ corrigiert in einer neuen Abschrift und mit den üblichen kirchlichen Liedern vermehrt mit dem Auerbieten, dass der Unterzeichnete die allfälligen Schreibfehler bei der selbst zu übernehmenden Correctur des Druckes berichtigen wolle.“

Sv. Peter pri Mariboru.

M. Š t r a k l, župnik.

Nekaj o Ahacelnovih „Pesmih“.

V zbirki se nahaja poleg podpisanih pesmi, katerih očetje pripadajo dvema generacijama na Koroškem in v celjskem okrožju, tudi 8 tekstov brez avtorjevega imena. O provenijenci 5 izmed njih nam daje zanimive podatke pismo, ki ga je pisal Hašnik Mihi Lendovšku na god sv. Neče 1876 (originale Lendovškove korespondence hrani dr. Dragan Šanda v Ljubljani):

„En hribček bom kupil“ (Veseli hribček: „štajerska — po stari pomnožena“) bi bila nastala nedolgo pred 1812 pri Sv. Ěmi na Št., kakor je poročal Hašniku Janez Radovan, 1821/4 šentemski kaplan (Orožen VII, 274); pesem „Ljuba vigred se rodi“ (Vigred: „Koroška“) je zložil morda Andrej Juh, 1818/40 prošt v Dobrli vesi (Orožen IV Frasslau 67); „Oj stojaj, stojaj Beligrad“ je nastala kmalu po Laūdonovi zmagi [1789]) in sicer na Dolenjskem, se pela 1818 že v okolici Vuzenice ter prišla v Ahacelnovo zbirko deloma v izpremenjeni obliki, ker sta 2. in 6. kitica tukaj vrinjeni radi logike, kakih 10 kitic pa izpuščenih; „Preljubi sveti Urban“ (Šent Urbanova: „štajerska — iz stare popravljena“

1838, 1852) bi bila nastala pri Sv. Emi na Št. v času kakor „En hribček“; „Vsi stani na svetu potrebni so nam“ (Kmetiški stan: „štajarska — iz stare predelana“) je predelana Vodovnikova.

Izmed teh tekstov veljajo 1. in 4. za Slomškove (Spisi I, 81, 82), toda jasno je, da jih je ta le „pomnožil“, „popravil“, dočim sta bila jedro teksta in najbrž tudi melodija starejša, zato se mi zdijo Hašnikove navedbe tem pravilnejše, izvzemši morebiti čas postanka obeh šentemskih tekstov (pred 1812). Iz pisma ni čisto evidentno, ali je imel Hašnik Radovana samo za pevca ali pa tudi za pesnika pesmi „En hribček“ — „Preljubi sveti Urban“. Med drugo takratno šentemsko duhovščino ni nobenega, pri katerem bi imel človek posebne razloge, da bi ga imel za pesnika omenjenih tekstov.

Izmed ostalih 4 bi mogla biti koroška o „Egiptovskem Jožefu“ v zvezi s Šuster-Drabosnjakovo igro o tej svetopisemski temi. O treh: „Blagor mrtvim, kateri spijo“ (Vboštvo — „koroška“), „Na svetu lepše rožce ni“ (Vinska trta — „štajarska — iz stare predelana“) in „Vino ino voda“ („štajarska — nekoliko popravljena“) si upam reči danes le toliko, da l. 1832, ko je izšla prvič Ahacelnova zbirka (z letnico 1833), pač se niso bile nad 50 let „na Koroškem in Štajarskem znane“. Zadnji dve se prisojata sicer zopet Slomšku (Spisi I, 80, 86), toda tudi tukaj more biti Slomškova le „predelava“ in „poprava“.

Izmed novih izdaj je v resnici „pomnožen“ le 2. natis iz l. 1838. (60 tekstov proti 33). „Tretji natis pomnoženi“ iz l. 1852. ima le tistih 60 tekstov in 52 melodij kakor drugi, na mesto prejšnje bohoričice pa je stopila gajica. „Tretji natis pomnoženi“ iz l. 1855., ki ga navaja Simonič poleg onega iz l. 1852, se mi zdi sumljiv. Simonič mu ne ve strani, sam ga torej ni videl. „Drobčinice“ za l. 1854 navajajo med Leonovimi tiski pač „tretjo izdajo“ „Pesmi“, toda to meri lahko tudi na izdajo iz l. 1852. Ako ima kdo res izdajo iz l. 1855 ali pa trden dokaz za njeno eksistenco, imej to belčško za prošnjo, da se oglasi.

Prešernova puščica, ki je izšla v „Čbelici“ (III, 24) pod naslovom „De gustibus non disputandum“, v „Poezijah“ pa dobila oznako „Ahacelnovim pesmam“, je bila menda že gotova, še predno je odšel Prešeren okoli srede januarja 1832 iz Ljubljane v Celovec. Nahajala se je namreč že med tistimi 15 puščicami, ki jih je dobil Kastelic od Prešerna za III. zv. „Čbelice“, jih prepisal, jim pripisal pozneje najprej 2 in potem še eno ter poslal vseh 18 Prešernu proti koncu januarja 1832 v korekturo, ta jih popravil, pomnožil z 2 novima ter vrnil Kastelcu (L M S 1903, 133/8), obenem pa 5. febr. 1832 iz Celovca prosil Čopa, naj posreduje, da izide v „Čbelici“ vseh 20 (LZ 1888, 569). Puščica je nastala torej na vsak način prej, nego je mogel videti Prešeren tiskano zbirko, katere nemški predgovor je podpisan 10. junija 1832. Za domnevo, da bi bila Ahacel in Slomšek poslala rokopis „Pesmi“ v Ljubljano, nimamo doslej prav nobene opore. V Celovcu je mogel Prešeren pač zvedeti za namero, toda okoliščine so take, da je skoraj nemogoče staviti postanek puščice v Prešernovo celovško dobo. Prezreti se tudi ne sme, da Prešernova celovška pisma Čopu iz dobe od 5. febr. do konca marca 1832 (LZ 1888, 568... 692) Ahacelnovih „Pesmi“ niti z eno besedico ne omenjajo. Ni torej izključeno, da je veljala ta Prešernova zabavljica prvotno nekomu drugemu in ne Ahacelnu.

Fr. Kidrič.

Datum Slomškove „Einleitung zu den sloven. Vorlesungen“.

G. dr. Fr. Kovačič je omenil v članku o nagovorih, s katerimi je začenjal Slomšek v času od l. 1821.—1824. v celovški bogoslovnici pouk slovenščine, tudi nedatirano „Einleitung“, nahajajoč se sedaj z drugimi, datiranimi rokopisi nagovorov vred v arhivu mari-borskega „Zgod. društva“, češ, da je „najbrž iz leta 1822, ker se sklicuje na predavanje prejšnjega leta, ne prejšnjih let“ (ČJK Z XVII, 10). Pomisleki proti temu datiranju, ki so se mi vzbujali že ob čitanju Kovačičevega ekscerpta (10—12: omenja se pravopis Dajnkov, ki je izšel 1824 in zlasti tudi Metelkov, čigar slovnica ima predgovor, datiran z

dne 21. maja 1825 l), so prišli na trdno podlago, ko sem dobil po ljubeznivosti prijatelja Šlebingerja dosloven prepis te „Einleitung“. Ker se omenja tukaj Veritijevo „Življenje svetnikov“, ki je izšlo l. 1828.—9., dalje abecedna praska med dajničarji in metelčičarji ob veselju tretje stranke = bohoričice, k čemur je treba primerjati list „Der Aufmerksamkeit“ izza 3. aprila 1827, in končno še poučevanje Slomškovo, ki hoče „a u c h in diesem Jahre bemühet sein das Meinige zu thun“ — gre nedvomno za predavanja v šolskem letu 1830/31, v drugem letu po Slomškovem zopetnem prihodu v Celovec. Predavanje je važno tudi za Slomškovo pojmovanje abecednih vprašanj.

Fr. Kidrič.

Slovstvo.

Slovenske narodne pesmi. 16. snopič. Vredil dr. Joža Glonar. V Ljubljani 1923. Izdala in založila Slovenska Matica.

S 16. snopičem „Slovenskih narodnih pesmi“ je zaključila Slovenska Matica eno najlepših del, kar jih je doslej izdala. Malokatrcu sega tako globoko in v toliko panog vsega našega žitja in bitja, nudi toliko problemov in tako mnogovrstnega gradiva; nobeno pa ni nastalo s sodclovanjem tolikेरih plasti našega naroda kakor to. Od neznanega narodnega pevca častitljive davnine preko orglarjev, šolmaštrov in godcev do vseh nešteti prepisovalcev, pevcev in pevk, ki so ustvarjali in soustvarjali to, kar imenujemo slovensko narodno pesem; od Primoža Trubarja, ki je v „Catchismu s dveima islagama“ prvi natisnil odlomke iz naše narodne poezije, in Sommaripa in Schönlebna preko Vodnika, romantikov in narodnih buditeljev vse do Župančiča in še dalje do najmlajše naše generacije: vsi so soudeleženi ob tej monumentalni slovenski knjigi. Zato jo bolj ko katerokoli drugo lahko imenujemo našo skupno last, skupno v dvojnem oziru: po gradivu, ki ga vsebuje, pa tudi po delu, ki je to gradivo zbralo. Delo več stoletij je nakopičeno v njej, tako je Štrekljeva zbirka eden najzgovornejših dokumentov slovenskega kulturnega udejstvovanja.

Kakor našemu kulturnemu delu sploh, tudi tem „pesmim“ niso sijale vedno ugodne zvezde. Že pred več ko 50 leti jih je Slovenska Matica sklenila izdati, a šele l. 1895. je izšel prvi snopič in komaj letos, 28 let pozneje, zadnji. Pa tudi zdaj še delo davno ni dovršeno. Ves križev pot, ki ga ima izdaja za seboj, je v predgovoru zadnjemu zvezku zanimivo opisal dr. Glonar. Te strani so kulturni dokument svoje dobe in kažejo v kričeč luči, kako majhne so naše razmere. Tako je tudi v tem oziru Štrekljeva knjiga najtesneje zvezana z našim življenjem, njena zgodovina naravnost simbolična za težavno porajanje kulturnih vrednot pri nas. A ravno zaradi tega nam je tem dragocenejša, kakor nam je drago vse, kar smo si v težkih prilikah, kljub zaprekam priborili, ustvarili s trdim delom, vztrajnostjo in idealizmom. Navdaja pa nas obenem s spoštovanjem in hvalečnostjo do moža, ki je zbirko zasnoval in jo povečini tudi sam z občudovanja vredno vestnostjo izdelal.

Škoda je, da Matica tako lepo započetege dela ne misli nadaljevati. Iz gradiva, ki je še neuporabljeno, bi se dali znatno obogatiti že obdelani razdelki, razen tega pa so med njim tudi skupine, ki jih zbirka sploh še nima, bodisi, da jih je urednik izločil, ker se mu niso zdele pristno „narodne“, bodisi, da jih je iz moralnih ozirov bil prisiljen izločiti. Sem spadajo med drugim takozvane „ponarodcle“ zaljubljene, vojaške, pobožne, obsmrtnice, pívске, svatovske, satirične... dalje pesmi, nanašajoče se na zgodovinske dogodke, makaronske, robate in kosmate itd. Želeti bi bilo, da bi se vsaj za to ali drugo teh skupin našel založnik; če bi se to zgodilo, naj bi se izdaja nadaljevala kolikor mogoče v istih smernicah, zlasti tudi v isti obliki in z istim tiskom kakor dosedanji zvezki. Ker pa v

sedanjih razmerah ni mnogo upa na tako nadaljevanje, naj bi se gradivo zbralo v javnih kulturnih zavodih (študijskih knjižnicah) in tako dalo raziskovalecem na razpolago. Morda pa nam Matica vendarle podari vsaj še 5. zvezek zbirke, ki mu je vsebino itak že natanko določil Glonar na *56. strani svojega predgovora?

Kakor sem že omenil, obsega Glonarjev predgovor predvsem zgodovino Štrekljevega dela in je nad vse zanimiv. Kdor je razen tega pričakoval tudi izčrpne študije o naši narodni pesmi — kakor n. pr. jaz —, tisti bo v prvem trenutku morda nekoliko razočaran. Vendar je ravnal urednik modro, da se ni pre naglil s sintezo o predmetu, ki zahteva še toliko podrobnega analitičnega dela, preden bo mogoče izreči o njem končno sodbo. V glavnem se bo to delo gibalo v dveh smereh: prvič bo treba izpopolnjevati gradivo, zbirko kot tako, drugič pa na podlagi tega gradiva proučevati narodno pesem. Glavne smernice je podal že urednik in nekatera vprašanja tudi že načel (str. *44 sl.). Naj njegovim izvajanjem dostavim par stvari!

Da zbirka, ki obsega tak ogromen material in je izhajala skoraj tri desetletja, pri čemer ji je gradivo deloma šele sproti prihajalo — da taka zbirka ne more biti posebno pregledna, je razumljivo. Treba bo torej pripomočkov, ki bodo omogočili lažji pregled zbrane snovi in tako zvišali uporabnost dela. En tak pripomoček je že pridejano „kazalo začetkov“. Drugi — še važnejši — bi bil „realni slovar“, ki ga obravnava Glonar v predgovoru (str. *56—*58) in ki naj bi izšel v 5. zvezku zbirke. Tretji bi bil register takozvanih „konkordanc“, seznam sorodnih mest, ki so v zbirki uvrščena pod različne naslove; tudi tega naj bi prinesel 5. zvezek. Nekaj takih „konkordanc“ je nabral Glonar na *50. str. svojega predgovora; vendar je na približno tretjino med njimi opozoril že Štrekelj sam. V nekaterih tam navedenih slučajih je sorodnost zelo neznatna, n. pr. med številkami 71 in 8605 (samo prvi dve vrstici!) ali med številkami 2711, 2935 in 2299, ki si sploh niso sorodne, istotako tudi ne 4716 in 8356. Morda so se vrinile kake tiskovne pomote? Več skupnosti kažejo n. pr. sledeče številke, ki jih Glonar ne omenja: 1023—1386—2387, 1041—2033, 1075—1946—3261, 1090—2852, 1091—1391—1792—1976, 1121—2280, 1126—1589—1676, 1190—1777—1795—1823—1955—2173, 1200—1467—7218, 1224—1313—6809, 1255—4718, 1289—1593, 1297—1718—2086—3219, 1467—2000—2401, 1309—1491—1856—1864, 1332—5255, 1337—2139 (ista pesem, pomotoma dvakrat natisnjena!), 1417—1497, 1419—7241, 1492—1852—1970, 1496—1688—6917, 1522—8581, 1523—4718, 1654—1695—2218—2412, 1673—1785—8313, 1685—7007, 1697—7108, 1721—3881, 1740—1822, 1747—2980, 1749—3092—3998, 1777—6808, 1787—1976—2180, 1798—2155, 1822—2223, 1822—5748, 1856—6883 in sorodno 1862—1933—2287—7012, 1891—2313—3738, 1897—4387, 1912—2313—3809, 1918—2077, 1937—3145, 2117—2150, 2416—6813—6845, 4002—6896, 4003—4229, 6599—6649. Seveda s tem predmet še davno ni izčrpan; oziral sem se povečini samo na 2. zvezek.

Kot važen nedostatek knjige ugotavlja urednik — po pravici — dejstvo, da Štrekelj ni sprejel v njo kronoloških podatkov, ki so izredno važni, ako hočemo proučevati razvoj narodne pesmi. Da bo v tem oziru vsaj približna določitev in kontrola mogoča, bi bilo potrebno, da se za posamezne pesmarice itd. ugotovi, kedar so nastale, morda tudi za pevce in pevke — vsaj za važnejše —, kedar so živeli. Seveda bo to mogel ugotoviti samo urednik na podlagi rokopisnega gradiva, čisto pa ni on ne več. Pri natisih je kontrola lažja, treba pa bo skrbeti, da se bo res vsak natis upošteval, vsaj omenil. Povečini je tiskane vire Štrekelj vestno izrabil, kar pa še manjka, se bo dalo sčasoma dopolniti. Tako najdemo n. pr. številki 6599 in 6649, katerih zadnja je v Štreklju zabeležena samo v Breznikovem, torej jako mladem zapisu, že v Pohlínovih „Molitvnihih bukuvzah“, kjer sta natisnjeni skupno v sledeči obliki: „Kader se she spat grede. Gospud Buh je rekl dolilezhi, inu terdnu faspati: nezh hudega se hati; ke nam otsche tri Angelze poslati; ta perve nas bo višhal, ta druge nas bo shpišhal, ta tretě nas bo varuval bres S. Reshnega

telesa umreti. O luba Diviza Maria! jeft dolilefhem, inu terdnu laspim profem pak tebe; poshli ti meni sheft Angelzov: dva k'Iglavju : dva k'Inofhju : na usako ffran enega. O luba Diviza Maria! jeft profem tebe: odčeni ti mene; pokropi ti mene; ifbudi ti mene fajtru ob". (n. m. str. 218—219; katere izdaje, ne vem, ker mojemu izvodu zečetne strani manjkajo.) — K številki 7765, ki jo ima Štrekelj iz Metelkove slovnice, bo treba pripomniti, da je Metelko najbrž ni zapisal med narodom, ampak posnel po Gutschmannovem slovarju, kjer na str. 192. pod značnico „müssige Leute“ čitamo: „Baba gobe shenje : dedei ftershe korenje : lin poushe ftriela : lzhi pushie diela“. Mimogrede bodi omenjeno, da je dr. Sket o Slovstveni čitanki „pushc“ napačno transkribiral v „puše“ (puške?), dočim je Metelkova nadomestitev vschinsko pravilna: „punšce“. — Božična pesem „Jezusa poziblji-mo“, ki jo Štrekelj prinaša samo v Majarjevem zapisu (št. 4801), je izšla že v „Listih inu evangeljih“ l. 1741. na str. 435. Najdemo jo tudi v molitveniku „Usakdaini kruh... od Jurja Werdineka“, 1810, str. 132, kjer šteje 15 kitic, dočim jih pozna Majar le 7. Isti molitvenik ima na str. 192. tudi božično „Čujte, čujte, pastirci vi!“ s 13 kiticami, medtem ko sta oba zapisa v Štreklju (4802, 4803) mlajša in okrnjena. Razen tega vschuje imenovani molitvenik tudi še številke 4850 (na str. 130), 6413 (na str. 197) in 6504 (na str. 140); ti natisi se glede obsega in povečini tudi glede oblike krijejo s Štrekljem, a so manj pomembni, ker jih poznamo že iz starejših knjig. Isto velja o natisu številke 2997, oziroma 8003, ki se nahaja v Slomškovi knjigi „Blashe ino Neshiza“, 1842, str. 160: „Saj te she pesterna peti uzhi : Poj, poj, poj, ptížhek moj l bolj bofh pól, bolj bofh moj“. Že iz teh par primerov je razvidno, da hi bilo vredno sistematično pregledati naše starejše knjige (tudi nabožne); gotovo bi našli še na to in drugo.

Tudi zanimivih slučajev, kako narodna pesem nastaja iz umetne, ki jih navaja Glonar na *46. strani predgovora, se bo sčasoma gotovo nabralo še več. Dva lahko že tukaj dostavim: št. 8341 (Zakon ali čudovita glihenga) je Volkmerjeva pesem (prim. dr. Jožef Pajek: Leopold Volkmer, str. 34—35); original št. 8446 pa stoji med Zupanovimi „pšicami“ v Kr. Čbelici l. 78, kjer ima naslov „Lenart“ (besedna igra) in se glasi:

Otrozi so revc,	Poljá ne opleve,
Hlev prasen ftoji,	Shkerjanec gnoji. —

Vidimo torej, da nudi zbirka dela dovolj. Da bi le bilo tudi kaj delavcev!

Naj izrazim h koncu še eno željo. Ako bo kdaj izšel projektirani 5. zvezek zbirke, naj se programu, ki ga je na *56. strani predgovora načrtal Glonar, dodajo tudi kronološki podatki in razen tega po možnosti točna bibliografija vseh dosedanjih člankov in razprav o slovenski narodni pesmi. Brez take bibliografije noben raziskovalec ne more izhajati, zato bi z njo zbirka znatno pridobila na znanstveni vrednosti. Da pa izda ta 5. zvezek, je v prvi vrsti brez dvoma poklicana dosedanja založnica dela, Slovenska Matica.

Janko Glaser.

Strauss Konrad, Studien zur mittelalterlichen Keramik (Manusbibliothek B. Nr. 30.) Str. 46 s 37 slikami v tekstu in 4 tabelami. Leipzig, C. Kabitzsch 1923.

S tem spisom je vsaj deloma zadclana občutna vrzel v znanstvenem slovstvu. Pogrcšali smo sestavnega dela o srednjeveški in zlasti o staroslovanski keramiki, tudi poročila in risbe o srednjeveški lončeni posodbi so pišle, pri čemur je starejša doba v slov. literaturi še razmeroma dobro zastopana. Tu in tam se dobe poročila o črepinjah srednjeveškega posodja v opisih raznih izkopavanj na gradiščih in starih gradovih, ali tudi sestavni pregledi krajevnih najdenin, toda ti podatki so večinoma nepopolni in nikakor ne zadostujejo za časovno ali tipološko določitev. Ta nedostatek je umljiv, ker prehistorična veda, katere področje sega le do preseljevanja narodov, se na poznejše srednjeveške najdbe ne ozira, umetnostne zgodovine pa tudi ti rodi in neumetniški izdelki ne mikajo.

Da našim čitateljem poročamo o tej knjigi v kljub njeni nepopolnosti in krajevnim omejitvi, ker ozira se izključno le na najdbe v iztočni Nemčiji, je razlog v tem, ker pomenja dragocen prinos k zgodovini staroslovanske keramike. V naših krajih, kolikor je poročevalcu znano, doslej ni prišla v ospredje staroslovanska keramika, oziroma se ni kot taka spoznala, ker so se navadno razkopavala le stara grobišča, ne pa bivališča. Slednja so v starejši dobi bila bržkone iz slabega materiala in se dajo dandanes le s težavo razpoznati, vendar moderna tehnika pri izkopavanju mora prej ali slej na njih zadeti in jih preiskati. Da bo pri tem keramika, zlasti pri časovni določitvi, imela važno ulogo, kaže zgled prehistorije in provincialne rimske arheologije. Prav zato je dobrodošel vsak prinos na tem še neobdelanem polju.

Pisatelj si prizadeva vsaj nekoliko osvetliti še malo pojasnjen problem spojitve domače slovanske in prodirajoče zapadnonemške tehnike in ornamentike. Opirajoč se na neko veliko najdbo črepinj v Frankfurtu ob Odri, obdeluje najprej keramiko od 12. do 16. stol. Opis starejše keramike, približno od 6. do 12. stol. misli objaviti pozneje, vendar podaje na koncu svojega dela kratko karakteristiko starejših slovanskih keramičnih slogov, ki nas posebno zanima. Z Götze-jem (*Die vor- und frühgeschichtlichen Altertümer des Kreises Lebus*) deli pisatelj keramiko Slovanov ali Vendov v tri sloge, od teh obdeluje v tej knjigi natančneje le tretji slog. Slovanska keramika, v starejši dobi pri nas označena kot gradiščna keramika, je v nasprotju s prehistorično močnejše ožgana, bolj okorna, na površini bolj roda, ker lončevina vsebuje mnogo peska, oziroma je močno pomčšana s stolčnim kamenjem, da je posoda bolj močna. Posodha je v starejši dobi narejena s prosto roko, šele v poznejšem času popolnoma na vretenu. Pokrivalo in ročaj manjkata, v nasprotju s starosrbskim posodjem, ki ima ročaj (gl. Vasić, *Starinar* I, 1906, str. 39 d., II 1907, str. 27 d). Najbrž je to pripisovati vplivu klasične, oziroma bizantinske kulture, ki se je širila po balkanskih deželah. Mesto ročajev ima posodje tik pod robom dve luknji, v kateri se je vtikala palčica, žica ali motvoz za prenašanje. Za okrasje služijo pred vsem priproste valovite linije, ki se navadno smatrajo, dasi ne povse zanesljivo, kot characteristicum staroslovenskega posodja, poleg tega žlebiči in globoke, vodoravno krog posode se vijočje brazdice. Pozneje nastopajo okraski, ki so povzeti iz zapadnonemških in posredno rimskih posodb.

Kronološka razdelitev v tri sloge, ki začasno velja le za iztočnonemško ozemlje, se opira zlasti na jasno se razlikujoče robne profile. Za I. slog (ok. 7—9. stol.) je značilna roda, močno s peskom pomčšana, brez vretena izdelana roba. Črepinje so debele, robni profil zaokrožen in podebeljen, okraskov ni nobenih ali zelo pičli. V II. slogu (ok. 10.—11. stol.) je posodba močnejše ožgana, površina lepo ožlebljena. Zgornji del posode je že izdelan na vretenu. Rob je kakor z nožem odrezan in nekoliko na zunaj vpognjen. Za okrasje služijo žlebiči, pečatu podobni vtiski, valoviti okraski, trakovi in pletenine. Posodje III. sloga je (11.—13. stol.) zvonkotrdo ožgano, večinoma rdečkaste boje in deloma na vretenu napravljeno. Rob je močno profiliran. Za okrasje služijo brazdice nalik pasu, mala kolcesca in poševni, grahu podobni zarczki. (Slično pri Vasiću n. d. 57.) Na dnu je često vtišnjeno kolcesce ali križec, kar se lahko smatra kot karakteristično slovansko, ker se enaki okraski nahajajo na srbskih in na čeških tleh. (Prim. M. Lüssner, *Mitteil. d. Zentralkom. X* [1884] str. LXXXI in Čermak, *Mitteil. d. Ztrk. XVII.* [1891] str. 6.)

Naslednja keramika kaže že prehod od slovanskega k nemško-srednjeveškemu lončarstvu. Opaža se močan zapadnonemški vpliv po doseljenih kolonistih.

Knjiga bodi v spodbudo, da se bo z naprej posvečevalo več pažnje tem navidezno neznatnim ostankom srednjeveške keramike. Slike dovolj nazorno pojasnjujejo predmet, le pri ročnih risbah bi bilo želeli nekoliko več pažnje. Pisatelju je žal neznana ne le slovanska literatura, marveč tudi v nemškem jeziku objavljena poročila dunajske centr. ko-

misije o slovanskih izkopinah v sudetskih deželah. Zanimivo pa je, da kronološka in tipološka izvajanja pisateljeva, dasi oprta je na ozko ozemlje, dobivajo potrdilo tudi po najdeninah srbskih in sudetskih, kar porabnost knjige zvišuje.

Beograd.

Dr. Balduin Saria.

Albrecht Chr., *Beitrag zur Kenntnis der slawischen Keramik auf Grund der Burgwallforschung im mittleren Saalegebiet*. Manusbibliothek Nr. 33. IV. 48 str. s 3 tabelami in 52 sl. v tekstu. Leipzig. C. Kabitzsch 1923.

Ta knjiga je dobrodošlo dopolnilo k Straussovim študijam o srednjeveški keramiki. Delo je krajeno omejeno na točno določeno ozemlje in časovno se razteza na prvi dve najstarejši staroslovnski periodi po Götzevi razdelitvi, ki se jih je Strauss le mimogrede dotaknil, to sta periodi keramike gradišč. Ker se da precej določiti doba, ko so bila gradišča v rabi, je bilo pisatelju mogoče, podati dokaj zanesljivo kronološko razvrstitev keramike.

V uvodu pedaje kratak pregled o dosedanjih raziskavah, ki imajo — vsaj v nemški literaturi — svoje izhodišče v Rudolfu Virchowu, sedaj pa imajo glavne zastopnike v Kossinovi šoli z njenimi naselitveno-arheološkimi deli. Potem oriše kratko slovansko naselitev ob reki Sali, kolikor jo poznamo iz zgodovinskih izročil pa iz jezikovnih in prazgodovinskih preiskav. Zanimivo je, da se v slovanskih grobovih ob Sali, kakor tudi pri nas, najde le malo lončnega posodja. Vcs materijal je iz gradišč, ki jih je pisatelj pregledno razvrstil in kratko opisal.

Ta gradišča, kolikor so prazgodovinskega izvora, imajo značaj krožnih obkopov (Ringwälle) ter se dajo razvrstiti v gradišča na višavah in v ravninah. Prva so na naravnih višinah in kažejo večinoma močne utrdbe, druga so v mokrotnih nižavah in praviloma nimajo močnih branišč. Gradišča, ki so sicer znana v vseh evropskih deželah, so najštevilnejša v onih krajih, koder so prebivali Slovani. V Nemčiji so v okviru slovanskih mej naravnost vodilna v oni dobi, ko prvič Slovane z gotovostjo zasledimo, namreč po priliki od l. 600 po Kr. do pokristjanjenja. Kakšen namen so imela gradišča? Iz zgodovinskih izročil se da sklepati, da so služila za branišča. Vendar pisatelj pride do sklepa, da so slovanska gradišča v prvi vrsti in prvotno služila bogoslužnim namenom, šele potem so jih radi dragocenega svetišča obdali z nasipom in jarkom, ko so bližnjim prebivalcem ob času sile postala zavetišča in branišča. Mnoštvo v gradiščih najdenih črepinj skuša pisatelj urediti in ugotovljava v njih dve razvojni stopnji. Prvo razvojno stopnjo dožene, primerjaje profile posameznih posod, drugo pa, primerjaje ornamentiko na posodju. Najvažnejša pri profilni tipologiji staroslovanske keramike je oblika zgornjega roba. Najenostavnejši in zato tipološko najstarejši profil kaže obliko pravokota. Ta oblika se sčasoma opusti in se spremeni v sločen profil. Potem dobi posoda svitek na zunanji strani in končno na znotranji.

Pri drugi razvojni stopnji se razločujejo tri različne skupine v ornamentiki: zistem z valovitim trakom, linijo in črtopikami, ki se pa večkrat nahajajo skupno. Pri tem se pokaže, da se ranoslovanski sklenjeni ornamentí polagoma razvijajo v ločene. Da se je razvoj res vršil v tej smeri, ima poleg vspeorednosti z obrobno tipologijo dokaz tudi v obdelavi in tehniki posodja, posode namreč z ločenimi ornamentí kažejo funkcijo obdelavo ter so deloma napravljene na brzo se vrtečem vretenu, dočim posode s sklenjenimi ornamentí kažejo uporabo čisto priprostega vretena, deloma se pozna delo na vretenu le ob robovih, glavni del posode pa je napravljen s prosto roko.

Časovno se ta gradiščna keramika ujema s I. in II. skupino, ki jo je določil Götze za severonemško ozemlje po priliki od 600—800 in od 800—1000 po Kr., ali opaža se, da je keramika salskega porečja veliko popolnejša od istočasne slovanske keramike na severu. Pisatelj je mnenja, da so Slovani ob Sali, ki so došli iz Ogrske in jih zato za razliko od

severnemških Slovanov imenuje Jugoslovence, že ob svojem prihodu k Sali poznali lončarsko vreteno, dočim ga severni Slovani prvotno niso poznali. Isto se kaže pri valoviti ornamentiki, ki je istotako v prvi dobi severnim Slovanom nepoznana. Iz tega sklepa pisatelj, da Slovani prvotno niso poznali ne lončarskega vretena ne valovite ornamentike, marveč so oboje sprejeli na ogrskih tleh od ljudstev z višjo kulturo in so potem to zanesli k severnim Slovanom.

Zanimivo je, da čisto enako posodje s krožnim znamenjem na dnu, kakor ga kaže staroslovensko, še dandanes izdelujejo kmetski lončarji v vasi Zlakuša pri Užicah v Srbiji. To posodje ima debele stene, močno pomešane s stolčnim kamenom, krog posode se vije ornamentika s priprostimi majhnimi črtami. Na dnu posode pa je znamenje kolesa, ki je tako značilno za staroslovensko keramiko. Ti lonci, pod imenom „užički lonci“, se daleč naokoli prodajajo. Kolesno znamenje je vrtano že na zelo primitivno lončarsko vreteno, ki se ne žene z nogo, marveč z levo roko, dočim desnica oblikuje posodo. Narodopisni muzej v Beogradu ima tudi en lonec iz Korenite v podrinjskem okrgu, ki kaže na dnu enako znamenje.

Knjižica Albrechtova je opremljena tudi z dobrimi in razločnimi slikami. Na str. 2. misli pisatelj, da so Slovani zgodovinsko izpričani šele ob času preseljevanja narodov pri Prokopiju in Jordanesu; pri tem pozablja, da že Tacit, Plinij in Ptolomej omenjajo Venede ali Venethe, katerih selišča so iskati iztočno od srednje Visle.

Beograd.

Dr. Balduin Saria.

Društveni glasnik.

Od zadnjega poročila (gl. Časopis 1923, št. 1., str. 60 - 61) je imel odbor pet sej. V seji dne 9. aprila 1923 se je predsednik spominjal umrlega soodbornika dr. K. Vrstovška, ki je bil že pri ustanovitvi društva in je ves čas krepko podpiral društvo. Kot predsednik mariborskega narodnega sveta je ob državnem prevratu imel zelo važno ulogo, kot poverjenik za uk in hogočastje v prvi narodni vladi je uredil naše šolstvo od univerze do ljudske šole ter si je v naši zgodovini postavil trajen in časten spomenik.

L. 1923 je društvo razposlalo po Mariboru nabiralne pole za nabiranje udov in dobrovoljnih prispevkov. Uspeh je bil ta: 49 oseb je vplačalo po 20 din., ki se sprejmejo kot redni člani, 76 je vplačalo po 10 din., 2 po 5 din., 1 po 2 din. Ti se sprejmejo kot podporni udje. Razen tega so darovali: ravnateljstvo zagrebške centralne banke 200 din., dr. R. Pipuš 100 din., posojilnica v Celju 270 din., okr. posojiln. v Ljutomeru 100 din., pos. v Mariboru 1500 din., pos. v G. Radgoni 100 din., Spodnještaj. ljudska pos. v Mariboru 500 din., Savinjska pos. v Žalcu 50 din., pos. v Šmarju 50 din., pos. v Vojniku 10 din., č. kanonik Mart. Meško pri Kapeli 80 din. in župnik Štrakelj pri Sv. Petru mesto venca na grob tovarišu, dekanu Ozmeću 100 din. Ker je nekaj udov odmrlo in izstopilo, mnogo pa se jih je moralo izbrisati, ker niso izpolnjevali svojih dolžnosti, je število članov ostalo približno enako kakor prejšnje leto — 450.

Ker se cene v tiskarski obrti neprestano zvišujejo, se vplačana ustanovna znanprej računani kot letna udnina, dokler sega vplačani znesek.

V proslavo 20 letnice društvene obstanka se je sklenilo prirediti vrsto predavanj. Prvo predavanje je imel v Mariboru g. pokrajinski konservator dr. Fr. Stelč iz Ljubljane dne 25. maja o umetnosti med Slovenci. Drugo predavanje je imel društveni predsednik v Ptujju dne 7. novembra o kulturnih razmerah v Ptujju v 13. in 14. stoletju. Tretje predavanje se je vršilo v Mariboru dne 3. dec. Predaval je predsednik dr. Kovačič o jugoslovenski zgodovini v domači zgodovini (historični portreti na oltarni sliki na Ptujski gori).

V seji dne 20. sept. se je ugotovilo, da znašajo tiskovni stroški za oba zvezka I. XVIII (1923) 18.803 din., dasiravno obsega le 7 tiskovnih pol. Ker se ga je tiskalo 8 0 izvodov, stane torej društvo vsak izvod 26 din., letna udnina pa le 20 din. in poleg tega še mnogi udje ostajajo na dolgu svojo udnino, plačujočih udov je itak okroglo le 400, torej znaša dejanski vplačana udnina le kakih 8000 din. Od pokrajinske oblasti je dobilo društvo za l. 1923 le 2000 din. podpore, prošnja za podporo na prosvetno ministerstvo je bila odbita!

Izguba torej daleč presega razna darila in podpore. Časopis se mora potemtakem ali ustaviti ali udnina zvišati.

Odbornik g. Ljubša je prevzel sestavo stvarnega kazala za vse letnike „Časopisa“, ki izide ob koncu 20. letnika.

Volila.

Župnik Volčič, ki je dne 10. jul. utonil v Dravi, je v oporoki določil, da del njegovih knjig dobi Zg. dr. G. Draga Miklovič je določila društvo za sosediča naložene svote v skupnem znesku 17.473 K, od katere odpade na Zg. društvo 2112 K. Ljutomerski dekan Josip Ozmec († 24. okt.) je pa določil društvu 10.000 din. v ta namen, da izda zgodovino trga in župnije ljutomerske. Odbor je v seji 31. okt. sklenil, da se ta zgodovina izda l. 1924, ker je rokopis skoraj gotov, ako se zagotovi, da se pokrijejo stroški.

Sestanek slov. historikov v Varaždinu.

Tridesetletnica ptujskega Muzejskega društva.

Meseca julija 1923 se je vršila v Varaždinu kulturno-historična razstava, katere so se na povabilo razstavnega odbora udeležila 10. jul. tudi društva: Muzejsko društvo v Celju, Mariboru in Ptujju ter Zgodovinsko društvo. Na pobudo Zgodovinskega društva se je istega dne vršil tam sestanek slovenskih zgodovinarjev in arheologov. Za predsednika temu sestanku je bil izvoljen vsuč. prof. v Pragi dr. M. Murko, za prvega podpredsednika dv. sv. dr. Jos. Mantuani iz Ljubljane, za drugega podpredsednika prof. Kovačič iz Maribora, za zapisnikarja dr. Vlad. Travner iz Ptujja. Obravnavali so se naslednji predmeti:

I. Prehistorična karta za bivšo Sp. Štajersko (poročevalec dr. Fr. Kovačič). Isti predmet je pričel pozneje v razgovor na sestanku arheologov v Ptujju. II. Repatriacija inozemskih arhivov, ki se nanašajo na ozemlje bivše Sp. Štajerske (poroč. dr. Žontar). Tozadnevni sklepi veljajo pred vsem za dotične komisije, ki bi naj prevzemale arhive. Za slučaj, da se ne bi mogla doseči vrnitev gotovih objektov, naj se na vsak način zagotovi prvenstvena pravica uporabe in obdelovanja dotične stvarine, ter se na zahtevo tudi izposojuje. III. Razdelitev ozemlja med muzejska društva (poročevalec prof. dr. Žontar v Celju). Da se pospeši prehistorično raziskovanje in zavaruje krajevni značaj posameznim muzejem, se dogovorno razdeli mariborska oblast tako-le:

a) v področje Muzejskega društva v Mariboru, oziroma Zgodovinskega dr. spadajo sodni okraj: Maribor, Slov. Bistrica, Marenberg, Prevalje, Slov. gradec, Gor. Radgona, Sv. Lenart v Slov. goricah, Ljutomer, Murska Sobota in Dolnja Lendava;

b) v področje Muzejskega društva v Celju sodnji okraj Celje, Vransko, Gor. Grad, Šoštanj, Šmarje, Kozje, Brežice, Sevnica in Laško;

c) v področje Muzejskega društva v Ptujju s. okraj Ptuj, Ormož, Rogatec in Konjice. — Sodni okraj Brežice in občino Trbovlje je dr. Mantuani reklamiral za Ljubljano.

Ta razdelitev pa ne izključuje, da posamezna društva izkopavajo tudi izven svojega ozemlja, le da se to vrši sporazumno z Muzejskim društvom dotičnega okrožja ter predmeti ostanejo v lokalnem muzeju, dublete pa se lahko vzamejo tudi v drug muzej.

IV. Oblastvena knjižnica in skupno glasilo (poročevalec dr. Kovačič). Soglasno se je priznala potreba in važnost večje javne knjižnice za mariborsko oblast, zatorej se vsem merodajnim faktorjem priporoča najtopleje po Zg. dr. že ustanovljena „Študijska knjižnica“

v Mariboru. Kot skupno glasilo vsem historičnim korporacijam mariborske oblasti se priporoča „Časopis za zgodovino in narodopisje“.

V. Zaščita historičnih, arhitektonskih, umetniških in naravnih spomenikov in zbirk (poročevalec dr. Fr. Stelè). Vsled nameravané agrarne reforme preti velika nevarnost mnogim monumentalnim stavbam in napravam n. pr. gradovom in njih zbirkam, parkom i. t. d. Pri izvedbi agrarne reforme naj bi se na to oziralo, ohranitev historičnih in umetniških spomenikov naj vzame država v svojo zaščito.

VI. Narodopisje (poročevalec dr. F. Kotnik v Ptujju). V tem oziru so se sprejele sledeče resolucije:

1. Priporoča se, da zbirajo muzeji vse narodopisne predmete kakor: polištvó, vezene, noše, obrtne izdelke, godala i. t. d., da se prerisujejo ali fotografirajo okraski na kmetjskih hišah, kapelicah, orodju i. t. d.;

2. zbira se naj in obdeluje ljudska literatura, še neobjavljene narodne pesmi z melodijami vred, pravljice, vraže, običaji, posebno se naj ozir jemlje na še neobdelano tvarino, kakor pastirsko življenje v planinah, sizarstvo, ovčja reja i. t. d.;

3. društva naj vzbujajo zanimanje za narodopisje v najširših slojih, posebno se opozarjajo na to hribočlanci in izletniki.

Ptujsko Muzejsko društvo je l. 1923 slavilo svojo 30 letnico. Ker je nameravani kongres jugoslov. arheologov in zgodovinarjev v Skoplju izostal, se je za nadomestilo vršil v Ptujju o priliki proslave 30 letnice od 1.—4. septembra, katerega so se poleg jugoslovenskih udeležili tudi strokovnjaki iz Avstrije, zlasti iz Gradca in Dunaja. V nedeljo 2. sept. je bila slavnostna seja v mestni posvetovalnici, kjer so zastopniki raznih korporacij izrazili čestitke ptujskemu društvu. Popoldne je bilo ogledovanje mestnega muzeja in slovesna otvoritev mitreja pri Ptujju. V ponedeljek 3. sept. je bilo dopoldne strokovno zborovanje, kjer se je razpravljalo zlasti o izdelavi arheološke karte, kakor je načrt zasnovalo že Zg. dr. za mariborsko oblast. Taka karta, ki naj zaznamuje sledove prehistorične kulture od najstarejših časov do preseljevanja narodov, se naj izdela za celo državo in potem po mednarodni zvezi strokovnih korporacij za celo Evropo. Izdajo take karte za našo državo prevzame kr. Srbska Akademija v Beogradu.

Za bodoči kongres jugosl. arheologov in zgodovinarjev se določi l. 1924 Zagreb, l. 1925 pa Split.

Pretrčal se je tudi načrt, kako se naj v muzealnem zakonu poskrbi tudi za lokalne muzeje. Država naj te muzeje podpira in nadzoruje, da se v njih pohranjeni predmeti ne pozgube. — Popoldne istega dne je bilo ogledovanje ptujskega grada in predavanje, za torek 4. sept. je bil nameravan izlet k Žičkemu samostanu i. t. d., ki je pa radi slabega vremena moral izostati.

XV. Letni redni občni zbor

se je vršil dne 23. novembra. Imenoval je za častna člana „Zgodovinskega društva“ monsignora Frana Bulića, ravnatelja drž. muzeja v Splitu in g. dr. Matija Murka, vseučil. profesorja v Pragi. Društvena udnina, oziroma naročnina za „Časopis“ se je za l. 1924 določila 40 din., ki se pa lahko plačujejo tudi v deljenih obrokih.

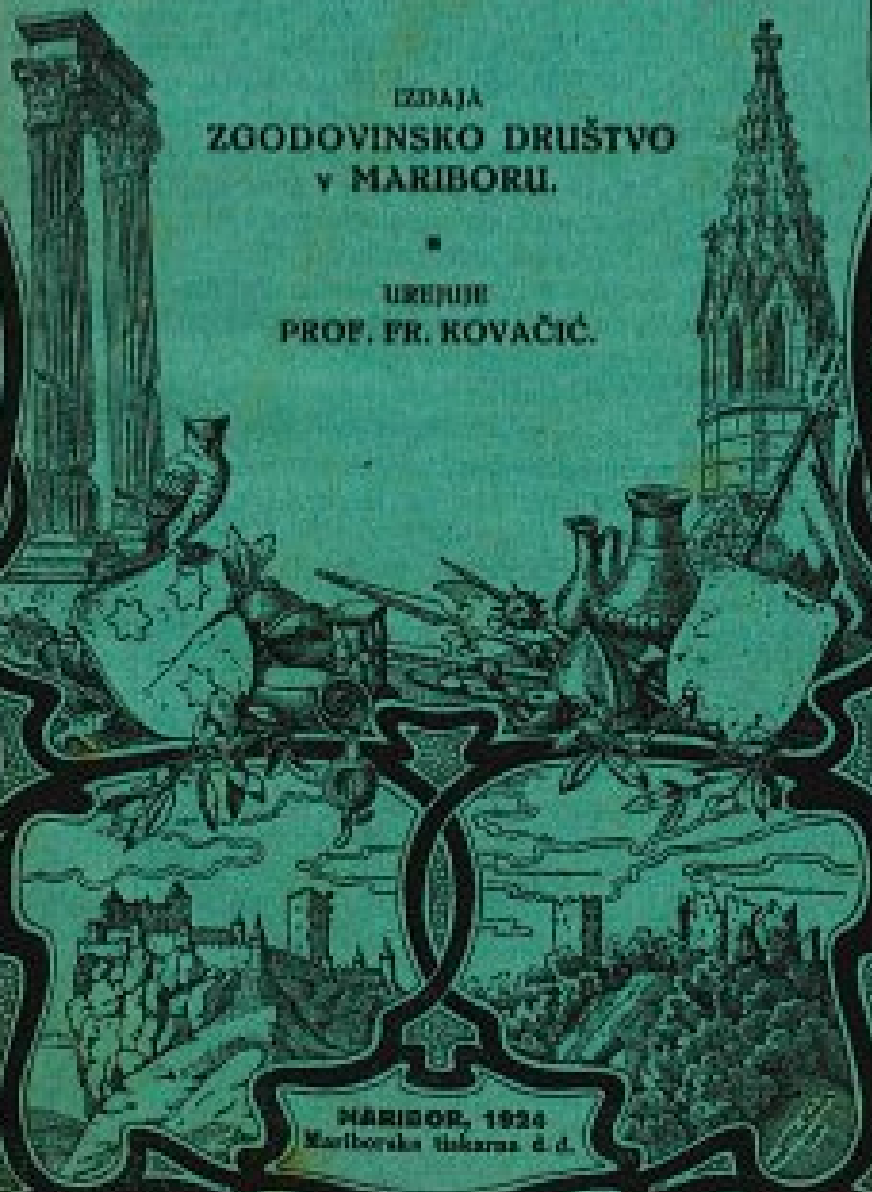
ČASOPIS

ZA

ZGODOVINO IN NARODOPISEJE.

IZDAJA
ZGODOVINSKO DRUŠTVO
V MARIBORU.

URUŠIJE
PROF. FR. KOVAČIČ.

MARIBOR, 1924
Mariborska tiskarna d. d.

Vsebina 2. snopiča.

I. Razprave.

Ljubša Matija, Zemljepisni razvoj sedanjih lavantinskih župnij na levem bregu Drave do Jožefa II.	49
Družovič H., Zgodovina slovenskega petja v Mariboru	80
Kotnik Fr., Pasionska igra iz Železne Kaple	101

II. Izvestja.

Mešič dr. Fr., Božična praznovanja v Mazurjih	108
Kotnik Fr., Prispevki k slovenski bibliografiji II	110
Strmšek dr. P., Župnik Jožef Lipold	111
Kidrič dr. Fr., Anton Breznik in njegova »Pratika«	112
Premrou Miroslav, Pismo Mihaela Volića 1630	116

III. Slojstvo.

Razprave I. Fr. Kovačič	118
Kontler in Kompoljški, Narodne pravljice iz Prekmurja, J. Glaser	121
Schober Arnold, Die römischen Grabsteine von Noricum u. Pannonien	Dr. B. Saria 122
Zeitschrift des Hist. Vereines f. Steiermark	M. Ljubša 124
Nekaj slojstva o zadrugi	Dr. M. Pivec 124

IV. Nekrolog: Dr. Fran Kós	126
----------------------------	-----

V. Društveni glasnik	126
----------------------	-----

Sklep uredništva 10. jul 1924.

Zemljepisni razvoj sedanjih lavantinskih župnij na levem bregu Drave do Jožefa II.

M. Ljubša — Maribor.

Ko je solnograška cerkev po pritisku bavarskih vladarjev v drugi polovici 8. stoletja razširila svoje delovanje na slovenski Korotan, se je oglejski patrijarh spomnil, da so do prihoda Slovencev ti kraji neki spadali pod nadoblast oglejske cerkve, katero pa je zgubila v dobi ljudskega preseljevanja. Patrijarh Ursus in solnograški nadškof Arnou se nista mogla sporazumeti in sta zato celi spor predložila nemško-rimskemu cesarju Karolu Velikemu. Ursus je med tem umrl (807), zato je cesar med njegovim naslednikom Maksencijem in Arnou prepir tako razsodil, da je 811, junija 14. v Aachenu, določil reko Dravo za mejo med obema cerkvama v celem njenem toku po Karantaniji. Samo ako bi imela katera cerkev svoja posestva na drugem bregu reke, naj tista ostanejo tudi zanaprej last te cerkve.¹ Glede Panonije pa sta bržčas že l. 796 na škofijskem zborovanju ob donavskem bregu oglejski patrijarh Pavlin in solnograški (takrat še samo) škof Arnou določila isto reko kot mejo svoje škofijske oblasti.²

Tako določena južna meja solnograške cerkve proti oglejski je ostala do l. 1786 nespremenjena. Da je l. 1228 ustanovljena labodska škofija mejila na jugu ob Dravo, ne spremeni na trditvi nič, ker je imenovana škofija bila sufragana solnograške nadškofije, kot od nje ustanovljena in iz nje izločena. Še le pri ureditvi škofijskih mej v Notranji Avstriji po cesarju Jožefu II., 1782—1786, je izgubila tukaj solnograška cerkev vso svojo oblast (razen pravice do imenovanja labodskega in sekovskega škofa). Solnograška nadškofija je morala vso svojo oblast na Štajerskem odstopiti sekovskemu škofu, ki je razen tega dobil tudi celi dosedanji štajerski del labodske škofije in še nekaterè župnije južno od Drave, ki so ležale v mariborskem okrožju, tudi od goriške škofije.

Pa jožefinska preureditev škofijskih mej ni bila stalna. Že po smrti prvega in edinega škofa ljubenskega (Leoben), grofa Engla, so začeli misliti na novo ureditev, tako da bi sekovski škof odstopil celo mariborsko okrožje labodskemu škofu, sam pa zato dobil celo Zgornje Štajersko kot nadomestilo za izgubljeno mariborsko okrožje, ki je obsegalo tudi skoraj celi zapadni del nemškega Srednjega Štajerja. Vendar pogajanja so se razbila, oziroma zavlačevala, dokler ni prišlo po zaslugi labodskega škofa Antona Martina Slomška do sedanjih škofijskih mej l. 1857 z dejansko veljavo z dnem 1. septembra l. 1859. Takrat so pripadle vse slovenske župnije sekovske škofije k labodski škofiji razen treh: Kaple, Špilja in Marije Snežne (oziroma tudi Sv. Duha na Ostrem vrhu). To se je zgodilo z ozirom na politične ne pa toliko tudi na narod-

nostne meje. Od koroške meje pa do Radgone je bila razen malih izjem pri Kapli, Sv. Duhu in Apačah v korist sekovske škofije in samo pri Sv. Ani v Slov. gor. v korist labodske škofije, povsod politična meja ob enem kot cerkvena meja določena. Marija Snežna je l. 1870. prišla v labodsko škofijsko oblast, Kapla, Sv. Duh, Apače in koroški del Jugoslavije pa so faktično podrejene s l. decembrom 1923 labodski škofiji, na definitivno in stalno cerkveno priklonitev k labodski škofiji pa je misliti še le po nekaterih letih.

V naslednjem se nameravamo pečati z onim delom sedanje labodske škofije, ki je prvotno bil v cerkveni oblasti solnograške cerkve, ki leži torej levo od Drave. To so (od zapada proti vzhodu) dekanije Dravograd (deloma), Marnberk, Maribor, Jarenina, Sv. Lenart v Slov. gor., Ptuj, Ljutomer in Velika Nedelja. Spis ima namen, pokazati, kako so se današnje župnije v svojem obsegu s časom razvile iz prejšnjih, večjih, oziroma prvotnih župnij. Ta zemljepisni razvoj naših župnij levo od Drave pa se deli:

1. v naravni razvoj pred cesarjem Jožefom II.,

2. v prisilni ali umetni, zgodovinske meje zabrisujoči razvoj v času Jožefa II.

Na cerkveno ureditev v rimski in staroslovenski dobi pred madžarskimi navali se ta spis ne ozira, ker je dejanski trebalo po odgonu Madžarov vse na novo staviti in le to se je ohranilo v naslednja stoletja, deloma do danes. Tokrat se omejimo tudi le na razvoj pred Jožefom II.

Štajersko-madžarska meja, že od Anize dalje do Raibe je bila zopet kultivirana še le od srede 12. stoletja naprej, in to večinoma po redovnikih. Vzhodni del Slovenskih goric (Ormož in Velika Nedelja) pa je pripadal še začetkom 13. stoletja Ogrom.

Novo kulturo so prinesli tudi v naše kraje v prvi vrsti redovniki. Leta 1091. je ustanovil koroški grof Engelbert I. benediktinski samostan pri cerkvi sv. Pavla v Labodski dolini in mu podelil obširna posestva v spodnji Labodski in Dravski dolini ter v Slovenskih goricah,³ razen grofa je tudi solnograški nadškof obdaril novi samostan in njegov zgled so posnemali še drugi velikaši.

Delo benediktinskih menihov se je kmalu videlo. Na Remšniku je nastalo nad sto kmetij. Benediktinci so tam sezidali cerkev (letnica na stolpu: 1066 je seveda napačna) in ko je bilo toliko zemlje obdelane, da je del desetine zadosoval za obstanek lastnega duhovnika, so ustanovili tam posebno župnijo l. 1201.

Po zgledu menihov so začeli tudi drugi kultivirati zemljo. Velikaši so si vzeli od menihov v zaim posestva ali so starih kratkomašo prilastili in so si začeli zidati svoje gradove. V teku 12. stoletja, so nastali gradovi v Dravogradu, v Vuženici, na Kamnu (od l. 1261. naprej imenovan Marnberk po novosezidani Marijini cerkvi pod gradom), Viltuš pri Kamnici, v Mariboru, Šlemski grad (Schmierenberg) itd. Zidale so se cerkve, nastale so nove župnije in prejšnja puščava je postala obdelana zemlja.

Srednje Slovenske gorce se imajo tudi redovnikom zahvaliti v prvi vrsti za svojo kulturo. Lastnik zemlje je bil solnograški nadškof. Nadškof Konrad I. je

bržčas sezidal cerkev ob jareninskem potoku; da pa bi cerkev imela obstanek, je imenovan nadškof l. 1139. cerkev in obširna posestva podelil benediktincem v Admontu. Ta cerkev je mejila na severu deloma na Muro in dalje na lipniško župnijo, na jugu na Pesnico skoraj od izvira do pritoka Drvanje, potem na Drvanjo (radgonska pražupnija) in dalje čez Sv. Ano do Mure na vzhodu.

Še tretji red moramo tukaj omeniti: Nemški vitežki red, ki je dobil l. 1199 Madžarom odvzeto opustošeno in neobljudeno zemljo⁵ sedanje velikonedeljske dekanije.⁶ Ta red je nanovo kultiviral po Madžarih opustošeno ozemlje spodnjih Slovenskih ali Ljutomerskih goric v obvodju Drave v obsegu sedanje ormoške sodnije.

Ptuj in Radgona se že od l. 860. navajata kot last solnograških nadškofov; obe nadžupniji imata svojega patrona solnograškega nadškofa. Isti je bil prvotno tudi patron mariborske pražupnije. Po celeni našem ozemlju se torej pozna, kako je ravno cerkev vplivala na njegovo kultivacijo.

Ko govorimo o pomadžarski kolonizaciji naših krajev, moramo pač misliti, da so novi naseljenci, podložni obdelovalci bili Slovenci, ki so se na ta ali drug način rešili pred Madžari v hribe in gore, tam životarili, dokler po novi kolonizaciji niso prišli zopet v urejene razmere. To posnemamo iz okoliščin, da je vsa ta zemlja razen apačke kotline vključ skoraj skozinskozi nemške. večinoma iz severa k nam preseljene gospode ostala slovenska. Potem pa, da so hribi v kulturi dolino prehiteli. Ko še cela Dravska dolina ni dala toliko desetine, da bi se lahko nove župnije ustanovile, je južno pobočje Radla, imenovano Remšnik, v obdelovanju zemlje toliko napredovalo, da se je že leta 1201. ustanovila tam samostojna župnija, to se pravi: dohodki iz zemlje so bili toliko, da je desetina svetopavelskemu samostanu dana, že znašala tako mero, da je samostan lahko precejšnji del prepustil lastnemu dušnemu pastirju na Remšniku.

Bili so pa prebivalci vsi tudi že kristjani. Naša kolonizacija pade v oni čas, ko se pri nas že ustanavljajo župnije, ko je misijonsko delo v navadnem pomenu že prenehalo in na njegovo mesto stopilo redno dušno pastirstvo.

Kaj je župnija?

Z besedo »župnija« označujemo zemljepisno natančno določeni okoliš, katerega prebivalci se po škofovi polnomoči pridelljo gotovi cerkvi in dobijo vse dnšeskrbje od duhovnika, ki je stalno pri tisti cerkvi nastavljen.⁷ Stari izraz za župnijsko pravico je bil: »sepultura et baptisma et omnis iustitia.«⁸ Krst in pogreb in pri prvotnih župnijah še cerkveni sod (iustitia, banum et placitum christianitatis) so bili torej posebni znaki samostojne župnije. V sedemdesetih letih 18. stoletja se je takratni radgonski župnik pritožil pri škofu zoper svojega, pri Sv. Petru izven mesta nastavljenega kurata, ker je ta pri Sv. Petru napravil krstni kamen, s tem da dela župniku v njegovih pravicah protizakonito krivico.⁹

Župnija se ustanovi ali v kraju, kjer še pokristjanjeni prebivalci do sedaj niso pripadali nobeni župniji,¹⁰ ali pa da se gotovi kraji iz ene ali pa več župnij izločijo ter se priklonijo bližnji cerkvi radi boljšega dušeskrbja. Zadnje se je dogajalo v vseh časih na ta način, da so se iz pražupnije izločili nekateri deli v novo župnijo (vikarijat), v veliki meri pa ob času cesarja Jožefa II., akoravno njegova tupa tam nepotrebna razdelitev ni popolnoma uspela, pač pa je stare zgodovinske župnijske meje večkrat popolnoma uničila.

Župnije so se pri nas ustanovljale še-le v drugi polovici 11. stoletja in je njihov početnik solnograški nadškof sv. Gebhard (1060—1088.) Pred njim ne govori nobena prístna listina o župnijah, samo tri ponarejene koroške listine.¹¹ Gebhard je zvišal navadno »slovensko desetino« na državno in je z zvišano fundiral župnije.¹² Še-le od Gebhardovega časa naprej se začnejo župnije ustanovljati. Ko je grof Markvart dobil za štiri cerkve župnijske pravice,¹³ je pač le na podlagi dejstva prosil za to pravico, ker je nadškof Gebhard že nekaterim svojim cerkvam podelil pravico župnij; mogoče med temi labodski, pruijski in radgonski cerkvi.

Temu naziranju v »Christianisierung . . .« str. 214 do 218 se je upri prvi graški profesor Pirchegger v oceni imenovane knjige v Zeitschrift des Hist. Ver. f. Sl. X 130—134 in pozneje v spisu: Karantaniem und Pannonien zur Karolingerzeit,¹⁴ ko sicer sam prizna: Odločni dokazi za da ali ne se seveda ne dajo navesti, ali jaz vendar mislim, da sta Koroška in Zg. Štajerska že v 10. stoletju imeli župnije.¹⁵ V nekem poznejšem spisu v Arch. für österr. Geschichte, zv. 102, 1. del, str. 17 pa priznava Pirchegger, da je začetek župnij pri nas vendar poznejši, za Zg. Štajersko nekako 10., za Srednje in Spodnje Štajersko 11. in 12. stoletje; samo tega se še brani, da bi bil Gebhard začetnik župnij.

Drugi znanstvenik, ki se našemu naziranju protivi, je prejšnji graški, sedaj dunajski profesor dr. Ernst Tomek. Našo knjigo »Die Christianisierung« pridno pobija, a večkrat ponesrečeno, ker sam pride do istega prepričanja, akotudi ne prizna tega rad. V svoji knjigi »Geschichte der Diocese Seckau I. Bd.« trdi, da je solnograška nadškofija že okoli l. 800 imela uvedeno župnijsko razdelitev¹⁷ in se pri tem sklicuje na Haucka, kateri pa govori o Nemčiji. Seveda str. 157. priznava, da se na Štajerskem pred koncem 10. in začetkom 11. stoletja ne sme misliti na župnije. Nemški kolonisti so zahtevali duhovnike; koliko nemških kolonistov pa je bilo ob času madžarskih navačov in kmalu na to na Štajerskem, ki je še 12. stoletja bilo večinoma slovensko celo v gornjih delih? Sicer pa pravi: Ker je Gebhardov prednik Balduin poskušal odpraviti slovensko desetino, da bi z zvišano desetino podprl župnije, v čemur sicer ni imel posebne sreče, ampak je še le naslednik Gebhard to zadevo končno izvedel (143), so morale ob Balduinovem času že biti župnije. Gospod profesor pa bi moral sklepati: Balduin je hotel odpraviti slovensko desetino in višjo nemško uvesti, da bi s temi zvišanimi desetinih lahko fundiral župnije. Namenoma je prezrl zahtevo, kanoničnega prava, da

mora biti najprej preskrbljena gmotna podlaga za župnijo, potem ko ta podlaga obstoji, se še le lahko župnija ustanovi. Izvedba te podlage pa se nadškofu Balduinu ni v vsem posrečila, pač pa Gebhardu. Zato še je le Gebhard lahko začel z župnijskim sestavom. Nič drugega pa nismo mi hoteli trditi in naše izvedbe podpira nehote dr. Tomek.

Prvotne župnije, ki seveda niso vse na enkrat postale, so imele jako obširen obseg. Razlog je bil, ker so se morale vse potrebe: cerkev, cerkvene potrebščine in duhovščina, vzdrževati samo iz dela desetine, ki je bil cerkvi odmerjen; tretji ali četrti del cele desetine. Zato so bile prvotne pražupnije tako obširne — za naše ozemlje jih imamo šest, oziroma samo pet — da so obsegale toliko obdelane, desetini podvržene zemlje, da je na nje odpadli del zadostoval potrebam. To je bila »pars congrua«, pristojen del, od koder še danes govorimo o »kongru«. Seveda je imela cerkev, oziroma župnik tudi svoje zemljišče, večkrat primeroma veliko; pa tudi to ni bilo začetkoma popolnoma obdelano, ampak se je le sčasoma kultiviralo.

V kolikor so dohodki cerkve in duhovščine rastli — razdelba v cerkveno in nadarbeno (župnikovo) premoženje sledi še-le bržčas v 16. stoletju — bodisi iz zvišane desetine, ker je vedno več zemlje bilo obdelane, bodisi iz zvišanih dohodkov nadarbine, ali da so posamezni verniki zemljo ali dohodke iz gotovih delov posestva cerkvi naklonili za gotove ustanove, navadno sv. maše, je potem župnik gotov oddaljenejši del svoje župnije, kjer je bila postavljena cerkev-podružnica, odstopil enemu svojih pomočnikov — cooperatores v popolno oskrbo in mu tudi prepustil dohodke iz odstopljenega okolisa. Novi župnik se je imenoval »vicarius«, namestnik (pravega prvotnega župnika), nova župnija »vikarijat«. Vikar je bil v gotovi odvisnosti od svojega (bivšega) župnika. Na leto mu je moral iz svojih dohodkov dajati določeno mero denarja ali vina ali žita.¹⁰ Na gotove dneve je moral priti s svojimi župljani v staro župno cerkev. Dokler še je tudi pri nas obstojala navada slovesnega krsta ob Veliki noči ali o Binkoštih, je istega izvrševal stari — glavni ali nadžupnik v prvotni župni cerkvi, istotako je pripadal cerkveni sod le prvotnemu župniku, kateri je imel pravico imenovati svoje vikarje (patronatna pravica).

Seveda je ta razdelitev lahko šla dalje. Vikarijatne župnije so lahko postale župnije-matice, »nadžupnije«, ki pa tega imena navadno niso dobile. Tako se je izločila iz pražupnije Labod župnija Remšnik, iz te Brezno in veliko pozneje Kapla. Radgona se je razdelila še v pet ali šest vikarijato, vikarijat Sv. Benedikt nadalje v dva nova: Sv. Anton, Negova. Pa pripomniti moramo, da se je takla razcepitev vršila le v okvirju prvotne pražupnije. Še-le cesar Jožef II. je zgodovinske župnijske meje zabilisal.

Tudi zasebniki so lahko ustanavljali župnije. Pa v tako ustanovitev je moral privoliti — večinoma proti odškodnini — prvotni župnik, od katerega je bila nova župnija odcepljena. Vzglede za to je ustanovitev župnije Sv. Jurija na Remšniku po svetopavelskih benediktincih. Za pravo pa je moral

vsako župnijo ustanoviti, to se pravi: kakšni cerkvi dati župnijske pravice samo škof.

Proti koncu 15. stoletja se nam pokaže takozvani sestav dvojnih župniških cerkva v isti župniji, in to v mestih, kar je umljivo, ker so se med tem mesta z židom obdala, in je torej ena cerkev bila za notranje mesto, druga za okolico. Za Radgono se to lahko z viri dokaže, da je od okoli 1500 veljala nova cerkev sv. Janeza za mestno župno cerkev, sv. Peter pa za župnjo izven mesta. Je-li sv. Ulrik že takrat tudi postal župna cerkev za mariborsko okolico, ne moremo tukaj z viri podpreti; a mogoče je; pravice sv. Ulrika in danes frančiškanska župna cerkev, dočim župnija sv. Janeza obsega skoraj izključno teritorij nekdanjega starega mesta in mestno občino proti zapadu.

Vir za določbe župniških mej.

Naš namen je, kakor je že povedano, v prvem delu pokazati naše prvotne župnije, pražupnije, in opisati njihov razvoj v župnije do časa cesarja Josipa II.

Najpripravnejši vir za obseg kake župnije je njena ustanovna listina. Žalibog pa najdemo jako malo takih ustanovnih listin, za naš del samo za župnijo sv. Jurija na Remšniku. Sv. Jurij pa ni bil prvotna župnija, ampak je bila izločena iz pražupnije Labod. Za pražupnijo nam listina določa samo njeno razsežnost na vzliod.

Imamo pa druge izkaze, župnijske izkaze; bodisi čiste šematizme, bodisi druge viro, iz katerih se lahko sestavijo župnijski sezname.

I. Najstarejši seznam župnij za solnograško nadškofijo imamo najbrž v knjižici »Libellus decimationis de anno 1285«, kjer so navedene župnije s svotami, katere so morale plačevati solnograški cerkvi.¹⁹

Za naše ozemlje najdemo sledeče župnije:

(45) Ecclesia in Iering solvit 3 marcas et 25 den. Graecen. numero (84-84).

(46) Ecclesia in Marepureh.

(47) Ecclesia in Petovia solvit 11 marcas et med. argenti et 2 lotones (1.171-30 K).

(48) Ecclesia in Rakerspueh solvit 4 marcas et 10 den. Graecen. numero et 8 soldos Wiennenses (129-36).

(75) Ecclesia in Morech solvit 3 marcas minus 52 denarios Graecen numero (72-86 K.)

Za Maribor svota ni navedena; velikonedeljska župnija kot last nemškega viteškega reda in dravograška (kot naslednica labodske) pa, ker je bila v labodski škofiji, sta vobče izpuščeni, kar je navadno tudi pri drugih seznamih.

II. Najvažnejši srednjeveški imenik za naše župnije se nahaja v rokopisu (stara numeracija 1314) štajerskega deželnega arhiva. Prepis sestoji iz dveh starih rokopisov, oba iz leta 1445. Prvi del (Fol. 1-25) je prepisan iz devetih posameznih listov, ki so se našli v mestnem arhivu Dunajskega No-

voga mesta in imajo popisane hiše posameznih vasi župnij (»Fewrstat«): »Vermerckit die hernach geschriben pharrhlichen, wicuil in yeder pharr besessen fewrstat der pawrschafft fein.« Spisi so se sestavili v svrhu, da se je znalo, koliko oboroženih moči bi se dalo spraviti na noge v slučaju vojne potrebe.

Za nas pa so ti zapiski zelo važnega pomena: iz seznama posameznih občin in krajev se dašo natanko določiti meje imenovanih župnij v srednjem veku, iz njih pa dalje tudi obseg nekdanjih pražupnij. Seveda pri nekaterih župnijah je kratkoma samo skupno število hiš zaznamovanih.

Za naš obseg navaja rokopis sledeče župnije:

Die pharr ze Merenberg mit iren zwelhirchen 213 hiš.

Die pharr ze Wetschein 200 hiš.

Za Cmurek: 15 občin nad Muro; južno od Mure: »in den Püheln emmalben der Muer 120 hiš, v ceji župniji 409 hiš.

Za Radgono: 35 vasi, 467 hiš.

Apače: 26 vasi in 257 hiš.

Sv. Benedikt: 28 vasi in 297 hiš. (»Oba Oseka« in »obe Kunovi« pod eno številko.)

Sv. Lenart: 28 vasi.

Sv. Jurij ob Ščavnici: 31 vasi in 330 hiš.

Sv. Križ na Mürskem polju: 21 vasi in 375 hiš.

Ljutomer: 12 vasi, 184 hiš.

Manjkajo zapiski za Maribor, Ptufj in Veliko Nedeljo z njihoviimi vikarijati. — Tukaj smo navedli samo število vasi in hiš, ker natančneje o župnijah govorimo pozneje.

Drugi del našega rokopisa pa obsega (z istim namenom) sestavljena imena župnij iz rokopisa št. 8065 dunajske dvorne knjižnice, pa samo imena. Tamkaj najdemo: Pitschein (Svečina), Marenberg, (S. Lorenczen in Trábald = na Pohorju), . . . S. Leonharts bey Guetenhag, zu Margpurg, zu Genis bei Marchpurgh, bey Gerning,²⁰ s. Petters bey Marchpurgh, s. Lorenczen bey der Pesniez (= v Slav. gor.), s. Joring im Abstal bey der Peisnitz (bi moralo biti, bey der Stáncz), zu Rackerspurg, zue Luettenberg, land Benedikten, vnser Frawen in Abtall, . . . Pettaw, . . . s. Margaretten bey Pettaw, Teutsches Hawis zum Sonntag mit Zuckhirchen.

III. Za določbo obsega prvotnih pražupnij nam služi neki zapisnik sojno-graških župnij iz 15. stoletja. Zapisnik je bil spisán ob času nadškofa Bernarda (1468—1487), pa je gotovo sestavljen na podlagi starejših zapiskov, nekako iz prve polovice 15. stoletja, ker še se med kolatorji imenujejo celjski grofje, katerih zadnji je umrl l. 1456. Listino iz dvornega in državnega arhiva na Dunaju je objavil Clunel v 2. letniku »Notizenblatt« (1852), priloge k »Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen«, od str. 265—330. Seznam je sestavljen po arhidiakonatih; naš oddelek je v »Archidiaconatus Stirie Marchie Inferioris Salezburgensis Diocesis.«²¹

Med našimi župnijami najdemo tam:

Ecclesia in Witsehein. Collator Abbas Admontensis. Abseneia denar. libr. VI.

Item Ecclesia in Zelnitz. Collator Plebanus in Marchpurg. Abseneia denar. libr. XII.

Item Ecclesia in Gams. Collator Plebanus in Marchpurg. Abs. den. libr. XXVI.

Item Ecclesia in Marchpurg. Collator Archiepiscopus Salzeburgensis. Absencia denar. libr. LXXX.

Item Ecclesia Sancti Petri prope Marchpurg. Collator Plebanus in Marchpurg. Abseneia denar. libr. XX.

Item Ecclesia in Jaring. Collator Abbas Admontensis. Abseneia den. libr. XII.

Item Ecclesia Sancti Leonardii in Collibus. Collator plebanus in Jaring. Absencia denar. libr. XXIII.

Item Ecclesia Sancti Benedicti in Collibus. Collator Plebanus in Rakespurg. Abseneia denar. libr. XII.

Item Ecclesia Sancti Laurentij prope Pettaw. Collator plebanus in Pettaw. Abseneia denar. libr. XII.

Item Ecclesia in Pettaw. Collator Archiepiscopus Salezeburgensis. Absencia denar. libr. LXXX.

Item Sancte Margarethe prope Pettaw. Collator plebanus in Pettaw. Absencia medicum vel nichil.

Item Ecclesia in Lutzenberg. Collator Plebanus in Rakespurg. Abseneia den. l. XX.

Item Ecclesia in Suntag. (Veljka Nedelja.)

Item Ecclesia in Fridaw. Incorporate domus ordinis fratrum theutonicorum et reguntur per fratres, sed a quo eorum animarum recipiant, nescitur.

Item Ecclesia ad Sanctam Crucem in Lutenwerd. Collator Plebanus in Rakespurg. Abseneia denar. libr. XIII.

Item Ecclesia Sancti Georgii prope Rakespurg. Collator Plebanus in Rakespurg. Abseneia denar. libr. XI.

Item Ecclesia in Rakespurg. Collator Archiepiscopus Salzeburgensis. Abseneia denar. libr. CXXX.

Item Ecclesia in Abstal. Collator Plebanus in Rakespurg. Absencia den. libr. XVI.

Item Ecclesia in Murezkh. Collator Episcopus Seeoviensis. Abseneia den. l. XX.*

IV. Vizitacijski zapisnik iz l. 1528 (v kn. šk. graškem arhivu), ko se je po vladnem nalogu prvičrat preiskalo versko stanje na Štajerskem, povzročeno po Lutrovih zmedah, nam daje nov pregled naših župnij. Verska komisija se je ustavljala na posameznih krajih in tje pozvala vse duhovnike iz bližine. Iz tega seznama izvemo ne samo posamezne župnije, ampak tudi razne ustanove pri posameznih cerkvah. Te zadnje nas tukaj ne zanimajo.

V nedeljo 21. junija v Marnbergu je komisija preiskovala:

St. Jorgen zu Rembsnick;... An der Maut, Marenburg (!).

V četrtek dne 2. julija v Mariboru: ... Sv. Peter, Jarenina, Svečina. Sv. Lenart v Slov. gor., Kamnica pri Mariboru.

V soboto 4. julija v Radgoni: Ormož s podružnicami; Vel. Nedelja (podružnica Ormoža!), Sv. Duh (v Središču, isto!), Sv. Miklavž (isto!), Sv. Križ, Ljutomer, Apače.

* Str. 284 še sledijo razni »capellan« npr. v Ptujju (5), v Mariboru (5), v Kamnici (1), v Viltušu (1), v Vurbergu (1), v Šlemu (Smirenburg) »Chorenberg« in kapela v Ljutomeru (Luezeberg).

V nedeljo dne 5. julija istotam: Cmurek... Sv. Benedikt v Slov. gor..., Sv. Jurij »in Puchln« na Ščavnici!).

Za mesta in trge je imela komisija posebne preiskave. Tako 2. julija za Maribor, 4. julija za Radgono (kjer je bilo 15 duhovnikov); Ptuj s svojimi vikarijati pa je popolnoma izpuščen!

V. Neki pregled župnij in duhovništva nam dajo tudi takozvane »Gült-schätzungen« iz let 1542 do 1544,²² seveda samo tistih, kjer so bila posestva, zajmi. To popisovanje se je zgodilo radi nove ureditve davkov. V prvem zvezku se nahaja napoved svečinskega župnika. Zv. II., fasc. 1.: Apače. IV, 25; Sv. Benedikt v Slov. gor. VIII, 92; Župnija Ormož; 121: Sv. Jurij v Slov. gor. (ob Ščavnici). XIII, 161; Maribor, Kamnica, Sv. Peter, Brezno (Pfr. zu Freßl). XIII, 180; Sv. Križ pri Ljutomeru. XVIII, 209; Jarenina. XXIII, 293; Sv. Lenart v Slov. gor.; 307, 311; Sv. Lovrenc »pod Ptujem« (v Slov. gor.); 312; Ljutomer. XXIV, 320; Maribor. XXV, 357; Cmurek. XXVII, 399—401; Ptuj. XXIX, 437; Radgona. XXXII, 471; Sv. Jernej v Radvanju (samo cerkveni dohodki; pečatil prior na Muti). XXXV, 519; Velika Nedelja.

Od teh župnij so napovedani dohodki.

VI. Iz »Prothocollum Ecclesiasticum Episcopi Martini (1585--1615) si lahko sestavimo sledeči seznam:

V letu 1607 je obiskal sekovski škof Martin Brenner naše kraje od 8. do 13. junija. Ker je obisk bil precej kratek, je pri tem izpustil postranske župnije Sv. Jurij ob Ščavnici in Svečino. Tudi Sv. Anton je imenovan le postranski l. 1611 in 1613, prvič kot vikarijat, drugič kot kaplanija Sv. Benedikta.

8. junija je obiskal: Cmurek, Apače, Radgono in Negovo;

9. junija: Sv. Benedikt, Sv. Lenart, Sv. Rupert, Sv. Jurij, Jarenina s podružnicami, Sv. Jakob in Sv. Kungoto (z vikarji) ter Sv. Ilja; dalje Maribor s Kamnico, Sv. Petrom in Selnico.

10. julija: Ptuj, Sv. Ožbald, Sv. Urban, Sv. Lovrenc s kaplanijo pri Sv. Andražu;

11. julija: še enkrat Sv. Ožbald;

12. julija: Sv. Marijeto pod Ptujem, Veliko Nedeljo, Ormož,²³ Ljutomer in Sv. Križ;

13. junija: Sv. Peter pri Radgoni in Radgono. — Kakor se vidi, je bila cela vizitacijska pot jako nagla.

Vendar se še imenuje v imenovanem protokolu tudi Sv. Miklavž. Ravno tako tudi Sv. Jurij ob Ščavnici.

VII. Od leta 1617 do 1619 je obiskal sekovski škof Jakob Eberlein celo svojo škofijo in o vizitaciji napravil natančen zapisnik, ki nam nudi precej natančen pogled v takratne nraavstvene razmere duhovništva, razmere, ki so bile nasledki luterske »reformacije.« O tej vizitaciji se nahajata v graškem kn.-šk. arhivu dva izvoda, drugi lep prepis prvega. Pri vsaki župniji so pripisani vikarijati, kaplanije in podružnice. V sledečem podamo ves seznam,

tudi podružnice, kjer niso bili ekspoziti. Zapisnik nam imenuje za naše ozemlje sledeče župnije:

1. Ecclesia parochialis ad S. Joannem B. in Radkersburg.
Ecclesia filialis Sti Petri extra civitatem.
Ecclesia filialis in collibus ad B. M. Magdalenam.
2. Ecclesia vicariialis B. M. V. in Abstell.
3. Ecclesia vicariialis B. M. V. in Negau.
4. Ecclesia vicariialis seu filialis St. Antonii in collibus Slav.
5. Ecclesia vicariialis Sti Benedicti in collibus Slavonicis.
Ecclesia filialis Trium Regum supra montem in collibus:
6. Ecclesia vicariialis Sti Georgii (ob Ščavnici).
7. Ecclesia parochialis S. Crucis infra Raggersburg, quae est sub parocho Raggersburgensi.
Ecclesia filialis ad flumen Muram in oppido Werense.
8. Ecclesia parochialis S. Joannis B. in Luettenberg.
Ecclesia filialis sub aere B. M. V.
Ecclesia filialis St. Trinitatis in Khlain Sontag*.
9. Ecclesia Parochialis S. Georgii in Pettaw.
Ecclesia filialis S. Spiritus in hospitali.
Ecclesia filialis Omnium Sanctorum.
10. Ecclesia vicariialis S. Oswaldi extra urbem, quondam parochialis.
Ecclesia filialis S. Margarethae in inferiori campo Tragae (!).
Ecclesia filialis ad S. Urbanum.
11. Ecclesia vicariialis S. Andrae in Doberz (? Drebetinci?).
12. Ecclesia vicariialis S. Ruperti in collibus.
13. Ecclesia parochialis ad S. Leonardum in collibus:
Ecclesia filialis ad S. Georgium.
Ecclesia filialis Sti Jacobi.
14. Ecclesia parochialis in Jahring.
Ecclesia filialis St. Egidij.
Ecclesia filialis ad St. Jacobum.
Ecclesia filialis Stae Kunegundis prope Pesnitz.
15. Ecclesia parochialis in Witschein.
Ecclesia filialis St. Georgii a. d. Pesniz.
16. Ecclesia parochialis St. Bartholomaei in Muregg.

Cerkve mariborske in velikonedeljske pražupnije niso bile obiskane, ker sta se tako krški škof kot patron mariborske in nemški vitežki red kot patron velikonedeljske nadžupnije sklicevala na posebne pravice izjemnosti.

Sicer pa nam ta zapisnik ne podaje več istega materiala za prvotne pražupnije, kakor seznam pod št. III.

IX. Okoli l. 1690 se je graški ali »archidiakonatus Styriae inferioris« delil v dva: v arhidijakonatu med Muro in Dravo, kamor so pripadale tudi naše župnije solnograške cerkve, in v arhidijakonatu borovskega distrikta, kamor je pripadala samo župnija Čunurek kot ležeča v dekanatu Straden. Že od l. 1632. je bila solnograška nadškofija na Štajerskem razdeljena v deka-

* S svojim kapelanom. To je krivo. Mala Nedelja je bila podružnica Sv. Jurija ob Ščavnici.

nate. »Mod Muro in Dravo« so se našega ozemlja tikali sledeči dekanati s svojimi župnijami:

Decanatus Leibnitz: ... Witschein, Jahring, St. Leonhard in W. B. ...

Decanatus Marburgensis: Marburg, Zellnitz, Gambs, St. Peter unter Marburg.

Decanatus Pettoviensis: Pettau, St. Lorenzen in W. B., St. Oswald, St. Urban, St. Ruprecht, St. Margarethen unter Pettau.

Decanatus Radkersburgensis: Radkersburg, St. Peter außer Radkersburg, Hl. Kreuz unter Radkersburg, St. Benedikten in W. B., St. Anton in W. B., Klein Sonntag (Filial von St. Georgen), Negau, St. Georgen in W. B. an der Stanz, Abstall. (Izpuščena je župnija Ljutomer.)

Seznam je bil sestavljen, da bi vsak arhidijakon vedel, katere župnije pripadajo njegovi jurisdikciji.

X. Župnijski imenik l. 1733. Izvoleček.

- Zu St. Andrée in Witscham,
- Zu Vnßer Lieben Frauen in Järnig,
- Zu St. Leonhardt in Collibus,
- Zu St. Joann in Marburg,
- Zu St. Margrethen in Zellnitz,
- Zu St. Märtn in Gämbs,
- Zu St. Petter vnder Marburg,
- Zu St. Jörgen zu Petta,
- Zu St. Lorenzen vnder Petta,
- Zu St. Oswaldt (Herr Stattpfarren zu Petta),
- Zu St. Rueprecht,
- Zu St. Vrbau,
- Zu St. Margreth,
- Zu St. Johann zu Luetenberg,
- Zu H. Creuz vnder Rakerspurg,
- Zu St. Benedikt,
- Zu St. Antoni,
- Zu vnser Lieben Frauen zu Negau,
- Zu St. Jörgen in der Stönz,
- Zu Klein Sontag,
- Zu St. Joliann zu Rakerspurg
- Zu vnser Lieben Frauen in zu Abstall,
- Zu St. Bartholomee zu Muregg.

XI: Konečno še navedemo kot zadnji (?) župnijski seznam solnograške nad-župnije pred cesarjem Jožefom II., tiskan l. 1772. Tudi tukaj so župnije razdeljene po arhidijakonatih in dekanatih. Osnurek spada v dekanat Straden graškega (borowskega) arhidijakonata; Župniji Jarenina in Sv. Jurij sta navedeni brez svojih vikarijskih kaplanij.

Dekanat Lipnica: ... Jarenina, Sv. Lenart, Svečina.

Dekanat Ptuj: Sv. Andraž, Sv. Lovrenc, Sv. Marjeta, Sv. Ožbald, nadžupnija Ptuj, Sv. Rupert, Sv. Urban.

Dekanat Radgona: Apače, Sv. Anton, Sv. Benedikt, Sv. Križ, Mala Nedelja, Ljutomer, Negova, Radgona z vikarijatom Sv. Magdalena (pri Kapeli) in Sv. Peter, Sv. Jurij ob Ščavnici.

Dekanat Maribor: Maribor, Sv. Peter, Kamnica, Selnica in vikarijat (Zg.) Sv. Kunigota.

Nemški vitežki red: Velika Nedelja, vikarijat Sv. Tomaž, Ormož, Sv. Miklavž (izpuščena je župnija Središče).

I. Pražupnija Labod.

Že v podarilni listini kralja Ludovika z dne 20. novembra 860 v Mattighofenu najdemo v lasti solnograške škofije posestva, ki spadajo v naš obseg: »ad Tudleipin... ad Labantam«.²⁴ Ad Tudleipin je pokrajina okoli Radgone, »ad Labantam« pa ob reki Labodnici, ki se zliva pri Dravogradu v Dravo. Iz poznejših listin se sicer lahko sklepa, da je »ad Labantam« bil kraj okoli poznejšega Sv. Andraža, sedeža labodske škofije; ni pa izključeno, da je tukaj že misliti na prastaro župnijo Labod. Ako najdemo ravno ob meji solnograške nadškofije stare župnije: Labod, Maribor, Ptuj, pozneje Velika Nedelja in dalje Radgono, moramo misliti, da je skrbela škofija posebno za obmejne kraje, da bi se ljudje tam ne privadili na bližnje cerkve onkraj meje.

Labod spada bržčas med najstarejše župnije, katere je solnograška cerkev ustanovila na tukašnjem ozemlju. Tedaj že enajsto stoletje, akoravno krajevno ime »Lauentmundi« = iztok Labodnice prvič zasledimo l. 1091.* O župniji govorijo listine še-le med leti 1185 do 1220, ko se večkrat navaja kot priča »Gundramus plebanus de Lauent« ali »Lauantgemund.«

Na ozemlju, ki je sedaj v avstrijski republiki, se župnija Labod ni daleč raztezala. Pač pa se je razprostirala skozi celo pokrajino »Radelach« dolji do Črnenice, ki se pod Sv. Ožbaldom zliva v Dravo. To izvemo iz ustanovne listine za župnijo Sv. Jurja na Remšniku, dne 27. avgusta 1201 v Brežali, kjer je vzhodna meja iz Labota izločene župnije Sv. Jurij navedena »fluvium Wudemunde«, to je današnja Črnenica. Tukaj je mejila pražupnija Labod na pražupnijo Maribor. Na severni strani je bila meja ob hrbtu Remšnika. Rada čez Hadernik, nakar se je znižala v Bistriško dolino (Krumbach), in ob imenovanem potoku šla do koroško-štajerske meje. Tukaj je celi potek mejila na pražupnijo Lipnico. Ob štajersko-koroški meji se je obrnila župnijska meja na južnozpadno smer, prekoračila nad Ettendorфом Labodnico ter dosegla pod Drumljami Dravo. Od tod pa do stoka Črnenice v Dravo je

* Okoli tega leta je koroški grof Engelbert podelil svetopavelskemu samostanu med drugimi kraje »stabulariam curtem Lauentmundi. Jaksch III n. 496; l. 1120 dobi isti samostan tam štiri kmetije. Jaksch III n. 539.

delala južnovzhodno in južno mejo Drava. Na severozahodni strani je meja s staro župnijo Sv. Pavla v Labodski dolini (sama prvotno del pražupnije Sv. Andraža v L. d.), ob Dravi pa na pliberško, in vuzeziško pražupnijo.

1. Sv. Jurij na Remšniku.

Tako obsežna župnija je bila mogoča in potrebna v svojem početku. Ko pa so benediktinci dobili svoj samostan pri Sv. Pavlu v Labodski dolini in obsežna posestva ravno tudi v naši pražupniji, bili so gospodje skoraj vsega ozemlja, so pridno krčili na južni strani radelskega gorovja in tam nastanjali svoje kolone-kmete, da je kmalu bilo v tem delu nad sto kmetij. Benediktinci so tudi sezidali cerkev sv. Jurija — zato pa letnica na stolpu »1065« ne more biti prava, mogoče se je glasila prvotno: 1165 —, dohodki so s tem rasli ne samo za župnika tudi v drugih delih velike župnije, ampak tudi za samostan. Zato so mislili redovniki na ustanovitev nove župnije, ki bi se izločila iz matice. Ker je za tako ustanovitev bil tudi župnik sam (*«cum consensu Grvndrami plebani»*), je solnograški nadškof Eberhard II. z listino v Brežah dne 27. avgusta 1201 podelil cerkvi sv. Jurija župnijske pravice. Župnija je dobila tudi svoje meje. Severna in južna meja, ki sta se krili z mejami pražupnije, nista imenovani. Pač pa zapadna in vzhodna, namreč *«a fluvio Zuchen usque ad alium fluvium Wvdemunde»*. Zuchen je potok Sulha, ki pod Mannbergom pride z Radla, Wvdemunde pa je današnja Črmenica, ki izvira pod Sv. Duhom in se malo pod Sv. Ožbaldom izliva v Dravo. Nadškof je novemu župniku prepustil tretji del vse desetine, ki se je v tem delu pobirala.²⁶

Pražupnija Labod je bila razdeljena v dve popolnoma neodvisni župnji; prve patron je bil solnograški nadškof, drugo so vzeli v popolno oskrbo imenovani benediktinci.

2. Brezno.

Kraj Brezno se imenuje prvič nekaj pred majem l. 1147.²⁶ Okoli l. 1162 ga je dobil od grofa Bernharda Henrik Pris pod pogojem, da odstopi posestvo po smrti Bernharda in njegove soproge svetopavelskemu samostanu.²⁷ Ko je l. 1184. dne 21. septembra papež Lucij III. sprejel samostan pri sv. Pavlu v svoje varstvo, imenuje med samostanskimi posestvi tudi *«ecclesiam Frezen cum silva et allis suis pertinentiis et mansis»* — cerkev v Breznu z gozdom, kmetijami in drugimi pristiklinanj.²⁸ Iz navedenih listin sledi, da je prva cerkev v Breznu nastala v drugi polovici 12. stoletja.

Ker se je Dravska dolina vedno bolj obľudovala in je bila zveza med samostanom in npr. Sv. Lovrencem na Pohorju mogoča le po Dravski dolini, zraven pa je tudi samostan imel tukaj večja posestva, je razumljivo, da so benediktinci tukaj za Remšnik in vzhodne kraje postavili nekako zbirališče svojih dohodkov in da so samostanski bratje stalno tukaj nadzorovali razne

prevoze. Prevzeli so tudi dušeskrbje ob robu remšniške župnije in s tem pomagali svojim sobratom na Remšniku. Tako je nastal tukaj poseben vikarijat za kraje Brezno, Javnek in Sv. Ožbald, ki sicer ni segal daleč v gorovje, pač pa v dolini od marnberške župnije do Črmenice.²⁹ Kdaj se je vikarijat ustanovil, ne vemo, gotovo pa še v 13. stoletju. Neka listina z dne 4. julija 1312 govori o župniku v Breznu,³⁰ isto l. 1313;³¹ 1323 pa se navaja brezniški župnik Ernest.³²

Remšniška župnija se je torej razdelila v remšniško in brezensko.

3. Kapla.

Novější čas je odpadel od ostale remšniške župnije še vzhodni del, ko se je na Kapli ustanovila posebna kuracija, akoravno je že od konca 14. stoletja tukajšnje dušeskrbje vodil skoraj izključno remšniški kapelan.³³

Kdaj je nastala prva kapela tukaj — od kod se mora izvajati ime — ne vemo; kolikor odgovarja staro ime Chapelia³⁴ našemu kraju, tukaj ne razmotrivamo.³⁵ Sv. Katarino na Kapli zasledimo prvič v listini z dne 22. septembra 1389, ko opat samostana Sv. Pavla, Konrad potrjuje, da je Hensel der Poldi 4 imenovane kmetije in eno »hofstaet (želarijo) dal kapeli Sv. Katarine za mašno ustanovo.³⁶ Bržčas je Hensel der Poldi, kak samostanski oskrbnik na Remšniku, sezidal tudi takratno cerkev. Cerkev so Tunki l. 1532. razdjali, a l. 1535 je bila nanovo posvečena.³⁷ Leta 1813 je cerkev z župniščem in šolo pogorela, makar so župljani sezidali sedanjo cerkev.

Mašna ustanova iz l. 1389 je bržčas prenehala v protestantovski dobi. Službo božjo pa so tudi pozneje opravljali na Kapli jurjevski kapelani, ki so končno že stalno prebivali na Kapli, npr. 1702, 1725 itd. 1702. 8. jan. poročna knjiga: Gregor Jereb coop. Capl. 1725, 11. avg. Krstina knjiga: Bernhard Krisnigg coop. loci de Capell. (Arh. v Remšniku.) 1731—1737 stalno tukaj kaplan Filip Ašnik. Kapelčani so končno prosili za lastno kuracijo, katero je labodski škof Vigiliž z listino z dne 30. decembra 1752 kot od Remšnika še precej odvisno »lokalno kapelanijo« ustanovil z gotovimi dohodki, katere je kurat imel prej kot remšniški kapelan in z določenimi dohodki svojili župljanov.

Meja nove kuracije je bila na severu, vzhodu in jugu, kakor do leta 1752. remšniška: hribeč remšniškega hribovja, Črmenica in župnija Brezno; na zapadu pa je ločila kuracijo od župnije matice Bukovnica, navadno imenovana kot Puppach, ki meji med občinama Kapla in Remšnik ob bivši politični meji Slov. Gradec in Lipnica.

Z malo razliko na jugu je župnija Kapla še danes istega obsega.

L. 1858 je bila župnija Kapla izločena iz marnberškega dekanata in priključena lučanskemu, s katerim je prišla l. 1859 pod šekovsko škofijo in šele s l. decembrom 1923 zopet v oskrbo labodske škofije, kamor je pripadala prej od početka svojega postanka.

4. Dravograd.

Nekaj čez trideset let po delitvi pražupnije Labod v labodsko in remšniško župnijo, je morala pražupnija svoje pravice odstopiti novoustanovljeni župniji v Dravogradu.

Dravperk se imenuje prvič v drugi polovici 12. stoletja.³⁹ Razen benediktincev so tam imeli svoja posestva tudi trušenjski gospodje; polastili pa so se tudi meniške zemlje in na samostanskih tleh sezidali grad (castrum Trahburok) in pod gradom cerkev. Bil je to Kolon iz Trušenj ali »Dravperški« (1143–1180).⁴⁰ Ko je hotel Kolon svojo cerkev posvetiti, so mu seveda benediktinci branili, in Kolon napravi radi tega priziv v Rim. Papež Aleksander III. pa določi dne 9. avgusta (bržčas) l. 1177., da se sme dravperška cerkev posvetiti le v imenu svetopavelskega samostana.⁴¹ Kolon Dravperški in njegov brat Henrik Trušenjski sta se med l. 1180 in 1192 pohotala z opatom.⁴² Cerkev v Dravpergu se je torej zidala bržčas okoli l. 1170., posvečena pa je bila okoli leta ali kmalu po l. 1180.

Oton Dravperški je ustanovil pri svoji cerkvi kolegijatni kapitel šest klerikov, ki naj v Dravpergu opravljajo službo božjo. Obenem prosita Oton in njegov sin Henrik Trušenjski pri soljograškem nadškofu Eberhardu II., da bi se prenesle vse župnijske pravice iz Laboda v Dravperg. Nadškof je prošnji ugodil, kar izpričuje listina v Brežah dne 8. marea 1237. Imenovana Oton in Henrik v njej izpričujejeta, da je nadškof »ecclesiam parrochiam in Laurentmunde in nostrum forum Trabereh dyocessana transiitit auctoritate ita, ut solum ius parrochiale quoque nomine censeatur, illic simul et plebanus residentia requiratur.«⁴³ Ob enem se je skrbelo, da se je tudi v Labodu redno opravljala služba božja po kanonikih. V Labodu je bil sedaj naprej vikarijat dravperški.

Meja med labodskim vikarijatom, ki je ostal do cesarja Jožefa II. v obsegu nespremenjen, in med dravperško župnijo je potekala ob sedanji meji med Avstrijo in Jugoslavijo ob Velbskem potoku mimo Kokošinjeka do bivše deželne meje.

Ves ostali del od ravno omenjene meje ob Dravi doli do Suhe in do glavnega grebena ter tam od Kapunskega hriba gori do »Oelisenwalda« in doli ob bivši deželni meji med Koroško in Štajersko pa je pripadal župniji Dravperk. Potrebno je bilo, da se je za nekdanji štajerski del ustanovila nova Dravperg. Potrebno je bilo, da se je za nekdanji štajerski del ustanovila nova župnija in ta je bila Marnberg, ko je ostali koroški del ostal pri župniji Dravperg do l. 1784.

5. Marnberg.

Med najstarejšimi naselbinami v »Dravskem lesu« so bile Radle »Redlach«, ki se l. 1268 imenujejo »forum« = trg in se zadnjič omenja to ime l. 1290. dorf Redlach.⁴⁴ Leta 1161 zveemo, da si je Kolon iz Trušenj v vasi Radle (»in villa Radela«) osvojil neko samostansko posestvo in je trdil, da

mu je dal opat v zafm in še v okolici nekaj drugih posestev.⁴⁴ Tam si je sezidal tudi grad, ki ga je imenoval »castrum ad Lapidem« na Kamnu.⁴⁵ Eden njegovih naslednikov, znani Seifrid Marnberški, ki je l. 1272 bil v Pragi umorjen, je sezidal pod gradom s svojo materjo Gizelo cerkev v čast Mariji in zraven samostan za ženski red sv. Dominika. To se je zgodilo l. 1251.⁴⁶ Takrat je prekrstil tudi svoj grad Na Kamnu v Marijin hrib ali po takratni pisavi v nemški Merenberch ali Memberch (slovenska oblika bi bila nekako »Šmarna gora«), se začel sam imenovati »de Merenberch«, katero obliko zasledimo prvičkrat 5. junija 1251.⁴⁷ Kmalu se je imenoval tudi kraj, trg, mesto Radle Marnberg, »villa Maeremberch« l. 1271. prvičkrat, »Redlach« l. 1290. zadnjičkrat.⁴⁸

L. 1251. še ni bilo župnije v Marnbergu. V listini, izdani v Marnbergu dne 5. junija 1251.⁴⁹ se nahaja med pričati tudi »dominus Libardus plebanus« brez kaknega pristavka; mislimo pa, da je ta istoveten z »Libhardus filius domini Reimperti de Seldenhouen«, ki pričal dne 12. januarja 1245 na Fali.⁵⁰ Pač pa so imele nune svojega kapešana, kakor l. 1291. jan. 7. priča: Hertwicus capelanus sororum in Mornperch.⁵¹ Župnijo še le zasledimo prvičkrat l. 1349., ko je 8. marca župnik Niklas von Maerenberch pričal, da so opat Henrich in konvent Sv. Pavla darovali neko posestvo v Bistrici za večno luč v Muto (auf der chappellen ze sant Margretten dacz der Maeut) in za obletnico v Maerenberch.⁵²

Iz navedene listine sicer ne sledi, da bi ne bilo župnije že vsaj nekaj let pred 1349, pač pa vidimo, da še tega leta ni bilo župnije v Muti, ampak še je Muta pripadala v župnijo Marnberg, ker bi drugače ustanove za večno luč v Muti ne mogel pričati marnberški župnik. Sicer pa to trdi že Janisch (II 152).

Marnberška župnija je bila ustanovljena iz Dravperga. Priča nam to dejstvo, da je bil patron marnberški dravperški kapitel; še-le ko je dravperški kapitel sam prišel pod patronat labodskega škofa, je prišla tudi marnberška župnija pod isti škofov patronat (do l. 1802.).

Tako obširna in gorata župnija se je s časom morala deliti. Nastali sta dve drugi župniji: Muta in Pernice.

6. Muta.

Muto zasledimo najprej kot grad, »castrum Muttenerch«, l. 1255.⁵³ pod katerim je nastala večja naselbina, ki se je imenovala po mitnici za obmejni promet med Koroškim in Štajerskim, kakor grad: Muta. L. 1441. se imenuje že trg.⁵⁴ In malo pozneje, l. 1456., je govor o mutskem župniku.⁵⁵

Mutska župnija je bila izločena iz marnberške pa ustanovljena iz Dravograda; patronatske razmere so popolnoma iste, kakor pri Marnbergu.

Prvotna župnija je bržčas od začetka bila omejena na trg in podravske dele do koroške meje. Še-le po ustanovitvi vikarijata v Pernicah so prišli še Sv. Primož, Bistrica in Rađvanj k Muti. Ako bi ti kraji že od začetka

bili pri Muti, bi obstala marnberška župnija iz dveh popolnoma ločenih delov, v zgornji del bi bil dohod mogoč le skozi mutsko župnijo. Za l. 1690. se imenujejo deli naše župnije: Trg Muta, Fischering, Bistrica, Gortina, Sv. Primož, Radvanj in Vrata. Meja župnije je torej šla od koroške meje proti vzhodu čez Napečnik v Bistriško dolino, potem pa na sever ob Bistrici in njenem pritoku Krumbachu do severne pražupnijske meje, ob tej proti jugovzhodu skoraj do cerkve Sv. Lovrenca, na to se je obrnila na jug in prišla zapadno od Gornje Vižinge do Drave. V tem obsegu je ostala župnija do cesarja Jožefa II.

7. Pernice.

Ta vikarijat je obsegal severozapadni del prvotne marnberške župnije in je mejil na zapadu na Dravograd, na jugu in vzhodu na Muto, na severu pa na Ivnik (Lipnica). Obsegala je občini Pernice in Soboto. Cerkev sv. Simona v Pernicali se imenuje že l. 1368.⁵⁵ Gotovo so že precej zarano tukaj opravljali službo božjo marnberški kaplani *excurrendo*. Po Sim. Povodnu je postal tukaj marnberški vikarijat l. 1636. Pa že pred l. 1630. najdemo tukaj posebne vikarje.⁵⁶ Patron je labodski škof.

Ker je vikariju daljna pot na sever delala težave, je vikar Pavel Rauner prosil, da se pri filijalki Sv. Jakoba v Soboti ustanovi posebna lokalija. Lokalija se je ustanovila 26. februarja 1778, a prvi kurat je bil imenovan že l. 1777. dne 2. januarja.⁵⁷

Kraj se imenuje že l. 1311., a o cerkvi ne slišimo v srednjem veku nič. Orožen⁵⁸ jo navaja prvič l. 1615.

II. Kamnica

ali:

Maribor in Jarenina?

Na vzhodni strani dravogradske župnije se razprostira mariborska prvotna župnija. Nje dele nam kaže župnijski seznam pod št. III. Pa kar v začetku naše »pra«-župnije zadenemo na vprašanje:

1. ali je mariborska stara župnija od začetka že samostojno obstojala? in
2. katera je župna matica v mariborski pražupniji, ako jo tako imenujemo?

1. Ako si narišemo na zemljevidu naše pražupnije, nam kaže slika, da sta čisto gotovo prvotno mariborska in jareninska župnija obsegali eno skupino. Jareninska župnija je nastala o. l. 1160., za mariborsko župnijo imamo prvi podatek še le iz l. 1189.⁵⁹ Ustanovne listine nimamo ne za eno ne za drugo župnijo; tako tudi ne vemo gotovo za prvotno župnijo, iz katere sta bržčas imenovani izločeni. Pač pa nam je znano, da je ustanovitelj obeh župnij solnograški nadškof, ki je bil prvotno patron mariborske župnije in je podaril l. 1139 admontskemu samostanu razsežna posestva v poznejši jare-

ninski župniji. L. 1139. je pač govor o jareninski cerkvi, ne pa o župniji. Lahko in celo verjetno je torej obsegala obe župniji ena pražupnija.

2. Ali kje bi bila prvotna župna cerkev za Maribor in Jarenino? Kazipot za odgovor dobimo, ako določimo, kdaj po priliki je nastal Maribor.

Zgodovinsko zajamčeno zasledimo Maribor in sicer kot grad l. 1164. Dne 20. oktobra t. l. je bil mejni grof Otokar »in castro Marchburch« in je tukaj odstopil svetopavelskemu samostanu nekatera posestva v Labodski dolini, sam pa je dobil od samostana užitek od posestev v Kamnici z ostalimi vinogradi in podložniki, potem užitek od njiv, vinogradov in posestev v Melju itd. in še v popolno last dve kmetiji pod mariborskim gradom. Ali je bil med pričami imenovan »Leo cantor« v Mariboru, se ne more določiti.⁶⁰ Jansen Enenkels Fürstenbuch, iz konca 13. stoletja, ki sicer nima mnogo zgodovinske vrednosti,⁶¹ nam poroča k letu »c. 1145«, da je grof Bernard »von Marpurch«, koroški vojvoda, ki je dne 16. novembra 1147 pri Laodiceji v križarski vojni padel in imel teto gori imenovanega Otokarja, Kunigundo, za ženo, ker je bil brez dedičev, štajerskemu mejnemu grofu sporočil »daz hus (grad) ze Marpurch« unt den marcht unt daz dar zu gehort... den selben graven Pernhart gehorten an diese dienstman:... die von Marpurch...⁶²

Koroški grof Bernard, navadno imenovan »Trušnjiški«, se tukaj naziva »von Marpurch« kot ustanovitelj mariborskega gradu. Kakor so drugi gradovi v Dravski dolini vsi nastali v 12. stoletju, tako je nastal pod Bernardom tudi naš grad na hribu severno od mesta.⁶³ Oskrbniki so bili bržčas tudi Trušnjani, kakor jih najdemo po celi Dravski dolini. Ti so se imenovali tukaj »von Marburg«, iz njih je bil tudi prvi nam znani mariborski župnik Konrad. Ako npr. Leopold von Beck-Widmanstetter⁶⁴ piše, da je bil Maribor že v 10. stoletju glavni kraj samostojne grofije, ki se je kmalu tako, kmalu drugače imenovala in se razprostirala od Radla in Kozjaka čez Slovenske gorice do ogrske meje, na jug pa do Donatija in Pohorja, je to čisto prosta podmena brez vsake zgodovinske podlage in zamenjava s ptujsko marko.

Kraj Maribor, ki se že l. 1209. imenuje »foran«, je pač nastal, kakor večina vseh trgov in mest blizu gradov. Obrtniki, ki so bili pri zgradbi gradu zaposleni, večinoma tujci, so si nekoliko oddaljeno od gradu postavili svoje hiše, oziroma so novo naselbo vcepili na starejšo. Njim so se pridružili drugi obrtniki in trgovci, dobili so od gospoda gradu tržne pravice in si kraj ogradili z zidom. Bili pa so to večinoma Nemci, gospoda sama je prišla tudi iz severa k nam, izgojja je bila nemška, in tako se ne smemo čuditi, da sta grad in kraj, mesto dobila nemško, grajski deli primerno ime »Marchpurch«, grad ob meji.

Bržčas so graditelji mariborskega gradu tudi tukaj prvo cerkev sezidali, nekoliko proč od svoje hišne skupine, da je cerkvi ostala primerna potrebna zemlja. Cerkev je bila bržčas na kraju sedanje stolnice in se imenuje l. 1248 cerkev sv. Tomaža,⁶⁵ l. 1254. »ecclesia sancti Johannis baptiste et beati

Thome apostoli apud civitatem Marburg«,⁶⁶ Domnevamo, da so prvotno kapelo sv. Tomaža kmašu povečali, prizidani del posvetili sv. Janezu, ki je sčasoma prvotni naslov čisto na sbran potisnil.

Orožen⁶⁷ pravi, da se cerkev sv. Ulrika pred graškimi vratni navaja že v 13. stoletju in da je bila po ljudski pravljici prvotna župnijska cerkev. Po analogiji drugih starih mestnih župnij bi to dejstvu odgovarjalo. Ali mariborska cerkev sv. Ulrika se kot taka imenuje l. 1440.⁶⁸ Tudi druge cerkve v čast sv. Ulriku imajo skoraj vse svoj početek v 15. stoletju; katere pa se prej imenujejo, so imele bržčas prej drug naslov. Vzroka, zakaj je prišel ravno v 15. stoletju naslov sv. Ulrika pri cerkvah v posebno veljavo, še nismo zasledili. V Mariboru sicer zasledimo v graškem predmestju že okoli l. 1300 »Wreichsdorf«, kar bi vendar kazalo na mogoči obstanek imenovane cerkve, ako se kraj ni imenoval po kakem prvotnem posestniku Ulriku in tudi dr. Zahn misli, da se pojmuje pod izrazom »Zwaichkirchen« l. 1330, tudi cerkev sv. Ulrika.⁶⁹ V zadnjem času pred jožefinsko reformo je bila cerkev sv. Ulrika vikarijat mestne župnije za njen obseg izven mesta. Mogoče se je ta vikarijat uvedel že v 16. stoletju, a gotovih podatkov za to nimamo.

Ali od Orožna navedena ljudska pravljica, da mestna župnijska cerkev ni bila prvotna župnijska cerkev mariborske pražupnije, nas navaja na domnevo, da je prvotno pražupnijsko cerkev iskati — v Kamnici.

Ine Kamnice zasledimo že l. 1093.⁷⁰ Iz neke listine, katero datira Kos⁷¹ »med letom 1096 in 1105«, zvemo, da je Spanheimovec Hartwik, sin grofa Engelberta I., od l. 1105 do 1126 škof rezenski, še kot solnograški stolni prošt⁷² svetopavelskemu samostanu podaril pod pogojem užitka do smrti dvor in cerkev v Marki, in sicer v Kamnici s posestvi, podložniki, njivami, vinogradi in drugimi stvarmi, katere je podedoval na isti (severni) strani reke Drave.⁷³ Iz navedenega pa sklepamo, da je imenovani Hartwik cerkev v Kamnici sezidal, ako je ni že po smrti svojega očeta Engelberta († 1. apr. 1096) že obstoječe podedoval. Verjetno je, da je tudi Hartwik preskrbel svoji cerkvi župnijske pravice, fundiral pa župnije ni on, ampak solnograški nadškof s tem, da ji je odkazal »partem congruam«, potrebne dohodke in desetine. To se je zgodilo mnogo prej, kakor slišimo kaj o Mariboru. Tudi prej, kakor slišimo o jarenski župniji, več kakor 60 let je razlike. Zato pa smo že prej omenili naše prepričanje, da je prvotna tukajšnja pražupnija obsegala tudi poznejšo jarensko župnijo, kar nas tudi prepriča, ako si ogledamo zemljevid naših pražupnij in primerjamo velikost drugih pražupnij z obširnostjo mariborske in jarenske.

Tudi naslov kamniške cerkve nas navaja k visoki starosti njeni. Cerkve, ki so posvečene sv. Martinu, spadajo k najstarejšim našim cerkvam — seveda so tudi izjeme.

Okoli leta 1160. je bila ustanovljena jarenska župnija. Grad Maribor in tudi mesto ali trg pa je bil takrat že v posesti štajerskega mejnega grofa. Velikaši so pa radi imeli v svoji bližini tudi duhovnike. Ne bomo se mogoče

mного motili, ako trdimo, da je nadškof ob priliki ustanovitve jareninske župnije pravice kamniške pražupnije prenesel v Maribor, o priložnosti, ko je bila ok. l. 1160 iz kamniške pražupnije izločena jareninska in malica je bila ponizana na vikarijat nove župnije mariborske. Manjkajo nam za našo trditve sicer gotovi zgodovinski dokazi, listine; zato so naše trditve sicer same domneve, pa domneve, ki se opirajo na analogije.

Ne dolgo pozneje so bili ustanovljeni ostali vikarijati Selnica iz kamniškega vikarijata in Sv. Peter iz mariborske župnije. Ker je mariborski župnik iz posestev in od mestnega prebivalstva imel dovolj dohodkov, je prepustil svojim vikarjem dohodke iz njihovega ozemlja in je tako kot fundator svojih vikarjev postal njihov patron. To se pravi: mariborski župnik je pošiljal svoje kapelane kot vikarje na vikarijate, pa tudi druge duhovnike. Te je moral svojemu škofu v začetku samo naznaniti, pozneje seveda prezentirati, jili v potrdilo in imenovanje predlagati. Kakor je že bilo omenjeno, so imeli vikarji do svojih župnikov gotove dolžnosti.

Obseg mariborske župnije nam podaja tretji navedeni župnijski izkaz iz 15. stoletja. Tam imamo:

Ecclesia in Marchpurg. Collator Archiepiscopus Salczeburgensis.

Ecclesia in Zellnitz. Collator Plebanus in Marchpurg.

Ecclesia in Gambs. Collator Plebanus in Marchpurg.

Ecclesia Sancti Petri prope Marchpurg. Collator Plebanus in Marchpurg.
(Jareninsko župnijo tuka izpustimo, ker o njej na drugem mestu govorimo.)

Ker nam manjkajo seznamni vasi iz l. 1445 za Maribor in okoliške župnije, se moramo tukaj poslužiti seznamov, ki so se sestavili za jožefinsko župnijsko razdelitev.

1. Nadžupnija Maribor.

Ta župnija je obsegala l. 1782: 1. mesto Maribor v ožjem pomenu (2117 duš); 2. Graško predmestje in raztresene hiše na deželi (1055 duš) s podružnico sv. Ulrika; 3. Koroško predmestje in raztresene hiše (598 duš, s kapelo sv. Barbare; 4. Vas Orešje (Melje) in raztresene hiše (744 duš). Cela župnija je štela 4544 duš. Iz tega seznama bi se moglo misliti, da se je mestna župnija razprostirala nekako samo po sedanjem pomerju. Jožefinski predlogi za razpredelbo novih župnij pa nas poudučijo, da sta sedanji politični občini Krčevina in Lajtersberg tudi bili prideleni mariborski župniji, tako, da sta obe sedanji mariborski župniji, stolna in frančiškanska tvorili mariborsko župnijo; gori imenovane »raztresene hiše« obsegajo ravno ti dve občini. Razen mesta samega je oskrboval ostalo »deželo« vikar pri sv. Ulriku. Župnijska meja je torej bila: na jugu Drava od pritoka »Vinarskega pritoka« do iztoka Malečnika v Dravo, na vzhodu proti Sv. Petru sedanja vzhodnja meja Lajtersberga do Pesnice; na severovzhodu Pesnica (proti Jarenini) in na zapadu sedanja zahodna meja Krčevine čez Kugelberg v Vinarski jarek in do Drave, tukaj proti kamniški župniji. Formelno ena župnija je imela dejanski svojo kuracijo pri Sv. Ulriku.

2. Kamnica.

O cerkvi v Kamnici smo že govorili. Ime je nekdaj razlagal dr. Majciger v Kresu.

Tudi za Kamnico nimamo starejšega krajevnega seznama, kakor za Maribor. Po tem izkazu, katerega navedemo v drugem delu naše razprave, je mejila kamniška župnija na vzhodu z mariborsko, na jugu ob Dravo, na zapadu pa s selniško ob občinski meji Slemenca na eni strani, na drugi Jelovca, dalje Sv. Križ in Zg. Sv. Kungota v Kamniški župniji. Prestopila je Pesnico, šč objela Cajzichrib, Blintovec in Škriljak in zopet dosegla Pesnico ter ob njej v južnovzhodni smeri dosegla mejo mariborske župnije.

Ob Pesnici sta nastali že precej rano dve cerkvi, ki imata naslov sv. Kunigunde, pač po vplivu benediktinskega reda. Zahn⁷⁴ navaja pod «Kulmburg» Zg. Sv. Kungoto že iz l. 1391 in zopet 1416. Zadnja letnica velja bržčas za Zg. Sv. Kungoto.⁷⁵ Orožen navaja k Zg. Sv. Kungoti najstarejšo letnico 1585, ko se je napravil nov vhod na pokopališče. Iz tega sledi, da je že takrat tam na vsak način že dalje časa obstojalo pokopališče, ob enem pa redna služba božja za njeno okrožje. Mogoče je, kakor na nekaterih drugih krajih, tudi tukaj protestantizem kurata odstranil in nanovo se je začela excurrento služba božja iz Kamnice. Še-le leta 1761 so dosegli tukajšnji prebivalci, da je bil nastavljen stalen kurat, kateremu so bili prideleni sledeči kraji iz kamniške župnije: Sv. Kungota, Gaj, Kozjak, Vodela, Dolgi dol, »Landstraß«, Videm in Lambaški vrli, skupaj 173 družin z 892 dušami. Takratna kuracija je obsegala torej celo sedanjo politično občino Zg. Sv. Kungoto, severno pobočje kamniške župnije.

Po jožefinski reformi je bila župnija Zg. Sv. Kungota povečana.

Tudi kamniška župnija je dobila torej še pred cesarjem Jožefom svoj vikarijat ali kuracijo.

3. Selnica.

Cerkveni naslov in starost selniške cerkve kaže, da je nastala pod vplivom benediktinskega reda iz Sv. Pavla. Cerkveni patron je sv. Marijeta. Napis nad glavnim oltarjem pa pravi, da je bila cerkev postavljena na kamnitnem podstavu (Tako razumemo »saxis innixa... exstructa«). Kralju vseh kraljev l. 1198. Ljudska pravljica stavi sicer prvotno župno cerkev dalje na jugozapad k Dravi, kjer še so starejši ljudje pred leti hoteli videti zadnje ostanke nekdanjega zida, ali noben pisani vir nam ne daje najmanjšega potrdila za ono pravljico. Mogoče je res kedaj bilo v onem gozdiču kakšno poslopje. Ni pa izključeno, da ima tudi pravljica neko zgodovinsko podlago; namreč, da selniška cerkev ni bila prvotna župna cerkev za tamošnje prebivalce, ampak še je to pravico pozneje dosegla. Medaj pa bi bila selniška cerkev podružnica kamniške župnije. In to se popolnoma zglaga z našo trditvijo, da bi bila Kamnica že pred l. 1160. pražupnija za celo mari-

borsko okrožje, da je postala o. l. 1160 potem vikarijat mariborske župnije in da je mariborski župnik nato izločil iz kamniškega vikarijata nov vikarijat: **Selniško župnijo.**

Selniška župnija je po že imenovanem seznamu mejila na jugu ob Dravo od Jelovca do Črmeniškega potoka, kjer je dosegla nekdanjo mejo prazupnije Labod, oziroma iz nje ločene remišniške (in brezniške) župnije, ob tej meji ob Črmenici se je dvigala proti severu do prejšnje politične meje med mariborskim in lipniškim glavarstvom, kjer je dosegla župnijo Lučane (prazupnija Lipnica.) S politično mejo se je obrnila tudi župnijska meja proti vzhodu mimo današnje cerkve Sv. Duha na Ostrém vrhu in dalje skoraj v polkrogu dokler ni dosegla zahodne kamniške župnijske meje. Tukaj je zapustila lučansko župnijo in je mejila s kamniško do Drave. Tako mejo je obdržala selniška župnija do cesarja Jožefa II. in ni imela nobene kuracije.

4. Sv. Peter pod Mariborom.

Cerkev sv. Petra pod Mariborom se imenuje prvikrat v neki listini l. 1236. in so jo po vsej verjetnosti zgradili vitezi sv. Janeza (maltezarji), ki so na Melju in v Trčovi in tu okoli imeli precej posestev. Vikarijat mariborske župnije je tukaj nastal še bržčas le proti 13. stoletju. Po krajevnem izkazu je obsegala župnija sv. Petra v letu 1782. 22 krajev, ki so se razprostirali med Dravo in Pesnico ter prej označeno mejo med Mariborom in Sv. Petrom na zapadni strani. Na vzhodu je zapustila mejo Dravo pri Sv. Martinu in tekla najprej po sedanjih političnih meji med Mariborom in Ptujem do Grnade, potem pa proti severu po sedanjih veliki cesti iz Ptuja proti Hrastovcu; od sedanje cerkve Sv. Barbara se je obrnila malo na desno, tako, da je občino Jablance še priključila naši župniji. Nato je prekrizala omenjeno cesto in se obrnila na južni strani Viničke vasi proti zahodu in potem ob zahodni meji omenjene vasi proti severovzhodu do Pesnice, tako da pripada Viniška vas k župniji Sv. Ruperta ptujске prazupnije. To je tudi vzhodna meja mariborske prazupnije v ožjem obsegu.

Na najskrajni južnovzhodni meji župnije je stala cerkev sv. Martina, o kateri se ne ve, kdaj je bila zidana. Da je že v 16. stoletju bila, sklepa Orožen⁷⁶ iz letnice na zvoniku: A. D. 1578. Pa že leta 1443 zasledimo »das doerfel s. Merten vnder dem geslos Wurnberg«. ⁷⁷ Da se je vas imenovala po cerkvi, morala je ta že bržčas dalje časa stati.

Zaradi oddaljenosti te podružnice je drugi kapelan pri Sv. Petru, imenovan »martinski kaplan« po nedeljah in praznikih hodil opravljat službe božje. Še-le župnik dr. Janez Sittich je ustanovil novega »drugega« kapelana pri Sv. Petru z določilom, da prejšnji »drugi« kapelan stalno ostane pri Sv. Martinu. Prvi stalni kurat pri Sv. Martinu je bil nastavljen l. 1761.⁷⁸ K novi ekspozituri ali kuraciji so bile priključene sledeče občine: Vumpah, Zg. Dupljek, Sp. Dupljek, Žitečka vas, Vel. Zimnica, Mala Zimnica, Jablance, Zg. Korena.

Dvorjane, Vešica, Steinberg, Brezkovče, »Kosomora«, Pečica, Vince, Stražišče, Cigience, Duplješki vrh, Vumpaški vrh, Sp. Korenski vrh, l. 1872. skupaj 426 družin s 1620 dušami.

Meja med staro župnijo in novo kuracijo je šla od Drave čez Kamenščak (Steinberg) do Metavskega potoka, od tam pa naravnost na sever do Viničke vasi, od tam pa proti vzhodu čez veliko cesto in na to na jug, kakor smo gori pri Sv. Petru prej določili vzhodno mejo.

Po jožefinski reformi je župnija Sv. Peter izgubila še več ozemlja, kuracija Sv. Martin pa je dobila popolnoma nove meje.

III. Jarenina.

Leta 1139, dne 10. oktobra v Brežah podeli solnograški nadškof Konrad admontskemu samostanu med drugim posestvo pri Dolenji Jarenini s cerkvijo in z vsemi pritliklinami, med Jareninskim potokom in Pesnico.⁷⁹ L. 1160 pa slišimo prvikrat o župni cerkvi sv. Marije Magdalene v Jarenini, katero potrdi nadškof Eberhard I. admontskemu samostanu.⁸⁰

Posestvo in mogoče že tudi cerkev v Jarenini je dobil solnograški nadškof od Rudolfa in Weringanda »de Witenswalt« (Jvnik?; zadnji je bil posestnik tudi pri Slov. Gradcu).⁸¹ Bržčas sta že imenovana brata ali celo njuni stárši sezidali v Jarenini prvo cerkev.

Jareninska cerkev je dobila župnijske pravice okoli leta 1160. Na drugem mestu izražamo svoje mnenje, da je jareninska župnija prvotno bila v okvirju kamniške pražupnije in da je potem solnograški nadškof severno od Pesnice ležeči del izločil iz pražupnije in ustanovil jareninsko župnijo.

Meja prvotne jareninske župnije se je držala ob zapadu in severu poznejše meje med lipniškim in mariborskim glavarstvom do Mure, je torej šla ob glavnem grebenu zgorijih slovenskih goric do Mure in potem ob Muri do točke, kjer meja mariborskega okraja isto zapusti. Do Mure je mejila jareninska župnija na lipniško pražupnijo, ob Muri pa na pražupnijo Sv. Vida na Vogalu.

Na vzhodni strani sledi župnijska meja politični meji do izvira potoka Ročice (pravilno Rečica). Ta potok je potem župnijska meja do svojega iztoka v Drvanjo, nato Drvanja do svojega iztoka v Pesnico. Celi čas od Mure do Drvanje je mejila Jarenina na pražupnijo radgonsko. Južnozapadno pa loči Pesnica našo župnijo od ptajske in mariborske pražupnije.

Prva iz jareninske župnije izločena župnija je bila Svečina. Solnograški nadškof Adalbert (1168—1177, 1183—1200) spričuje 1197, dne 19. marca, da je posvetil v Svečini kapelo sv. Andreja in govori ob enem o župnikih, ki naj imajo svoje župnijske dohodke in pravice. Iz tega sklepamo, da je Adalbert pri posvetitvi svečinske cerkve l. 1197 isti podaril župnijske pravice; ker pa je

admontski patron svečinske župnije in ob enem parochus proprius Jarenine, sklepamo, da je bila svečinska župnija izločena iz jareninske, akoravno je takrat imel tukaj svoje pravice in posestva sekovski samostan na Zg. Štajerskem.

Iz našega drugega župnijskega seznama iz sredine 15. stoletja dobimo sledeče dele prvotne jareninske župnije:

Ecclesia in Witschein. Collator Abbas Admontensis.

Ecclesia in Jaring. Collator Abbas Admontensis.

Ecclesia Sancti Leonardi. Collator plebanus in Jaring.

Iz zadnje opazke spoznamo, da je župnijo Sv. Lenart v Slov. gor. ustanovil župnik jareninski in tamošnjemu svojemu vikarju odkazal dohodke. Kot od Jarenine odvisni vikarijat je bil Sv. Lenart do l. 1580,⁸² nato pa je admontski opat kot parochus proprius jareninski patronat Sv. Lenarta potegnil na se.

1. Jarenina.

K jareninski župniji so pripadali l. 1782. sledeči kraji: Spodnja Jarenina, Jareninski vrh, Strihovec, Vajgen, Kaniža, Vučji vrh, Polički vrh, Polička vas, Vučji dol (Pučenca), Zg. Jarenina, Gačnik, Vosek, Kropivnik, Pesnički dvor, Jelenče vrh.

K podružnici ali lokalni kapelaniji Sv. Jakob, so pripadali kraji: Zg. Jakobski dol s podružnico, Sp. Jakobski dol, kraj Kropivnik (to je raztresene hiše), vrh Kušernik, vrh Flekušek, vrh Slatenek, Vukovski vrh, Drankovec, Lilaški vrh (Srobotje), Šambert, Sp. Gradiška, Ploderšnica, Jurjevski dol, Počenik, Sp. Hlapje, Zg. Hlapje, Rittersberg, Zg. Gradišče, Mali Jakobski dol, Polička ves, Ročički vrh (Radschitzenberg).

Od lokalne kapelanije Sv. Ilja so se oskrbovali sledeči kraji: Sv. Ilj vrh in dol, Kršnica, kraj Vajgen, kraj Polički vrh, Strihovec, Cirkniški dol, Dobrenje, Stara gora, Ciršak, Kozjak, Selnica.

Od podružnice (Sp.) Sv. Kungota so se oskrbovali: Gradiška, Dobrenjski vrh in dol ter na Ranci vrh in dol.

Celotna župnija s tremi podružnicami je imela skupaj 1577 družin in 7827 duš. Lastne matične knjige so dobile podružnice še le z jožefinskim časom.

Iz listin iz srednjega veka o cerkvi sv. Jakoba ne zverno nič, kakor tudi o ostali okolici skoraj nič. Pa vendar že naslov cerkve kaže, da se mora prištevati našim starejšim cerkvam. Kakor se še danes spozna, je bila prvotna cerkev gotiška. L. 1532 so cerkev Turki razdejali. Cerkev je imela že takrat svoje pokopališče in bržčas tudi svojega escurrendo-kapelana. 1535., 24. oktobra, je labodski škof Filip pokopališče rekoneiliral in cerkev nanovo posvetil. Tudi vizitacijski zapisnik iz l. 1617 nam pravi, da je jareninski kapelan tukaj redno obhajal vsako nedeljo službo božjo. Še le l. 1770. je bil tukaj nastavljen stalni štacijski kapelan, ki je postal l. 1785. župnik.⁸³

Meje za dušno pastirstvo pri Sv. Jakobu so bile: na zapadni stranj višina (jazvodje) med Vukovskim in Jareninskim potokom do glavnega grebena

Slovenskih goric, na severu ravno imenovani greben od Lilaškega vrha do Zg. Gradišča, na vzhodni strani greben med Ploderšnico in Velko do Zg. Gasteraja, kjer je meja šla čez Jurjevski potok ali Bobovnico proti zapadu na višino med Partinjskim in Jakobskim potokom in po tej višini na jug, dokler se ji ni približala Pesnica, ki je bila meja na jugu do Vukovskega potoka.

Druga lokalija je bila Sv. Ilj v Slov. goricah, ki je nastala primeroma ob istem času, kakor Sv. Jakob. Cerkev tukaj zasledimo že l. 1329 v obliki »S. Gilgen« in potem še večkrat.⁸⁸ Že l. 1617 je bilo župniku ukazano, da se mora pri Sv. Ilju mesečno dvakrat po nedeljah in na nekatere praznike opravljati božja služba. Cerkev je imela že pred l. 1532 tudi svoje pokopališče.⁸⁹ Duzdeva se, da so prvi kurati za Sv. Ilj stanovali pri Sp. Sv. Kungoti.

Meja za to kuracijo je bila na zapadu od Pesnice gori greben med Cirkniškim in Dobrenjskim potokom, pozneje med zadnjim in Krsniškim potokom do glavnega grebena Slovenskih goric. Od tod se je obrnila meja proti severovzhodu ob bivši politični meji med Mariborom in Lipnico do Mure, ki je na severu mejila do Ravnega vrha, in tam s politično mejo med Mariborom in Radgono do Lilaškega vrha šla v južni in dalje ob glavnem grebenu Slovenskih goric do Vajgenskega vrha in tam ob grebenu med Jareninskim in Cirkniškim potokom doli do Pesnice, ki je bila južna meja kuracije.

L. 1784 je postal Sv. Ilj župnija.

Sp. Sv. Kungota je imela svojo cerkev gotovo že v 14. stoletju; sedanje cerkev je sezidal admontski opat Rajmund l. 1673. Lokalija je prvotno obsegala sedanjo politično občino Sp. Sv. Kungota (Gradiška); na jugozapadu je mejila na Pesnico, na zapadu čez greben Gradiške na Zg. Sv. Kungoto (Kamnico), na severu in vzhodu pa na Sv. Ilj. Kuracija je imela čisto majhen obseg in se je povečala še le po jožefinski reformi na račun sosednjih župnij.

Jareninska župnija brez podružnic je mejila na jugu na Pesnico, na zapadu in severu na kuracijo Sv. Ilj in na vzhodu pa na lokalijo Sv. Jakob. Celotna župnija pa je mejila ca 1600 na jugozapadu ob Pesnici na Sv. Peter, Maribor in Kamnico, na zapadu na Kamnico in Svečino ob grebenu Gradiške, Dobrenja in Krsnice, ob severozapadu na Gomilico (pradžupnija Lipnica), ob Muri na župnijo Sv. Vida na Vogalu, na vzhodu pa na pradžupnijo Radgono (Cmurek) in potem na svoj vikarijatv Sv. Lenard v Slov. goricah.

2. Svečina.

Kakor smo že slišali, je svečinsko cerkev blagoslovil solnograški nadškof Adalbert l. 1197 in ob enem podelil cerkvi župnijske pravice. Ker je bila nova župnija izločena iz admontske župnije Jarenina, je postal admontski opat patron svečinske župnije, akoravno je bila cerkev bržčas pozidana od sekovskih kanonikov.

Izkaz iz l. 1782. imenuje sledeče kraje v področju svečinske župnije: Svečina, Pessler, Hoch Pessler, Dobrenja (zapadno pobočje), Lindwurmwald.

Hochrasenstein, Stara gora, Podigrac, Visoki Plač, Sv. Jožef, Huntsperg, grad Svečina, Ciringa, Steinberg, Ratspach, Kehlwald, Weissenstock, Sp. Slatina, Koderjač (Kandriatsch), Cople (Hoppelberg),* Zg. Špičnik, Sp. Špičnik, Grušena, Schnellberg, Himmelreich, Vrhovci, Jurski dol, Sv. Jurij, Srednji Rodovič, Vrčiče (? Wurschnitz), Sp. Jedlonik, Sp. Rodovič in Jedlonik. 33 imenovanih krajev je imelo 526 družin in 2949 duš.

Nekateri imenovani krajev se ne dajo izenačiti. Kakor kamniška župnija pri Zg. Sv. Kungoti prestopi Pesnico, tako stori tudi svečinska župnija, tako da južno od Pesnice Tremlov breg in Pesnica (zgoraj bržčas Srednji in Spodnji Rodovič po potoku Rodovič) pripadata svečinski župniji. Zapadno meji Svečina na župnijo Lučane, na severu na Gomilico (obe pražupnija Lipnica) ob bivši politični meji med Mariborom in Lipnico, ob vzhodu na župniji Jarenina (Sv. Ilj) in Kamnico, ob jugu na zadnjo župnijo.

Podružnico Sv. Jurij ob Pesnici zasledimo že l. 1383. (ONB. 208.)

L. 1387 je pri Sv. Juriju ustanovil svetopavelski »amtmann« (sodnik) tukaj, Mert Zedlar, s svojo ženo in dediči z 10 funti denarja sv. mašo. Svečinski župnik Hans der Smogrer potrди 25. marca t. l. ustanovitev s pristavkom, da sme Zedlar prenesti ustanovo v mariborsko cerkev, ako bi župnik in njegovi nasledniki ustanove ne spolnjevali.⁶⁶ Je li ta ustanova dalj časa obstala in je ustanovljeni kapelan stanoval pri Sv. Juriju, ni znano. Cerkev je imela svoje ključarje, ki so npr. 1492 celo v Rimu tožili takratnega svečinskega župnika Niklasa, da si prilastuje razne cerkvene dohodke itd. svoje podružnice Sv. Jurij.⁶⁷ Ustanovo je bržčas ugonobil protestantizem, kakor na mnogih drugih krajih.

Po reformaciji se je služba božja večkrat opravljala pri Sv. Jurju. Ob vizitaciji l. 1617. je celo sekovski škof ukazal, da naj bo vsako nedeljo in praznik služba božja pri Sv. Juriju, ako sta v Svečini dva kapelana.⁶⁸ Še le ob Jožefovem času je postal St. Jurij kuracija, pa najprej samo začasno.

3. Sv. Lenart v Slov. gor.

V listini papeža Celestina III. v Lateranu 1196, dne 17. junija, ko ta potrди svetopavelskemu samostanu razna posestva in pravice, najdemo v Slovenskih gorjah tudi »predium apud sanctum Leonardum«.⁶⁹ Listina je sicer nepristna,⁷⁰ vendar pa zvemo iz neke druge listine, katero datira Zahn⁷¹ s »l. 1215«, da je to posestvo pri Sv. Lenartu posedal Vernher Meljski »von Tanne« in Zahn tukaj naš trg izrecno lokalizirira »v Slov. goricah«.⁷²

Tako smemo početek cerkve pri Sv. Lenartu staviti v konec 12. stoletja. Razumljivo je, da so v tako obširni župniji, kakor je bila prvotna jareninska, kinalu nastale podružnice, kjer se je za oddaljene župljane od časa do časa vršila služba božja. Kdo je cerkev sezidal, ne vemo, vikarijat pa je ustanovil jareninski župnik. V III. župnijskem seznamu se imenuje jareninski župnik kot

*) * pravilno: Zopelberg.

«collator», podelivec svetolenarške župnije in kot tak ostane do okolu l. 1580. ko je potem začel admontski opat kot parochus primarius Jareniine patronat pri Sv. Lenartu sam izvrševati.

Vikarijat pri Sv. Lenartu je najpozneje nastal v 14. stoletju. Bil še je primeroma obsežen, kakor vidimo iz krajev, ki so navedeni l. 1445 v naši župniji:⁹³

Item	Natmanldarf XV hewlser	(L. 1782 z družinami)	(danes)
„	Schiltaren XX	(15) Arnbstorf 26	Lormanje
„	Radich III	(14) Schiltarn 19	Šetarova
„	Nider Radich VII	(13) Ober Radach 11	Radchova
„	OberSchweinhard IX	(12) Unter Radach 13	
„	VnderSchweinhardXX	(11) Oberselweindorf 20	Zg. Senarska
„	Hanna V	(10) Unterschweindorf 29	Sp. Senarska
„	nider Hanna VI	(8) Ober Duorian 14	G. Verjane
„	vnder Retfchiez	(9) Unter Duorian 8	Sp. Verjane
„	ober Retfchiez	(5) Unter Ratschützen 27	Sp. Ročica
„	Seorkoneez	(4) Ober Ratschützen 33	Zg. Ročica
„	ober Seryannez	(19) Ober Scherlätzen 11	Zg. Žerjavej
„	nider Seryannez	(20) Unter Scherlätzen 39	(2) Zenka Sp. Žerjavej
„	ober Purckftall vnd vnder	(7) Purgstall 126	Porčič
„	zu Gosttray	(31) Gastercy 80	Gasteraj
„	zu Kolezendarff		
„	Ruczendarff	(24) Raitra	
„	zu Glogowicz	(22) St. Georgental	Jurjevski dol
„	Seyttendarff	(18) Schützendorf 23	Žice
„	an der Weliek	(32) Velka 78 (36) Kilechenberg	Velika, Kiemberg, Mali
		(36) Kleinberg 50	vrh
„	Lednig	(33) Jurschitzberg (34) Hatsehnigg 60	Jušenca, Hasinik
„	zu Maezen	(17) Muetschen 37	Mučna
„	vnder Pirtln	(27) Partin	Sp. Partinje
„	zu Samtrek	(16) Samörcko 42	Zamarkova
„	zu mitter Pirtln	(27) Partni skupaj 83	Sr. Partinje
„	zu Ober Pirtln		Zg. Partinje
„	zu Dolgen	(25) Gradiseh (26) Langenberg 41	Gradišče, Dolgi vih.

Številke hiš so od Gornje Ročice naprej izpuščene, tudi sklepčno število manjka.

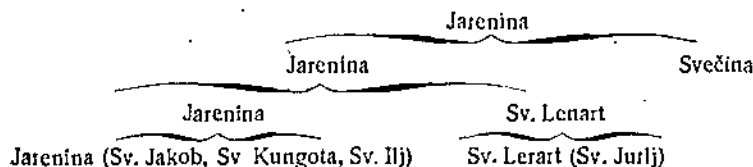
V seznanju se ne dasta dva kraja določiti: Seorkoneez in Kolezendarff, katerihl ONB nima. Za zadnji kraj bi se mogoče dala določiti Malna, ako ne Sv. Jurij sam. Zadnje bi tudi lahko bil kraj »Glogowicz«, na kar še sedaj spominja potok Bobovnica ali Gogonica (kakor je tudi na generalni karti).

Prvotna župnija Sv. Lenard je imela svojo mejo na jugu, oziroma južno-zapadni strani Pesnico, kjer je mejila na Sv. Rupert (pražupnija Ptuj in malo na Sv. Peter (Maribor). Na zapadni strani je zapustila Pesnico blizu sedanje velike ceste iz Ptuja in ob njej pri Šikerju prekoračila veliko cesto Maribor-Radgona, dalje je šla ob grebenu med jakobskim in partinjskim potokom do Gradišča, proti severu dalje čez Bobovnico do bivše politične meje med Mari-

borom in Radgono. Tukaj je mejila na župnijo Sv. Jakob (Jarenina). Na severu je bila politična meja imenovanih dveh glavarstev tudi cerkvena proti Cmurku do poznejše cerkve Sv. Ana v Slov. goricah. Obrnila se je na jug, oziroma jugovzhod ob potoku Ročica do izliva v Drvanjo in ob tem potoku do njegovega izliva v Pesnico, kjer je celi čas mejila na staro župnijo Sv. Benedikta (Radgona).

Tudi lenarčka župnija je bila še razširna in kmalu je dobila župna cerkev svojo podružnico ob Bobovnici v cerkvi Sv. Jurija v Slov. goricah. Prvikrat zasledimo ime l. 1388: »s. Joergen in den Pueheln« itd.⁹⁴ Tukaj so že rano opravljali službo božjo; l. 1607 se je tukaj vzdrževal bivši lenarčki župnik, Janez Morennus, 1616 je bil nastavljen kurat pri Sv. Juriju z opombo, da mora stanovati pri župniku.⁹⁵ Od konca 17. stoletja so bili redno kurati pri Sv. Juriju, ki so po izkazu l. 1782 oskrbovali sledeče kraje: Sv. Jurij, Jurjevski dol, Zg. in Sp. Malna, Rajca, Gradišče, Dolgi vrh, Partinje, Navarda, Stojšina (Sternschein), Široko, Gasteraj, Velika, Juršenca, Hastnik, Kremberg in Mali vrh. Meja med župnijo in lokalijo je torej šla od jareninske (jakobske) župnije v severovzhodnem od Bobovnice, dalje pa skoraj v severni smeri do severne meje pri Sv. Ani v Slov. goricah. Samostojen je Sv. Jurij postal še le l. 1784.

Rodovnik jareninske župnije bi torej bil:

IV. Cmurek.

Cmurek, slovenska oblika za nemški »Mureck« je spakedranka iz »zu Mureck«. Ker leži trg blizu ovineka, li kateremu je Mura prisiljena napraviti od južne smeri v zahodno, ime ni težko razložiti; pomeni ravno isto, kakor dve vasi na tem ovinku: Ober- in Untervogau, to je »vogal« = Mur-Ecke. Te dve naselbini ste seveda starejši, kakor grad Cmurek, zato imata slovensko ime. Grad pa je sezidal proti sredi 12. stoletja Burkart Koroški ali tudi imenovan »Mariborski« in je dal svoji ustanovitvi nemško ime; * že njegov sin se je imenoval po gradu »Herr von Murekke«. Pod gradom se je ustanovila naselbina, ki je dobila kmalu tržke pravice, izven trga stoji cerkev, ki je kmalu dobila župnijsko pravico. L. 1187. je prisostvoval veliki solnograški sinodi v Lipnici tudi cmureški župnik.

Obseg župnije je vključ prirastku v začetku 15. stoletja primeroma tako majhen, da je izključeno njo smatrati za pražupnijo. Iz katere župnije pa je bila torej izločena?

* Imenuje se prvokrat o. l. 1145: Mûrekke; ONB 349.

V poštev prideta samo dve pražupniji južno od Mure, in to sta kamniška (oziroma jareninska) in radgonska. Mislilo bi se lahko tudi na Sv. Vid na Vogalu, ker imata obe župniji istega patrona. Razumtega pa nam kažejo najstarejši krajevni izkazi, da sta se župniji Sv. Vid in Straden razprostirali skoraj neposredno do cmureškega trga. Vasí na levem bregu Mure, razum trga samega, katere našteva izkaz za leto 1445, so 13. stoletja v okviru župnije Sv. Vid in še tako v nekem imeniku v l. 1400. Cmureška župnija pa je imela svoj delež »im gebürg«, v Slov. goricah. Iz tega pa moramo sklepati, da je cmureški trg prvotno ležal na desnem bregu Mure in da si je Mura svojo strugo med tngom in Slovenskimi goricami, kjer se nahaja grad, skopala še le v poznejšem času.

Iz cmureškega tržkega arhiva* zvezmo, da je Mura še v 17. stoletju svojo strugo vedno bolj približevala obznožju Slov. goric in pri tem preplavila cel graščinski pašnik iz desnega na levi rekin breg. Tako je nastal takozvani cmureški »gris«. Tako vsaj bomo v nekem pismu cmureškega župana Ferd. Jos. Rejterja z dne 18. sept. 1752 o pripadnosti tega tržkega grisa, da še je le leta 1695. graščak Stubenberg prepustil to priplavljeno in naplavljeno zemljo tržki občini. Sicer pa tudi ljudstvo samo pripoveduje, da je Mura nekdanj tekla bolj severno, kjer se nekdanji njeni leví breg še danes vidi.

Od Güstinga nad Gradcem do ogrske meje pod Radgono je bila murska struga ob enem meja med pražupnjami. Kjer to načelo poznejšim razmeram navidezno nasprotuje, npr. pri Radgoni, nam kaže ozemlje, da je Mura nekdanj svoj tok in svojo strugo imela dalje na severu. Zato nam je pražupnijo, iz katere je izločena bila cmureška župnija, iskati na desnem bregu Mure.

Do najnovejšega časa — iko se je začetek tega spisa že tiskal — smo bili prepričani in smo zastopali mnenje, da je cmureška župnija bila prvotno del radgonske župnije. Posebno, ker leži cela cmureška župnija v radgonskem okrajnem glavarstvu. Ako pa opazujemo mejo nad Muro med pražupnjama Straden in Sv. Vid na Vogalu, potem pa isto med radgonsko in mariborsko (oziroma jareninsko) pražupnijo od Sv. Ane v Slov. goricah naprej proti južni smeri, zapazimo, da je druga mejna črta naravno nadaljevanje prve, pretrgano po cmureški župniji, ako se ista prišteva k radgonski pražupniji. Ako južni konec prve meje kratkoma zvežemo s severno prej označeno točko druge meje, pa ostane ravno cela cmureška župnija odrezana od radgonske pražupnije. Že vsled tega se nam zdi primerno, da pustimo Cmurek izven radgonske pražupnije.

Potem pa jo lahko priklopimo li kamniški pražupniji.

Ko je Burkart Cmureški sezidal svoj grad in s tem bržčas prvo naselbino v Cmureku ter cerkev, se je gotovo potegoval tudi za župnijske pravice svoje cerkve pri nadškofu. Najlepša priložnost pa je bila ravno takrat, ko se je jareninska župnija ustanovila, novoustanovljena mariborska župnija podedovala

* Dež. arh. v Gradcu: Spec. arh. Cmurek.

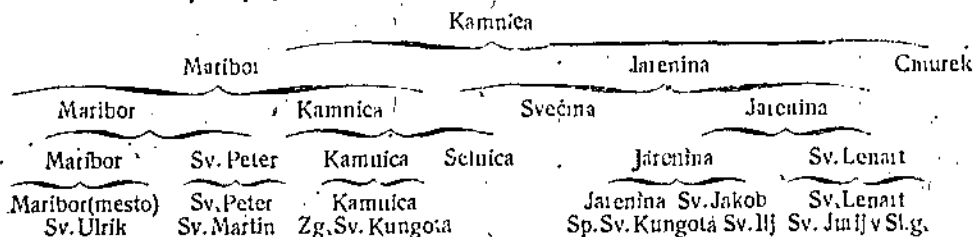
prerogative kamniške pražupnije (s preselitvijo župnika iz Kamnice v Maribor?), da je dobila tudi cmureška cerkev takrat župnijsko pravico. To bi bilo malo pred ali okoli l. 1160. Patronatno pravico so bržčas prvotno imeli cmureški gospodje; ko pa so ti izumrli, pa je — kako? — patronat prešel na sekovskega škofa. Ker je sekovski škof bil tudi patron svetovidske župnije, se tudi lažje razume, da so bile bližnje občine zadnje župnije v prvem delu 15. stoletja priklopljene bližnji župni cerkvi v Cmureku. Da je cmureška župnija pozneje spadala v dekanat Straden in k borovskemu arhidijakonatu, je bila posledica, ker je ležala župna cerkev takrat že na levem bregu Mure.

Nas zanima cmureška župnija samo toliko, kolikor sega v ozemlje labodske škofije in to je od l. 1870 sedanja župnija Marija Snežna, oziroma od 1. decembra 1923 vas del župnije južno od Mure. Ali iz seznama iz leta 1445 vzemo o vseh teh krajih samo: »Item in dem Pühheln einhalb den Muer C vnd XX Fewerstet«. — v Slov. goricah onstran Mure 120 ognjišč. Seznam iz l. 1782, pa navaja za ta del sledeče kraje kot v »mariborskem okrožju«:

14. Auen, 14 družin, 81 duš.
15. Roßhof, 14 družin, 86 duš.
16. Frattendorf, 19 družin, 99 duš (Vrata).
17. Neuberg, 18 družin, 49 duš.
18. Frattenberg, 37 družin, 130 duš s podružnico.
19. Wissenthal, 46 družin, 251 duš (Trate).
20. Stänz, 19 družin, 105 duš (Ščavnica).
21. Drossenberg, 47 družin, 209 duš (Draženi vrh).
22. Wölling, 138 družin, 706 duš (Velka).
23. Sügersdorf, 11 družin, 58 duš (Svečana).
21. Drossenberg, 47 družin, 209 duš (Draženi vrh).
25. Raabenberg, 18 družin, 95 duš (Ravnivrh).

V tem delu je bilo torej 399 družin z 2007 dušami. Župnijska meja je zapustila Muro (s politično mejo) nad Ravnim vrhom proti jugu na Lilaški vrh, od tam ob razvodju proti vzhodu blizu Velke, a se je tam obrnila proti jugu do Plodršnice, do tod ob jarenski pražupnji in potem zopet proti vzhodu do Sv. Ane, nato na sever čez Ščavnico, na levem bregu proti severozahodu nekako do Stéhansla in potem naravnost na sever do Mure, meji na apačko župnijo radgonske pražupnije.

Ako si torej predstavimo prvotno pražupnijo Kamnico po našem preučevanju, dobimo sledeči odovnik pražupnije Kamnica:

Opombe.

Nekatere vire, ki se navajajo opetovano, smo pri citiranju navajali v krajših oblikah. Takl so:

(Die) Christianisierung: Ljubša, Die Christianisierung der heutigen Diözese Seean. Graz 1911.

ČZN: Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru (do sedaj 19 letnikov).

Gr. ali Gradivo: Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Do sedaj IV. zvezki. (Navedene navadno strani; tako tudi pri drugih razen Jakseba.)

Jaksch: Monumenta historica ducatus Carinthiae (MHIC); 3 deli.

Janisch: Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark. Graz. 3 zvezki.

Ljubša: Glej gori: Die Christianisierung.

Muehar: Geschichte der Steiermark. Graz. 8 zvezkov (9. je imenik.)

ONB: I. v. Zahn, Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter. Graz.

Orožen: Das Bistum und die Diözese Lavant. Maribor. 8 zvezkov. Tukaj pride v poštev samo I. zvezek (1875).

Schroll: Urkundenbuch des Benediktinerstiftes St. Paul im Lavanttal.

UB: I. v. Zahn, Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark. Graz. 3 deli.

Druga dela so razvidna dovolj iz označenja. Pismeni viri so iz sekovskega škofijskega in štaj. deželnega arhiva v Gradeu; posebno prvi se redko navajajo.

¹ Gr. II. št. 37. — ² Gr. I. št. 303. — ³ Gradivo III. str. 232. — ⁴ Na n. m. str. 236, 239, 244. — ⁵ UB II. 292. — ⁶ Kovačič, Središče 97. — ⁷ Kirch. Lex. 1949. — ⁸ UB I 592. — ⁹ Kn. šk. arhiv v Gradcu. — ¹⁰ UB I 424: »Tamquam sylve nuper inhabitate et in nullius terminis constitute«. UB I 427: »Ecclesiam... in quadam silva, haecenus inculta constructam et nullius parrochiae terminis adhuc modo quolibet continentem«. — ¹¹ Gl. Die Christianisierung, 214 nasl. — ¹² Pr. npr. UB I str. 94; Janisch III 1291-a. — ¹³ UB I 77, Muehar IV 299; Jaksch, Monum. hist. duc. Carinthiae III 131. — ¹⁴ M. l. Oc. G. XXIII, pos. str. 297. — ¹⁵ Zeitschr. n. o. m. str. 133. — ¹⁶ Grudec 1917. — ¹⁷ Str. 156. — ¹⁸ Še celo »Jožicijske župnije«, nove od cesarja Jožica II. ustanovljene župnije so morale do novejšega časa štoto in biro odračniti starim župnijam. — ¹⁹ Izdal P. Willibald Hautbaler, OSB., v Solnogradu l. 1887. V oklepih dostavljamo vrednost v kronah predvojnje veljave. Številke v oklepih pred župnijo so zaporedne številke v »Lihellu«. — ²⁰ Gerning je bržčas pisavčeva pomota za »Zellnitz«. Drugače pa bi se nanašalo ime na bližnjo vas »Gersdorf«, prvotno Geroltsdorf (ONB, 210, ki njima torej opravičene prekrstitve v »Črešnjevec«, kakor nekateri danes pišejo). Po starem ljudskem izročilu je bila neki prvotna župna cerkev v Selnel, zapadno od sedanje blizu Drave in so se neki še pred kakimi 50. leti tam v gozdu videle zadnje razvaline te cerkve. Gotovih dokazov za izročilo nimamo. Sicer pa gl. v razpravi o župniji v Selnelci. — ²¹ Str. 281 nad. v originalu lom. 19. — ²² Deželni arhiv v Gradcu, v celem čez 600 laseikov, zbranih v 62 lolljih. — ²³ Kjer imenjuje Malo Nedeljo kot vikarijat O r i n o ž a n; bržčas pa je tukaj misliti na Sv. Miklavža. — ²⁴ Gradivo II 135 št. 172. — ²⁵ UB II 42. — ²⁶ Gr. IV 135. — ²⁷ Gr. IV 228. — ²⁸ Gr. IV 681. — ²⁹ Orožen I 133. — ³⁰ Schroll UB. St. Paul str. 197. — ³¹ n. n. m. str. 199. — ³² n. n. m. 215. — ³³ Orožen I. 130. — ³⁴ UB I 66; I. 1056. — ³⁵ Gl. M. Ljubša, »Štajerska Kapla; Straža 1924 št. 1. 2. 3. — ³⁶ Schroll UB St. Paul. str. 273. — ³⁷ Orožen I 129. — ³⁸ Gr. IV 241. — ³⁹ Gr. IV 527. — ⁴⁰ Gr. IV. 302. — ⁴¹ Gr. IV 324. — ⁴² Jakisch IV 2137. — ⁴³ ONB 329. — ⁴⁴ Gr. IV 215. — ⁴⁵ n. n. m. op. 3. — ⁴⁶ UB III 158. — ⁴⁷ UB III 154. — ⁴⁸ ONB 329. — ⁴⁹ UB III 154. — ⁵⁰ Schroll str. 128, št. 64. — ⁵¹ Schroll str. 177 št. 140, tudi I. 1303, n.

n. n. str. 186. — ⁵² Schroll str. 237 št. 235. — ⁵³ UB IV 259. — ^{53a} ONB 271. — ⁵⁴ Orožen I 113. — ⁵⁵ ONB 34. — ⁵⁶ Orožen I 106, 108. — ⁵⁷ Orožen I 110, 112. — ⁵⁸ I, 111. — ⁵⁹ Gr. IV št. 409, 416; 716 ozir. 761. — ⁶⁰ Gr. IV 237. — ⁶¹ Gr. IV CVII. — ⁶² Gr. IV 137. — ⁶³ ne pa, kakor Zabn ONB 326/7 misli v mestu; tam so pozneje sezidali neki gradič. — ⁶⁴ Grazer Tagespost 1900, 15 sept. 3. pola. — ⁶⁵ UB III 86. — ⁶⁶ UB III 232, 233. — ⁶⁷ I. 8. — ⁶⁸ ONB 326. — ⁶⁹ na n. n. — ⁷⁰ Gr. III 237. — ⁷¹ Gr. III str. 239. — ⁷² gl. Gr. III str. 239 op. 5. — ⁷³ Gr. III 240. — ⁷⁴ ONB 121. — ⁷⁵ n. n. m. 122. — ⁷⁶ I. 70 in po njen: Janišeli II 240. — ⁷⁷ ONB 512 pod »Wumbach«, katero ime se nahaja prvič 1373. Katero ime je prvotno, ne vemo. — ⁷⁸ Orožen I 70. — ⁷⁹ Gr. IV str. 90. — ⁸⁰ n. n. m. 205. — ⁸¹ Gr. IV 106. — ⁸² Orožen I 184. — ⁸³ Orožen I 153—154. — ⁸⁴ ONB 4. — ⁸⁵ Orožen I 158, 159. — ⁸⁶ Schroll, UB St. Paul, str. 271. Mogoče je Zedlar celo ustanovitelj te cerkve. — ⁸⁷ n. n. m. str. 513. — ⁸⁸ Orožen I 177. — ⁸⁹ UB II 41. — ⁹⁰ Gradiivo IV 448. — ⁹¹ UB II 209. — ⁹² ONB. 305 določa sicer našo cerkev kot podružnico kot Hočko južno od Maribora, druge letnice nikjer ne navaja in za našo cerkev ima 1. letnico 1404. To lokalizacijo pa ima, ker se L 1237 (UB II 466) v zvezi z Hočami imenuje župnija Sv. Lenart, ki pa je bržčas Nova cerkev. V imeniku V. UB pa navaja obe letnici 1196 in c. 1215 pri Sv. Lenartu v Slov. gor. — ⁹³ Tukač, kakor še natančneje pri pražupniji radgonski navajamo l. 1445. še seznam iz l. 1782. Iz pristavljenih številk oziroma družin se lahko marsikaj sklepa. — ⁹⁴ ONB 208. — ⁹⁵ Orožen I 210, 214 in sek. šk. arh.

Zgodovina slovenskega petja v Mariboru.

H. Druzovič, Maribor.

»Neima ugodnijega i veličanstvenjega prizora na svietu, nego je duhovno razvlče jednoga naroda.« (Stanko Vraz v svojem poročilu o prvi uprizoritvi prve ilirske opere »Ljubav i zloba« 1846).

I. Doba pred čitalniškim petjem s splošnim pregledom razvoja slovenskega petja v 1. polovici 19. stoletja.

Vrednost današnjih kulturnih dobrin moremo presoјati le takrat, če poznamo njih nastanek in tudi okoliščine, pod katerimi so se razvijale. Kar se nam danes dozdeva kot samo ob sebi umevno, je nastalo često z velikimi težkočami, z velikim naporom in trudom. Bili so činitelji, ki so kulturni razvoj pospeševali, a še večkrat zadrževali. Tudi v naši glasbeni umetnosti, katero npramo predvsem smatrati kot tvorbo socialnega značaja, zasledujemo neko nepretrgano gibanje, ki ne pozna presledkov. Javljajo se presledki, potem so ti le nekake posledice nasilnega zadrževanja; notranje gonilne sile, katere vsebuje socialni organizem, podre ob prvi priliki vse umetne ovire, ter si pribori spet pot k tem večjemu razmahu. V drugem slučaju pa mora propadanju slediti pogin umetniškega življenja. Vse te razvojne faze, z vseni spremlja-

jočimi faktorji pospeševanja in uničevanja bomo lahko zasledovali v razvoju mariborskega slovenskega glasbenega življenja. Spoznavanje teh zgodovinskih činjenic bode pomagalo odstranjati marsikatero enostransko sodbo o delovanju naših prednikov, na drugi strani pa bomo imeli priliko, občudovati nadvse požrtvovalno in velikopotezno delovanje mladeniške dobe našega muzikalnega pokreta. Prepričali se bomo, da si je narod skušal vzdrževati in utrjevati svojo podedovano posebnost, ter si takoj v početku svojega prebujenja zaželel ustvariti svoje lastne kulturne dobrine, kakršnih so deležni vsi večji narodi. Uprav pri mariborskem slovenskem petju bomo videli velik početni razmah, kar priča o zdravem jedru takratnega slovenskega življa. Ko bi se ta naravni razvojni proces, kakršen se je javljal v početku ustavne dobe, ne bil zadrževal po močnejših zunanjih silah, bi bila postala fiziognomija mesta časoma gotovo drugačna.

Izmed umetniških panog je torej glasba tisti faktor, ki nam daje verno sliko narodnega duševnega življenja. To more pa le radi tega, ker je v svoji bistvenosti izrazito subjektivnega značaja. Petje nam pomaga, gledati v narodovo dušo; je zrcalo njegove psihe. Že Slomšek je bil o tem uverjen, ko pravi: «V življenju boljše spremljevalke ni človeku, kakor pesem. Materna pesem detece v sladko spanje zazibuje, pesem otrokom na paši čas krati, odraslene v poštene družbe vabi, starčku starosti grenobe sladi in veselega raja okus podeljuje, rajne umrle prijatelje in prijateljice obžaluje in še na grobu časti. Lepa pesem buči, uči, opominja in svari. Pesmi le tam slišati ni, kjer poštenih ni ljudi.» Narod izraža s svojim petjem svoje najnežnejše občutke, vse svoje veselje, vso tugo; v petju najdejo svoj izraz vsi dogodiljaji, ki so v zvezi z narodnim življenjem, da še celo politiški dogodki najdejo svoj odmev v petju. Liki narodnemu jeziku raste in razvija se tudi narodna muzikalna govorica in domača glasbena zgodovina, ki naj bila obenem učiteljica in vodnica pri vsakem smotrenem delovanju na polju glasbene kulture. S pogledom v preteklost naj se nam odpira tudi pogled v prihodnost.

Kakor je vsaka lokalna zgodovina umevna le v zvezi s splošno zgodovino, tako bomo tudi naš domači pevski pokret le todaj pravilno presojali, če si bomo obenem ogledali splošni kulturni in politiški položaj, v katerem so živeli svoječasni mariborski Slovenci. Naši bomo tukaj vse one faktorje, ki so uplivali na postanek in razvoj petja ali v pozitivnem ali pa v negativnem smislu.

Koncem 18. stoletja nastopivša romantiška struja je začrtala celemu zapadno-evropskemu kulturnemu življenju nove razvojne smernice. Prevratu na politiškem polju je sledil popolni prevrat v duševnem pokretu, kakor tudi v umetnostih. Boj za enakopravnost je imel za posledico vzbujanje nacionalne zavesti pri poedinih narodih. Istočasno so se že začeli javljati prvi znaki postajajoče narodne umetnosti. (Ni toraj zgolj slučaj, da se je igralo v dobi francoske revolucije, l. 1789 v deželnem gledališču v Ljubljani prvokrat v slovenskem jeziku [Linhartova Županova Micka]). Romanticizem s svojim

pospeševanjem individualizma je pa oživil predvsem muziške umetnosti, in med temi osobito liriško pesništvo in glasbo, kajti tukaj najde narodovo čutno in duševno razpoloženje svoj najsubtilnejši izraz. Nam Slovencem je ta doba rodila prvega lirika, V. Vodnika ter prva skladatelja, Bl. Potočnika in Gr. Riharja. Nastajale so narodne pesmi in oglašali so se zbiratelji narodnega blaga. Stanko Vraz je navduševal rodoljube k nabiranju in zapisovanju narodnih pesmi. S tem je že bila ustvarjena podlaga nastanku slovenske umetne glasbe, katere nadaljni razvoj je bil zavisen spet od raznih okoliščin. Pri nas so bile namreč razmere v tem oziru bistveno drugačne, nego n. pr. pri sosednih Nemcih. Pri teh najdemo po dovršenih Napoleonovih vojskah izredno močen razmah nacionalne ideje. Kot konkretna posledica je bil postanek moških pevskih društev (sicer po vzoru ruskih vojaških zborov), ki so se z veliko naglico razvijala in rastle, kakor gobe po dežju. Pesemska skladba je doživela svoj prvi razcvit (Schubert, Schumann), narodna opera se je ustvarila, in mogočno narasla. Pevska organizacija je začela postajati važen in odločevalen socialni in politiški faktor. — Vse to je seveda moralo uplivati na sosedne države in na sosedne narode. V Avstriji so vladni krogi zasledovali to gibanje z veliko opreznostjo, da, z neko bojaznijo, kajti, po dunajškem kongresu (1815) je zavladała tukaj najhujša reakcija in zloglasni minister Metternich se je v zadevi ustanavljanja pevskih zborov izrazil: »Haltet mir ja dieses Gift aus Deutschland nieder.« Kako so se vladni organi bali pevskih prireditiv, dokazuje primer iz Salzburga, kjer so ob priliki večje pevske slavnosti imeli pripravljene vojake s topovi. Da v takih okoliščinah za enkrat še ni bilo misliti na postanek pevsko-društvenega življenja, osobito še pri nenemških narodih Avstrije, je pač umevno. Vendar je v tem oziru tudi čas marsikaj spremenil. Vzburjena narodna zavest je tlela pod pritiskom nevdržno dalje in prišla je tudi doba, ko vsa vladna skrb ni mogla več zabraniti ustanavljanja pevskih društev. Še pred koncem Metternichovega režima (1848) se je ustanovilo na Dunaju po vzorcu švicarskih in nemških pevskih društev prvo moško pevsko društvo (1843*), kateremu je sledilo na bivšem Štajerskem najprej enako v Gradcu (1846) in neposredno na to še v istem letu v Mariboru. Istočasno se je začelo gibanje tudi pri avstrijskih Slovanih. Za razvoj pevsko-društvenega življenja še sicer pri teh niso bili podani pogoji, vendar se je pri raznih prireditvah tudi že začelo popevati. Osobito vzorne so bile v tem oziru prireditve na Dunaju živečih Slovanov. Prednjačili so tukaj predvsem Čehi in Hrvatje. Tudi v Ljubljani se je l. 1846 po mnogih letih v gledališču spet slišalo slovensko petje, katero je občinstvo izredno navdušilo. Vendar pa še te pesmi nikakor niso prepojene z nacionalnim duhom, kakor bi to morda pričakovali v tej dobi, temveč vse imajo na sebi splošno znamenje neke dušne bolezni, po vseh se vleče neka črna žalost, one so »žalostno opevanje zgubljenega raja«, kakor piše v Novicah (1844) Matija Majar. Ta

* Ki pa je še-le l. 1846 dobilo uradno potrdilo.

rodoljub tudi prav pravilno sklepa, če trdi, da manjka Slovincem izrazitih pesmi, katere bi popevali tudi moški, medtem ko sedanje umetne pesmi pojo najraje le ženske. Nadalje ne zadostuje, da se zлага v slovenskem jeziku, temveč potrebno je, da je pesem zložena i v slovenskem duhu. In ta duh se pogreša večidel v vseh naših pesmih in tuj duh je kriv, da se pesmi priljubiti ne morejo. Pesmi, v katerih bi ljubezen do slovenskega naroda, do domovine se izražala, takšnih so nam naši pesniki dolžni ostali. — Nadalje pravi, da moramo narodu nuditi pesni, ki zdravi duh oživljajo in imajo v sebi hrano za moško duševnost. Svetuje v ta namen študij srbskih in ilirskih narodnih pesmi, katere sta nabrala V. Karadžić in Staniko Vraz. Pri prestavah iz drugih jezikov, pa se naj pesniki ozirajo na literaturo slovanskih narečij.

V Novicah l. 1845 se istotako pritožuje J. Drobnič, da sploh le ženske prepevajo in moških ni pridobiti za petje. Ženskam pač vsaka pesem prav pride, vse pojo. V ta namen naj bi se v nedeljskih šolah učili tudi mladeniči petja in ne samo deklice.

Drugačne so pa bile razmere v tem oziru pri Hrvatih in Srbih. Malavašič piše (v Novicah 1846): »Glede petja so južni Slovani med slovanskimi narodi to, kar Italijani med romanskimi. Pa tudi južni Slovani se razlikujejo med seboj, kakor v narečjih, tako v narodnem petju in pesništvu. Hrvat in Srb hranita v svojih narodnih pesmih spomin svojih junaških očetov in njili slavnih del, miroljubni Slovenec pa prepeva, kar mu ravno srce naroča, srečo ali nesrečo svojega stanu, ljubezen itd. Zato je narodna pesem onih bolj ime-nitna kakor tega.«

Kaj so torej popevali naši očetje? Pesmi in pesemske skladbe so se razširjale večinoma tradicionalnim potom in pred letom 1848 moramo zabeležiti izmed posvetnih pesemskih publikacij le Ahacjevo zbirko (1. tatis l. 1833; 2. tatis l. 1845) ter muzikalno prilogo k Slomšekovim Drobčnicam. (Slovenska Gerlica). Priljubljene pa so bile osobito sledeče pesmi, katere lahko štejemo k najstarejšim slov. pesmim: Pridi Gorenjc (Potočnik), Veselja dom (Slomšek), Popotnik. (Normanski napev, ki je pri nas ponarodel). Glejte, že solnce zalaja (Nemški napev); Pojo, pojo zvonovi (Rihar), Zadovoljni Kranjec, Pod oknom (Flejšman); Kje so moje rožice (Hašnik), Pevec (Hašnik), Bleško jezero (Vilhar, 1848). Pesnitve so bile priljubljene od naslednjih pesnikov: Virka, Hašnika, Orožna, Valjavca in Cegnarja. Domoljubne pesmi so sicer tudi bile med temi pesnitvami, vendar niso bile tako krepkega značaja, kakor pa hrvatske budnice. Edino izjemo so tvarjale v tem oziru Koseskičeve pesnitve, katere so sodobnike v veliki meri povzdigovala in navduševala. Ker pa še niso bile vglasbene, so se ponajveč le deklamovale. Pomamkljivo sistemato šolanje naroda se je torej že tukaj kazalo in tako piše n. pr. Davorin Trstenjak še l. 1853 (v Novicah), da »je slovenski narod premlačen, da je v njem premalo narodnega duha, pa dosti enostranosti in sebičnosti, medtem ko se pri Hrvatih že sveti danica in to skoraj beli dan«. In v istini, pri Hrvatih dobimo v dobi pred letom

1848 bistveno drugo sliko. Ko je Gaj dramil svoje rojake in vzbujal narodni duh, je istočasno že opozarjal na pomen narodne glasbe. Zahtoval je, da se hrvaška pesemska skladba naslanja na narodne motive. V tem smislu je deloval i ustanovitelj hrvaške glasbe, F. Livadić (1798—1878), ko je komponiral prve narodne budnice, ki so se izredno hitro širile med narodom in tam mnogo pripomogle k nacionalnemu oživiljenju priprnostega naroda. Kar je bil Gaj v književnosti, je bil Livadić v glasbi: buditelj naroda. Že leta 1835 so imeli Hrvatje svojo »Još Hrvatska«, kateri so sledile številne druge budnice. (Med drugimi i Runjaninova Liepa naša domovino iz l. 1846.) Istotako priljubljene so bile razne zdravice in dobrodošlice. V Zagrebu se je l. 1846 tudi uprizorila prva hrvaška opera Lisinskega: »Ljubav i zloba«. Če pomislimo, da so dobili Rusi l. 1836 z Otinkovo »Življenje za carja« in Čehi l. 1847 z Macourkovo »Žižkov duh« svojo prvo narodno opero, potem si lahko predstavimo velikanski razmah v komaj še rojeni hrvaški glasbi, ki je tudi našel odmev pri drugih jugoslovenskih plemenih. (Srbski budnici »Rado ide Srbim« in »Ja sam Srbim« sta iz te dobe; zložil ju je po narodnih motivih za moški zbor Lisinski.) Krepke hrvaške in tudi srbske budnice, ki izražajo narodovo individualnost in razpoloženje, so se udomačile tudi kaj rade pri nas in so dale pozneje povod nastanku slovenskih budnic. (Prva slovenska budnica, ki je takoj postala popularna, je bila Jenkova »Naprej« iz l. 1860. Da se vglasbi tudi Koseskičev »Kdo je mar?« je bila razpisana l. 1863 v Novicah posebna nagrada.)

Medtem, ko so hrvaške budnice uplivala na vzbujanje narodne zavesti pri Slovencih, je uplivala sosedna nemška glasba na drug način. Zadrževala je ta velika kulturna sila individualno rast naše glasbe, ter je naše narodno muzikalno čutenje takorekoč sčasoma izpreminjala. Ker je trafil ta proces skozi stoletja in je bila tudi cerkvena glasba že izza Trubarjeve dobe pod njenim uplivom, je bil učinek tudi tembolj usoden.

Na ta moment so v popolnem umevanju takratnega položaja že opozarjali dalekovidnejši rodoljubi. Pa z nobenim vidnim uspehom. Manjkalo je namreč pri nas tiste izrazite, vsestransko ustvarjajoče muzikalne osebnosti, ki bi bila v stanu, tvarjati v pravem času, ko se je ustvarjala domača umetna pesemska oblika, tudi uspešen protiutež temu uplivu in začrtati postajajoči umetnosti samolastne razvojne smernice na podlagi narodne psihe. (Znaten je bil istotako upliv italijanske glasbe, ki je bila zlasti v operi dolgo časa dominujoča). Imenitnim takratnim skladateljem, in to so bili oni, ki so delovali v Ljubljani, je manjkal vpogled v narodovo dušo. Bila sta to Gašpar in Kamilo Mašek ter Anton Nedved, po rodu oz. pokoljenju Čehi, ki so istotako s slovensko skladbo vred gojili še nemško skladbo. Pri Hrvatih najdemo pa v tej dobi docela drugo sliko. Tam je ilizirem ustvaril podlago za postanek in razvoj narodne kulture, z vsemi njenimi značilnimi potezami. In ta se izraža že v glasbi. Pri nas pa je manjkalo potrebne dalekovidnosti in preudarjenosti, narodna moč se ni krepila in našla je ta nejasnost in nedoslednost svoj izraz v sodobni glasbi. Od domačih skladateljev te dobe moramo imenovati edinole Gustava Ivavca, kot

predstavnik, ki je ubral s srečo narodno struno, a se v svojem podeželskem, ozkem muzikalnem delokrogu ni mogel uspešno razvijati. To kaže že dejstvo, da so njegove pesmi kaj rade ponarodele in jih poje narod še danes. (Kje so moje rožice, Tam za goro, Slovenec sem i. dr.) In tako se je vršil prvi razvoj v duhu tuje glasbe. Na pogubonosno in nerodno posnemanje nemških pesemskih skladb je že mislil n. pr. Matija Majar, ko piše l. 1844 v Novicah, da so slovenske (umetne) pesmi sicer lepe, toda večidel zložene, kakor je ravno šega med učenimi (torej nemškimi komponisti), pesmi zlagati. Opozarja pri tem že docela pravilno na narodno blago, ki ni po »kakih šegah napravljeno, temveč zloženo, kakor človeku srce kaže«.*

Doba vzbujajoče se narodne zavesti pa bi bila rabila pesemskega gradiva, ki bi črpalo vsebino iz narodne duše. In tega nam je manjkalo. Ker je bila potreba po pesmih velika, so se nemške pesmi v skladbi ne samo posnemale glede oblike, temveč nemška besedila so se kratkoma prestavljala, melodije so se prenavljale in neizpremenjenim napevom so se podlagala slovenska besedila. In to često brezsmiselno. Tuje melodije so s tem mnogokrat ponarodele v neizpremenjeni, kakor v izpremenjeni obliki. (Na ta način sta n. pr. ponarodela »Popotnik pridem čez goro« z normanskim napevom in »Glejte že sonce zahaja« z nemško melodijo.) Tudi v tem oziru so se našli uvidetni rodoljubi, ki so opozarjali na to pogubonosno početje. Tako pišejo n. pr. Novice l. 1852: »Mnogo naših mojstrov (skladateljev) sili naše blago v tuj okov, kradejo napeve iz laških, francoskih in nemških spevoiger, čeravno so si viža in beseda naravnost nasprotni in zatirajo tako našo narodnost, naš čut, naše srce, da, ko bi ne imeli še nekaterih vrlih pesmarjev (skladateljev), bi sčasoma ves pesniski duh izmed nas izginiti moral. Kakor z jezikom, tako je tudi s pesmijo: oboje je pravo, ako je v duhu naroda.«

To ozkosrčno posnemanje nemških oblik se je uveljavljalo v tako veliki meri le pri nas. Zadrževal se je s tem vsak individualni razvoj glasbe in posledice so očitne še danes. (V razvoju umetne glasbe pri drugih slovanskih narodih ne opazujemo tega dejstva, vsled česar so ohranjala in razvijala narodno karakteristiko i v svoji glasbi.)

* »Te slovenske pesmi so večidel kratke, ljubke, proste, tako zložene, da jih že iz glave znaš, ako jih samo jedenkrat ali dvakrat slišiš; so stare po sto, po dve, tristo let in še starejše. Starejše so, bolj so lepe. Ako bi posebno lepe ne bile, bi jih Slovenci davno že bili opustili in pozabili. Od njih se mora učiti slovenski pevci in slovenski gošec, kako se mora zapeti in zagosti, da našim ljudem dopade.« — In na drugem mestu pravi:

»Ako začne družba peti, gre pesmica za pesmico. Znaajo jih toliko, da se samo čudiš, kako jih naši ljudje toliko v glavi obdržijo; to pa ne bi moglo biti, ako bi naš narod ne bil tako bister in prebrisane pameti. Kakor se razloči rožica, ki sama od sebe zraste na ravnem polju ali na planini zeleni od rože storjene, ki je v štavnini na prodaj — tako se razloči pesmica, ki jo narod poje, od nove pesmi, ki jo učeni izmislijo. Taka pesmica je prosta, ni visoko učena, pa vselej k sreči gre, ker iz srca pride.«

V dobi, okoli leta 1848, ko je bila slovenska pesem celo v Ljubljani redka prikazen in ko še o kakem pevsko-društvenem* pokretu pri nas sploh ni duha ne sluha, v tej dobi tudi ne moremo iskati v Mariboru kakih znakov slovenskega petja. Pač pa je bilo že mariborsko nemško pevsko društveno življenje v svoji prvi razvojni dobi. V tem času vendar, še ni nosilo v sebi odkritih znakov agresivne nacionalistiške organizacije, temveč, bilo je to društvo, pretežno družabnega značaja,** vsled česar najdemo med izvrševalnimi in podpornimi člani, kakor tudi odborniki prve dobe nekaj slovenskih rodoljubov, kakor Miklošiča, dr. Preloga, dr. Smeca i. dr.*** To predvsem družabno razmerje je odgovarjalo tudi značaju takratnega prebivalstva, ki je — kakor piše to domači zgodovinar Puff — sestojalo ponajveč iz obrtnikov in trgovcev in ki je živelo v precejšnjem blagostanju v bližini vinorodnih Slovenskih goric, s svojim pevsljubnim prebivalstvom. Razpoloženje za prijetno zabavo in s tem tudi za gojitev glasbe je bilo torej v Mariboru od nekdanj podano. V prejšnjih stoletjih je imel mestni »Musikmeister« nalogo, zaigrati s svojimi pomagači pri raznih prilikah, kakor pri pojedinah, gostovanjih, godovinah i. dr. (Zadnji tak »Musikmeister« je umrl v visoki starosti l. 1841). Tudi mariborski plemiči so bili naklonjeni glasbi. Grofje Kiesel, lastniki gradu, so imeli v 17. stoletju v službi domače kapelnike, med katerimi najdemo tudi nekega Božiča (Woschitsch). Meščanstvo je imelo svojo gardno muziko, ki se je oživila leta 1848 in na mesto katere je stopila po razpustu meščanske garde (l. 1849) mestna godba. L. 1863 je bila ustanovljena železničarska godba, današnja »Drava«. Tudi vojaške muzike so bile skozi daljša razdobja v Mariboru.

Ko so se v početku 19. stoletja začele ustanovljati glasbene šole in so se začela širiti moška pevška društva, je sledil v tem pogledu tudi Maribor. Učitelj na državni normalki, Anton Tremmel (1778—1849) je ustanovil l. 1825 Musikverein, ki se je izcimil iz Kasinovercina (ki je bil ustanovljen l. 1823 in ki je v početni dobi tudi gojil glasbo). Poslovati pa je začel Musikverein še-le leta 1841. Stavil si je bil nalogo, vzdrževati glasbeno šolo, ter gojiti posvečno in cerkveno glasbo. Štel je v svoji početni dobi že 60 izvajajočih udov (pevcev

* Matija Majar piše o tem v Novicaš (1844) da se Ahacljeve pesmi sicer pojo, a najraje od žensk. Tem se pridružijo še druge, ki se niso natisnjene, a že znane. Posebno okoli Celja so razširjene. (Najbrž Hašnikove.) — Kako so se pa popevale te pesmi? Ker ima Ahacljeva zbirka, kakor tudi priloga k Slomšekovim Drobničam, le eno- in dvo-glasno prireditve, si moremo misliti izvajanje le v taki večglasnosti, ki je v narodu običajna in ki temelji na prirojenem čutu za harmonijo. In taka harmonizacija se kratkoma ni zapisovala!

Prve muzikalne prireditve s slovenskim zborovim petjem so pa bile besede, ki so se prirejale v gledališču v Ljubljani. Obsegale so m. dr. že ženske in moške zборе; nepoznani pa so bili še mešani zbori. (Muzikalni del teh besed sta preskrbovala Kam. Mašek in Fleišman.)

** Njegovo geslo je bilo: Eintracht, Freundschaft, Fröhlichkeit.

*** To pa le v predčitalniški dobi, kajti pri petju se je javila najprej narodnostna obmejitev, medtem ko se je vršil proces ločitve v drugih področjih družabnega življenja počasneje.

in instrumentalistov) ter 160 učencev. Iz tega društva se je izcimil l. 1846, ko so bila po dolgem boju tudi v Avstriji moška pevška društva dovoljena, »Männergesangverein«. Društvo je štelo v začetku okoli 20 izvršujočih (in do 150 podpornih) članov ter je prirejalo razen koncertov, produkcij in pevskih venčkov še mešane sestanke, pustne veselice, izlete, podoknice, godovine i. dr. Gofilo je tudi cerkveno glasbo. Svoje manjše prireditve je imelo v prostorih takratne pivovarne, večje pa v gledališču (ki je bilo dograjeno l. 1852, ker je bila kazinska dvorana dozidana še-le l. 1864). V lažje umevanje celokupnega muzikalnega položaja bodi omenjeno, da je štel Maribor pred dograditvijo južne železnice (1847) 5000 prebivalcev, katero število se je po tej dobi, osobito pa še po dograditvi koroške železnice (1863) nagloma pomnožilo.

Z velepomembnim prevratnim letom 1848 so se razmere tudi za Slovence izpremenile. Kot enakopraven narod so začeli naglaševati svoje pravice do obstanka in razvoja. Na Dunaju, v Gradcu, Ljubljani, Celovcu, Trstu in Gorici so se ustanavljala Slovenska društva.*

Treba je bilo vzbujati narod, da se zaveda svojih pravic in da se vzdrami iz svoje nezavednosti. V ta namen so služile razen časopisov še razne društvene prireditve z govori, gledališkimi nastopi in s petjem. Pri teh prilikah se je že oglasila kaka domoljubna pesen. V mislih pa ne smemo pri tem imeti urejenega zborovega petja, s kakršnim so že tedaj razpolagali n. pr. Nemci. Sploh opazujemo v tej dobi pri nas neko nepripravljenost na potrebe časa, mnogo nejasnosti in nedoslednosti, kakor še pomanjkanje velikopoteznosti v organizaciji dela.

Da se je slovenski živelj v Mariboru že v l. 1848 oglašal, dokazuje poročilo v Novicah, ki omenja, da so se pridobljene svobode radovali Nemci in Slovenci, ter so se razlegali po mestu zajedno živijo in hoch-klici. Vsekakor pa so bili med predstavniki takratnega slovenskega pokreta že mariborski dijaki-gimnazijci.

Na postanek slovenskega glasbenega življenja v Mariboru pa je osobito uplival slovenski muzikalni pokret v bližnjem Gradcu, kjer je prirejal v letih 1850—51 dr. Benjamin Ipavec intimne in javne slovenske besede z izbranimi pevskimi točkami, med katerimi so se že nahajale prve njegove zborove skladbe. Zadržal je sicer začasno ta razvojni proces zloglasni Bachov absolutizem, ki je nastopil l. 1851 in ki je zamoril vse pridobitve l. 1848. Ker so bila prepovedana vsa društva političnega značaja, se je osredotočilo vse slovensko družabno življenje le na manjše prijateljske kroge. Pri taki zabavi se je kaj rado tudi popevalo in številne napitnice in zdravičke iz te dobe nam nudijo nekako sliko takratnega razpoloženja, ko je vladal na vsem poli-

* Slovensko društvo v Ljubljani je l. 1848 izdalo dva zvezka »Slovenske Gerlice«, katera smatramo lahko za prvo slovensko posvetno muzikalno publikacijo v ožjem pomenu. Druge pesemske zbirke iz nastopne dobe so: M. Vilharjeve »Šestke«, Fleišmanove »Besede«, ter Riharjeve (1853) in Hašnikove pesml. (1854). Vilharjeva domorodna »igra s pesmami« (Jamska Ivanka) je izšla l. 1850.

tiškem polju zastoj. Sodobni skladatelji so se trudili, zadostiti potrebam časa in so zato zlagali številne »poštene zdravičke«, ki naj bi nadomestovale »grde in nespodobne, ki so se tako močno razpasle.«* (Predgovor k Pesnarici šentjurskih domorodcev iz l. 1859). Nazivljamo pa to dobo lahko kot dobo zdravičk. Kruti absolutistični čas so sicer tudi čutila nemška društva in mariborski Männergesangsverein je v letih 1856—59 celo zaspal. Slavnostni govornik ob priliki 25 letnice tega društva (1872) je o tej dobi rekel sledeče: »Lassen wir schweigen über die bitteren Enttäuschungen, welche jenen frohen, hoffnungsvollen Tagen (des Jahres 1848) folgten; ein vernichtender Frost versengte die kaum erschlossenen Blüten des Freiheitsbaumes der schon errungenen Volksrechte. Die Zeit der eisernen Reaktion, welche auf dem ganzen öffentlichen Leben lastete, war wahrlich nicht angetan, das Vereinsleben zur gesunden Entwicklung gelangen zu lassen.« Jasno je torej, da v tem času ne bomo mogli iskati znakov slovenskega družabnega življenja v Mariboru. Poročevalec Novic (1857) toži tudi, kako je v Mariboru vse umetniško in družabno življenje »mršavo«, Mariboržanom sicer ne manjka novcev, pač pa družabnega smisla.

In vendar moremo ugotoviti prvi pevski pokret v Mariboru uprav v tem času. Svoj postanek sicer ni imel v tukajšnjih družabnih razmerah, ki za to niso bile pripravne, pač pa se je javil pri tukajšnji srednješolski mladini na gimnaziji.

Ko se je l. 1848 slovenščina uvedla v srednje šole, je dobila mariborska gimnazija sčasoma tudi svojega posebnega učitelja za ta predmet (1853). Nacionalna misel se je pri mladini začela hitro širiti in gimnazija je postala nekako torišče takratnega slovenskega življa v Mariboru. Mnogo tukajšnjih višjegimnazijcev, osobito oni iz vzhodnega dela Štajerske, je namreč študiralo nižje razrede v Varaždinu, ter imelo tam priliko, seznaniti se z razvitim političkim življenjem na Hrvaškem.** In ta vzbujena narodna zavest se je začela prav kmalu javljati ob raznih priložnostih. Tako so se n. pr. l. 1850. ob priliki odlikovanja veroučitelja Dav. Trstenjaka že oglašali slovenski dijaki z živjoklici.

L. 1855 je bila na vzporedu sklepne gimn. slovesnosti slovenska deklamacija; (bili so to Schiller-Koseskijevi Ilikovi žerjavi). Navdušen dopisnik v Novicah pravi: »Da te prikazni še do letos nismo doživeli, zato hvala gospodu ravnatelju gimnazije in vsem učiteljem, da so tudi sramežljivi slovenski modrice odprli pot v sveto vežo višjih ved«. Do prvega javnega slovenskega petja na tem zavodu je prišlo že v naslednjem letu. Ko je bil l. avgusta 1857 svečan sklep šolskega leta in se je zavod poslavljaj od svojega dosedanjega ravnatelja Herbeka, so bile na slavnostnem vzporedu pesmi v nemškem, latinskem,

* V tem oziru je deloval tudi Slomšek.

** Tako med drugimi tudi slavist F. Miklošič, ki je bil v Mariboru in pozneje v Gradcu duša narodnostnega gibanja med dijaki.

češkem, slovenskem in madžarskem jeziku. Slavnost je bila bolj intimnega značaja in smatramo jo lahko kot pripravo na prvi javni nastop slovenske pesmi, ki se je vršil v naslednjem letu, ko je ravnateljaval J. Lang, velikopotezen in glasbi zelo naklonjen mož.* Zavod pa je imel v Janezu Miklošiču, učitelju na okrožni glavni šoli, zelo spretnega in navdušenega pevskega učitelja. Letno poročilo (1858) pravi, da se je drljaški zbor pod njegovim vodstvom izredno izpopolnjeval. Tekom šolskega leta so pevci pri marsikateri veseli in slavnostni priliki nastopali, ter v velikonočnem tednu proizvajali v cerkvi celo Palestrinov »Miserere«. V tem letu se je vršila tudi proslava stoletnega obstoja zavoda, in sicer 2. avgusta, v veliki grajski dvorani, ki je bila najlepša takratna mariborska dvorana**, in kjer so se vršile običajno večje gimnazijske slavnosti. Na vzporedju te javne slavnosti je bila prvič tudi slovenska pesem in sicer Bl. Potočnikova: »Zvonikarjeva« ter hrvatska budnica: »Ustanimo, zarja puce.« Poročevalce v Novicah pravi, da je prva »v srcih poslušalcev izbudila nežne čute milohotnosti tako, da so po dokončani pesmi posebno gospe na glas krikale: Oj, kako je ta pesem lepa! Po istotako slovenski deklamaciji pa je zagrmela junaška pesem »Ustanimo«, ki je elektrizirala vse poslušalce tako, da so po končani pesmi od vseh strani doneli glasni bravo in živijo.«

S tem je stopila slovenska pesem zmagovito v mariborsko javnost in podlaga nadaljnemu razvoju je bila ustvarjena. Ves ta pokret je zvezan z osebo takratnega pevovodje Miklošiča. Naključje je tudi hotelo, da je utemeljitelj slovenskega glasbenega življenja v Mariboru služboval na istem zavodu, kakor pred njim ustanovitelj mariborskega Mušikvereina in Männergesangsvereina, namreč na državni normalki.

II. Janez Miklošič (Miklosich).

»Pravi mož na pravem mestu.«
(A. B. Layard).

Janez Miklošič se je rodil 29. V. 1823 v Radomerščaku pri Ljutomeru kot sin razmeroma premožnega kmeta. Posamezni »vzorni« učitelji so takrat pripravljali nadarjene mladeniče za učiteljski stan, predvsem pa so jih poučevali v glasbi. Po posešanju tromesečnega tečaja na preparandiji so bili taki kandidati usposobljeni za pouk na trivialnih (podeželskih) šolah. Miklošiča najdemo po dovršenem takem tečaju (1842) kot učitelja v Lučanah (Leutschach), kjer je služboval do l. 1844. Po dovršenem polletnem tečaju za mestne šole (1845) je bil nameščen v Stadlu nad Murau-om (1845—48) in

* Bil je tudi napram Slovencem pravičen. V poročilu o izletu v Jarenino (1864) čitamo, da je vzpodbujal slovenske dijake, da zapoje »Naprej«. Povodom njegovega odhoda iz Maribora se ga spominja Slovenski Gospodar kot pravičnega ravnatelja.

** V tej dvorani je n. pr. koncertiral l. 1858 slavni pianist Fr. Liszt ob priliki svojega potovanja v Rim.

v letih 1845—51 v mestu Murau (Gornje Štajersko). Leta 1851 je dobil službo glavnega učitelja na c. kr. okrožni glavni šoli (normalki), s katerim zavodom je bila spojena tudi preparandija. Služboval je kot elementarni učitelj ter učitelj petja. Imel je dokaj prilike, stopati v stik z mariborskimi glasbenimi krogi, kar je uprtilo na njegov muzikalni razvoj. Užival je ugled kot izboren učitelj, v družbi pa je bil priljubljen vsled svojega taktnega in skromnega nastopanja. Posebno je slovel kot izboren organist, vsled je česar je bil tudi pozvan za učitelja petja na gimnazijo. Ministerstvo ga je ob priliki druge namestitve l. 1874 tudi dispenziralo od polaganja učnega izpita iz tega predmeta. Na gimnaziji je našel prvo polje muzikalnemu udejstvovanju. Ko je s priložnostjo Slomškovi dospel semkaj tudi njegov stolni organist P. Manich,* je bil Miklošič s tem priznanim glasbenikom v stalnem stiku. Po uvedbi novega šolskega zakona je služboval na državni vadnici kot elementarni učitelj do svoje upokojitve l. 1890. Poučeval je še petje na učiteljišču v 3 tedenskih urah, ter klavir v 2 urah. Kakšen ugled je užival med mariborskim učitelstvom, dokazuje njegova izvolitev za učiteljskega zastopnika v mestni šolski svet l. 1869, katero funkcijo pa je odložil že l. 1870. Za zasluge je bil l. 1882 odlikovan z zlatim križcem. Poročen je bil z Regino Bancalarijevo, iz ugledne mariborske družine, iz katerega zakona sta bila rojena dva otroka, Dominik in Hefena. Umrli je l. 1901 (3. avgusta) v visoki starosti 77 let.

Miklošičevo delovanje se deli v muzikalno in šolsko-didaktičsko.

a) Muzikalno delovanje kot učitelja petja in zborovodja.

V svoji dolgi službeni dobi je kot spreten in vztrajen praktik na obeh zavodih, na gimnaziji, kakor tudi na preparandiji in poznejšem učiteljišču, povzdignil petje do doslej še nepoznane višine. O uspehih poročajo sodobne novine, kakor tudi gimnazijska letna izvestja. V učencih je znal vzbujati ljubezen do petja, kar dokazuje dejstvo, da je bilo v njegovi dobi število učenecv, ki je obiskovalo ta neobvezen predmet, izredno visoko. Že v začetku njegovega učiteljevanja na gimnaziji je bilo 140—160 pevcev (mešani in moški zbor). Kot vodja čitalniškega petja je pa položil temelj slovenskemu petju v Mariboru in začrtal njegove prve razvojne smernice. Sledil je nepričakovani pevski razmah in to ne samo

* Peregrin Manich je bil rojen l. 1812 na Češkem. Služboval je več let kot učitelj ter bil pozneje kot samostanski organist v Admontu, ter kot stolni organist v Št. Andražu, odkoder se je s Slomškom preselil v Maribor. Poučeval je tukaj kot pomožni učitelj instrumentalne predmete na učiteljišču (do l. 1876), kakor tudi na zavodu šolskih sester. V početni dobi je bil v zvezi s čitalniškim petjem, katero je tudi nekaj časa vodil. Udeležil se je natečaja glede vglasbtve mariborskega čitalniškega gesla. Ob priliki odkritja Slomškovega spomenka je v stolni cerkvi izvajal znamenito Palestrinovo Missa papae Marcelli. Služboval je kot organist do l. 1892 ter umrl l. 1897. Marsikatera skladba in prireditve v Slomškovih Drobntatcah izvirna brezdvomno od njega, osobito, kjer ni posebej imenovan skladatelj. Istotako je bil Slomšku svetovalec (s katerim je bil od l. 1847 naprej v stiku) v muzikalnih zadevah. V službi kot regens chori mariborske stolne cerkve, mu je sledil L. Hudoverntk.

v Mariboru, temveč tudi v krajih, ki so bili v ožjem stiku z Mariborom. Maribor je postal muzikalno središče svojega ozemlja in njegov upliv se je raztezal po celem bivšem Spodnjem Štajerskem. V svojem delovanju za povzdigo narodne prosvete ga je vodil isti idealizem, katerega zasledujemo tudi v delovanju njegovega, 10 let starejšega brata Franca Miklošiča, ki je bil v svojih dijaških letih duša narodnostnemu gibanju med dijaki v Mariboru in Gradcu. O vestnosti njegovega delovanja pa priča najbolj dejstvo, da je v dobi, ko je bil prevzel čitalniško petje, opustil v najlepšem razvoju se nabujajoče petje na gimnaziji in to radi preobilne zaposlenosti. Vzprejel pa je spet pouk na gimnaziji (l. 1874) in ga opravljal do l. 1880, ko je čitalniško petje zamrlo. V dobi njegovega učiteljevanja se je pomnožilo število tedenskih učnih ur od tri na pet. Za njim je predmet začel propadati in l. 1897 n. pr. najdemo vpisanih komaj 40—50 učencev za petje, dočim se je splošno število učencev, vsled ustanovitve paralelk izredno pomnožilo. Slovensko petje je pri nemških učiteljih začelo ginevati in ob priliki otvoritve novega šolskega poslopja (1892) ni bilo več na vzporedu slavnosti nobene slovenske pesmi in ob priliki blagoslovitve šolske zastave (1898) istotako ne. Gimnazijski pevski zbor je nehaj obstojati.

Kot vesten zborovodja je Miklošič skrbel predvsem za ustanovitev muzikalnega arhiva. Položil je temelj notnim zbirkam v čitalnici, na gimnaziji in na učiteljišču. In v tem leži ogromno dela, kajti prepisovati in pomnoževati je bilo treba vse note. Izvršil je to večinoma sam. Tako je n. pr. gimnazijski muzikalni arhiv štel po desetletnem obstanku (1865) že 72 cerkvenih in 62 posvetnih zborov (nemških in slovenskih). Med temi se nahajajo hrvatske, slovenske in nemške budnice. Celokupni zbor je popeval namreč istotako Naprej, Kdo je mar i. dr. kakor tudi Des Deutschen Vaterland, Die Wacht am Rhein i. dr. V celi predvojni dobi, torej v dobi 60 let, pa se je obseg omenjenega arhiva komaj podvojil, kar dokazuje intenzivni početni razmah.

Kot vsestransko delujoč pevovodja se je trudil Maklošič osobito za povzdigo cerkvenega petja. Šolske maše v stolni cerkvi, kjer so popevali učiteljiščniki, so bile priljubljene in dobro obiskane. (Pelo se je menjaje latinsko, nemško in slovensko.)

b) Delovanje Miklošičevo kot skladatelja je le lokalnega pomena. Njegove skladbe ne vsebujejo onih muzikalnih potez, ki bi jim zagurale trajno vrednost. Namenjene so bile domačim potrebam in potreba časa jih je ustvarila. Najbolj popularna je postala njegova prva maša (O zlata ura) za moški zbor, ki je izšla v tisku (1863) in se dolgo let popevala tudi na deželi, osobito pri primicijah. Najboljši del je »Svet«.

Od Miklošičevih zborovih skladb se nahajajo kot rokopisi v omenjenih treh arhivih:

** Za mešan zbor priredil o. H. Sattner (1922). V založbi Jugoslovanske tiskarne.

Mar-l-bor* (geslo Slovenske čitalnice). — Slovenska dežela. — Ali smem Slovenec biti? — Prijazno se pobratimo. — Urno naprej! — Vsačina (kritica slovenskih pesmi). — Razen že omenjene slovenske maše je zložil Miklošič še drugo mašo za moški zbor (Gospod, usmili se) in sicer kot poslednje delo pred svojo smrtjo. Nekatero šolske pesmi se nahajajo v Majcenovi zbirki »Šolska pesmarica.«

Kot pevovodja in skladatelj je bil Miklošič v trajnem stiku z bratoma Ipavcema, katerih kompozicije je često proizvajal, mnogokrat v prvič. Njegov čitalniški zbor je slovel in je bil uemara za ljubljanskim čitalniškim zborom najboljši takratni slovenski zbor.

c) Kot priznan elementarni učitelj se je udejeval Miklošič tudi na polju ljudskošolske didaktike. L. 1874 je sestavil »Stenske tablice za čitanje«, l. 1878 je izšla njegova »Začetnica in prvo berilo, l. 1881 pa »Slovensko-nemška začetnica«. Osobito Začetnica je bila v ljudskih šolah dolgo let v uporabi.

III. Doba čitalniškega moškega zborovega petja. (1.61—1884).

»Budite v petju svoj narod,
naj se v omiko žene;
oblajajte veseli god
Slovenije oživljene.«

A. M. Slomšek.

V gimnazijskem petju smo našli prvi slovenski pokret v Mariboru in to še pred nastopom nove ustavne dobe. Ko je toraj nastopil novi čas, z novimi potrebami, so bili mariborski Slovenci nanj takorekoč že pripravljeni po delovanju srednješolske mladine.

Duša takratnemu nacionalnemu pokretu je bil dr. Janko Sernee (1839—1908), ki je leta 1861 bil prišel iz Karlovca, ter prinesel s seboj mnogo navdušenja in ljubezni do slovenskega sveta. Bistvenega pomena je še bila premostitev škofijskega sedeža v Maribor in bivanje škofa Slomška v Mariboru (1859—62). Sam velik prijatelj petja, je pospeševal isto pri vsaki priliki, v šoli, v cerkvi, v družbi in v javnosti. O njegovem produktivnem delovanju na tem polju pa danes ne moremo več dobiti zanesljive slike, ker ne moremo ugotoviti, katere skladbe, ki jih je objavljial v svojih Drobtincah, so njegove, katere je prenarejal in katerim je podlagal besedila. Izvstno je tudi nabiral narodno blago ter uporabljal narodne motive, kar je bilo tem lažje, ker je mnogo bival med preprostim narodom. Originalnih skladb je pa najbrže malo — in to osobito posvetnih — sicer bi se gotovo bile iste proizvajale ob priliki njegove spominske svečanosti l. 1864, ko je bil spomin nanj še živ.

* Čitalniški odbor je pozval skladatelje, da vglasbijo dr. L. Tomanovo besedilo (1862). Odzvali so se s skladbami: Manich, Benjamin Ipavec, Miklošič in učitelj Semlič. Miklošičeva skladba je bila sprejeta radi »priproste lepote«. (Glej »Tabor«, 1923, 25. Xl.)

Uprav v dobo njegovega bivanja v Mariboru pride tudi ustanovitev čitalniškega petja. Dočim ga je pozdravil ob prihodu v novo stolnico l. 1859 Männergesangsverein s podoknico, se je poslavljaj od njega po treh letih na pokopališču že čitalniški zbor z Jenkovo nagrobnico: »Blagor mu«. Bilo je to prvo slovensko petje na mestnem pokopališču; izzvalo je pri občinstvu mnogo občudovanja.

Razmeroma kratka doba od marčne revolucije pa do proglasitve ustave (1848—1861), se je torej položaj Slovencev sploh, kakor še posebej Slovencev v Mariboru že izdatno izpremenil. Vzbujena iskra narodne zavesti je klila dalje ter našla izraza v slovenskih budnicah, ki so stopale na mesto prejšnjih zdravic in ki so nastajale po vzoru hrvatskih budnic. Bile so to sledeče: Rihar — Slava Slovincu; Savica; Želja Slovenca na tujem; Jenko — Naprej (1860); Pobratimija; Rojakom; Bratje Slovinci smo; G. Ipavec — Slovenec sem; Ustanimo, zarja vstaja! B. Ipavec — Kaj bliska se v jasnem; Kdo je mar? Vilhar — Slavjanke; pozneje še: Hajdrili — Adrijansko morje; Od Urala do Triglava; A. Leban — Molitev; Slava Slovincem, Bolj lokalnega pomena so pa ostale Miklošičeve budnice, ki so omenjene pri njegovem životopisu. Dosegle so pa te skladbe svoj namen: Vzdrmile so rojake in pripomogle so k zmagonosni širitvi slovenske pesmi, ki odslej ni več manjkala pri nobeni zabavi, ne doma, ne v šoli in ne v javnosti. In tako najdemo tudi v Mariboru zbirajoče se slovenske pevce poprej, nego je še ustanovljena čitalnica. Iz njih sredine je takorekoč vzrasla ta prevažna kulturna institucija takratne dobe. V l. 1861 otvorena Slovanska čitalnica (ki je prva za ljubljansko), je postala tudi takoj torišče pevskemu in muzikalnemu pokretu. Petje je bilo odslej s čitalnico vedno tako ozko spojeno, da si en del brez drugega niti predstavljati ne moremo. Je cvetelo petje, potem je uspevala tudi čitalnica, in ko je liralo petje, je nazadovala tudi čitalnica. Otežkočeno je bilo pa stališče slovenskemu petju v Mariboru s tem, da je bil tukaj zavedni slovenski živelj maloštevilen. Tembolj moramo občudovati veliko življenjsko silo, vztrajnost in mladeniško navdušenje tega majhnega organizma. V tem oziru je celo prekašal nemški Männergesangsverein, kajti glede števila izvršujočih članov sta si bila oba zbora v početku precej enaka.

Gojili pa so Slovenci v tej dobi v Mariboru izključno moško zborovo petje; za ustanovitev mešanega zbora še niso bili podani pogoji.* Glede zunanje oblike pa so čitalniške prireditve posnemale takratne češke »besede«. Bile so to prireditve z mešanim vzporedom. Glavni del je tvoril govor (različne vsebine)** pred katerim in po katerim so se vrstile deklamacije ter pesemske in in-

* Mešanega zborovega petja tudi Nemci v tej dobi niso gojili. Prve večje prireditve z uporabo mešanega zbora je bilo proizvajanje kantate: Romberg-Schiller-Glocke, v mestnem gledališču l. 1867..

** Tako je n. pr. govoril pri taki priliki Slomšek (l. 1861) o mlini materinega jezika.

strumentalne točke. Razločevale so se velike in male besede. Male besede so se prirejale mesečno, v zimski dobi tudi po dvakrat na mesec v društveni sobi in to navadno ob nedeljah, z začetkom ob pol 7. Namenjene so bile predvsem domačim članom in vpeljanim gostom. (Čitalniški prostori so se nahajali takrat na Rotovškem trgu št. 3, na to v Lekarniški ulici št. 6 in pozneje v Jurčičevi ulici št. 7.)

Te domače prireditve so bile često posvečene spomenu kakega narodnega veljaka (tako n. pr. Vodniku, Slomšku, Prešernu i. dr.). Velike besede so se prirejale v poletni dobi vsakega leta ter so bile namenjene širjemu občinstvu, zlasti okoliškemu. Vršile so se v dvorani takratne pivovarniške gostilne v Strossmayerjevi ul. 5, ki je bila istodobno največja in najpripravnejša gostilniška dvorana v Mariboru.* Pri tem, ko so nastopali pri malih besedah domači pevci, so se k velikim besedam pritegnili tudi zunanji. Od svoje ustanovitve je imel domači zbor redne dvakratne tedenske vaje. Pri malih prireditvah je nastopalo do 16, pa tudi do 40 pevcev, pri velikih celo do 60. Zunanji pevci so prihajali iz Frana, Slovenske Bistrice, Sv. Lenarta, Ptujja in Jarenine. Ti-le, so imeli z domačimi pevci skupno glavno vajo pred nastopom, često pa so bili tudi vabljeni le k zadnjim skušnjam. Sodelovali pa so pri petju tudi tukaj bivajoči Čehi** in na vzporedih najdemo često češke skladbe. Pa tudi stare hrvatske in srbske budnice so se kaj rade popevale radi njih izrazitosti. Bile so to sledeče: Lisinski — Pušku na klin; Popotnica hrvatskega junaka; Fr. Kuhač — Začinka (z v »majko« izpremenjeno »Milko«); D. Jenko — Na moru; Srbska popotnica (Rado ide Srbin); Kukuljević — Gde je slavjanska domovina? — Razen teh še: Skroup — Bivali Čehovi; Bendel — Slovani; Glinka — Ura!

Od slovenskih skladb so se popevale: Ipavčeve, Vilharjeve, Maškove, Fleišmanove, pozneje tudi Nedvedove, Foersterjeve in Gerbičeve. Skladatelji lokalnega pomena so ostali razen Miklošiča še Gregor Tribnik (»Slavčku«, »Napitnica«) ter D. J. Ripšl (»Z Bogom«). Najožjisti izmed skladateljev sta pa imela z mariborskimi pevci oba Ipavca. Njune skladbe so se često tukaj prvičkrat proizvajale, med temi Benjamin Ipavčeva kantata »Kdo je mar?«, ki je bila v tej dobi nekak višek kompozicijske oblike.*** Ob proizvajanju te skladbe je bilo občinstvo vedno in vedno navdušeno in poročevalci so bili mnenja, da se

* Tam je imel svoje prireditve M. G. V., ki se je pozneje s preselitvijo pivovarne h Götzu tudi presell tje kaj.

** Bili so to predvsem inženjerji in uslužbenci, ki so bili do l. 1863 zaposleni pri graditvi koroške železnice. Istotam zaposleni nemški inženjerji so l. 1859 sodelovali pri reorganizaciji Männergesangsvereina, ki je bil zaspal.

*** Koseskega »Kdo je mar?« je uglasbil tudi Gašper Mašek, kakor pozneje Gustav Ipavec. Leta 1863 je bila v Novicah razpisana nagrada za najboljšo kompozicijo te pesnitve. Zahtevala se je vglasbitev besedila v celoti, medtem ko so doslej skladatelji večinoma komponirali v obliki narodnih pesmi, t. j. vse klitice z istim napevom. Nagrado je dobil K. Mašek. B. Ipavčeva kompozicija je bila objavljena, (1864), G. Ipavčeva je ostala v rokopisu.

sedaj Slovenci že lahko merijo z drugimi večjimi narodi. Benamina Ipavca so šteli sodobniki z Riharjem vred med največje slovenske skladatelje, prvega na polju posvete, drugega na polju cerkvene glasbe. Mnogo izpodbude je dala sodobnim skladateljem Razlagova pesmarica (1863), ki je bila zelo razširjena in popularna.

Razen moškega zbora so pri prireditvah še nastopali solisti in solistinje, domači kakor tuji. Od zadnjih se imenuje osobito operna pevka Kletnerjeva iz Gradca (rojena Čehinja), grofica Thurn in notar Radaš iz Slov. Bistrice ter nekaj drugih. Nastopali so pa tudi vijolinisti in pianisti, citraši ter pevski kvarteti, osobito v početni dobi oni iz Št. Jurta ob južni železnici (Ipavčev).

Obisk takratnih čitalniških prireditev se mora imenovati uprav časten in to osobito, če ga primerjamo s posepom, kojega zaznamujejo istočasne nemške prireditve. Manjše običajne prireditve so dosegle obisk 200—300 oseb, katero število pa zaznamujejo tudi čitalniške besede in če je dosegla prva čitalniška velika beseda (1862) posest 700 oseb, moramo to število imenovati uprav velikansko.

Da se je gojil stik s prebivalstvom okolice in se je tudi tukaj delovalo v smislu nacionalne probuje, so se prirejali v pomladanskem in poletnem času nedeljski izleti. Tako n. pr. v Fram, Slov. Bistrico, Ptuj, Ljutomer, Jarenino, Ruše, Sv. Marjeto ob Pesnici in Gornjo Polskavo. Predpoldne so peli pevci v cerkvi večinoma Miklošičevo mašo, popoldan pa je bila narodna veselica na kakem gostilniškem vrtu (v obliki besede). Da je to smotreno delovanje tudi rodilo zaželjeni sad, dokazuje dejstvo, da so bili imenovani kraji v mariborski okolici vedno med narodno zavednimi.

Mariborska čitalnica pa je še uplivala na postanek in razvoj čitalniškega petja podrugod, osobito v bližnjih mestih in trgih. Mariborski pevci so nastopali pri ustanavljanju drugih čitalnic in dajali so izpodbudo nastanku čitalniških zborov. Tako so n. pr. l. 1864 ob priliki otvoritve čitalnice v Ptuj nastopili pod vodstvom Miklošičevim. V Ptuj je na to nekaj let prospevalo čitalniško petje, dokler ga ni zadela ista usoda, kot mariborsko. (Ugotoviti pa je, da se je v Ptuj začelo slovensko petje skoraj istočasno razvijati, kot nemško, kajti ondotni M. G. V. je bil ustanovljen l. 1863, torej samo eno leto pred čitalnico.) Ravnotako so obiskali mariborski pevci Ljutomer in Slovensko Bistrico, kjer so v tej dobi nastale čitalnice (1868). Le Celje je bilo pod uplivom Ljubljane in ob priliki otvoritve ondotne čitalnice (1862) so nastopili tam ljubljanski čitalniški pevci (pod vodstvom Nedvedovim).

Iz navedenega vidimo jasno začrtan in organiziran delovni program, ki je dosegel tudi nepričakovan muzikalni razmah. Male besede so vzdrževale družabni stik z domačini, velike besede pa so bila shajališče takratnih duševnih slovenskih voditeljev. Tukaj so dobivali pesniki in skladatelji nove vzpodbude in uprav v Mariboru so se rodili načrti najdalekosežnejšega kulturnega in političnega pomena; kakor je to n. pr. »Slovenska Matica« (1863), prireditve zborov, ustanovitev političnih časopisov »Slov. Gospodar« in »Slov. Narod«.

Ker so bili predpogoji za uspešno gojitev petja podani, se je osredotočilo delovanje mariborske čitalnice predvsem na to stran, medtem, ko so druge čitalnice, ki niso imele na razpolago zadostnih pevskih moči, raje prirejale gledališke predstave in so s tem sredstvom vzbujale narodno zavednost. (Mariborska čitalnica je n. pr. še-le l. 1866 priredila prvo gledališko predstavo, pri kateri priliki se je igral »Črni Jurj.«.)

Ker so bile v tej dobi muzikalne publikacije še redke, je bila nabava notnega gradiva zelo otežkočena. Vse se je moralo takorekoč spisovati in prepisovati. Koliko podrobnega dela je bilo v tem nakopičenega, je dokazal čitalniški arhiv, ki je štel 223 številik moških zborov, k večjemu delu iz prve dobe čitalniškega petja in to z vsemi potrebnimi glasovi.

Enega dejstva še ne smemo prezreti, ki je omogočilo nemoteni razmah prvega slovenskega petja, in to je bila strpnost takratnih nemških someščanov v nacionalnem oziru. Nemška nacionalna politika še do dobe nemško-francoske vojske ni zasledovala agresivnih ciljev. Tako so se n. pr. udeležili nemški turnerji vzprejema ljubljanskih Sokolov (1864) in še poročevalec ob priliki proslavljanja 25 letnice M. G. V. (1872) se je te točke dotaknil z besedami: »Mit Stolz müssen wir sagen, dass der Friede zwischen zwei Stämmen des Landes trotz der heftigen Stürme im Gesamtreiche nie ernstlich getrübt wurde. Möge es auch in Zukunft so bleiben.«* Mestna godba je tudi početkoma sodelovala pri večini slovenskih prireditev, osobito pa pri zabavnem delu.

V kronološkem redu hočemo poročati še o večjih prireditvah, ki so se vršile v prvem dvajsetletju obstoja mariborske čitalnice.

L. 1862. Praznovanje prve obletnice (3. avgusta). Božja služba v cerkvi sv. Alojzija, kjer se je prvič pelo slovensko in sicer Miklošičeva maša. Zvečer velika Beseda v gostilniški dvorani v Strossmajerjevi ulici št. 5. Mnogobrojen obisk iz cele Slovenije (okoli 700 posetnikov). Navzoči so bili vsi narodni veljaki tedanje dobe, tako: dr. L. Toman, Bleiweiss, Murko, Krek, oba Ipavca, B. Rajč, D. Trstenjak, O. Caf i. dr. Velikansko navdušenje in istotaki moralni uspeh. (Natančnejši opis v Novicah).

L. 1863. Velika narodna slavnost. Tisočletnica v spomin začetka apostolskega delovanja sv. Cirila in Metoda (l. 863). Vršila se je v nedeljo, 3. avgusta, na Scherbaumovem posestvu »Brandhof« za vojašnico kralja Petra (za koroškim kołodvorom). Pričela se je z božjo službo v Alojzijevi cerkvi in končala se je drugi dan na isti način. Pri popoldanskem slavlju je bilo navzočih okoli 6000 ljudi iz vseh krajev Slovenije.** Slavnostni vzpored je obsegel govore, deklamacije in pevske točke. Zvečer so pokali možnarji, švigale so rakete

* Medtem pa je bil nasprotni kurs že v toku.

** Ako je cenitev posetnikov zastran poročevalca v Novicah točna, potem je ta slavnost glede števila posetnikov prekosila tedanje nemške prireditve. Tako se n. pr. poroča o ljudski veselici povodom »Sängerfesta« l. 1862 na Felberjevem otoku, da je bilo navzočih 4000—5000 ljudi in približno isto število posetnikov je dosegel »Sängerbundesfest« l. 1868, pri katerem je med drugimi nastopilo 800 pevcev.

in na bližnjih gorah so goreli kresovi. Bila je to največja slovenska manifestacija v predvojnem Mariboru, kakor gotovo tudi ena največjih v takratni Sloveniji sploh.

L. 1864. Slomškova slavnost (24. IX.) v pivovarniški dvorani v Strossmajerjevi ulici 5. Korporativno se je udeležil te slavnosti ljubljanski Sokol. Popoldan je bila skupna telovadba, zvečer velika beseda. Na vzporedu so bile večinoma vglasbene Slomškove pesnitve (predvsem Ipavčeve). Prvič se je tu izvajal B. Ipavčev »Kdo je mar?« iz čistega dohodka se je založila glavnica za Slomškov spomenik.

L. 1864. Vodnikova slavnost in l. 1865 druga Slomškova slavnost.

L. 1866 in 1867 sta bili običajni veliki besedi.

L. 1868. Velika beseda v čast polaganja temelja Narodnega divadla v Pragi. Kot čitalniški odposlanec se je udeležil slavnosti v Pragi dr. Vošnjak.

S tem letom se je začelo javljati nazadovanje v doslej tako bujnem pevskem razmahu.

Od l. 1869. naprej so se prirejale le še male besede. Da se spet oživi čitalniško delovanje, so se osnovali razni odseki, izmed katerih sta bila tudi odseka za petje in pevski arhiv. Vendar pa tudi ta delitev dela ni več zamogla spraviti čitalniškega življenja v prejšnji tok. Poročila sicer vzpodbujajo pevce k vztrajnosti, a število je začelo pojemati in osobito so se pogrešali rabljivi tenorji.

L. 1870 je govoril o priliki male besede prof. Šuman o pevski umetnosti in glasovitih pesnikih. Gojila se je odslej pretežno domača glasba in na vzporedili so bile manjše točke kot: soli, dueti, tereeti, deklamacije i. dr.

L. 1871 se je slavila desetletnica in l. 1872 se še zabeležuje manjša glasbena beseda, ki pa je že slabo obiskana »v čemer se kaže raztepenost in nekaka nemarnost, ki danes skoro povsodi duhove tlači.« (Slov. Gosp.) Prešernova beseda v tem letu pa je pokazala, da »bi se dala velika beseda napraviti, ko bi bilo dosti resne volje.« (Slov. Narod). Čitalniško petje je torej zamrlo, in če je bilo treba zapeti n. pr. kako nagrobnico, se je to moglo zgoditi le s pomočjo dijakov. (Poročilo o dr. Prelogovem pogrebu v Slov. Gospodarju).

S trpkimi občutki pa so rodoljubi zasledovali razvoj nemškega petja pod novim vladnim kursom, kajti baš v tej dobi je že prirejal Männergesangsverein večje koncerte, gojil mešano zborovo petje ter ustanovil tudi posebno pevsko šolo za svoj naraščaj. »Slovenski Gospodar«, ki poroča, da je bilo razobeščnih povodom slavilja petindvajsetletnice omenjenega društva tudi 5* slovenskih in ilirskih zastav, želi, da bi se iz slovenskih** njegovih pevcev,

* Marburger Zeitung poroča istočasno le o eni takl slovenski zastavi.

** Slovenski rodoljubi v tej dobi niso bili več udle tega društva, pač pa še Kasinovercina, iz katerega so zadnji izstopili okoli l. 1880.

ki sedaj pomagajo povzdigovati neniško pesem, izcimil v prihodnjih 25 letih slovenski pevski zbor.

Drugo desetletje nastopa torej z velikim mrtvilom, ki nam nudi docela nasprotujočo sliko k velikanskemu razmahu v prvih letih, ko je bila čitalnica v istini še kulturno središče celega bližnjega ozemlja.

Uzroke nazadovanja je iskati v povsem predrugačenih političnih in narodnostnih odnošajih.

1. V sled izgubljenе vojske s Prusijo (1866) se je izpremenil državnopravni položaj, ki je dobil svoj izraz v pogodbi med Avstrijo in Ogrsko (1867). Posledica je bila poostritev nacionalnih nasprotstev in začetek nacionalnih bojev. Rodoljubi so obračali pozornost v prvi vrsti političkim vprašanjem. Ker čitalnica vsled omejenega delokroga ni mogla služiti novim nalogam, je morala nazadovati, da, propadati. Množili so se čedalje bolj očitki, da skrbi preveč za zabavo meščanov, kakor pa za reševanje dnevnih vprašanj, osobito za političsko šolanje in probujo naroda. Narodu je predvsem treba, da izraža svoje zahteve in želje v imponujoči obliki. V veliki množini naj se zbira pod milim nebom, kakor so to delali stari Slovani in pri tej priliki naj se sliši njegov glas in naj se obnovijo zahteve, ki so se stavile že leta 1848. Prišla je doba taborov (1868), ustanovila so se društva z izrazito političnimi cilji in izhajati so začeli politični časopisi. (Politiško društvo za Štajersko 1869, Katol.-polit. društvo 1870, Slovenski Gospodar 1866 in Slovenski Narod 1868).

Delovanje na političkem polju, kakor osobito strankarski domači boj, je vezal malodane vse duševne sile. Kmetški živelj se je v narodnostnem oziru vzbujal, kulturno delovanje se je širilo v najširje plasti naroda, nastala so po deželi bralna društva, — v kulturnem središču samem je pa skoro zamrlo vsako narodnostno in družabno udejstvovanje.

2. Drugi vzrok propadanja čitalniškega delovanja in s tem tudi čitalniškega petja je bil stalno naraščajoč nemški pritisk pod zaščito vladnega režima. Občuten je začel postajati po nemško-francoski vojni (1870-71), ko je nemška politika začela dobivati čedalje bolj agresivni značaj.* Dotok nemških uradnikov in učiteljev je postajal zmiraj večji in ta element je v Mariboru vedno tvarjal jedro pevskega življenja. Petje se je začelo razvijati v nemško-nacionalni smeri.** Slovenskemu petju pa je manjkal vsak dotok in tako je moralo hirati in bilo bi izginito docela, ko bi ne bilo stopilo v ospredje spet dijaško

* V ilustracijo hodi omenjeno, da se je n. pr. l. 1870 protivil mestni šolski svet uvedbi obligatoričnega pouka v slovenščini na mestnih šolah, kakor je to odkazala deželna šolska oblast v Gradcu. Odločil se je za neobvezno obliko tega predmeta, a tudi ta je hitro izginita.

** Medtem, ko so bili zbori nacionalne vsebine doslej redkeje na vzporedih in to predvsem le ob priliki kakega slavlja (Sängerfest, Sängerbundesfest), je to postalo sedaj drugače. L. 1870 se je prvič pel ob priliki koncerta zbor »Wacht am Rhein« in s tem je bila ustvarjena podlaga vedno bolj naraščajočemu boljnemu razpoloženju v narodnostnem ozlju.

petje, ki je nanovo oživelo, ko je Miklošič zopet l. 1874 prevzel gimnazijski pevski pouk, katerega je bil — kakor smo omenili — ostavil v dobi čitalniškega petja. Dobo moškega zborovega petja v Mariboru torej odpira in zaključuje dijaški zbor.

Miklošič pa je tudi drugače uporabljal vsako primerno priliko, da se udeležuje v muzikalnem oziru. L. 1874 je ob priliki zborovanja slovenještajerskega učiteljstva priredil v gostilniški dvorani v Aleksandrovi cesti št. 25 Narodno svečanost z izbranimi pevskeimi točkami. Na vzporedu so bili zbori, četverospjevi, solo-točke in sodelovala je železničarska godba.

Z gimnaziji in učiteljskimi je priredil v l. 1878 in 1880 v Kazinski dvorani Muzikalno-deklamatoriško akademijo. Na vzporedu so bile zraven nemških tudi slovenske pesmi, ki so pri celoskupnem občinstvu dosegle mnogo občudovanja. Kot pianist je pri tej priliki (1878) nastopil višjegimnazijec Emil pl. Reznicek (* 1861), ki se šteje danes med vodilne muzikalne osebnosti v Berlinu; spremljal je G. Ipavčev zbor »Kdo je mar?« -- Dijaški pevski zbor pa je še nastopal izven Maribora. Ob priliki izletov, kakor tudi v počitnicah, je priredil samostojne nastope, predvsem v Ptiju (1870, 1880, 1882) in v Ljutomeru (1878); povsodi z velikim uspehom.

V dobi, ko so najboljši narodniki obupavali nad izboljšanjem tužnih razmer, je bilo torej delovanje naše srednješolske mladine svetla in velepomembna prikazen.

Peli so dijaki še pri drugih prilikah slovensko, tako pri šolskih mašah, pri skupnih šolskih slavnostih, pri izpitihi iz štajerske zgodovine i. dr. Slovensko petje potemtakem ni zaspalo niti v najhujši dobi društvenega mrtvila.

Leto 1878 je vzdramilo čitalničarje k ponovnemu delu, kajti treba je bilo dostojnega slavlja povodom odkritja Slomškovega spomenika v stolni cerkvi. Razdiralni strankarski boj je moral vsaj začasno prenehati, ker potreben je bil složen nastop. Težkoče je pa že delal mestni župan (Reiser), ki je tudi inace ostal Slovencem v slabem spominu.

Ker ni mogel zabraniti vpostavljenje spomenika v cerkvi, se je maščeval s tem, da je hotel preprečiti domače čitalniško slavlje. Pri tej priliki se je tudi pokazalo slabo stanje pevskega življa in vprašanje reorganizacije čitalniškega petja s pomočjo dijakov je stopilo vedno bolj v ospredje. Nastopili so pa pri omenjeni čitalniški slovesnosti ljubljanski pevci.

Dvajsetletnica se je slavila l. 1881 in priredila se je v tem letu še Vodnikova slavnost. Dokaz, da je čitalniško in s tem tudi pevsko življenje spet oživel.

Leta 1882 je bil odlikovan Miklošič z zlatim križcem za zasluge in čitalnica je priredila v proslavo tega dogodka veselico s slavnostnim govorom prof. Majcigerja. Nastopil je Miklošič še s čitalniškimi peveci ob priliki neke slavnosti v Framu, kjer se je v cerkvi pela njegova maša. Kmalu pa je stopil iz pozorišča (kot 60 letnik) in s tem nehla tudi patriarhalna njegova doba, ki

nudi v svoji celoti zanimivo razvojno sliko in kateri je on podalil takorekoč zračilno fiziognomijo.

Nova doba, z izpremenjenimi razmerami, je pa zahtevala novih predstavnikov in novih oblik.

Literatura in viri:

Novice (1844—1868); Slovenski Gospodar (1866—1882); Slovenski Narod; Letna izvestja državne gimnazije v Mariboru (od l. 1857 naprej); Vošnjak: Spomini; Apih: Slovenci in 1848. leto; Simonič: Slovenska bibliografija; Puff: Marburg in Steiermark, seine Umgehung, Bewohner und Geschichte I, II (1847); Strelec: Zgodovinske črtice o Narodni čitalnici v Ptujju; Kuhač: Ilirski glasbenici; Kuhač: Lisinski i njegova doba; Notni arhivi čitalnice, drž. gimnazije in drž. moškega učiteljišča; Marburger Zeitung; Mitteilungen des steierm. Sängerbundes.

Pasionska igra iz Železne Kaple.

Fr. Kotnik — Ptuj.

1.

Župnik Štefan Singer, sedaj v Kapli ob Dravi, je našel kot provizor v Železni Kapli rokopis slovenske pasionske igre 2°, 146 str. ter ga poslal prof. K. Štreklju, da ga prepíše. Ta je prepisal sanio 9 strani ter je ta odlomek izročil meni, ko sem se bavil na univerzi v Građu s slov. koroškimi pasionskimi igrami. Rokopis pa je vrnil Singerju. Pozneje sem ga imel jaz v rokah, si napravil nekaj beležk in sem ga zopet vrnil. Ta spis sloni na Štrekljevem odlomku prepisa in pa na mojih beležkah. Naslov igre se glasi:

Komödia

od

Kristnsouiga Terplinja;

Katiro so nekidei na te ueliki Zhetertiginu na te uelikonozhni Pondelik v Kapli spilali.

Igra obsega tri dele in sklepno igro. Prvi del so igrali na veliki četrtek po dnevu, drugega na vel. četrtek zvečer, tretjega in sklepno igro pa so predstavljali na velikonočni pondeljek.

Kakor je razvidno iz rokopisa, so igrali vso igro na odru in ne na prostenu, na potu na »Kalvarijo« in na »Kalvariji«, kakor so na Kostanjah, v Kotmari vasi pri Rožeku in Maloščali predstavljali Drabosnjakovo pas. igro.¹

Rokopis je starejši kakor najstarejši kostanjski prepis Drabosnjakovega pasiona, ki nosi letnico 1841. Nekaj mest je napisala poznejša roka, tako prvi dve strani. Na znotranji strani platnic stoji letnica 1816 in pa 2 fl 45X, na str. 115 pa je opomba, ki jo je dostavila poznejša roka: Für die Bruderschaft Familie Kasper Briznick Maria Krowitz in na desni stoji: Kappel den 8ten Februar 1863. Če sodimo po pisavi, bi sklepali, da je rokopis iz konca 18. ali začetka 19. stoletja, kar nam potrjuje tudi letnica 1816, ki pa jo je kdo lahko pozneje dostavil.

I. del. Najprej je predgovor, v katerem pripoveduje oseba na kratko Kristusovo trpljenje do križanja in opominja gledalce, naj se vedejo dostojno in pošteno in naj doma premišljujejo Kristusovo trpljenje, kajti to bo prineslo večno življenje.

»Jest uas opominam inu prosim use ukupel, da derslite se spodobnu inu poshtenu per temo suetemo spominu, kar bote vidölli inu shlishali, da bote tudi doma vezlikrat premishlivali, da bote vashe Krishe ino Nadloge Christusu terplejne sklenili ino gor offrali.«

Igra se prične s prizorom zadnje večerje.

Ta Ponishna Pristona Christusona. Priedi je ta Predgouor, po Predgouoram pride Christus is soimi 12 Jogrami semkel ino tako gonori:

No. 1.

Lubi otrozhizhi, vi veste, de bo zies dua dni velika nuezh inu Sin tiga zhloueka bo isdan. de bo krishan.

No. 2.

Na tu gouorita dua Jogra: Kam ozhesh da gremo inu tebi perprauima to uelikonozhno Jagne jesti.

Kristus pravi Petru in Janezu, naj gresta h gostilničarju in naročita večerjo in prostor za njo. Gostilničar je pripravljen. Kristus pride z 12 učenci: und der Wirth macht ein Compliment gegen Christo und Christus neiget sich auch gegen den Wierten und Redet also:²

No. 6.

Mier bodi u tei hihhi!

No. 7. Der Wierth.

Gospoud inu Moifter, zelu prou ste vi itorili,
de lte vi meni navriednemo to gnado podelili,
zellu rad ozhem jett k ihlulhbi itati,
karkolli ozhte, imate meni povedati.

Ko so se vsi vsedli k mizi, prinese gostilničar jagnje in vino. Gospod umije svojim učencem noge in pravi, da niso vsi čisti, eden da ga bo izdal. Judež je.

Po zadnji večerji sledi posvetovanje. Kajfež, prvi in drugi farizej, Anas in Judež.

Judež izda Gospoda za 30 srebrnikov. Naštejejo mu denar. Od druge roke: Den Spruch beim Geldzählen suche in 87 Seite. Na tej strani stoji:

Sedei pride Kajfash inu Judeshu te trideset Srebernikou gor nastete inu rezhe:

Judesh stopi hitro sam,
da jes te Srebernike nastiem, inu ti jih dam,
pa sbestu sam glei
Inu se na Stiulu ahtingo dei.
Aden, dua, Tri,
Judesh, al si she tili perueli Wesedi?
»She nisem Wesiede sad jemau
sm vsole per taisti obstau!«
Stteri, Pet, Shiest, Sedem, Osem, Deuet
Judesh, al ozhem she naprei shtet?
»Le ko naprei, da ne bom Denarja stradou,
koker llin ga poprei!«
Deset, Adnaist, Duanaist,
Judesh, tuoiga Moistra Jogrou je tudi duanaist!
»Nai da jih je Duanaist al pa shiest,
me griva, da sim biu med talste shtiet.«
Trinaist, Shtiernaist, Petnaist, Shiestnaist, Sedemnaist,
Osemnaist, Deuetnaist, Duaiset,
Judesh, jest sdei she ozhem sad vset.
Le naprei da jih bo Trideset,
sa kar sim sglhou tu jes ozhem met.«
Adenduaiset, Dua inu Duaiset, Tri inu Duaiset, Stierinuduaiset,
Petinuduaiset, Shiestinuduaiset, Sedeninuduaiset,
Sedeminuduaiset, Oseminuduaiset,

Judesh, spremitli dobru, sakai jih ozh vset!
Na mojo Dushu in Tellu jih ozhiem vset
vse Trideset!

Judesh, to imashi ti te Denarje Inu hodi prau vesiu,
pl Inu Jei sa nie, sei si jih loliku dobiu,
al samo sa to giftuo Pijazho jih kar ven na dei,
de nepostanesli she ana vezhi Suinja koker si biu poprei.»

Nato sledi slovo J. Kristusa od matere Marije.³ Kristus gre s Petrom in Janezom na Oljsko goro. Prizor na Oljski gori.-Judežev izdajstvo. Judje ga pri-
mejo in peljejo pred Anasa, (»Die Juden führen ihn auf das große Teater«), pred
Pilata, pred Heroda in zopet pred Pilata. Sledi bičanje. Med Judi je tudi Stahus,
ki ga sročamo tudi pri Drabosnjaku. Judež pride, se skesa in prekolne denar.
Obesi se z vrvjo, ki mu jo moli Lucifer. Sledita 2 prizora s ludiči. Ko je neki
ludič vrgel še Judežev drob ven, ga odnesejo. Judje pridejo s Kristusom pred
Pilata, kronajo ga s trnjevo krono. Pilatova žena nastopi in pripoveduje, da je
imela zavoljo pravičnega težke sanje. Pošlje dekle k soprogu, ki mu pripove-
duje o težkih sanjah. Pilat pa pravi, naj žena sama pride. In res pride ter
pripoveduje o snu. Pilat pošlje služabnika k drugim, naj Kristusa zopet k njemu
pripeljejo. Privedejo ga. Pilat se trudi, da bi ga osvobodil, toda zaman. Ljud-
stvo zahteva podpis smrtné obsodbe.

V epilogu vzpodbuja oseba gledalce, naj verujejo v Kristusa in naj mu
zaupajo. S tem epilogom je I. del končan.

II. del nosi naslov: »Die abendliche Vorstellung«. V predgovoru je nave-
dena vsébina. Gledalci se pozivljejo, naj skesano premišlujejo o Jezusovih in
Marijinih bolečinah.

Štirje Judje so na dvorišču in zahtevajo od dekla, naj jim prinese žarečega
oglja, da si zanetijo. Dekla prinese oglje. Nato pride druga dekla. Prepirajo se,
ali so moški ali ženske boljši ljudje. Peter zataji svojega Gospoda. Trije Judje
stražijo Kristusa pred ječo, dva odideta, da pripravita za križanje. Sledi razgovor
med Kristusom v ječi, Judi in angelom. Judje vstopijo in ga oblečejo. Eden mu
izroči križ. Jezus pade prvič pod križem. Pristopita Marija in Janez. Marija
objokuje svojega sina. Kristusa odvedejo. Marija se obrne k ljudstvu, vzdihuje
in se onesvesti, Janez jo tolaži. Odidejo. Judje zopet pridejo s Kristusom.
Simona Cirenskega prisilijo, da mu pomaga križ nositi. Veronika ga sreča in mu
izroči prt, v katerega je odtisnil Gospod svoje obličje. Pokaže prt ljudstvu in
ga vzpodbuja, da naj obdrži Kristusa v srcu. Kristus pade drugič pod križem.
Peter se v dolgem monologu kesa svojih grehov. Magdalena, Jakoba in Marija
Salome objokujejo Gospoda, ki jim odgovori, naj ne objokujejo njega, ampak
sebe in svoje otroke. Jezus pade tretjič. Križajo ga. Njegov plašč raztrga Jud
v 4 dele in jih razdeli med prepirajoče se vojake. Za obleko kockajo. Ta prizor
je jako živahen. Odidejo. Jezus visi na križu, oglasi se otožna pesem. Stotnik
zasmejuje Križanega. Angel pride ter kaže Križanega ljudstvu in ga opominja.
Judje ga zaničujejo. Kristus izgovori prvo besedo in po vrsti druge. Marija in
Janez stojita pod križem. Marija se boji, kam bo truplo v grob položeno. Judje

ga hočejo sneti, tedaj pride Longinus, ki ga je poslal Poncij Pilat, da naj pogleda, če je že mrtev. Prebode mu stran. Ko je to izvršil, se kesa. Nikodem in Jožef Arimatejski prideta k Mariji, Magdaleni in Janezu, ki stojijo pod križem, in snameta truplo. Zastor hitro zagrnejo. Oglasi se pesem. Marija obžaluje sina, ki je dobil 666 udarcev. Nastopi grešnik, ki se kesa svojih grehov, tolaži ga Marija. Jožef Arimatejec bi rad pokopal Gospoda.

III. del. »Am Ostermontage«. Zopet prolog, v katerem je vsebina 3. dela in ki pozivlje k molitvi in pobožnemu življenju. Nastopita dva angelja. Eden pripoveduje o bogatem možu, ki gori v peklu. Zato moramo misliti na smrt in pobožno živeti. Nato pokaže Smrt, ki je bila dosedaj še za zastorom. Angelj odide. Smrt prihaja z dolgimi koraki in govori ljudstvu. V eni roki drži koso, zuamenje, da vsakega pokosi. Razlaga, kaj pomeni, da je brez nosu in oči. V drugi roki drži uro. Dolge noge pomenijo hitrost. Drugi angelj nastopi in poučuje. Ko konča, nadaljuje Smrt moralni pouk.

Kajtež pripoveduje, kakšni čudeži so se dogodili ob Jezusovi smrti. Anas meni, da groba ne smejo samega pustiti. Kajtež pravi, da naj zahtevajo od Pilata ponočno stražo. Farizeji pa dostavljajo, da naj zahtevajo od njega tudi pečat, s katerim naj zapečatijo grob, da bo tem varnejši.

Svēt pride k Pilatu in zahteva od njega ponočno stražo in pečat. Pilat pa pravi, če niso videli, že dovolj čudežev. Vsled tega mu pretijo, da ga bodo zatožili pri rimskem cesarju. Ker le silijo, naposled dovoli stražo.

Štirje vojaki stražijo grob in se razgovarjajo. Kocke določijo, kdo mora stati na straži. Drugi laliko med tem spe. Določen je prvi vojak. Drugi se vležejo. Ker mu je dolg čas, poje pesem.

»Pesem koker jo je Shounier per Gruebu pecu:

Mi smo Shounierji, mormo na Vahteh stati,
Kraizarjou mau imamo, pijemo pa radi.

Dözhle se nam ponujajo, mi bi jih tudi radi,
jim pa Vina nezhi ne kupimo, poli smo pa ti sadni.

Moja Dözhla je slikana, zhasi je tudi luba,
Zhasi pa rada postriesle bol koker ena druga.

Ma pa Niederz ues slidan Rokauze obrane
Zheule durlmatarske Stumpfe uszané.⁵

Toda sčasoma ga zebe, ne more več peti in kliče deklo:

Dinna, dinna, ali si doma, oglasi se meni sdoi.

Kier vidish, de tukei na vahtei, imam en mersu kraj.

Dinna ali Aneila vpraša, kaj pomeni to vpitje. Ni še čas za kosilo »tem faulastam hlazpam jesti dajati«. Vojak jo prosi ognja. Dekla mu pravi, če ne ve, da je letos les drag. Če bi ona nosila take hlače kakor on, bi je ne zeblo. Naj počaka, da prinese žarečega oglja. Odide. Prinese oglja in pravi, da jo je le radi tega klical, ker se na straži boji. Naj pazi, da si ne osmоди brade in da vsled tega nastali smrad ne prebudi tovarišev. Nato našene deklo, on pa se vleže k »španom« (tovarišem), prej pa še godrnja, ker se je eden izmed njih »nesramno zasmradił« in »gerdir, skadu«. — Vsi štirje vojaki stražniki so mirno

zaspali. Magdalena pride in govori (manjka v tekstu). 2 angelja hvalita s pesmijo Marijo kot mater od smrti vstalega Izveličarja. Tudi Marija poje. Jezus se ji prikaže in zopet izgine.

Dva vojaka se vzbudita in vidita, da je Izveličar izginil in da je kamen z groba odvaljen. Vzbudita druga dva. Eden vali krivdo na drugega. Premišlujejo, kako bi to Pilatu javili. Odidejo. Pilat s služabnikom nastopi. (Zopet manjka nekaj besedila v rokopisu.) Magdalena, Jakoba in Salome pridejo li grobu. Prikaže se angelj, ki naznani, da je Kristus že od mrtvih vstal.

Ko odhajajo žene, prideta Peter in Janez. Marija Magdalena pripoveduje učencema, kaj se je zgodilo. Učenca vidita, da je pečat še na grobu, Kristusa pa ni več v njem. Zapojejo pesem.

Sklepna igra. Osebe: Kristus kot sodnik, Duša, Lucifer, Arhangelj Mihael, Marija, več hudičev.

Lucifer pripoveduje, da Duša ni hotela ubogati, zato bo v peklu gorela. Ta ne ve, kaj bi napravila. Poklekne pred Marijo, pred katero se tresejo vsi hudiči in jo prosi, naj ji bo priprošnjica pri sinu. Marija prosi sina za Dušo, ki je sicer grešila, a vendar vsak dan v Marijino čast molila rožni venec, ob petkih pa se je postila. Kristus kot sodnik pravi, da so hudiči pri njem zatožili Dušo, gledal bo, če je dovršila dovolj dobrih del, če pa ne bo dovolj dobrih del, jo bodo rešile Marijine priprošnje. Hudič nato toži Dušo pred sodnijo, da je bila prevzetna, da ni hodila v cerkev in ni živela po zapovedih. Marija se za njo zavzame.

Kristus ukaže nato angelju Mihaelu, naj stehita dobra in slaba dela na pravični tehtnici. Tehta. Hudobij je brez števila in brez konca, zato meni, da nikoli ne bo videla paradiža. Nato pa poklekne Marija pred Kristusom. Gospod ji pravi, naj vstane in izrazi svojo željo. Marija želi Duši milostivo sodbo, da bo lahko na večne čase hvalila Gospoda. Nato položi Dušin rožni venec na tehtnico. Kristus pravi nato, da je rožni venec premagal peklenko moč, zato naj hudiči odidejo. Duša se obrne k občinstvu ter hvali Gospoda in Marijo.

Angelj pride in poučnje ljudstvo, kako je dobro, če Marijo časti. Marijine priprošnje in vneta molitev rožnega venca so Dušo rešile, zato naj tudi ljudstvo tako ravna, da bo v nebesa prišlo.

II.

Pasionska igra iz Želzrne Kaple je popolnoma drugačna kakor Drabosnjakova, razen vsebine nimata igri nič skupnega. Besedili iger nista v nikakršni zvezi, razen nekaterih mest, ki slonijo na skupnem viru, na sv. pismu. Drabosnjakova igra, ki jo je prevedel kmet poot l. 1818 iz nemščine, sega do snemanja s skriža, med tem ko ohsega naša v 3. delu tudi vstajenje in ima povrh še sklepno igro.

Koroški Slovenci imajo iz začetka 19. stoletja dve slov. pasionski igri, ki se ne ujemata in imata različna avtorja.

Drabosnjakova je prevedena iz nemščine, kar sam kmet poet v naslovu trdi, o naši ni rečeno, da bi bila prevod, a je zelo verjetno, navodilo za igranje je deloma nemško, kakor je v nemških koroških igrah še v 18. stoletju latinsko.

Če je letnica 1816 za starost rokopisa merodajna, sega tudi slovenska igra še dalje nazaj, ker pravi naslov: »Katiro so nekidaj v Kappli spilali« — to bi bil konec 18. stoletja. Ker pa rokopisi slone na prejšnjih, lahko gremo še dalje gor.

Doba okoli 1810 pa pomeni za slovensko slovstvo na Koroškem pravi preporod, Jarnik zapoje, v Rožu tke in snuje tkalec pesnik Andrejaš, v Drabosinjah orje Drabosnjak rajme iz zemlje, po Rožu je vse polno narodnih pesnikov in pevcev.⁷ Ta pojav ima deloma svoj vzrok v celovških jezuitskih šolali, ki so vzgojile Jarnikovega predhodnika Ožbalta Gutsmana.⁸

Rokopisni material nemških koroških pas. iger ne sega preko 16. stoletja.⁹ V 16. stol. niso več bili vneti za verske igre, ki so zahtevale za uprizoritev po več dni in so obsegale vso snov od padea neubogljivih angeljev do sodnega dne, vleklo so bolj žive slike, to je pospeševalo tudi razvijajoče se slikarstvo. Nekateri prizori, n. pr. Magdalenin prizor, so mogoče še iz 15. stoletja, dočim so drugi iz 16. stoletja in so sorodni drami te dobe: Alegorična podoba smrti, uvod k igri po praeursorju in podajanje vsebine po živih podobah pred igro (Prim. tudi našo in Drabosnjakovo!). Protestantizem in klasicistična šolska drama v dobi humanizma nista bila ljudskim igram naklonjena, a vendar so manjše pasionske igre preživele tudi 16. in 17. vek. Prišli pa so igralci po pokljcu in blesteča jezuitska drama. Stare verske igre so potisnili na deželo, kjer so bile skrajšane in so izgubile sijajni blesek. Takrat je tudi koroški pasion bil skrajšan. Prej je bil določen za tri dni, sedaj pa so skrajšali igri, ki sta bili namenjeni za dva dni, v eno, ki se je pričela z zadnjo večerjo v Simonovi hiši in je vsebovala v hitro se menjajočih prizorih pasionsko zgodbo od Kristusove hoje na Oljsko goro do snemanja s križa.

Grabner trdi, da je bila tudi za tretji dan določena igra, kar bo dokazal ob izdaji kritičnega teksta. Dokaz za to imamo že v pasionski igri iz Železne Kaple, ki je določena za 3 predstave, 2 za veliki četrtek, ena pa za velikonočni pondeljek. Razširjenje uprizoritve na več dni je bilo med drugim običajno tudi v Dalmaciji. V glagolskem rokopisu iz l. 1556, ki sloni na starejšem iz 15. stoletja, je prikazanje »Od muke Spasitelja našega«, ki so ga uprizarjali na dva dni, ker ima v prvem delu dogodke »na cvitnico«, a v drugem »na veliki petak«. Temu sledi »Mišterij vele lip i slavan od Isusa, kako je s križa snet, zatim v grob postavljen,« s približno isto snovjo, kot je naša.¹⁰ To torej ni kaka koroška ali tirolska posebnost, ampak se nahaja tudi pri Hrvatih, Italijanah, Francozih in Nemcih, je občen pojav, ki ni omejen samo na tirolske in koroške pasione.

Ker je bilo manj sredstev, so se uprizoritve vršile enostavneje, pojavila se je robata komika, posebno v hudičevih prizorih, narečje je zahtevalo svoje pravo. Tudi sedaj še morajo sodelovati duhovniki, ne več kot igralci, ampak kot instruktorji, ker kmetije niso razumeli latinskih navodil za igranje, ki so na

Koroškem ostala do 18. stoletja. Največje spremembe, razširitév in krčenje, so doživele koroške pasijske igre v dobi protireformacije, ki so jo vodili v Notranji Avstriji jezuitje. Cenzurirali so tudi ljudske igre. Teksti, ki so jih imeli kmečki voditelji iger, so bili lahko dostopni, posebno ker je prebivalstvo na deželi ostalo katolicizmu zvesto. Največ so trpeli prizori, v katerih nastopajo hudiči, toda vendar so se nekateri ohranili. Aleksandrinec je pregnal stare tri-do štiristopne rimske pare in skrotovičene verze. Bombastični izrazi se pojavljajo. Marija se imenuje madam etc. Spremembe v tem smislu na slov. tekstih ni zaslediti. V liričnih vložkih se pojavi vpliv mysticizma (Friedrich von Spee etc) in italijanske pastorelle.¹¹ V 19. stoletju še životarijo pas. igre na deželi.

Graber je spraval v tir polno vprašanj, ki čakajo tudi ob slovenskih koroških pas. tekstih rešitve.

Nastanek sklepne igre bi se dal približno določiti. Igra je iz dobe, ko se je posebno širilo češčenje Marije Device z rožnim vencom. Po legendi je dobil rožni venec sv. Dominik kot orožje proti Albizanom in ga je širil. 13. in 14. vek pa še ne ve nič o zvezi rožnega venca s sv. Dominikom. Legenda se pojavi v spisih nekritičnega dominikanca Alana de Rupe († 1475). Od 16. stoletja so to splošno verovali. Rožni venec pa se je v resnici razvil sčasoma iz srednjeveške pobožnosti. V drugi polovici 15. stoletja so to molitev posebno širili dominikanski pridigarji in pisatelji ter ustanavljali tudi bratovščine. Toda še v 15. stoletju so posebno v raznih samostanih različne oblike te molitve. Proti koncu 16., oziroma začetkom 17. stoletja si je pridobil rožni venec v današnji obliki splošno veljavnost.¹²

Zato tudi postanek te sklepne igre ne smemo staviti pod začetek 17. stoletja. Dominikanci na versko življenje koroških Slovencev menda niso posebno vplivali, pač pa jezuitje, ki so imeli do 1773. leta bližnjo Dobro vas kot dotacijsko posestvo. Zato je verjetno, da je prevedel ali priredil tekst slov. sklepne igre kak slovenski jezuit.

V jeziku prevladuje podjmsko marečje, ki se mu pa poznajo sledovi gorenjščine, tu pa tam nemara tudi Pohlinovi in Gutsmanovi.

Upam, da se mi bo nudila prilika, da bom izdal celotni rokopis, za sedaj pa naj zadostuje to poročilo.

Opombe.

¹ Glej: »Predstava Drabosnjakove pasijske igre leta 1911« »Slovenec« 5. jul. 1912, št. 151. Podlistek, ter »Nekaj črtic o slovenskih pasijskih igrah na Koroškem«. »Dom in Svet« 1912, str. 11—17 in pa »Predstava Drabosnjakove pasijske igre l. 1911«. »Dom in Svet« 1913, str. 157—159.

² Navodilo za igro je že v prvem prizoru večinoma nemško, tekst pa je slovenski. Slično je v srednjeveških misterijih navodilo latinsko, tekst pa je pisan v narodnih jezikih.

³ Do tu sega Štrekljev prepis.

⁴ Število udarcev — vpliv srednjeveške mistike!

⁵ V pasionske, božične in druge svetopisemske igre je sčasoma prodrlo precej robatih prizorov (v Drabosnjakovi božični pastirski igri, posebno pa v igri o izgubljenem sinu jih je dosti). Zato so jih izrinili iz cerkve, sprva pa so tvorile del božje službe. Tudi v tej igri jih je nekaj, kakor ravno priča ta prizor.

⁶ »Laetare Maria« preveden.

⁷ Glej Drabosnjakove »Bukelee od Matjaža«, zadnje poglavje, Čas 1924.

⁸ Nimamo še izdaj nemških koroških pasionskih iger. Doseđaj sta znani samo Schlossarjeva izdaja, 1891, ki prinaša tudi »Das Leiden Christi, Spiel aus dem Gurktale in Kärnten« (prim. ČZN 1922, str. 90) in pa popolnoma nekritična Lustigova: »Das Cristi — Leidenspiel aus Sörg« (»Deutsche Heimat« No. 9/10 in 11/12 Wien 1907). Kritično izdajo pripravlja dr. Graber, ravnatelj celovškega učiteljskega.

⁹ Sledeče po Graberjevi ertič v oeni Lustigove izdaje: »Das Cristi - Leidenspiel aus Sörg«, Carinthia 1910, str. 89 sl.

¹⁰ Branko Vodnik, Povijest Hrvatske književnosti. Knj. I, Zagreb 1913, str. 62. Prim. tudi Milorad Medini, Povjest hrv. književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku, str. Knj. I. XVI. stol. U Zagrebu 1902, str. 10 in sled.

¹¹ Glej članek: Predigra kostanjeke pas. igre v ČZN 1922, str. 9.

¹² Kirchl. Handlexikon, hgg. v. Mich. Buehberger, Wien. Verl. Leo Ges. 1912 pod »Rosenkranz«.

Izvestja.

Božična praznoverja v Mazurih.

O čemer bom tu poročal, to se ne tiče več naše ožje domovine, ampak dela poljskega naroda, vendar sinatram za primerno, da tu Časopis stopi nekoliko čez okvir svojega pravega delokroga; zakaj praznoverja dobijo znanstveno vrednost šele, če jih imamo iz raznih krajev in jih moremo med seboj primerjati.

Mazuri v ožjem pomenu besede so poljski prebivalci vzhodne Pruske, ob tako imenovanih mazurskih jezerih in močvirjih. Kljub nemški šoli in nemški cerkvi so se ohranili tam tisočletni slovanski običaji. Posebno mnogo praznoverja se veže z »dvanaajstnicami«, t. j., z dnevi od sv. večera do sv. Treh Kraljev, ki jih Mazuri imenujejo »godis«.

Nemirno pričakuje Mazur Sv. večera. Če je v tej noči lepo vreme, pomeni to bogato žetev sledečega leta; če piha veter in nosi sneg, grozi smrt mogočnim gospodom. Če sneži v velikih čapah, bodo umirali večinoma stari ljudje; če pa pada drobni sneg, bo smrt bogato žela med mladežjo.

Pri polnočnici (»Jutrznice«) imajo važno vlogo otroci. Povorka mladine, oblečene v belo, gre s svečami okoli oltarja, pejejo pesmi in recitirajo pesmi, ki so jih sami zložili, ali tradicionalne molitve.

Vsak izmed sledečih dni prorokuje kaj. Kakšno je bilo vreme 25. dec., tako bode v januarju; vsak četrť dneva odgovarja enemu tednu meseca januarja. Dan 26. dec. prorekuje za februar, 31. dec. za julij itd.

V dvanaajstnicah trepeta Mazur za svojo živino; volkodlaki se nanreč pojavljajo v tem času (vilkołaki) in zro živino; poznati jih je po repu, ki ga imajo na križu. Tečer teh 12 dni se ne sme prestiti; kdor prede, temu volk poje eredo; zato ženske v tem času »enajajo« perje. Ne kuhajo graha, ker hočejo od domačije odvrniti nevarnost turov; iz peči jemljejo pepel, da potem z njim preganjajo mrčes pri živini. gosenice z zelja in drevja. Kar se pa v tem času sanja, to se sigurno izpolni.

Na Silvestrov večer gospodinja pospravljajo sobe, jih obsipljejo s peskom, okitijo z hrojkami, ogrelejo dobro, zato da bi bilo angelom in duhovom, ki pridejo k svojim sorodnikom v goste, prijetno; postavlja se tudi stol z obrisačo za njih rabo. Kdor se želi prepričati o istinitosti te vere v poset gostov z onega sveta, naj med 11. in 12. uro pri ogreti peči postavi klop in jo posiplje s pepelom: zarana najde na njej sledove pokojnika, ki se je tam grel.

Gospodarji, ki se hočejo ogniti nesreče, jemljejo od stroja za sekanje sekanice nož, ga chvežejo s slamo in skrijejo v skrini; verujejo, da bi, če bi tega ne storili, drugega dne našli v slami človeka brez glave.

Z novoletnega testa se delajo takozvane »novelatke« ali figurice, ki se izsušene skrbno liranijo vse leto; rabijo se pri boleznih živine, pri telenju krav in kotenju ovac. Iz takega testa, kakor novelatke, se pečejo tudi žemljice in te dajejo na Silvestrovo noč živini jesti, da bi se dobro redila. Kvas za to testo se dela v velikih nečkali na slani, s katero gospodar potem ovija drevesa. Kdor s temi nečkami na glavi pride po lestvi ritenski na streho in od zgoraj pogleda v dimnik, ugleda tam vse, ki jim je došlo umreti sledečega leta.

Stari ljudje pravijo, da je za večerjo na Silvestrovo treba pripraviti velike ribe, ker te pomenijo velike novce, a po večerji izskubsti malo slame iz strehe; kdor najde v klasih zrno, bo imel obilo žetev . . .

Na sv. večer govore med 11. in 12. uro vse živali s človeškim glasom. Kdor želi, da bi mu tuje kure nesle jajca, naj gre na Silvestrovo k obmejnemu plotu, ga potrese in govori: »Jajca za nas, kokodakanje za vas.« Potem bodo sosedove kure na polju svojega gospodarja kokodakale, na zemlji njegovi (ki je to govoril) pa nesle jajca.

Kdo bi ne hotel poznati bodočnosti? Starej pazijo, ko gredo v cerkev, na svolo senco: zakaj človek, katerega senea njima glave, umre gotovo v sledečem letu. Kdor hoče svojo usodo zvedeti z litjem svinec (ali voska), mora sam nad glavo držati skledico z mizro vodo, v katero kdo drug vlija raztopljen svinec. V skledico z vodo se vrže novec; po žvenku se spozna, če človeka čaka bolezen. Ako novec skoči iz skledice, pomeni to smrt. Zlasti številna so prorokovanja za dekleta, ki se hočejo poročiti. Gredo dekleta na breg reke ali jezera, sežejo pod led in kar ugrabijo, pomeni položaj bodočega ženina: komad železa kovača, drvo (drevo) mizarja itd. Vržejo z leve noge pantofel čez glavo in gredo v vrsti k plotu, vsaka na drug kraj in kličejo glasno v mraku: »Ali prideš?« Če jek odgovori: »da«, se dekle poročil; s te strani pride ženin, od katere je prišel jek . . . Pri studencu se napolni skleda vode; v vodo se spustita dva oglja; ako eden drugega dohiti, je poroka sigurna. Kdor hoče uzreti bodočo ali bodočega, mora o polnoči sestl pred zrcalo in pokaže se mu brezdomno. Na Silvestrovo se shranil pesmarica pod polšter; drugega jutra treba knjigo odpreti in številka pesni, pri kateri se je odprla, pomeni usodno število. Kdor se na Novega leta dan prvi vrne iz cerkve, konča v sledečem letu prvi žetev. Zato tega dne vsi silno hitijo iz cerkve.

Vse to sem posnel iz letlona, ki ga je dne 2. jan. 1924 v »Gazeti Varšavski« priložila gospa Emilia Sukertova. Imel sem priliko s to gospo se seznaniti v Varšavi v tamošnjem »Slovanskem društvu«. Manjšinska delavka je in s silno vztrajnostjo zasleduje vse življenje poljskih manjšin v krajih, ki so pripadli (Vzhodni) Pruski, to je, za tamošnje Mazure. Izdaja tudi list za njih, tiskan z nemškimi črkami (poljskega tiska se Mazurji v pruskih solah ne morejo naučiti!). Svoja izvajanja o božičnem pisanju verju pri Mazurjih končuje Sukertova z besedami: »Vse to svedoči nepobitno o slovanško-poljskem poreklu mazurske zemlje in o skupnosti pruskih Mazurov; z Mazurji, ki več vekov bivajo na poljskem »Mazovšu« (Poljska okoli Varšave).

Prispevki k slovenski bibliografiji. (1816—1850.)

II.

1. Štrekelj je v ČZN III. (1906) navedel naslov molitvene knjige, tiskane l. 1816. v Gradcu, ki jo je uvrstiti na 51. strani Simoničeve bibliografije: Molitne Bukve sa Slavenzc. Molite (i) pres honjanja. V' Graza (i). Joseph Fr. Kaiser 1816 12°, 406 str.

Znan pa je tudi natis te knjige iz leta 1827, ki nosi naslov: Molitne Bukve sa Slavenzc. Molite pres (i) henjanja. V' Graza (i). Joseph Fr. Kaiser. 1827. 12°, str. 413.

Lastnina prof. Lad. Miakerja v Ptuju, ki jih je podedoval po svojem dedu.

2. Simonič navaja na 52. str. »Bukvize Branja sa Sholarje na Desheii v elterajhikim zelaritvu. Pervi del. V Gradzu, 1843.

Znani pa sta še dve drugi izdaji, ena iz leta 1828; druga pa iz l. 1835. Obe izdaji sta sedaj lastnina Muzejskega društva v Ptuju, prvo je podaril tretješolec ptujske gimnazije M. Zajšek iz Ptuja, drugo pa šestošolec Fr. Veselko iz Središča.

Naslov izdaje iz l. 1828 se glasi: No. 5. Majhine Bukvize Branja sa Sholarje na Desheii v' esterrajhikimu Zelaritvu. Pervi Delj Kershanikiga navuka. S' pergnadljivim perpushenjam Rimke Kralove-Zelarske-Apostolike Svetlosti v' Gradzu, ie najdejo pri viih bukvivesarijih, natiinjene s' pismenzami bratov Tanzerjev 1828.* Nem.-slov. 8°, 221 str. Do 23. str. segajo »Narsplohnjejlii ino imenitnijli Vuki kerlhanske katolikike vére. Pervi rasdelik perviga dejla Bukviz branja sa Shole na desheii. Sa rabo v' némihkollovenskih iholah esterrajhikiga Zelarstva. — Die allgemeinsten und wesentlichsten Lehren der christkatholischen Religion. Das erste Stück des ersten Theils des Lesebuches für Trivialschulen. Zum Gebrauch der deutschen Schulen in den k. k. Staaten. Od 23. str. do konca: Der Auszug des großen Katechismus ohne Fragen mit den beweisenden Stellen. Das zweyte Stück des ersten Theils des Lesebuches für Trivialschulen. Poteglej is velikega katehisma bres prashanj i' svishajozhimi verstami. Drugi rasdelik perviga dejla Bukviz branja, sa Shole na desheii.

Izdaja iz l. 1835 nosi isti naslov, s spremembo: »natiinjene s' Kienreihu pilmenzami. 1835«. Nemški naslov je isti kot pri Simoniču. 8°. 221 str.

3. Glaser Marko. V ČZN. XVIII. i. (1923) str. 52. se je vrnila tiskovna pomota. Štrekelj je določil letnico prve izdaje Glaserjevih Zlatih bukvic in trdil, da je izšla prva izdaja še le 1842 in ne 1843, kakor stoji v ČZN (1923). — Župnik M. Štraki pa je v ČZN. 1924, XIX. i. po virih šentpeterskega arhiva dokazal, da je izšla prva izdaja že ob novem letu 1838. Imamo torej dosedaj znane 4 izdaje Zlatih bukvic: 1. Koncem 1837. ali začetkom 1838. 2. L. 1842. [Glej Štrekelj, Nekaj prispevkov k slov. bibliografiji. ČZN 1906 (III. I.) str. 79.] 3. L. 1843. (Prim. ČZN 1923, XVIII. I. str. 52. Navaja jo tudi Simonič str. 125.) 4. L. 1850. (Simonič str. 125.)

Za dokaz o izdaji l. natisa zadostujejo prve tri Štrakijeve dokazilne točke (ČZN 1924 str. 38—39), 4. in 5. točka se tičeta že izdaje iz l. 1842 (druge), ki pa v naslovnem listu ni označena kot 2. natis, vsled česar sem jo s Štrekljem smatral kot prvo izdajo. — 2., 3. in 4. izdajo ima učiteljščnik A. Smoldič v Mariboru. Kdo ima izdajo iz l. 1837 ali 1838?

4. Tomaž Kempčan. Dvoje bukve Tomaža Kempčana; to je, Hiša ubazih, in pa trije šotorji; iz latinskega pobožnim k pridu predstavil Janez Zalokar, Spiritual v Ljubljanski duhovščici. Po dovoljenji vikše ces. kral. dvorne bukev cenije. V Ljubljani 1826. Natisnil Leopold Eger. Naprodaj per Janezi Kiemenci. 12°, str. 271—420. (met.)

To so 6. in 7. bukve Tomaža Kempčana in so nadaljevanje na str. 53. ČZN I. XVIII. (1923) omenjenih. Tam navedene »čveterc bukve« ne obsegajo 270 strani, ampak so paginirane od 133—270. Tvorijo torej nadaljevanje 1. snopiča, ki je moral tudi posebej iziti, kakor sta posebej izšla snopiča, naveden v ČZN 1923 str. 53 in pa ta pod 4. omenjeni. Vsak snopič pa ima poseben naslov. Te knjige so deli »Dvanajst bukev Tomaža Kempčana, izbranih iz njegovih dosle še malo znanih pisem« itd. (Simonič, str. 527), ki jih je prevedel Zalokar in ki so izšle kakor posamezni deli l. 1826. pri L. Egerju v Ljubljani. Zato je treba trditve v ČZN 1923 str. 53: »Simoniču neznana knjiga« deloma popraviti. Simonič navaja str. 527 naslov e e i c knjige, ne navaja pa posameznih delov, ki so, kakor kažeta ta dva prunerka, posebej izšli istega leta (1826) z zaporedno paginacijo s posebnimi naslovi. Ker obsegajo »čveterc bukve« strani 133—270, »Dvoje bukve« pa str. 271—420, manjkajo še strani 1—132 in pa 420—580, ki so bržkone izšle tudi še v posebnih snopičih s posebnimi naslovi. »čveterc bukve« obsegajo druge bukve (str. 133—210), tretje bukve (str. 211—234), četrte bukve (str. 235—258) in pete bukve (str. 259—270). »Dvoje bukve« pa obsegajo 6. in 7. bukve. Manjkajo torej dve in 8.—12. bukve, ki so gotovo še kje ohranjene kot posebne knjižice. Mislim, da so bili izdani 4 posebni snopiči dvanajsterih bukev. — »Dvoje bukve« so lastna učiteljska Al. Smodiča v Mariboru.

5. *Erzählungen*. Simonič navaja str. 99: »Kleine Erzählungen. Zum Gebrauche der Landesen in den k. k. Staaten. — Kratke pripovedanje (pozneje povelti) sa llovenlke lholo po delhell v' z. k. dershavah. (Slovensko od Alič'a.) V' Gradzu. Kienreleh 1831. 8°, 101' str. (večkrat tiskano).

Izdajo iz l. 1833. ima Muzejsko društvo v Ptuj. Knjigo je podaril šestošolec Fr. Veselko iz Središča. Slovenski naslov se glasi: »Kratke pripovedanja (povelti) sa llovenlke lholo po dshell v' Zelarikh kral. dershavah. S' pergnadlivim perpulicnjam Kralovo Zelarlke Apoltollke Svetloiti. v' Gradzu, je najdejo pri vilh bukivvesarjih, uatijene pri Golpodu Kicurchu. 1833. 8°. str. 101.

V primer podajam začetek:

1. Janesék (Ivānek) je mater prolil, de bi ga v' lkololo (iholo) hoditi pultil. Mat' lo rekli: Ti li lile premlad (otrok), ino nili (neili) navajen per (pri) miri biti, v' lkololi je tréba tihó ledéti, ino na to palko iméti, kar golpód vuzhenik (vuzhiteh) kashejo. Janesék je to lturiti (vzhiniti) oblubil. To je materi dopadlo (dopalo). Oni lo 'mu tablizo kupili. Sdaj je je Janesék vefélil, de je v' shkolo hoditi lmel.

Kakor prdi Simonič, je to slovenščino pisal Alič. Jurij Alič (1779—1845), se je rodil v Poljanah na Gorenjskem, bil dekan v Gornjem gradu, višji šolski nadzornik ljubodske školje, dekan v Vidmu ob Savi, kanonik in nadžupnik na Laškem. Glaser (II. 171) mu pripisuje »Majlmi katekizmus« Gradce 1830, bil je nasprotnik danjčeti in je predložil l. 1828. prevod Maehnerjevca abecednika, ki ga je odobril Slomšek (Glaser II. 46). Zbiral je tudi slov. besede in prislovice, ki jih je s svojimi pristavki izročil Jos. Drobnic uradništvu nemško-slov. slovarja. — Že ta odstavek iz Aličevega slov. prevoda nam priča, kako polagoma tudi na Slov. Štajerskem prodira slov. književni jezik. — v oklepaju so domače besede in oblike, — poglavje naše kulturne zgodovine, ki bi bilo vredno temeljite razprave.

Ptuj, 4. I. 1924.

Fr. Kotnik.

Župnik Jožef Lipold (pesnik Rečički), rojen v Mozirju 1786 (ne 1796, kakor ima Glaser II. 192.) je župnikoval v Rečici pri Mozirju, kjer je umrl in ina uagrobnik s sledečim napisom:

Hic jacet Rev. Dom. Josephus Lipold parochus a Rietz,
natus in foro Prahberg 29. Mart. 1786; vita inuetus 8. Jan. 1855.

Bis viginti annos parochus complevit ibidem
 Croesus pauperibus, pauper adusque sibi.
 Hospita tecta viri laudes sociosque penates,
 Recti cura pio languida nulla stetit.
 Carmina quis neseit modulantis voce trilingui?
 Fando qui superet, fors genitura duit!
 Hoc monumentum illi memores posuere nepotes.
 Sit tibi terra levis, sit pax aeterna merenti!
 Nobis — cura tui, luels ad instar erit.

Župnik Lipold je torej imel pevsko žilo in je zlagal latinske, nemške in slovenske pesmi. Glaser pravi, da se Lipold najrajši ozira na dnevna vprašanja. Naravno pa je, da je zložil mnogo splavarskih, saj so bili skoraj vsi njegovi župljani splavarji. Njegove pesmi so jako šaljive; ko je bil z zbirko gotov, je najel godbo, izvežbal pevski zbor in vsi skupaj so šli — kakor piše prof. I. Fon prof. Štreklu po sporočilu nekega 80-letnega duhovnika, ki se je izleta udeležil — na goro Oliko, kjer se je ljudstva kar trlo. Tam so se pesmi prvič pele in tudi takoj ponarodele. Dr. P. St.

Fr. Kidrič, Ljubljana.

Anton Breznik in njegova »Pratika«

O Brezniku in njegovi »Pratiki« so pisali skoraj vsi, ki so sestavljali po l. 1789. celotne pregledne slovenskega pismenstva in še tudi nekateri drugi: n. pr. Pohl in (v 2. izd. str. 11); Čop-Safařík I, 34, 93; Lenček, Mitli. d. list. Ver. f. Kr. 1857, 91; Maerl 65; Mar. XXII. 73; Žvab. Lj. Zvon 1886, 376; Sket, Sl. slovstv. žit. (1893: 122; 1914: 127); Glaser II, 94, 288; Benkovič, Dom in Svet 1895, 60; Simonič 49; Itešič, ČZN I, 120, 153; Pintar, Izv. muz. dr. za Kr. 1908, 78. Izkazalo pa se je za potrebno, dotične beležke omenjenih piscev revidirati.

Nekaj življenjskih podatkov nam dajejo matične knjige v Žalcu pri Celju. (Za-nje sem dolžen hvalo kolegu in prijatelju Lukmanu, ki je pisal radi njih v Žalec.) Ker je bil Breznik 27. aprila 1793 star 58 let, se je rodil okoli leta 1737. V žalskih matičnih knjigah (ki so ohranjene izza polovice 17. stoletja, prim. Orožen III, 389) se nahaja: 13. februarja 1763 kot supernumerarius loci; 17. oktobra 1763 kot vicarius loci; od 3. maja 1765 do 23. septembra 1773 kot cooperator loci in potem kot beneficiatus Randalanus do smrti dne 27. aprila 1793. (Kot beneficijat je imel dotičnost, za ustanovitelja itd. čitati v župni cerkvi pri oltarju žalostne Matere, božje 4 maše na teden, opravljati dušnopastirske posle in izmenoma vsako nedeljo popoldne v župni cerkvi in v Pletrovčah katehizirati; dobival je za to razen stanovanja, drv in hrane še 50 gl. v denarju, prim. Orožen III, 358.)

»Anton Bresnik, Beneficijat v' Shavzi«, je priredil slovensko »Vezhno pratiko od golpodarítva«. Na razpolago so ml sledeče izdaje (Številke, ki so pri naslovy prve izdaje v oklepajih, pomenjajo pri izdaji 1789a štetje vrst v naslovu, pozneje se navajajo pod isto številko izpremembe v naslovih novih izdaj):

Egerjeva 1789 a (Dež. muzej): (1:) VEZHNA (2:) PRATIKA (1:) OD (4:) GO-SPODARSTVA, (5:) v kateri je najti: (6:) KOKU VSAKI HISHNI (7:) GOSPODAR (8:) Svoje hlline rezil s' nuzam (9:) oberniti, te llabe leta previditi, (10:) tem naprei ltojezlim nadlugam napro- (11:) ti priiti, inu ta perhodni zhafs po tih (12:) ledem Planctov bođe loditi (13:) mogel. (14:) H' temo je perltavleno enu tenku (15:) POD-VUZHENJE, (16:) Kar od Meřza do Meřza skuš zelu (17:) letu per enimu lishvanju je po- (18:) trebnu fturiti. (19:) Vun-danu od ANTON BRESNIKA, (20:) Benefielata v' Slavzi. (21:) debeljša in tanjša črta.) (22:) V' LUBLANI, (23:) Se najdejo per JAN. FRID. EGGERJU, (24:) 1789. Mala 8°. 93 (+1) str.

Egerjeva 1789 b (Dež. muzej): 6; V' SAKI; 8; rezli; 9; obrniti; 10; ftojezhim; 19; ANTONA; 23; Stiskane per JOAN. FRID. EGERJU.

Egerjeva 1789 c (Štud. knjižn.): Razlike v naslovu v primeri z izdajo 1789 b, po kateri se sieer ravna; 5; kateri; 9; obrniti (kakor 1789 a); 14; H' temu; 23; Se najdeio.

Celjska 1791 (Dež. muzej): Razlike v naslovu v primeru z izdajo 1789 b, ki je služila za predlogo: 6; V'; HISCINI; 8; rezli; 9; obrniti (še v 8. vrsti, ker so vrste 8.—13. sploh drugače razporejene); (22;) V ZELLU, (23;) Se neide per Fr. Jos. Jenko. (24;) 1791. 92 str.

Ljubljanska 1803 (Dež. muzej): Razlike v naslovu v primeri z Egerjevo izdajo 1789 c, ki je služila, četudi morda neposredno, za predlogo (razdelitev vrst 8.—13. in 17.—18. je drugačna); 5; kateri; 6; VSAKI; 8; s'pridam (nam.: nuzam); 10; naprei; ftojezhim; 11; (ta, tih; izpnščno); po sedem Planetih; 22—24; V' LUBLANI | Se najde per Andreju Gállertju | Natilkavzn. | 1803. 88 str.

Ljubljana 1807 (Dež. muzej): Razlike v naslovu v primeri z izdajo l. 1803., ki je služila za predlogo: 9; perviditi; 11; nãlproti; 22—24; V' LUBLANI | Se najde per Joan. Rezerju Natilkavzu | 1807. 84 str.

Mariborska; brez letnice (Štud. knjižnica 7458): Razlike v naslovu v primeri s celjsko izdajo, ki je služila za predlogo (razdelitev 8.—13. vrste je zopet drugačna, ker je pred imenom kraja in tiskarja črta, doblimo v celem 25 vrst); 5; kateri; 12; jedem; 14; temo; 16; Meiza; 22—24; V- MARBURGI, | Se najde per Josephu Martinu | Merzinger, Bukvarju. | Pritiskana pri Fr. Schützli, 92 str.

Ilustrirano je izmed vseh izdanih saržo mariborsko, o čigar ilustracijah je ugotovil že Pinar, da so porabljeni zanje isti klišej, kakor za 5., graško izdanje Hellwigovega stoletnega koledarja iz l. 1807. Ilustracije se nahajajo samo v 2. oddelku knjige (opis letnih razredov po planetih).

Neko kontrolo izdaj omogoča »Ta Tabla, (ki) kaže, kaj sa eden Plauet vřaku letu visha«. V vseh ugotovljenih Egerjevih izdajah ter v celjski in mariborski izdaji je ta tabla prirejena za dobo od l. 1787.—1887., v ljubljanski izdaji 1803 za dobo od leta 1800.—1902., v ljubljanski izdaji 1807 za dobo od l. 1807.—1907. V prvi obliki (1787. do 1887.) je priredil tablo po vseh priliki Breznik sam.

Mogoče bi torej bilo, da bi bila izšla prva izdaja l. 1787, ali l. 1788, potreben pa ta sklep ni. Letnica 1787 se da spraviti v sklad z domnevo, da se je spis l. 1788, delnitivno priredil, natisnil pa ali tega leta z letnico prihodnjega ali pa sploh šele prihodnjega. O zmlti l. 1787. govori Breznik v predgovorn kot o pretekli: »Ako ozhes vedet, kaj sa ena Sima je bla v' Letu 1787, v' katerim Letu je Venus vishar bil; toku te Sime nmalh v' temu Letu — temezli v' temu poprejšnjimo 1786. Letu likati...« (letnice 1786 pa v »tabli« sploh ni).

Ako je pa l. 1787. kaka izdaja Breznikove. »Pratike« vendar le izšla, ni mogla izliti niti v Celju niti v Mariboru, ker tiskarne tega leta niti tukaj niti tam še bilo ni. Opozoriti je treba zopet na važno avtobiografsko beležko tiskarja Franca Schützlija, ki se je bila ohranila pri njegovem nasledniku v Mariboru Ed. Janschitzu: »Im Jahre 1788 erriehete ich als Faktor von Lalbaeh nach Cilli die erste Buchdruckerei, allwo ich mir 1791 eine eigene neue Buchdruckerei anschaltete, um 1792 diese erste Buchdruckerei nach Pettau führte, 3 Jahre da blieb; 1795 erriehete ich wieder zu Marburg die erste und für mich die letzte Buchdruckerei« (objavil Dav. Valenčak v Slov. Narodu 1875, št. 194; na članek me je opozoril prijatelj Štebinger). Celje je dobilo torej prvo tiskarno šele l. 1788., a to je bila do l. 1791. le tiskalnica ene ljubljanskih tiskaren (Egerjeve ali Kleinmayrjeve), Maribor pa šele l. 1795., 3 leta pozneje ko Ptuj. Vse, kar se je natisnilo pred l. 1788. z oznako Celja ali pred l. 1795. z oznako

Maribora, se je natisnilo v Ljubljani (za založnika Jenka v Celju) ali v Gradcu (za založnika Merzingerja v Mariboru).

Ako je izšla torej prva izdaja Breznikove »Pratike« l. 1787. ali 1788., je mogla iziti pač le v Ljubljani.

Vse 3 Egerjeve izdaje, ki so opremljene z letnico 1789, morda niso izšle v resnici tega leta, vendar bi rekeli, da časovna razdalja med njimi ni ravno velika. Po določitvi zaporednosti sem upošteval razlik v naslovihi zlasti tudi take razlike ali ponavljajoče se tiskovne pogreške, kakor n. pr.: 10: treba (a) — potreba (b, c, 1791, marib., 1803, 1807); negnye (a, b [def. y]) — negnve (c) — negnive (1791, marib.) — negnije (1803, 1807); 11: sralse (a) — sralhe (b, c, 1791, marib., 1803) — srahte (1807); vlijána, (a, b, 1791, marib.) — vlijana (c, 1803, 1807); itd.

Izdaja z letnico 1791, ki jo je založil knjigar Jenko v Celju, se je po vsej priliki v Celju res tudi natisnila. Črke in okraski so drugi nego pri ljubljanskih izdajah. Gre pač za celjsko tiskarno, ki jo je vodil Schütz, bodisi kot faktor, bodisi kot samostojen podjetnik.

V Ljubljani se je natisnila razen Egerjevih izdaj in razen Gaslerjeve izdaje 1803 tor Ecerjeve 1807 morebiti še vsaj ena izdaja in sicer l. 1800. ali 1801. (prim. »Tabloz«, ki obsega dobo 1800—1902).

Za mariborsko izdajo je v navedbi Schützove tiskarne določen tudi terminus ante quem non: 1795. Knjiga pa se je natisnila po vsej priliki šele okoli l. 1808., torej v času, ko so se tiskale pri Schützu v Mariboru tudi druge slovenske knjige (l. 1807. Volkmer, l. 1809. Besedišče). Sodim namreč, da je dobil Schütz klišeje za ilustracijo svoje pratike šele po izdaji 5. natisa Hellwigovega koledarja iz l. 1807.

Vsebita Breznikove »Pratike« je v Egerjevih izdajah in pa v celjski ter mariborski izdaji ista: »predgovor« o važnosti gospodarske pratike za vsakega gospodarja (2—4); tabla s kazalom, »kaj sa eden Planet vřaku letu visha« (5—6); koledarska prerokovanja po planetih (Saturnus, Jupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna) in sicer pri vsakem planetu po sledečih vidikih: »zelu Letu v'kupaj vseti«, spomlad, poletje, jesen, zima, spomladanska setev, zimská setev, jesenska setev, sadje, lmelj, vino, vetrovi — nagli, dež — grmenje, ribe, bolezni; »Hlišna Pratika sa vřaki meřez kaj le sturiti, kal opuřtiti« (43—78); 2 »perlošhenja«, ki obsegata razna, deloma čisto vražarska sredstva zoper kuęo pri ljudeh in živalih (78—87); »perdavk... koku le ena od detele, al druge řiřine kerme napihmena govedna venta« (88—93).

To je pač obseg, ki ga je določil in priredil Breznik sam. Prireditelj Gaslerjeve izdaje je prevzel iz Breznika le predgovor (na str. 3 je izpuřen odstavek, ki poudarja, da so vse storjene reči v oblasti Boga, ki »se mu ne sme naprej piřsati«), tablo in prerokovanja po planetih (tudi v tej izdaji str. 2—42), sicer je pa iskal novih obrazcev; kar priobęuje pod nadpisom »Hlišna pratika sa vřaki meřez« (43—69) je vzeto iz Vodnikove »Pratike« za leto 1795., istotako članek »Od řposnanja tiga vremena« (str. 71—74, priključena je iz te »Pratike« tudi pesem »Krajnz; Tvoľa deliela je sdrava«, torej poznejše Vodnikovo »Dramlo«) in pa »Popiřřivanje krajnlke deshelle« (75—88), dočim je ta prireditelj oba Breznikova »perlošhenja« in »dodavk« sploh izpuřtil. Isto vsebino ima tudi izdaja l. 1807.

Iz slovenskih tiskanih virov Breznik ni mogel zajemati, ker jih bilo ni. V jeziku vseh delov »Pratike«, ki jih je priredil on sam, se čutil odvlsnost prirediteljeva od nemškega teksta. Za točen odgovor na vprařanje, katero nemško knjigo, oziroma katere nemške knjige in v kateri izdaji je lmel Breznik pred sabo, ko je prirejal slovenski tekst, nimam v Ljubljani nemških stoletnih pratik iz dobe pred l. 1789. na razpolago, glavne sestavine Breznikovih nemških predlog se pa dajo tudi z ljubljanskimi pripomočki določiti.

Trije Breznikovi odstavki: »predgovor«, »tabla« in splošni stoletni kažipot po planetih slonijo na Morica Knauerja stoletni praktiki, ki mi je dostopna v knjigi: Allgem. hundertjähriger Kalender, dann Witterungs- und Zeit-Weiser, von 1800—1900 (itd.). Vierte Auflage, ganz neu umgearbeitet, viel vermehrt und verbessert durch Carl Friedr. Thomann. Graz, J. L. Greiner (Verlag F. Ferstl), 1835—1837. Stoletna pratika Morica Knauerja, ki je bil od l. 1649.—1664. opat Langheimski, je ostala do najnovejših dni ena najbolj znanih publikacij te vrste (Wetzer-Welte VII², 1400) ter je krožila v nestevilnih izdajah. (Iz nje je žrpal nedvomno tudi Hellwig za svoj stoletni koledar, na katerega opozarja radi podobnosti med l. delom Breznika in graško izdajo iz l. 1807. Pintar.) Podobnost med Breznikovim in Knauerjevim tekstom Thomannove redakcije ni pri vseh delih enako močna: pri uvodih gre za podčrtavanje istih misli in njih slično razporedbo, tabuli in kažipota se krijeta skoraj dobesedno (le Breznikove splošne karakteristike vsakega 7 planetov v Thomannu ni). Nedvomno je rabil torej Breznik za predlogo knjigo ali knjige, kjer se je nahajal Knauerjev uvod v stoletno gospodar-sko pratiko, seznam letnih razredov⁷ po planetih in pa opis 7 letnih razredov.

Knauerjeva pratika obsega v 4. delu Thomannove redakcije tudi »Monatlicher Haus-, Land- und Vieh-Wirtschaftskalender, vendar ni mogoče dobiti take relacije med Breznikovo »hlšno tablo za vsaki mesec« in temi teksti, kakor pri prejšnjih delih. Pač pa obstojajo zveze med tem oddelkom Breznikove knjižice in oddelkom »von den ökonomischen Verrichtungen in jedem Monate des Jahrs«, ki tvori glavni del knjige »Allgemeiner ökonomischer Kalender zur Haus- und Landwirtschaft«, Nürnberg 1773 (496 str.). Tukaj pa ne gre za dobesedno soglasje, saj je nemški tekst mnogo obširnejši, pač pa imajo skoro vsi Breznikovi stavki tega oddelka v nemški knjigi svoje vzporednice in sicer po večini v istem redu. Breznik je ali slovenski tekst po nemški knjigi iz l. 1773. sam priredil, ali pa rabil nemško predlogo, v kateri se je že nahajala tvarina knjige iz l. 1773. v skrajšani obliki, ki jo ima slovenska prireditev.

Za Breznikova »perlošenja« in »perdavk« ne morem dobiti paralel niti v 5. delu Thomannove prireditve Knauerjeve pratike niti kje drugje, skoraj gotovo pa sloni vsaj v glavnem tudi ta tekst na nemški predlogi.

Do Gaslerjeve izdaje je šlo vedno le za proste ponatise ene prejšnjih izdaj, pri čemer so se ponatiskovali navadno tudi tiskovni pogreški dotične izdaje. Jezikovna oblika, ki jo je dal knjižnici Breznik, je ostala torej v teh izdajah neizpremenjena. In to le običajni literarni jezik tistih kranjskih pisateljev zadnje četrti 18. stoletja, ki jim Pöhl-
nov jezik in pravopis ni bil edno merodajni vzor. Na posebnosti gorenjščine naletiš v tem jeziku jako često, tuintam tudi na odmeve zapadno-štajerskih narečij. Edino mesto v knjigi, kjer se imenuje kraj, se nanaša na Gorenjsko: »Sa letem, aku je bla dobra, al gojovna semla, flasti s' Giplam [katerga imajo na gornim Krainskim] po-
flupana, Jezhmen nar bol rata« (57).

Najverjetneje se mi zdi, da je bil Breznik Gorenjšec, gorenjski elementi v njegovi knjigi torej deloma odmev govora, ki se ga je bil naučil doma, štajerski pa odmev osredja, v katerem je živel in delal. Žalec je bil inkorporiran kranjski Stični (Orožen III; 347), čije opat je podeljeval tudi beneficij, ki ga je ustanovil 1. aprila 1721 v Zalcu duhovnik Gregor Randl (Orožen III; 348). Tako se je lahko zgodilo, da je prišel duhovnik Gorenjec v Žalec. (Opomba urednika F.K.: Po Slekovčevih zapiskih v arhivu »Zg. dr.«, posnetih iz Orožnovih beležk, je bil Breznik »Carniolus e s. Petro«. — Opomba pi-
satelja: Gre za Sv. Petra v Komendi pri Kamniku. Župnik g. V. Bernik mi poroča 11. 6. 1924: »V tuk. knjigi krščenih se bere: 1737: Die 14: Junii natus et baptizatus est Antonius, legitimus filius D. Joannis Wresnik, praefecti III. Dominij Cruensis [Križ], et con-
jugis Elisabethae, levantibus cum adm. Rdo. Dno. Andrea Rogl, parochi loci, et Domicella Maria Francisca Pustna ac Virgine Maria Helena Schworzin, per me Bartholomaeum Bittinc, cooperatorem loci. Ex Cruce. [Na vrhu pripis:] Factus sacerdos 1761. — Se

danes stoji na Križu Breznikova hiša, li. št. 17, sedaj last s polgruntom vred graščakinje Križke [ex Cruce] baronice Abfaltrern. Pri Brezniku ali na Breznikovem pravijo še sedaj.)*).

Prireditelj izdaje l. 1803. je tudi v oddelkih, ki jih je prevzel iz Breznika, jezik po svoje prikrojil: nemške izraze je po možnosti trebil, germanizne odpravljaj, gorenjski o v dativu nadomeščal z u, e v pronominalni deklinaciji z i, za i na koncu zloga tudi v sredini besede pisal l namesto u, izpuščal nepotrebne osebne zaimke itd. Ne zdi se mi izključeno, da je priredil to novo redakcijo Vodnik sam, iz čigar »Pratlike« so vzeti tudi novi oddelki. Izdaja l. 1807. je prosti ponatis izdaje l. 1803.

Glavna vrednost Breznikove knjige je v tem, da je izšla v slovensčini. Gospodar na slovenskih tleh, ki je umel samo slovenski, je bil do l. 1725. sploh brez pripomočka, iskati sveta v razumljivi knjigi, a tudi »Pratika«, ki je začela izhajati tega leta, je pomenila v tem oziru le skromno pozitivno pridobitev. Novodobna gesla za povzdigo poljedelstva in kmečkega blagostanja so se razpravljala na slovenskem teritoriju nad 20 let brez podpore slovenske knjige. (Komenskega župnika Glavarja »Pogovor od Zhebelnih Rojev« je ostal v rokopisu, prini. Zvon 1885, 474, 668). Šele potem, ko je nova, ljudska šola vsaj na Kranjskem zrahljala nekoliko tla, je izšla l. 1784. prva slovenska knjiga te smeri (Wolsteinove »Bukovze od slivinkih bolesni sa knuteske ludy« v prevodu Fantona de Brunn). Za Glavarjem in Fantonom sta bila Breznik in Polihlj prva, ki sta nekako istodobno zastavila svoje pero za literarno pomagalo slovenskemu kmetovalcu. Ponovne izdaje pričajo, da se je Breznikova knjiga priljubila in dobila svoj krog čitateljev. In ker se je natisnila ista jezikovna redakcija, kakor v Ljubljani tudi v Celju in v Mariboru, je širila knjiga tudi zmisel za potrebo enotnega slovenskega literarnega jezika.

Poročila in karakteristike v dosednji literaturi o Brezniku in njegovi »Pratiki« so se dala torej izdatno izpopolniti. Obenem je treba opozoriti, da se mora marsikatera trditev v dosednji tiskani literaturi popraviti. Ni točno, da bi bil Breznik »od 1768.—1773. l. kapelan in do svoje smrti... kurat v Žalcu« (Glaseč, ki je sicer po vsej priliki črpal iz matičnih knjig v Žalcu). Dalje je napačna supozicija, da je bil Breznik Štajerec (skoro vsi) oziroma celo Žalčan (Glaser). Na okoliščino, da imajo letnico 1789 3 izdaje, se ni opozorilo, izdaja 1807 se še sploh ni zabeležila. Nedvomno napačna je trditev, da bi bilo prvo izdanje ono, ki je izšlo pri Schützu v Mariboru (Ilešič, Pintar), ljubljanske izdaje pa posnetki po mariborskem (Pintar), ki bi se bilo natisnilo »menda 1787« (Pintar) ali 1788 (Ilešič pod vprašajeni). Končno je pogrešena tudi trditev, da bi bil, kakor Gorjup in Hasl, »tako pač tudi Breznik« »pisal v svojem celjskem narečju« (Ilešič 153).

Pismo Mihaela Voliča, arhidijakona in župnika v Laškem iz l. 1630.

Priročil: Miroslav Premrou. Rim.

V arhivu veroplodničnega zbora v Rimu sem naletel med Italijanskimi pismi »Lettere d' Italia« l. 1627.¹ na pismo Mihaela Voliča od 1630. 15. I.

Pisal je M. Volič to pismo veroplodničnemu zboru iz Laškega, kjer je župnikoval, ter se podpisal tudi kot »arhidijakon Savinjske Doline i Dravskega polja«.

Podom je bil Volič Mihael iz Vač ali Litije.² Posvetil ga je za svečenika ljubljanski vladika Tomaž Hren dne 14. IV. 1607.³ Na Laško je prišel 20. I. 1628,⁴ ker je svojo dotadašnjo župnijo v Kamniku zamenjal z laškino župnikom Kristolom Plankelom. Kamniško župnijo je dobil 10. I. 1626,⁵ kar mu je patrijarh oglejski potrdil 5. III. 1626.⁶

Na Laškem je župnikoval od 1628—1641.⁷

Umrl je v Žalcu l. 1646.⁸

O njem⁹ je pisal g. prof. Fr. Kovačič v svojem članku: »K cerkveni zgodovini na Spod. Štajerskem v 17. stoletju, iz bivšega patriarhalnega arhiva v Vidmu na Laškem;« izšel je v tem Časopisu XVI. Maribor, 1920—21, na str. 105—117.

Na str. 107. piše prof. Kovačič, da je Volič bil nevreden duhovnik ter je s svojim nedostojnim življenjem povzročil velikansko poluhšanje. Akti pripovedujejo o njem žalostne stvari.

Iz njegovega pisma je sklepati, da se je Volič še le pozneje tako izprtdil, da je omogočil tako sodbo o sebi.

Po pismu, ki ga niže priobčujemo v izvirnem latinskem jeziku, se kaže Volič skrben pastir, ki je za blagor svojih duš zelo vnet ter prosi, da se priznajo kapucinom pravice, da smejo propovedovati in izpovedovati, zlasti v času, ko se vrši sveta reformacija (protireformacija) in posebno z ozirom na plemstvo, ki se brani izpovedovati se pri sekularnem svečenstvu, koje iz človeške slabosti pada, ter želi in čaka kapucinov, ki se odlikujejo po življenju, po značaju, po znanju, po pobožnosti. Saj, piše Volič, niti mi sekularni svečeniki ne moremo v prid svojih duš imeti enako vrednih spovednikov.

Kako je bila rešena prošnja, se vidi na koncu listine: to je ugodno. In si lahko mislimo, da je Volič napravil s svojim pismom dober vtisk, ker so ga tudi o ugodni rešitvi pismeno obvestili.

Opombe: ¹ Codex »Lettere Antiche« 2. F. 41 sl. — ² Slekovce: Pobrki iz dnevnika škofo. Hrcna v izveštjih Muzej. društva. Ljubljana. tV. 152. — ³ l. c. — ⁴ l. c. nota 17. — ⁵ prezentiran od Ferdinanda, nadvojvode avstrijskega. — A. Koblar v Izveštjih Muz. društva. Ljubljana tI. 52. — ⁶ Izvestja Muz. društva. Ljubljana, tII. 23. — ⁷ Fr. Kovačič v Časopisu XVI. 106 po Orožnu, Dičc. III. 21. — ⁸ Slekovce l. c. — ⁹ O njem ima več notic tg. Orožcn v svojem Bist. u. Dičc.*Lavant.

Laško, 1630. 15. l. (Lett. Ant. 2, Lett d' Italia 1627. F. 41 sq). — Volič Mihael, arhidiakon in župnik laški.

Instante controversia iam triennali inter Augustum, et Venctas, in Curia Romana vergente, ratione Patriarchatus Diocesis Aquilensis in Provincijs Imperialibus, Styriae, Carinthiae, et Carnioliae uti sede ordinaria vacante, Curae Animarum, in excipiendis Confessionibus quoad casus reservatos absolvendos, tum et praedicationem Verbi Domini, non tantum ad seculares, sed et spirituales, factura maxima dignoscitur pati; ad evitandum vero tantum periculum Animarum; pium ac sanctum subsidium implorandum. Ex officio et munere Archiepiscopali computus, me Illustrissimo molestum ac supplicem exhibere, orans ac implorans, quo ad majorem gloriam Dei, tum et incrementum S. Matris Ecclesiae, solatium et refugium singulare Christifidelium, Venerabilibus Patribus, inclitae sacrae Religionis Seraphicae, Capueinis, sub Archiepiscopatu meo, universi Comitatus Cilliensis excipiendi confessiones sacramentales, et praedicandi Verbi divini, extra et intra Claustra, facultas tribueretur? Quemadmodum in alijs Provincijs moris est, vergentibus rationibus; Sacra haec inclita Religio Seraphica, uti Aurora rutilans, denuntians diem, Vita, Moribus, Doctrina praevalet in his partibus Mundi in quam omnium ocelli, tam spiritualium quam secularium diriguntur, precipue hoc sacro Reformationis tempore, quam plurimj Nobiles, Barones, proceres, intuentes vitam praesbyterorum secularium aliquantum familiarem nimis, et ex-fragilitate humana defleentem iisdem peccata sua confiteri, scandalizantur Patribus Venerabilibus Capueinis, illorum Conscientias excutiendas, peccata delegenda, consolationes salutare audientes, desiderant et praestolantur, et non datur copia, hinc exoriuntur apud noviter Conversos absurda et scandala, et despectus Religionis; tales viros instaurularum coruscantium, et splendorem dantium, Vita, moribus, doctrina, Exemplis, pietate austeritate vitae, toti Mundo, non posse audire Confessiones, nec praedicare verbum divinum! quod omnium vilissimo ac nequissimo (?) praesbitero seculari non denegat Ecclesiastica ratio! Durante ista Comentabilj et deploranda sede vacantia

ordinaria nullum habemus superiorem; nullum ordinarium, nulli actus Pontificales exercentur nulli presbyteri iam a triennio ordinatur! Nullibi cura Animarum peti potest. Nisi a Sede Apostolica Romae? Aut Vicnuac apud Nuntium (sed rara, aut penitus nulla apud modernum expeditio) Intervallum autem, aut Chaos, distantia loci, Vienna a Comitatu Cillensi 215 Miliaribus distat, quomodo pauper clericus pro ordinatione aut dimissorialibus, vel miser presbyter pro cura animarum, tam distans iter, in tam periculosissimo statu belli, ubi praedones, latrones in omnibus angulis, vix Equestres eum comitatu securi, et insuper nihil libentes Viatico carentes in tali grassante Annona suffere possint. Et hac maxima penuria sacerdotum oviculae sanguine Christi redemptionis plerumque ex defectu presbyterorum damnatum patiuntur. Imo nec nos Sacerdotes seculares pro salute animarum nostrarum habere condignos confessarios possumus. Et ratio?

Ad excitandum majorem zelum, affectionem et charitatem Populi erga sacram Religionem, in largiendis eleemosiis tum et promovendam maiorem Reverentiam et respectum, Illustrissimus, uti singularis propagator S. fidei, desiderium hoc pium ac sanctum vigore productarum rationum promovere, neque voti compotem facere dignabitur. Siquidem non, nisi gloria Dei, salus animarum, zoelus Populi, promotio sacrae Religionis queritur ac petitur. Me illustrissimo pro exorabili ac favorabili Expeditione Cilleam promovendo quem Deus etc.

Tijberil ex officio Archidiaconali Comitatus Cillensis 15. Januarij Anni 1680.

Michael Wollich Archidiaconus Patriarhialis Vallis Savinae, et Campi Dravi fluvij, Parochus Tyberiensis.

foris: posnetek.

manu Ingoli: nr. 49.

Referenté Illmo. D. Card. Trivultio literas Michaelis patriarchalis Archidiaconi comitatus Cilecensis in dioecesi Aquileiensi s. C. censuit capucinis dicti comitatus idoneis concedendam esse facultatem audiendi confessiones virorum et mulierum dicti comitatus donec de secularibus presbyteris idoneis fuerit provisus. et de hac facultate mandavit aq̄l eum procuratore generali capucnorum ut cum habito verbo cum Sanctissimo dictis capucinis concedat servatis servandis.

Si scriva latiuo a quest' Archidiacono con darli conto della resolutione presa e dell' ordine dato.

Slovstvo.

Razprave. I. Izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. V Ljubljani 1923. Str. 400.

Od 9 razprav je ena filozofske, ostale historične in filološke vsebine.

Radi pičlega prostora se tukaj omejimo le na tiste stvari, ki spadajo v ožji določen kraj našega društva in glasila.

Takoj v prvi razpravi dr. Prijatelja »Predzgodovina ustanovitve Slovenske Matice« imamo veselo ugotovitev, da je ideja tega društva prvi sprožil naš veliki Slomšček, in ko je po dolgem govorjenju in praznem pisanju stvar dozorela do konkretnosti, je zopet dal pobudo Slomškov učenec, kanonik Kosar, 40 rodoljubnih štajerskih Slovencev pa je zložilo prve darove po 50 gl.

Pri zgradbi naše narodne kulture niso bili »provinciaci« samo pasivni odjemalci, marveč so opetovano aktivno nastopali, in dajali pobudo. To je še danes naše načelno stališče: povsod se naj udeležujejo sile, za obmejni kraje je to še prav po-

sebnu polrebno. Zalo naj se naše »provincijalno« delo ne ubija in ne prezira ...

V 3. razpravi poda prerano nam umrli dr. Kos zanimive podatke »iz zgodovine devinskih gospodov.« Devin je sicer daleč doll v Primorju, sedaj pod tujim gospostvom, a najznamenitejši član rodovine devinskih gospodov, Hugon VIII. je v zvezi z našo spodnještajersko zgodovino. Njegova mati je bila Katarina Pljuška, njegova tretja žena Ana, sestra Rudolfa Wiltuškega (od 1375). Dolo 3000 gl. ji je zasigural z dohodki Marenberga. Hugon in Rudolf Villuški sta sklenila pogodbo, da tisti od njiju, ki umrije brez otrok, prepusti preživelemu vse svoje imetje.

Ko je l. 1385 Rudolf umrl brez otrok, je prevzel še islega leta njegovo premoženje Hugon Devinski, njegovi vdovi Suzani pa se je obvezal, plačevali letno po 200 funtov.

Po smrti Harlnida Pljuškega je Hugon prevzel oskrbnišvo nad njegovima mladoletnima sinovoma Bernardom in Friderikom skupno s Hermanom (II.) Celjskim in Henrikom Rankensteinom. Tozadevni dogovor so sklenili 22. 2. 1385 v Radgoni. Nadškof solnograški Pilgrim kol višji zemljiški gospod je l. 1387 izročil Ptuj v upravo Hugonu. Na Štajerskem si je pridobil mnogo poseslev, med drugim Slovenjgradec, položivši 1500 funtov zastavnine. Od Ulrika in Otona Lichtenslelna je 1388 kupil 8 mark letnih dohodkov v okolici Ivnice. L. 1375 je s svojim polbratom Jurijem dobil dovoljenje, da reši grad Marenberg, ki je bil zastavljen prekmurskemu velikašu Ivanu iz Novca Grada (Güssing). Tudi od šl. pavelskega samoslana je kupil neki dvorec v Marenbergu. L. 1386. je dobil v zaslavo grad Maribor od Viljema Svibenjskega. Tudi okoli Jamnika pri Konilcah je imel poseslva.

Najbolj nas zanima 7. razprava dr. Ljudmila Hauptmanna »Mejna grofija spodnjepanonska«. Tu govori pisatelj I. o Pribinu in Kocelju, II. o mejah Koceljeve marke. Razprava temelji na obsežnem študiju vlvov in osvelljuje marsikalero stvar pod novim vidikom. Pri nekalerih trditvah pa moramo zavzeti negalivno stališče, da se gde donneve v našem zgodopisju ne ustalijo kol dognane ugotovile.

1. Pisatelj trdi, da je Ludovik Nemški l. 828 (po bolgarskem napadu) razrušil vazalne kneževine ob obrsko-slovenski meji in uslanovil šltri mejne grofije, Karantanijo, Gornjo in Spodnjo Panonijo ter »Veliko« Kranjsko. Toda iz dollčnega vira vemo le, da je razdrobil furlansko marko v šltri grofije. Furlanska marka pa ni segala čez Dravo in nima nič opravill z Gornjo Panonijo in Spodnjo na levi strani Drave. Kalere grofije so to bile, vlti nič ne poročajo, mogoče da kranjska in savlnjska, pa le mogoče.

2. Ker se je Pribina dobro obnesel ob Zali, kjer mu je bila zemlja podeljena v zajm, pravi pisatelj, da je l. 847 dobil »sljajno nagrado«: kralj mu je dal v last, kar je prej imel »in beneficium« (v zajm), izvzemši ono, kar je spadalo solnograški cerkvi, in povišan je bil za mejnega grofa (str. 319).

Tu je pripomnil sledoče: Ni res, da listina 816 podeljuje solnograški cerkvi le imunitetno pravico in dá torej izgubljena predloga za »Conversio« ni bila drugo, ko imunitetna listina. Listina 816 vendar priznava solnograški cerkvi dejanski že pridobljeno posesl in ji že naprej daje pravico, da vzame v posest, kar bi ji kdo legalnim potom podaril ter izrecno pravi, naj to poseduje brez vsakega ukovora. Na lo sledi imuniteta (el nullus iudex...). To je torej Solnograd dobil že pred 30 leti.

Ko je pa l. 847 Pribina dobil svojo, dotlej v zajm dano zemljo v last, je bilo pač razloga dovolj, da se izrecno izvzamejo solnograške enklave, ker bi se lahko zgodilo, da bi Pribina ali kateri njegovih naslednikov kol polnopravni lastnik zemlje začel poscgati v imunitetne pravice Solnograda, češ, le so veljale poprej, ko je bila zemlja dana samo v zajm. Nikakor pa ni iz lega razvidno, da bi bil Pribina postal sedaj mejni grof. Tudi iz navzočnosti Radboda, Werinherja in Pabona v Reznu

847, ne sledi, da so bili poklicani v Režno radi vprašanja, se li naj »tujcu« podeli mejne grofovstvo. Vir samo pravi, da so bili navzoči (siebant praesentes). Privedli so jih lahko tja tudi drugi razlogi. Pribinova zadeva ni prišla šele na tem sestanku prvič v pretres, saj vir sam pravi, da so kralju njegovi zvesti to često priporočali (suis fidelibus saepus ammonentibus). Sieer je pa bila dovolj važna zadeva tudi, prepustiti »tujcu« v last obmejno zemljo, za Pribina samega veliko večja, kakor če bi bil povzdignjen v obmejnega grofa, iz katere službe bi bil lahko vsak čas odpoklican.

Da bi bila »Conversio« iz sovražnosti proti Pribinu zamuľala njegovo povišanje v mejnega grofa, ne drži. Pisce »Conversio« mu je sieer res sovražen, a baš v začetku tega odlomka priznava, da si je Pribina pridobil zasluge za Boga in cesarja.

Glavni namen pisca je vendar bil, potisniti v ospredje pravice solnograške cerkve do Panonije. Ako bi bil torej Pribina ob rečeni priliki res povišan v mejnega grofa, bi pisec tega ne mogel zamlčati, ker baš iz te okoliščine bi dobil važen povdarek za svojo stvar. Zamislimo se le v situacijo: Pribina je po vladarju povišan v mejnega grofa, a njegovi oblasti je odtegnjeno solnograško ozemlje. Ta izvzetek je za Solnograd velike važnosti in pisec bi ravnal proti namenu svojega spisa, če bi zamlčal to povišanje. Lahko bi se zgodilo, da bi kdaj prišel kdo drug za mejnega grofa, pa bi zanikal solnograško imuniteto, češ, to velja za lastnika zemlje, ne pa za mejnega grofa.

Z metodo take interpretacije bi lahko iz kateregakoli teksta izvajali stvari, ki jih tam ni.

Dejanski (če ne de iure) je postal Pribina mejni grof že takrat, ko je dobil zemljo v zajm, ker mu je vladar paš ni dal za to, da tam krave molze, marveč, da brani mejo. G. H. sanu priznava, da so pri naseljevanju avarsko-slovenske zemlje odločevali pred vsem vojaški oziri. Pribina je moral bežati iz Nitre v sosedni moravski državi in tega gotovo ni pozabil. Ko mu je tedaj Ludovik dal to zemljo, je hotel tu postaviti ljutega sovražnika Moravije, držeč se stare rimske metode: Slovane pobijati s Slovani. Ker se je Pribina prva leta v tem dobro obnesel, je dobil zemljo v last.

3. Dudlepa in Ruginesfeld. G. pisatelj se je blagovoil tudi ozreti na mojo razpravo v »Časopisu« XV (1919), kjer sem Ruginesfeld postavil na Mursko polje, Dudlejo po splošno v radg. okolieo. On misli, da se mi ni zdelo vredno, pečati se z listino l. 860, ker je tam neko nasprotje. Ni bil to razlog, temveč moja metoda je bila: iz poznejših gotovih razmer sklepati na starejše, manj jasne, kjer so mogoče vsakovrstne apriorne kombinacije. Raziskovalcu je na razpolago dvojná pot: določiti najprej meje dudlebske grofije in postaviti v njih okvir tudi Ruginesfeld, ali pa nasprotno, poiskati najprej Ruginesfeld in sklepati, da se je tudi že to zemljo razprostirala dudlebska grofija.

Mislím, da je znanstveno ta metoda popolnoma opravičena.

Proti mojim izvajanjem odgovarja: g. H.: 1. »O štajersko-ogrskih odnošajih enajstega in dvanajstega stoletja vemo tako bore malo, da je vsak argumentum ex silentio nedopusten. (str. 324).

Res, o teli odnošajih vemo malo, kakor tam s Kronesom sam povdarjam, vemo pa vendar, kakšno je bilo razmerje med nemškimi vladarji in solnograškimi nadškofi. To razmerje izključuje kako novo darilo od strani vladarja v prid solnograškimi škofov ob vedno nemirni ogrsko-štajerski meji. »Argumentum ex silentio« velja še v večji meri za predpostavbo g. H., da bi bila neznano kdaj in kako v 11. ali 12. stoletju došla solnograška škofija v last Mursko polje.

2. Listina iz l. 1057 ne omenja vseli solnograških posestev, torej nihče ne more biti porok, da ne izpušča tudi radgonsko-ljutomerskih.

Listina pač ne našteva solnograških posestev, o katerih ni bilo nikakšnega spora in nobene pravne nevarnosti. Drugače je pa s posestvi, ki so bila ob ogrski meji in bi si jih po odgónu Madjarov lahko kdo drug svojil. Med taka posestva spada brez dvoma v prvi vrsti radgonsko-ljutomerska okolica.

3. Dr. H. zanika, da bi bil kralj Ludovik 860 podaril nadškofu v Dudleblih le cerkev, češ, kjer je šlo za cerkev, dodaja listina izrecno »ecclesia«. —

Listina našteje pet cerkev, potem nadaljuje: »ad Nezilupach«, potem »item ad Rapam, ad Tudleipin«.

Ta »item« se nanaša na prej povedano, t. j. na darovane cerkve, ker pozneje, ko gre samo za posest, takoj dostavi »beneficium«. Razume se pa, da so pri cerkvah vključeni tudi dvorci, ker so cerkve imele svoja posestva in bi darilo golih cerkvenih sten ne imelo zmisla. Da gre v Dudleblih res za cerkev, se prepričamo, če primerjamo darilo kralja Ludovika I. 860 z darilom Priblnovim I. 852/3. Takrat je daroval Priblno nadškofu novoposvečeno cerkev v Salapiuginu. Z listino 860 hoče kralj dati v last in potrditi, kar je Solnograd dobil že prej od njega ali od drugih oseb in med temi kraji našteva tudi pod »item« brez dostavka »ecclesia« Salapiugin. Ni mogoče, da bi pod to potrdilo ne spadala I. 852/3 darovana cerkev, marveč neki dvorec, o katerem prej nikjer ni bilo govora. Torej je tudi na Tudleipin obrniti spredaj stoječi dostavek »ecclesia«. Tako je razumel dotično mesto tudi r. dr. Kos (Gr. II., str. 134).

Z neko enfazo povdarja pisatelj velik prometni pomen krajev nad Lipnico, kamor hoče potisniti dudlebsko grofijo. No, takih prometnih prednosti ni manjkalo tudi radgouski okolici v rimski dobi.

V marsičem je pa pritrđiti g. pisatelju. Tako pozdravljamo njegovo pojasnitev, da je za pravo nezmisel, iskati v »Conversii« imenovan Keisi v Kiseku — v Gorulji Panoniji. Zelo verjetno je, kar on izvaja, da je to kraj Kenese ali Kensa ob Blatnem jezeru. Če bi to ne obveljalo, bi bilo prej misliti na Kanižo kakor na daljni Kisek. Tudi usoda Koeeljeva, da je končal v kakem nemškem samostanu, bo najbrž resnična. Če je tako, so mu gotovo Nemci pred smrtjo iztaknili tudi oči, kakor poprej Rastislavu.

F. Kovačič.

Narodne pravljice iz Prekmurja. Priredila Kontler in Kompoljski. V Mariboru 1923. Založil »Učiteljski dom« v Mariboru.

Gradivo, ki ga knjižica obsega, je nabrano v Prekmurju; vsak prispevek je opremljen s točno domovnico — z imenom zapisovalca in kraja —, kar je polivale vredno. Bogve kaj novega nam zbirka sicer ne nudi, a temu se ne bomo čudili: saj so glavni pravljčni motivi naravnost internacionalni, splošno razširjeni in znanl. Povsod srečujemo iste prikazni, z vedno istimi lastnostmi, stalne situacije s stalnimi rešitvami. Elementi, iz katerih pravljica ustvarja svoj svet, se neprestano ponavljajo, izpreminjajo se samo njih kombinacija. Lepi primeri za take »metamorfoze« so v naši zbirki n. pr. pravljice »Ježek«, »Strah«, »O začaranem vrtu«, »O dobrosrčnem kovaču« in legenda »Kristuš i sv. Peter«. Prvi dve se po osnovnem motivu krijeta z Milčinskega pravljicama »Sin jež« (Tolovaj Mataj 34) in »Jurko je iskal stralu« (Tolovaj Mataj 83), a samo v osnovnem motivu; v posameznostih se znatno razlikujeta. Že takoj začetek prve kaže zanimivo razliko: v naši pravljici mali Janček postane »ježek«, ker ga mati v nevolji tako imenuje; pri Milčinskem pa se kot jež narodi cesarici, ki je ob pogledu na ježa vzdihnila; »O, da bi dobila sina, ni treba, da je večji kakor ta jež!« Pravljica »O začaranem vrtu« ima zanimivo inačico v Fremensfeldovem »Zdravilnem jabolku«; a tudi tu imamo samo en skupni motiv: čudovito zdravilo, ki se ponj napotijo trije bratje. V pravljico »O dobrosrčnem kovaču« je prešla znana legenda o »Skrbi in Smrti«. Legenda »Kristuš i sv. Peter« je kombinacija treh motivov, od katerih drugega (čebela pičt sv. Petra, on pa strese ves roj v vodo) pozna tudi Milčinski (Tolovaj Mataj 20). tretji pa je znan iz lepe Goethejeve pesmi »Legende«; sicer se govori tu o podkvi in črešnjah, v naši legendi pa o krajcarju in orehlih, a motiv je isti.

Z naštevanjem teh pararel zbirki nikakor ne mislim kratiti vrednosti. Pomislek imam edino v tistih slučajih, kjer že odprej poznamo zapise iz Prekmurja, kakor n. pr. pri basni »Zakaj teče pes za zajcem«, ki nam jo je v prekmurščini povedal že Kühar (prim. ČZN. 1913, pril. str. 15!). Sicer pa bodo take sorodnosti gotovo zanimale raziskovalca narodnega blaga in mu nudile dragoceno gradivo za primerjanje. Otroci, ki jim je knjižica predvsem namenjena, pa bodo pravljice vkljub tuintam znanim motivom brez dvoma čitali z zanimanjem in užitkom. Zato želim, da bi izdajatelja delo nadaljevala in bi temu I. zvezku (kakor stoji na platnicah!) kinalu sledili novi.

Glede teh pa eno želijo! Oblika, v kateri so pravljice izšle, je delo obeh prirediteljev. Le tri kratke prispevke sta pridržala v prekmurščini. Da sta drugod lepo narečje nadomestila s knjižnim jezikom, je sicer škoda, a imela sta gotovo za to tehtne vzroke. Ako pa sta se že lotila »prirejanja«, bi bila morala izvesti to skrbneje in bolje. Milčinski je našo pravljico dvignil do neke višine, pod katero njegovi nasledniki ne bi smeli pasti. Preveč je ostalo v knjižici mest, ki motijo, bodisi s stilističnimi neuglajenostmi, bodisi s slovniškimi napakami. Med prvc spada predvsem vrljanje praznih besed, ki stoje pogosto čisto po nepotrebnem. Večinoma so ti vrtnki malenkostni, a vendar lahko docela razbrihajo stavek in mu vzamejo vso plastiko. Stavek »s seboj vzameta le majhno spremstvo in pa seveda — kokota« (43) se glasi lepše in nazornejše, če izpustimo »pa seveda —«. Brez potrebe straši tak seveda tudi še na str. 34, 57, 58, 101. Odveč so razni zaimki (»ta« — 17, 28; »ti« — 58), razne členice (»tudi« — 49, »namreč« — 53) itd. Reči, da sveče svetijo komaj toliko, kakor »kaka nezatna« leščerba (17), je papirščina najplehkejše vrste. V stavku: »Jaz bi tudi rada šla s seboj, če ti je po volji,« pravi švinja, ki bi seveda tudi rada bila zlat« (40). bi dober pravljicar za besedo »švinja« napravil piko, odvisnik pa zamolčal. Itd. — Drugo, kar zelo moti, so številne slovniške napake. Konštrukcij, kakor »zagleda ležati« (23, podobno 14, 62, 109...), in oblik, kakor »ježeka« (19), »ježekov« (19), »molekov« (110), »proti močevem gradu« (28), »k zlatem studentcu« (38, 39), »pri tistemu mojstru« (91)... bi v knjigi pač ne smeli srečavati; v knjigi, ki je namenjena šolski mladini, pa že celo ne. Morda gredo te napake deloma na rovaš stavcu, a izgovor to ni. To je samo dokaz, da se je korektura opravila premalo vestno. Glasno vpijejo o tem tudi razne druge tiskovne pomote, med katerimi je ena celo taka, da junak Marko v »Strahu« sredi pravljice nenadoma postane — Martin (53, 54), proti koncu pa je zopet Marko! Vse to bi se bilo z malenkostnim trudom dalo popraviti in upam, da s bo v II. zvezku tudi zgodilo. Morda bi se našel tudi pripravnejši naslov, kajti zbirka ne obtega samo pravljic, ampak tudi pripovedke, legende in anekdote.

To je moj »ampak«, sicer pa knjižico priporočam.

J. Glaser.

Schober Arnold, Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien. Mit 216 Abbildungen im Texte. Sonderschriften des österr. Archaeologischen Institutes in Wien. Band X. Wien, Oesterr. Verlagsgesellschaft Ed. Hölzel & W. G. m. b. H. 1923. 4°. 234 strani.

Ni prvokrat, da se peča avstrijski arheološki zavod v svojih posebnih spisih s spomeniki rimske krajevne umetnosti in posebno z najimennitnejšim njenim delom, z nagrobniškimi spomeniki. H. Hoffmann »Römische Militärgrabsteine der Donauländer,« prvo teh izvestij, pa že radi tega ni zadostovalo, ker se je enostransko pečalo z vojaškimi spomeniki in se ni oziralo na ostalo mnogoštevilno gradivo. Pa vendar se vojaški in civilni spomeniki popolnoma sporedujejo. To dokaže Schober preprčevalno v svoji knjigi, ki je posvečena zaslužnemu voditelju avstrijskega arheološkega zavoda. Emilu Reischu k petdesetletnemu tečaju njegovega delovanja na Dunaju. Knjiga je za nas posebno radi tega pomembna, ker se naši spomeniki — razun nekaterih večjih — prvokrat opazujejo iz umetniškozgodovinskega vidika. Do sedaj se je skoraj izključno cenilo te spomenike iz antikvaričnega stališča, posebno v zvezi z napisi. Umetnostno-

zgodovinsko stališče pa se je žalibog prevečkrat podcenjevalo. Pa ravno to stališče daje zgodovinarju večkrat dragocene dokaze za včasih edino mogoče časovno določilo ali pa kaže, koliko domače umetnine je dosežene v posameznih delih. Umetnostni stariinar pa zopet ne more pogrešati pomoči zgodovinarja za umetnostno zgodovino, sezidano na močno ugotovljeno tipologijo (likoslovje). Da Schoberjevi umetnostno-zgodovinski obravnavi rimskih nagrobnih spomenikov ta solidna podlaga ne manjka, dokazuje prvi del kot uvod, naslovljen: »Historischepigraphische Grundlage der Datierung«, ki nas seznanja z najvažnejšimi dejstvi iz zgodovine legij, s posebnostmi rimskega imena, s sestavo nagrobnih napisov v obče in značajem rimske pisave v raznih stoletjih. V drugem delu nam nudi pisatelj seznam nagrobnih spomenikov v Norlku in Panoniji, po likih urejenih in popisanih, kateri seznam po pisatelju samem ni popoln, ki pa obsega vendar vse znane like. Izključeni so samo bili sarkofagi in pri nas redke žare ter velike arhitektonične grobnice. Ta del je jako pregledno izveden in ima dobre podobe. Tretji del še nam podaja enkrat obsežni pregled o razširjenju posameznih likov (tipov) in okrasnih osnutkov za obseg razprave; četrti nam razklada izvor oblikovnih in podobnih motivov. Prvi del pa, ki je za umetnostnega zgodovinarja posebne vrednosti, nam podaja tipozgodovinsko in slogopresojevalno (slogokritično) ponovilo.

Schober pride v svojih umetnostnozgodovinskih izvajanjih do zaključka, da se je noriško-panonska nagrobna umetnost razvila v ozkem stiku z italijanskimi vzori. Gornja Italija ni vplivala samo na izobliko posameznih nagrobnih kamenov, posredovala je tudi okraske, ki so prišli čez Rim iz grškega vzhoda. To velja tudi za bogoslužne spomenike, kakor se posežno dobro kaže na Mitrovih spomenikih v vzhodnih deželah Zraven pa še se kaže posebno v prvih časih za nagrobno umetnost drug nikakor nebitveni vir, in ta je: domača keltiška umetnost. Pisatelj žalibog (str. 208.) samo mimogrede to omenja. Pozornost pa vzbuja, da se spomeniki iz severne Panonije zelo bistveno razločujejo od onih iz juga. Ne dajo se tukaj utajiti keltiški uplivi. Furtwängler je sleer hotel v tej vrsti umetnosti spoznati poseben legionarni slog; vendar pa ne dokazujejo samo naši etični nagrobni spomeniki, ampak predvsem tudi Avgustov lok v Susi, ki kaže isti slog, da imamo tukaj opraviti s staro keltiško umetnostno tradicijo. Zato bi se mogoče morala ta skupina boljše povdarjati in se primerjati z znanimi keltiški spomeniki; pred vsem pa bi tudi zanimala zgodovinarja njihova omejitve proti jugu in časovna doba, ker bi iz tega lahko sklepal na večje ali manjše romaniziranje vzhodnih alpskih dežel.

Da pri tako številni in mnogokrat težko pristopni snovi ne izostanejo nekateri manjši pogreški, se pač mora oprostiti. Kolkor je bilo meni mogoče s sredstvi, ki so mi na razpolago, snov primerjati, bi za spodnještajerske spomenike omenil sledeče:

Str. 54. k mestu 116: Kratica MED se ne razreši z »medieus«, ampak tukaj je domačija C. Rula skrita, Mediolanum, ki je spadala k tribus Oulentina.

Str. 59. k mestu 130: Konec napisa bi se moral glasiti: Irater et conlega posu- [erunt].

Str. 94. k mestu 200: Vojak je upodobljen v polni obliki. Prim. Buličev Zbornik str. 251. Mesto se spaja torej s št. 154. iz Lobora, ki je gotovo tudi še le iz III. stoletja. Št. 199. pa je starejša.

Str. 181. Za Panonijo je tudi iz skrajnega zapada, v okraju Poetovio, znan vzgled prostostoječega okroglega medaljona. Vzidan je v pokopališki zid v Vurbergu pri Ptuju.

V kratkem posnetku lahko rečemo, da nam tu omenjena knjiga daje marsikatero dragoceno pobudo, da se nanovo pečamo s pokrajinskimi spomeniki, katere so pokleni stariinarji dosedaj večinoma prezirali.

Čas je, da se začnemo bolj brigati za domače spomenike, kakor do sedaj. Naša ožja domačija nas mora v prvi vrsti zanimati v svojem prosvetnem in zgodovinskem razvitku.

BEOGRAD, februarja 1924.

Dr. Balduin Saria.

Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark. XIX. Ietnik 1—4 zvezek 2 izv. Graz 1924.

Da njma samo naše društvo z gmotnimi sredstvi velikih težkoč, ampak tudi znanstvena društva v inozemstvu, nam je najboljši dokaz ravno zadnja publikacija graškega Historičnega društva. Le s tem, da je dobilo večjo denarno podporo iz Amerike, je izdalo najprej kot celi letnik s 104 stranmi ponatis dela dr. Mansi-jeve 3. publikacije o »zgodovini neposrednih davkov na Štajerskem do nastopa vlade Marije Terezije«. In sicer: Krajevno obdačene mest in trgov (1—46). Začasne oprostitve in popusti dače (47—58). Redni davki v srednjem veku (57—64; je dodatek k 1. zvezku); potem sledi 13 raznih tabel. Ker se knjiga ozira povsod tudi na Slovenski Štajer, jo bomo tudi mi morali upoštevati.

Med tiskom so se našli še novi dobrotniki v Ameriki, ki so omogočili še vendar tudi publikacijo drugih spisov kot drugo polovico št. 1—4. od str. 103—157. Tukaj objavljajo: A. A. Kleiu, K zgodovini turških vpadov na Štajersko ob času Friderika III. (103—125; tudi za slovenske kraje pomembivo); Dr. E. Frieß in dr. K. Großmann, Štajerska kovačnica kos v Gornji Murški dolini v prvi polovici 18. stoletja (126—139). Dr. K. Hugelmann, Projekt za kongres avstrijskih alpskih dežel v jeseni 1848 (140—148; gre tudi za Kranjsko). »Bücherbesprechung«, prol. R. Kaindl se peča z najnovejšo zgodovino štajersko prol. Pireheggerja in slika njegovo pripravo in usposobljenost za tako delo. Pravi pa tudi, da Pirehegger pridno dela v nacionalni smeri v Südmarki in da je vodja nemške posredovalnice za Spodnje Štajersko. Iz tega poročila razumemo njegovo »nepristransko« zgodovino pisje, kakor se očituje v vseh njegovih delih.

V drugem oziru pa nam kaže graško Zgodovinsko društvo pot, po kateri bi mogoče tudi naše društvo dobilo kako podporo od rojakov v Ameriki. M. Ljubša.

Nekaj slovstva o zadrugi.

Zadruga je priljubljen predmet za disertacije v inozemstvu i na filozofični i na juridični lakulteti. Ker so izšle v tujini, menda vse tozadevne publikacije pri nas niso splošno znane, čeprav so že starejše, in majhne. — seveda nekompleten — pregled znabiti ni odveč.

Dragoljub Novakovitch, La Zadruga. (Les communautés familiales chez les Serbes) Paris, 1905. p. 188.

Zelo obširna teza za juridični doktorat se peča pretežno z zadrugo v Srbiji in se ozira na kratko na zadrugo v drugih deželah. Agrarni kolektivizem in komunizem Lavcleya odklanja za Jugoslovane. V vprašanju izvora zadruga se postavi proti Peiskerju na stališče, da je starodavna ustanova iz skupne domovine vseh azijskih narodov, ker ni dokazano, da je bizantinski davčni sistem, ki naj bi bil povzročil formacijo zadrug, obstojal v dobi, ko so Srbi prišli v bizantinsko cesarstvo, in ker v zakoniku Dušana in v krizobulah ljudje za davek in roboto niso skoro nikoli šteli po osebali ampak po hišah. Njegovo mnenje je, da je zadruga nastala v zelo daljni preteklosti pod vplivom domače religije, moralnih zakonov ter gospodarskih in političnih potreb takratnega časa. V Srbiji srednjega veka je favoriziral levdalni ustroj države delitev zadrug, ker je s tem pomnožil število davčnih objektov. Spremenil pa se je položaj pod turško okupacijo. Ta doba zopet favorizira zadruga, ki so vendar neke vrste zaščita za člane in postanejo močne, da s tem zinanjšajo obdavčenje, ker Turki davek le mehanoično pobirajo po hišah. Nasprotujejo pa Turki ustanovitvi novih zadrug.

Zanimiv je avtorjev popis zadruga, kakor jo je še sam videl v Srbiji. Podá tudi statistiko iz l. 1904. Končno obravnava gospodarske prednosti zadruga na eni strani, in neprijetnosti — večinoma psihološkega značaja — skupnega življenja na drugi strani, ki so v novejšem času povzročile razkroj zadrug.

Stališče oblasti napram zadrugi v novi srbski državi je bilo različno; do 1848 je prepovedovala delitev, 1849 jo je dovolila. Bili sta namreč že koj po osvobojenju dve struji, ena za ohranitev zadrug, druga individualistična. Bojatelji idej se zrcali v zakonodaji — že v prvem 1844 promulgiranem državljskem zakoniku, ki je definiral zadrugo — in je bil eden faktorjev, ki je pospešil razkroj, drugi — že omenjeni — pa je bil v bistvu zadruga same.

Alexa Stanschltsch (iz Prijeplja v Hercegovini), *Ueber den Ursprung der Zadruga. Eine sociologische Untersuchung.* Bern, 1907. p. 72. (filos. disertacija).

Predmet je najbolj sporna točka vprašanja o zadrugi: ali je tudi zadruga novejša umetna tvorba kakor ruski mir, ali stara avtolitona ustanova.

Avtor zavrača Peiskerjevo teorijo, ker srbska zakonodaja ni slepo posnemala bizantinske in je bila bizantinska ognjiščina v 10. stol. že odpravljena. Določba o sinu in očetu v krizobni Vladislavovi pomeni (po interpretaciji Jagičevi) samo, da mora sin po 3 letih po ženitvi sam prevzeti svoje obveznosti proti cerkvi, ne pa, da se mora ločiti od očeta. Pride do zaključka, da zadruga ni nastala v srednjem veku, ampak da je stara ustanova in takrat v razkroju, ker je država manjša udruženja izpodrlila. Kako daleč je napredoval razkroj, se ne more ugotoviti, ker manjka gradiva. Pod Turki pa nastopa zopet ojačenje zadrug.

Wladislav N. P. — Alexieff (iz Soluna), *Ist dle Zadruga — Hauskommunon — eine juristische Person?* Borna — Leipzig, 1916. p. 59. (jurid. disert.).

Vpelje nov element hišno skupnost ogniščanina, ki je dokazana za severne Slovane, med tem ko zanjo pri balkanskih narodih v zgodovini srednjega veka skoro ni pisanih spomenikov. Po njem združuje zadruga v sebi elemente monarhistično vladane hišne skupnosti ogniščanina in republikanskega stroja bratstva. Po popisu stanja današnje zadruga preide na vprašanje o njeni pravni naravi. Dokazuje, da ni corporatio in communio rimskega prava, ampak da spada, ker ima skupno premoženje podvrženo skupni upravi pod pojem »Genossenschaft« nemškega prava. Ni pa zadruga 3. oseba poleg oseb svojih članov.

I. J. Bunakov, *Puti Rossiji* (Sovremennija zapiski, Paris, 1922, p. 164—210).

Dotakne se le mimogrede (p. 173) vprašanja zadruga, ki jo smatra za produkt srednjeveške finančne politike Bizantincev in Turkov.

Pregled teh in podobnih prispevkov za bogato literaturo o zadrugi kaže, da v njih kakor v starejših v vprašanju postanka in starosti še ni enotnega mišljenja. Še vedno si stojita nasproti znani dve struji. Pisatelji se priključijo eni ali drugi, dostikrat ne da bi navedli mnogo novih argumentov pro ali contra, bolj na podlagi pripadnosti temu ali onemu sociološkemu sistemu kakor na temelju ugotovljenih zgodovinskih dejstev.*

Vsiljuje se tudi misel, da je to vklepanje zadruga v razne sisteme povzročilo preveliko sistematiziranje na škodo podrobnih specialnih del — njih število pravzaprav ni veliko — ki bi, čeprav je gradivo pičlo, na podlagi zgodovinskih dejstev edino mogla prinesiti zadovoljivo rešitev problema.

Lj. 18. I. 1924.

Dr. Melita Pivec.

* Ta vtis sem dobila pri zbiranju literature za referat o zadrugi v Parizu.

Dr. Fran Kos.

Nenadoma je 14. marca 1924 smrt ugrabila slovenski historični znanosti vrlega delavca, našemu društvu pa častnega člana.

Dr. Kos je bil rojen 24. decembra 1853 v Selcah pri Škofji Loki. Višje študije je dovršil na Dunaju. Služboval je večinoma v Gorici, le tri leta vmes v Kopru, kamor je bil prestavljen za kazen, ker se je preveč pečal s slovensko zgodovino in slov. »idijomom«, kar je seveda v avstrijskih očeh bila velika pregreha. L. 1911 je stopil v pokoj.

Po izbruhu italijansko-avstrijske vojne je bival kot begunec na Dunaju, kjer je jako dobro porabil priložnost v ondotnih državnih arhivih. Njegov posebno priljubljen predmet je bila najstarejša zgodovina Slovencev v sedanjih deželah. Njegovo največje delo je »Gradivo«, katerega je Leonova družba izdala že 4 zvezke. Rajni je bil idealen delavec, ki je mesto honorarja še z darili podpiral izdavanje »Gradiva«. V našem »Časopisu« je izdal več spisov l. 1911, 1915, 1918—1921.

V priznanje njegovih zaslug ga je »Zg. dr.« 13. febr. 1921 imenovalo svojim častnim članom. Njegova oseba je izginila iz naše srede, njegov časten spomin bo pa čuvala naša zgodovina.

Društveni glasnik.

Od zadnjega občnega zбора 23. novembra 1923 je odbor imel tri seje. V prvi odborovi seji 13. dec. 1923 se je z veseljem pozdravila ustanovitev »Muzejskega društva« v Varaždinu, s katerim želi naše društvo delovati v prijateljski vzajemnosti, ker Sp. Štaj. vežejo z Varaždinom v preteklih dobali mnogoteri kulturni stiki.

V drugi seji 31. januarja 1924 se je sprejelo 8 novih članov: Veliki župan gospod dr. Ploj je poklonil društvu 100 dinarjev in mu obljubil svojo pomoč. Blagajnik dr. Pipuš je položil račun za l. 1923. Društvo je imelo l. 1923 27.108·84 Din. dohodkov in 20.682·04 Din. izdatkov, torej bi bilo prebitka 6.486·80 Din., toda društvo je imelo 31. decembra 1923 še dolga 18.665·20 Din., torej je 1923 imelo primanjkljaja 12.180·40 Din.

Pri tretji odborovi seji 29. marca se je predsednik spominjal 14. 3. umrlega zgodovinarja in častnega člana »Zg. dr.« dr. Fr. Kosa. V imenu društva se je predsednik udeležil pogreba. Z zahvalo se vzame na znanje, da je celjska Posojilnica darovala društvu 800 Din. o priliki 80-letnice dr. Jos. Srneca in pa volilo umrle Drage Miklavčeve v znesku 607.48 Din.

Ignac Kumer pri Sv. Martinu pri Vurbergu je daroval društvu 8 listin in več starih novcev. Obširno je poročal predsednik o konvenciji glede razdelitve državnih arhivov bivše Avstrije ter ugotovil, da je ta konvencija baš za Sp. Štajer zelo pomanjkljiva, ker se ozira le na državne arhive na Dunaju ne pa tudi na namestniški in deželni arhiv v Gradcu, kjer so pohranjene važne arhivalije Spodnje Štajerske. Na tozadevni dopis županijske oblasti je društvo dalo obširno poročilo s pristavkom, naj se spodnještajerske arhivalije spravijo v Maribor in tu osnuje javen županijski arhiv, kateremu odstopi društvo tudi svojo arhivalno zbirko proti gotovim kavcijam.

Dne 4. aprila je društvo priredilo historično »Besedo«, za katero ima glavno zaslugo g. prof. H. Družovič, ki je tudi predaval o zgodovini petja v Mariboru, gojenci moškega drž. učiteljsišča so pa peli razne pesmi, ki so se nekdam pece pri čitalniških »Besedah«.

Dne 3. decembra 1923 je društvo priredilo javno predavanje o historičnih portretih na oltarnem reliefu na Ptujski gori. Predaval je društveni predsednik, predavanje je pojašnjevala skioptična slika ptujskogorskega reliefa. Predavatelj je v kratkih potezah očrtal politično situacijo, kakor se je razvila po smrti ogrskega kralja Ljudevita Anžuvina († 1382) do l. 1409. V živahni in usodepolni historični drami te dobe nastopajoče vodilne osebe so ovekovečene v ptujsko-gorskih portretih. V tej dobi se že močno oglašča jugoslovansko in turško vprašanje. Pokažejo se najprej konture poljsko-ogrsko-jugoslovanske države, ko se Poljaki odcepijo, se zdi, da bo nastala velika ogrsko-jugoslovanska država in končno se v bos. kralju Štefanu Tvrdku in celjskih grofih kristalizuje ideja jugoslovanske države. Turčiji je ta čas pretil

razpad radi znotrajnih nemirov in tatarskih napadov. Rešila jo je le nesložnost in nesposobnost krščanskih vladarjev, zlasti balkanskih.

Ptujsko-gorski relief nam je edini ohranil izvirne obraze Celjskih, Hermana II. pa njegovih zakonskih in nezakonskih sinov in hčera. Relief nam ujedstavlja tudi predzadnjega Ptujčana, Bernarda in njegovo ženo iz celjske rodovine.

Poleg drugih je v reliefu cela vrsta balkanskih knezov, celo bogomilov. Relief je, rekli bi, okamenitev politične situacije proti koncu l. 1408 in začetkom 1409.

Društvo ima že pripravljeno zgodovino Ljutomera. Ker pa tozadevno volilo r. dekana Jos. Ozmeca 10.000 Din. ne jamči dovolj kritja morebitnega primanjkljaja in je primerno, da se zgodovina raztegne na ves Ljutomerski okraj, zato se je društvo obrnilo s prošnjo za podporo na razne korporacije, zlasti denarne zavode v okraju.

Dosedaj je društvo v ta namen sprejelo naslednja darila:

1. Zapuščina Jos. Ozmeca po odbitem desetku Din.	9740.—
2. Trška občina Veržej	« 250.—
3. Trška občina Ljutomer	« 100.—
4. Posojilnica v Gor. Radgoni	« 500.—
5. Okr. Pos. v Ljutomeru v ta namen naložila	« 1387.90
6. Alojz Sunčič, kaplan pri Mali Nedelji	« 80.—

Skupaj Din. 12.057.90

Muzejsko društvo v Mariboru je imelo 23. marca 1924 svoj običajni letni občni zbor. Znatno se je to leto pomnožil muzej. Deloma z darili, deloma iz lastnih sredstev je društvo nakupilo zlato uro škofa Slomškega. Profesor Kolarič v Ptujju je daroval muzeju Slomškovo srebrno žlico. G. dr. Lipold in njegova gospa sta nabrala prostovoljne doneske, s katerimi se je nakupila Žmitkova slika: Aškerc na mrtvaškem odru. Najbolj se je pa muzejska zbirka pomnožila s tem, da se je vsled ukrepa presvetlega gospoda škofa dr. Karlina združil škofijski muzej z mestnim. Zlasti so znameniti kipi baročnega sloga in slike raznih umetnikov. Vsled te združitve so muzejski prostori postali pretesni in društvo je zaprosilo mestno občino kot lastnico muzejskega poslopja, da se prostori primerno razširijo, ker le tako se bo muzej dalje razvijati.

V zalogi „Zg. dr.“ se dobi:

»Časopis« 1.—XVII. po 10 Din.; letniki I., VIII., XI., XII. zv. 1. in XIII. so po 5 Din., XVIII. letnik 30 din., XIX. letn. 40 din.

Zgodovinska knjižnica I. oddel., I. zv.: Krajevne kronike. Cena 2 din.

Zgodovinska knjižnica. II. oddel.: Prazgodovinske izkopine. Cena 2 din.

Janežičeva Slovnica. Spisal Gabrijel Majcen k petdesetletnici »Slovenske slovnice« Antona Janežiča. 2 din.

Dr. Matija Prelog. Spisal dr. Karol Verstovšek. Cena 2 din.

Fr. Kovačič: Trg Središča. Krajepis in zgodovina. Broš. 25 din.

Fr. Kovačič: Nadžupnija Sv. Križa pri Rogaški Slatini. Broš. 10 din.

Kragelj Josip: Tolminski opravilnik. 2 din.

Štrekelj dr. Karol: Historična slovnica slovenskega jezika. Snopič 1—3. Str. 1—139. Vsi trije snopiči skupaj 23 din.; posebej prva dva po 10 din., 3. po 3 din.

Uredništvo je sprejelo :

Kostić Kosta N., Naši novi gradovi na jugu. Beograd 1922.

Mitković Rista, Problemi i ljudi. Beograd 1924.

Gjorgjević Tihomir R., Iz Srbije kneza Mliša. Stanovništvo-naselja Beograd 1924.

Publikacije srbske kr. Akademije :

Zbornik za istoriju, jezik i književnost srbskog naroda. Knj. IX. Zapisi Jevrema Grujića, 3. knj. Beograd 1923. Knj. X. Stari srbski zapisi i natpisi, knj. 4.

Posebna izdanja : Knj. XLV. Luka Vukalović i hercegovački ustanci od g. 1852—1862. Knj. XLVI. Zaharija Orfej, život i rad mu. Beograd 1923. Knj. XLVII. Reforma Julijanskog koledara. Beograd 1923.

Srpski etnografski Zbornik. Knj. VI—VIII. Naselja i poreklo stanovništva. Beograd 1923.

Spomenik srpske kr. Akademije LVIII. Iz prošlosti Srba Žumberčana. Subotica 1923.

Staré i nové letopisy táboorské. Vydává Rich. Hrdlička. Žižkovi jmenovci či potomci? Na Táboře 1923.

Steje France, Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih. Ljubljana 1924. Nova založba.

Petković dr. Vlad. R., Stari srpski spomenici u južnoj Srbiji. Beograd—Zemun 1924.

Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju. Ured. H. Barić. Knj. 1, sv. 1—2. Beograd 1923.

INSTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

R dp
ČZN
1924

39

120030161

COB16S ■